

SZABADKAI RÓMAI KATH.

FŐPLEBÁNIA

TÖRTÉNETE

IRTA :

Tormáasy Gábor F. M.

Szabadka-ra városi segédlelkész.

A kalocsai érseki hatóság jóváhagyásával.

A mű tiszta jövedelme a szt. György és szt. Rókus városrészekben építendő templomok javára ajánlatik.

SZABADKA,

PERTITS SIMON KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1883.

Előszó.

Szabadka városa 1879-ik év szeptember 1-én ünnepelte királyi várossá kiváltságoltatása századik évfordulóját. Ezen városunk életében jelentősegteljes ünnep lelkesítő hatása ösztönzött, hogy addig is, míg e városnak monographiája elkészül, mely huzamosabb időt és sok kutatást igényel, Szabadka város jubileumának emlékére megírom egyházi életének történetét.

Miként hazánk egész története szoros összeköttetésben áll a kath. egyház történetével és viszont, akként Szabadka város történetében is tekintélyes részt foglal el a katholika egyház története és viszont. Ezen körülményre tehát tekintettel kellett lennem s azért kútfőül nem csupán az egyházmegyei és a plebániái levéltárt, hanem a város levéltárát s a hazai történészeket s a jogi részben az egyház-

jogtant, a jogi viszonyokat rendező országos törvényeket, királyi és helytartótanácsi rendeleteket is fel kellett használnom.

Természetesen mindezen forrás Szabadka régi egyházi viszonyainak feltüntetésére kevés anyagot szolgáltat; mert a mohácsi vész után e vidéken kihalt az egyházi és nemzeti élet, elpusztultak a levéltárakban őrzött okmányok és a mit tudunk is Szabadkának a mohácsi vész előtti történetéről, az nagyon kevés, legfeljebb arról ad felvilágosítást, hogy Szabadka igen régi hely.

Tulajdonképeni története e városnak a törökök kiűzetése után kezdődik. Ekkor szabályoztatott egyházi élete is, ekkor kezdték meg Kalocsa érsekei megyéjük plebániáit rendezni s ezek közt a szabadkait is. Ez időtől kezdve tehát már nagyobb körű forrásokkal rendelkezhetünk részint az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben, részint az érseki körlevelekben, részint a ferenciek által vezetett naplókban, részint a plebánia és a város levéltárában található okmányokban.

Ezeket felhasználva állítottam össze jelen művemet melyet az egyháztörténet iránt érdeklődő olvasó közönségnek bemutatni szerencsés vagyok. Nem szabad magamnak avval hizelegnem, hogy minden tekintetben kielégítő

munkát adok, de az elismertetni kérem, hogy a rendelkezésemre állott összegyűjtésükre pár évet igénybevett okmányokat lelkiismeretes szorgalommal dolgoztam fel.

Kelt Szabadkán 1882. év dec. 28-án.

A SZERZŐ.

A szabadkai r. kath. főplebánia története.

I. Korszak.

A város legrégibb története 1743-ig.

I. FEJEZET.

Szabadka a török hadjárat előtt, alatt és után.

1. §. Szemelvények Szabadka multjából.

Szabadka a magyar haza harmadik városa Bács-megyének régi helye. Melyik évben alapított, arra biztos adatunk nincs; kétséget azonban nem szenved, hogy a mohácsi vész előtt már jóval előbb létezett. Ugyanis 1391-ben említve van, hogy Losoncy István vármegyei főispán itéletet tartott Szabadkán egy tolvaj felett; 1429-ben szintén említetik ugyancsak bűnügyi vizsgálat alkalmából.

Hogy ez időtájban vagy valamivel később plebánia is volt Szabadkán, Katona István leírásából tudjuk, ki megírván a kalocsai s bácsi törvényesen egyesült egyházmegye történetét említi a szabadkaiakat is. 1497-ik évben ugyanis II. Péter *) kalocsai érsek a szabadkai plebánoshoz írt levelében panaszt emel a

* Várdai Péter.

szabadkaiak ellen, hogy a tizedet fizetni nem akarják és makacsságukról már többször adtak bizonyítékot; miért is megparancsolja a plebánosnak, hogy azon esetre, ha hivei tovább is megmaradnak makacsságukban, vesse őket egyházi tilalom alá s függeszen fel mindennemű istenitiszteletet, a szentségek kiszolgáltatását stb. Ez adat méltán arra enged következtetni, hogy Szabadka a mohácsi vész előtt már jóval létezett, s hogy bizonyosan volt annyi lakója, miszerint az érsekek szükségesnek látták önálló plebániát rendszerezíteni benne.

A 15-ik század közepén Albert király a Hunyadi-családnak adományozta Szabadkát; a Hunyadiak után pedig Török Imre lőn ura.

Bekövetkezett azonban az 1526-ik év, a magyar haza történetének gyászos emlékü éve, mely sóhajok, könyek, fájdalom tanyájává tevő a magyar földet. Mohács mezején megásatott a sír nemcsak a haza fenmaradásáért küzdött s elhullt hősöknek, hanem az egész hazának s benne Szabadkának is, melyből csaknem két század múlva kelt ki megváltozva, azelőtt itt ismeretlen idegen unokákat találva. Mert hogy Szabadkát és vidékét a mohácsi vész előtt magyar nép lakta, mutatja maga a város neve egyrészt, másrészt a vidék helynevei, melyek ma is használatban vannak, mint: Ludas, Nagyfény, Vörös, Körös, Vánteleg, Mélykút, Almás, Borsód, Kunbaja stb. S ha voltak is itt a mohácsi vész előtt már a törökök elül menekült szlávok — a mint feltehető — ezek is a tulnyomó magyarság mellett alighanem feladták nemzetiségüket és nyelvüket s áthasonultak.

Bármint legyen is, Szabadka a mohácsi vész után mint község megszűnt létezni s csak mint erőd szere-

pelt, melyet még a Hunyadiak építettek s melynek az őt körülvevő mocsár tekintélyt kölesőnzött.

A törökök ugyanis megsemmisítvén Mohács mellett a magyarok kicsiny, de hős seregét, akadály nélkül nyomultak az ország szíve Buda felé, hogy ezt letiporván, kioltásuk az életet a gyászos földön is egészen. Szoliman szultán ugyanis tizennégy nappal Budára érkezte után hidat veretett a Dunán Buda s Pest között, és zsákmányra élcs és a pusztításban, a vérben örömet lelő csapatait az immensó partra vezetvén, ezek az egész Tisza-Dunaközt bekalandozták, mindent felégettek, elpusztítottak s a szegény népet, mely nem menekült kellő időben, halomra koncolták, vagy békóba verve magukkal hurcolták. Méltán mondja a költő: nemzeti nagylétünk nagy temetője: Mohács; mert a török berontás első szaka temetővé, romhalmazzá változtatá a hazának még néhány év előtt fenállott s virágzott városait, falvait. E szomorú sorsban részesült Szabadka is, mert erre vonult el a barbár török haderő hazafelé, nyomát füstös romok, szétszórt hullák, pusztulás jelölék.

Szabadka lakossága azonban nagyobb részben elmenekült a vérszomjas ellen elül, menekülése irányát Magyarország felsőbb megyéi felé vette, melyekben biztosabban megvonthatta magát; egy más rész az erődbe vonult, mely ez úttal ellen állt a török támadásnak.

A mohácsi vész utáni rövid Zápolya-uraság alatt Szabadka egy ideig Cserni Ivánt uralta; minthogy azonban ez tulságosan hatalmaskodott. Török Bálint által megfenyítettett és Szabadka ennek hatalmába került. A második török berohanás után pedig, melynek Buda is áldozatul esett, Szabadka is török kézre került, s erődjében egy török vezér megfelelő őrséggel ültött tanyát.

2. §. Szabadka a török uralom alatt.

Bácsmegye tehát s benne Szabadka a törökök által megtisztított oly értelemben, hogy nem maradt benne magyar lakos, mert vagy elmenekültek az itt lakók, vagy rabláncra fűzve Ázsiába hurcoltattak s rabszolgául adattak el.

Az itt lakók helyét törökök foglalták el. Tekintve azonban az elfoglalt föld nagy területét, mely munkás kéz hiányában parlagon hevert, mert a török azon korban csak háborúval foglalkozott és a zsákmányból élt; tekintve, hogy az „átkozott gyanrok“ *) feladata volt a török hódító anyagi szükségzeit fedezni, ilyenek pedig nem voltak, mert elmenekültek; gondoskodnia kelle a török hatalomnak lakókról, kik a parlagon heverő földet művelés alá vegyék s ekként Mohamed fiainak az élelmet beszerezzék s nekik adót fizethessenek. A magyarokat e célra nem használhatták, mert elmenekültek, a kiket pedig magukkal hurcoltak, azokat haza bocsátani nem akarták, azért választásuk azon népfajra esett, melyet már jóval előbb leigáztak s mely a török uralomhoz valamenynyire már hozzászokott s békés természeténél fogva a töröknek aggodalomra okot nem adott. Nagyon valószínű tehát, hogy Dalmátia és Bosnia lakóira esett választása s ezekből népesíté be Bácsmegyét s vele Szabadkát, különféle kedvezményeket ígérve nekik, melyeket azonban szokás szerint nem teljesített.

Nagyon hajlandó vagyok hinni, hogy a dalmaták a fentebb mondott okoknál fogva már a török hódításkor e vidékre telepítették. Itt földműveléssel és ba-

*) Így nevezték a török a keresztényeket.

romtenyésztéssel foglalkoztak, melyből a török vezérnek rendes illetékkal tartoztak. Sokra azonban nem mehettek, mert mihelyt valamit megtakarítottak, jött a török s elvette, rabszolgák voltak ők, tulajdonjoguk nem volt. Igaz ugyan, hogy a török átadta nekik e földet oly feltétellel, hogy a szultán felségjogának elismerése jelül minden felnőtt férfi-fej után egy aranyat fizessenek; csakhogy az alattas közegek ezzel meg nem elégedtek, hanem mindent elköveteltek a szegény néptől. Ha nagy fáradsággal egy házikót építhetett magának valamely dalmata, jött a török, kiüzte a birtokost s maga foglalta el azt. E miatt a dalmaták utóbb nem is építettek, hanem a földbe vájt üregekben vonták meg magukat. Nem is csoda, ha ily zaklattatás következtében a kikötött aranyat sem fizethették meg. Hogy ezen terhükön könnyítsenek, cselhez folyamodtak. Az volt mondva ugyanis, hogy minden felnőtt férfi-fej után tartoznak egy aranyat fizetni; a felnőttek alatt pedig a törökök azokat értették, kik már gatyát hordoztak; hogy tehát ezen ismertető jel hiányában kevesebb legyen a felnőttek száma, nem adtak gatyát a 16--18 éves ifjaknak sem, hanem ezek is gyermekek módjára hosszú üngben jártak.

A török kapzsóság és embertelenség azonban még több igazságtalanságot is megengedett magának. Könnyűszerrel akartak maguknak háremet berendezni s e célra igen alkalmasaknak találták a dalmaták ifju szép nejeit, ezeket tehát azon elvük alapján, hogy a gyaurt keseríteni nem vétek, sőt Mahomed előtt dicséretes dolog, elrabolták férjeiktől. Igen sok család borult gyászba, sok erőteljes férfiú napbarnította arcán pergett le a fájdalom könye; a házasság élet-szentélye feldúlott, a gyermekek anyja nélkül, az aggok istáp nélkül maradtak.

Ezen embertelen nőrablás megakadályozása végett panaszt emeltek a dalmaták az erdőben lakó vezér előtt, ki nem késett kiadni a rendeletet, mely szerint czentul a dalmaták nejükét elrabolni tilos.

Mivel azonban a rendelet szavai szerint csak a férjes nőket nem volt szabad elrabolni, a törökök a dalmát hajadonok után leselkedtek s ha elfoghatták őket, elvitték magukkal, féktelen szenvedélyük áldozatává tették s szigorú őrizet alatt tartották, hogy többé viszont ne lássák szüleiket, rokonaikat vagy jegyesüket.

Hogy ezen kegyetlen sorstól megmentsék leányaikat, a dalmát apák titkon, többnyire éj idején magukhoz vették leányaikat s felkeresték azon helyeket, melyeken nőülendő ifjakról tudtak s nőül kínálták leányukat. Ezen kényszerű eljárást nemzeti nyelvükön „deserna“-nak nevezték. Az így összekerült fiatalokat a titokban köztük lappangó szegedi szerzetes egyházilag is összeadta; mely szertartás többnyire éj idején végeztetett, nappal ugyanis a szerzetes a felfedeztetés veszélyének volt kitéve, mely esetben bizonyos halálnak nézett eléje. Ez időben a dalmaták ép úgy gyakorolták hitüket, mint az első keresztények; éj idején, föld alatti üregekben ünnepelték szent hitük titkait, ha valamely szerzetes köztük megjelent.

A magyar történelem tanúsága szerint a törökök hatalmukat csaknem egész Magyarországra kiterjesztvén, zsarnoki önkénnyel uralkodtak, a nemzetet minden képzelhető módon sanyargatták úgy, hogy méltán csodálkozhatunk, hogy van még magyar a hazában.

Az itt megtelepült dalmaták is érezték súlyát a zsarnok uralomnak, melynek nyomasztó kegyetlenségét nem tűrhették, elhagyták Szabadkát és szétszóródtak a szomszéd pusztákon, erdőkben, melyekben nem tart

hattak anynyira a kémlelő pogánytól. A szabadkai szerzetesek háztörténetében a ludasi pusztá s Mélykút említettnek mint oly helyek, melyeken elrejtöztek, s ebből azt következtetem, hogy valószínűleg a Halas és Kis-Szállás, Majsa felé eső s még feljebb terjedő buká, mint kevésbé járt helyek szolgálhattak nekik menhelyül, míg a ludasi pusztán a nádasok vagy más rejtettebb tájak fogadták be őket ideiglenes lakókul. Itt ástak maguknak üregeket, melyekbe rejtőzve remény s félelem közt tölték napjaikat. E helyeken keresték fel őket álruhába öltözve a szegedi szerzetesek, kik sokszor a portyázó törökök elül elrejtőzendők, a ludasi tó vizébe merültek s nádesövet véve szájukba, azon keresztül szívták a léget.

A török uralom tetemes része alatt a mondott helyeken tanyáztak Szabadka lakói, s bár alig hihető, hogy a törökkel nem érintkeztek volna, mégis aligha szenvedtek eme száműzetésükben annyit, mintha Szabadkán maradtak volna. Szabadka ugyanis egy vezér székhelye lévén, bizonyára sok töröknek szolgált lakhelyül, ezek pedig nagyobb gyönyört nem ismertek a gyaurok gyötrésénél. A ferenciek háztörténete sem igen emlékezik ez idő alatt a dalmaták életmódjáról, mert valószínűleg igen nehezzé lett a velök érintkezés s csak igen ritkán történhetett; különben is ez idő alatt nem lehetett volna egyebet rólok feljegyezni, hanem csak sóhajaikat, panaszaikat, könnyűiket.

Ujabb említés tétetik a szabadkaiakról azon időben, midőn a dolyfős pogánynak szerencse-csillaga letűnni kezd.

Ismeretes, mily óriás haderővel nyomult 1683-ban Bécs alá, hogy e várost is elfoglalván, a keresztény nyugathoz a kulcsot megszerezze. Egész Európa reme-

gett, Bécs sorsát össze volt kapcsolva az övével. Ausztria lakói elmenekültek, Bécsben csak a fegyverfogható lakosság maradt. Az ostrom roppant hévvel indult meg, s már-már a város derék védői is aggódni kezdtek annak tarthatósága felett, midőn a lengyel király Szobieszki János üdvhozó Messiásként megjelent bátor hadával, megtámadta az ostromló török hadsereget, elnyomta a falak alul, sőt annyira szorongatta, hogy rendetlen futásban keresett menedéket.

A törökök a csúfos megveretésének hírére, mintha lidércnyomástól szabadult volna meg Európa, könnyebben lélegzett. A magyarok is reménykedtek, hogy talán sikerülend hazájukat a pogány igája alól felszabadítani. Siettek is azok, kik az akkor dúló s szomorú emlékü lázadás által vissza nem tartattak, a felszabadítás művét végbeviendő királyi csapatok zászlai alá; a netán ellenálló törököket megverték, utjokból elseperték s pár év múlva Buda falai alatt állottak, hogy a haza szívét megszabadítván az ellenségtől, visszaadják neki a hazát ujjaalkotni képes életerőt.

A történelem beszéli, mily roppant feladat volt ez, úgy hogy az ostromot az első évben meg kellett szüntetni s csak 1686-ban az ostrom második évében sikerült Buda-várát sok bátor harcos élte árán a török hatalom alól felmenteni.

Buda visszafoglalása a mennyire lehangolta a törököt, annyira emelte a királyi hadsereg s a magyarok bizalmát. A nép mindenütt szabadabban lélegzett fel, a merre csak híre terjedt az ellenség vereségének.

Ugyanezen időben, míg a török Budának az ostrom alól felszabadítása végett hatalmas erővel nyomult előre, a lázadó Tököly is kapott török hadesapatokat, melyeknek feladatuk volt a Magyarország egyéb ré-

szeiben működő királyi seregek tevékenységét akadályozni; azonban rosszul járt Tököly, mert Heisler tábornok által Szeged táján megveretvén, csapatai minden irányban szétfutottak.

A bécsi és budai vereségek hírére meghallották a szabadkaiak is, valamint értesültek arról is, hogy a ker. seregek előrenyomulnak. E hírről ők is felbátorodtak s előjöttek rejtekeikből s a Ludas-tó partján táborot ütöttek. Kiszemelték t. i. a tábor számára alkalmas helyet, körülé mély árkot húztak, melynek külső oldalát magasra töltötték s e töltésen valahonnan beszerezett kézi ágyúkat helyezték el. Az árok és töltés által védett eme helyen helyezték el nejeiket, gyermekeiket, podgyászaikat, ingóságaikat. A töltésre öröket állítottak, kik a netán jelentkező ellenségről hírt adjanak. De erősségükbe helyezett reményük megcsalta őket; mert az előbb említett Tököly-féle szétszórt erő egy része Szabadkának tartván, rábukkant a szabadkaiak táborára, melyet megrohanván csakhamar feldúlt, sokakat felkoncolt, másokat elfogott, a megmaradtak pedig kétségbeesve futottak vissza a nád közé, hol elrejtöztek. Ingóságaikat magával vitte az ellenség.

Beállván az éj, félve jöttek elő rejtekeikből, levették ruháikat s a tó partján kitérítve szárították, mi alatt testüket ágakból, sásból s nádból font kötőkkel takarták. Ilyenkor tudakozván övéikről, mivel kisem tudott rólok felvilágosítást adni, kínos, aggály marcangoló szívüket, zokogásba, jajveszéklésbe törtek ki. Elképzelhetni szánandó helyzetüket; mindentől megfosztva, az életveszélytől félelmükben nem mertek tovább menni, kutatni, élelmiszerük sem lévén, gyökerekkel csillapították éhüket, s mihelyt hajnalodott, ismét visszahúzódtak a nád közé. Szerencsés volt e nép, hogy volt vele egy

szent Ferenc-rendi atya, kit a ferenciek háztörténete Sándor atyának nevez, ki minden keservében, nyomorában osztozott, s ki nem szűnt meg őt vigasztalni, bátorítani, erősíteni.

A törökök Szabadkára érkezvén, rabjaikat valószínűleg a menekültek tartózkodási helye iránt kikérdezték s azoktól tudták meg, hogy a nádasban vonták meg magukat. Ezeket is kézre akarták keríteni s ezért majd nappal, majd éjjel lepték meg őket, s ha valakit künn találtak, magukkal hurcolták; sőt azon eszelhez tolyamodtak, hogy napközben a tó partjáról a tölök eltanult dalmát nyelven kiáltozák a nádasban elbujtak neveit: „Kate, Mare, Bare otisao je prokleti pogan, hodte napolje, nemojte se bojati“, vagyis: Kata, Mári, Boris elment az átkozott pogány, jertek elő, ne féljetek! Sándor atya előre figyelmeztette őket, hogy ily csalfa szózatra ne hallgassanak; ámde voltak, kiket a nemzeti nyelven mondott csalóka szavak félre vezettek, hittek a hamis pogánynak s előjöttek; bár ne jöttek volna, mert a törökök által elfogatván, Szabadkára az erdőbe hurcoltattak. Ily csalárdságnak lettek áldozataivá az Allagasevich menyecskék, kik az Allagasevich család két férfitagjánál voltak nőül. Ezek egyike nővére volt Jaramazovich József később városi tanácsos édes anyjának, a másik a Szuesich-családból való volt. Ezen kívül még többen elraboltattak, kiknek neveik nem jegyeztettek fel. Ezen itt leírt esetek is egy igen öreg asszony előadása után irattak össze Sándor atya utódai által, ki valószínűleg elfeledte a szegény megcsalottak neveit.

Ily folytonos veszélynek kitéve nyomorteljes életét megunta a nép s dacolva minden eshetőséggel Sándor atya beleegyezésével elhatározta, hogy innen me-

nekülni fog. Egy éjjel tehát átgázolták a ludasi vizet és sietve Szegednek tartottak, hova baj nélkül el is értek. Itt a ferenciek kolostorának udvarán s melléképületeiben helyeztettek el, biztonságukat maga a kolostor védte, melyet a török kiváltságos helynek ismert el oly formán, hogy a falai közt levők minden zaklatástól mentek voltak. A Ferencrendi atyák szivességéből itt tartózkodtak addig, míg a török Szegednek ura volt; midőn pedig innen kiűzetett, a dalmaták az ugynevezett Palánkban helyeztettek el, hol napszámmal s kézimunkával tartották fen magukat. Itt is Sándor atya volt védőjük, ki gondoskodott, hogy a nép kapjon munkát s szükségét ne szenvedjen; lelki gondozását is ő vállalta magára, nem csoda tehát, ha a nép úgy tisztelte mint atyját s tiszteletét rendtársaira is kiterjeszté.

3. §. *Szabadka a török uralom után.*

A törökök hatalma Zentánál 1697-ben megtörténvén s a Tisza-Dunaköz tőlük megtisztittatván, a szabadkaiak készültek visszatérni Szabadkára. Megkérdezvén s meghallgatván Sándor atyát, ennek vezérlete alatt átjöttek Szegedről valószínűleg a zentai csatát követő 1698-ik évben.

Itt török lakházakat találtak egy vagy több emeletre építve magas köfalakkal övezve. A legtöbb épület azonban vagy a régiség miatt, vagy mert a törökök elvonulásuk előtt használhatlanokká akarták tenni, dőlőfélben volt s csak a várac, mely köznéven „kuilá”-nak neveztetett, maradt épen.

E várac, melyet a háztörténet castellumnak nevez, három emeletre építettett erős falakkal, melyek ma is láthatók. Az elsáncolt erőd nyugati részén állott északi

és déli sarkán egy-egy toronnyal, melyek lőrésekkel, ágyúkkal voltak ellátva. Az északi torony később, midőn a váracsot templommá alakították, lehordatott, a déli torony pedig magasíttatván, a szent Ferenc-rendiek mai templomának tornyát képezi. A váracsban talált ágyúkat Szegedre szállították.

A szabadkaiak rég elhagyott helyüket ismét birtokukba vevén, az itt talált épületeket maguk közt elosztották, a kullát pedig vagy váracsot a három legelőkelőbb: a Szucsich, Marcsetich és Vujavich-család foglalta el Sándor atyával. A nép rendes foglalkozása: a földmivelés, baromtenyésztés után kezdett nézni, midőn egyszerre híre futamodott: jön a török. Erre a nép elhagyván lakát futásnak eredt és Sándor atyával a Jankovácon túl fekvő erdőkbe menekült, melyeket „raczá“ nak nevezett el egy öreg nő elbeszélése következtében. Ez ugyanis eltévedvén vagy elmaradván menekülő társaitól, félve a netán leselkedő ellenségtől s az erdőkben találkozó vadállatoktól, egy magas tölgyre menekült s ezen tölté az éjet. Reggelre kelvén s kitsem látván, ovatosan lejött a fáról s társai keresésére indult. Bolyongása közben gyümölcsfát talált, melynek termésével csitítá éhségét s ruháit is megrakva gyümölcsössel a menekülőket kutatta, kiket végül kölcsönös keresés után feltalált. Ezen tölgyről *) valószínűleg, melyen az öreg asszony az éjet tölté, nevezték el az erdőt racának.

Ezen erdőségben hat hetet töltének a szabadkaiak s mivel ni hirt sem hallottak többé a törökről s a szükség is kényszeríté őket, elhagyták menhelyüket s visszatértek Szabadkára, hol mindent felégetve, feldúlva

*) A tölgyfa bonyevácul = rast.

találtak, csak a váracs maradt épségben. Ezt előbbi lakói Sándor atyával ismét elfoglalták, a többiek pedig a földbe vájt üregekben laktak, szilárd épületeket a törökök esetleges visszatérésétől tartva nem emeltek. Sejtelmük nem is csalta meg őket; mert nem sokára kis török csapat rohant rájuk s öt-hat személyt elhurcolt közülök, köztök a Szucsich-családból egy Millia nevű menyecskét is.

Ugy látszik, hogy a törökök kisebb csapatokban fel-feltűntek még Bács megyében valószínűleg a királyi seregek elül bujdosván, s a szükség által kényszerítve s boszuvágyból is raboltak, pusztítottak. A ferenciek háztörténete még egy ily berontásról emlékezik, melynek áldozata lőn körülbelül harminc személy, kiket iszonyuan elkínózva végeztek ki. Ezeket a barbár csapat elvonulása után nagy siránkozás közt temették el azon a helyen, melyen jelenleg a Rókus-kápolna áll.

Alig pihenték ki e kegyetlenség okozta rémületeket, már ismét aggasztó hírt vettek a török közeledéséről, mire Baja felé menekültek a Dunán átmennők. Mivel azonban az egész hír kószának bizonyult, egy hét múlva visszatértek.

A királyi kormány birtokába vevén e földet, határörvidékké szervezte azt s katonai parancsnokság alá helyezte s minden eshetőség ellen sáncokkal erősítette meg.

Különös súlyt fektetett a katonai parancsnokság Szabadkára, mely váracsá miatt a török idejében is főhelyül szolgált s az ellenség eshetőleges támadásának legelőbb szolgálhatott célpontul. Szabadkát ezért kettős sánccal vették körül, melyet még inkább erősített a körüle elterülő mocsár úgy, hogy az ellenségnek e miatt megközelíthetlenné lett.

Szabadka lakossága katonai módon szerveztetvén, kapitányává Szucsich Lukács neveztetett, ki a város belügyeit is vezette. A ferenciek háztörténete említi róla, hogy igen marcona alak volt úgy, hogy megjelenése félelmet gerjeszthetett az ellenségben. Övéi közt azonban szelid s szeretetreméltó volt. Melléje adattak tisztviselőül, mintegy másod-harmad kapitányokul a Maresetich, Kajth és Vujavich-családok egyes tagjai, kik mindnyája a „kullá“-ban a legszebb egyetértésben éltek.

A végvidéket rendező bizottság pusztákat is adományozott a szabadkaiaknak, melyekért ők bizonyos váltságdíjt fizettek.

Alig rendezhették be magukat a szabadkaiak s alig élvezték a béke áldásait, már ismét nyugtalanság tört ki a hazában. II. Rákóczy Ferenc ugyanis 1703. Magyarország szabadalmainak kivívása céljából Lipót király ellen pártot ütött s a hazát tíz évig tartó zavarok színhelyévé tette. Sikerült neki a legtöbb megye hajlamát megnyerni úgy, hogy midőn I. József király 1708-dik év február 29-re Pozsonyba országgyűlést hirdetett, erre csak tizenöt megye küldötte el követeit. Ezen felkelés két táborra: a kurucokéra s a labancokéra osztotta a haza gyermekeit. A Rákóczyhoz szítók t. i. kurucoknak, a király emberei labancoknak nevezettek. Ez utóbbiakhoz tartoztak a szabadkaiak is, királyukhoz tántoríthatlan hűséggel ragaszkodtak, nem kiméltek semminemű áldozatot, hogy ügyét diadalra segítsék. Rákóczy ügynökei felkeresték ugyan a szabadkaiakat is, hogy őket uruk ügyének megnyerjék, azonban nem sikerült. A felkelés nagyobb mérvet öltvén, parancsot kaptak a szabadkaiak is, hogy a király zászlai alá siessenek; mire a fegyverfoghatók legna-

gyobb része eltávozott Szabadkáról, hogy a királyi csapatokkal egyesüljön, a város védelmére csak kevesen maradtak vissza. A felkelők azonban messze kiterjeszték hatalmukat s mindenütt tüzzel-vassal pusztítottak félelemmel töltvén el a lakosokat. Ez volt oka, hogy midőn az itt maradottak hírt vettek a kurucok közeledéséről, Kovács József és Gubanovich másképp Ludasi Jeromos szerzetes atyák vezérlete alatt Péterváradra menekültek s a belzavarok lecsillapultáig ott maradtak.

A béke végre helyreállván, a szabadkaiak is visszatértek s otthonukat feldúlva, felégetve találták, csak a váracs állott ellen a portyázók dühének. A király zászlai alól is visszatértek a szabadkai vitézek, a király elismerését és köszönetét hozva magukkal, ki közülök sokat nemességre emelt.

II. FEJEZET.

A lelkészet köréből.

4. §. *A szabadkaiak első lelkészei, vallásosságuk, jellemük.*

A törökök berohanása 1526-ban első sorban érinté a kalocsai érsek-megyét, melyen visszamenet elvonultak. Elölük mindenki biztosabb helyre menekült. A lakosság a papsággal együtt földönfutóvá lőn. Az Isten tiszteletére rendelt helyek a barbárok által elpusztítottak úgy, hogy mai nap egykori helyüket sem ismerjük.

Kalocsamegye, melyhez lelki joghatóságilag Szabadka is tartozott, pusztává változván, nem létezett többé a hívekre nézve; az érseki címet is más megyék főpásztorai viselték.

Csak miután a dalmaták itt letelepedtek, találunk

némi nyomaira a lelkészi működésnek. Az Üdvözítőről nevezett szent Ferenc-rendi szerzetesek tartományfőnöke ugyanis utasította a szegedi szerzetesház tagjait, hogy a szomszéd Szabadkán és vidékén leteleptült katolikus keresztényekre ügyeljenek; őket hitükben megtartsák, erősítsék, lelki ügyeikben támogassák, a körülményekhez képest a szentségeket nekik kiszolgálják. S a szerzetesek ez utasításnak meg is feleltek. Sokszor éltük kockáztatásával keresték fel a szabadkai s vidéki híveket. Ilyenkor vigasztalták a csüggedőket, tanácssal szolgáltak a kételkedőknek s a barbár iga iszonyú súlya alatt szenvedőket kitartásra, Isten gondviselésébe vetett reményre buzdították. Befolyásuknak s önfeláldozó készségüknek tudható be, hogy a törökök által a hit-hagyóknak ígért kedvezmények dacára e nép állhatatosan ragaszkodott ősei vallásához s nincs nyoma, hogy valaha valaki közülök elhagyta volna hitét s áttért volna a mohamedanizmusra, mit — ha történt volna — bizonyosan legalább hagyományban örököltettek volna meg.

Különösen Sándor atya volt, ki e népet gyakran s huzamosabb időre felkereste, megosztotta vele bujdósása keserveit. Ő tekinthető bizonyos értelemben e nép első lelkészének is; bizonyos értelemben — mondom — mert mint fentebb említve volt, — a szerzetes atyák időről-időre felkeresték a szabadkaiakat. A Szegedről visszatérés után azonban Sándor atya állandóan köztük tartózkodott s mint káplánjuk a „küllő“-ban vett lakást. Csak 1692-ben rendelt a szerzetesek főnöke a szabadkaiak részére állandóan négy szerzetes atyát, kik résztint a királyi hadsereg kíséretében, résztint bujdosva keresték fel a szabadkaiakat. 1695-ben a váracs alsó nagy terme kápolnává alakíttatott, melyet Istentisztelet tartására rendeztek be s a nép adakozásából a leg-

szükségesebbel ellátták. A Boldogságos Szűz Mária iránti tisztelet is hamar meghonosodott e nép között, s eme tiszteletük kifejezésére a kápolnában felállították a Bold. Szűznek fából készített szobrát. Ezen magában nem nagyon fontos tényt azért említem meg, mert érdekes elbeszélés tárgyát képezi.

A Rákóczy-féle zavarok idején ugyanis a törvény tisztelete alacsony fokra szállott, az önhatalmiság erőt nyert, a polgárok egymás iránt türelmetlenek voltak s ha lehetett, egymásnak kellemetlenséget okoztak. Különösen mondható ez Szabadkáról, melyben a görög keleti vallású szerb lakosság számra túlsúlyban lévén, nem nagyon szerethette, hogy az itt megtelepült kath. vallású hasonló nyelvű nép elégedetlenség érezte magát és gyarapodott. Oly oldalról intézett támadást, melyről a kath. dalmaták vallási érzületét legkönnyebben megsérthette. Bizonyos keleti vallású katona ugyanis több hitsorsosa kíséretében berontott a katolikusok kápolnájába s kirántván kardját, éktelen szitkok közt hadonázott tárgyat keresvén, melyen harevágását kielégítse. Szemei a Bold. Szűz szobrán akadtak meg; eléje rohant tehát és iszonyú káromkodások közben kardjával egyik karját levágta. De nem sokáig ringathatta magát a győzelem édes mámorában, mert e tette után feltűnően hirtelen, még a kápolnában összeesett s mintha nehéz kór lepte volna meg, iszonyú kínok közt hánykódott a talajon s kegyelet nélküli lelkét csakhamar kiadván, társai által elvitetett.

Ezen történet fontos eseménynyé vált s huzamos ideig beszéltek róla; haszna is volt neki, a menyinyiben a katolikusok ezentúl még inkább tisztelték a Bold. Szűz és a szentek képeit, a keletiek is megszeppentek s ezentúl a Bold. Szűz szobrát nem háborgatták. Mi

történt utóbb e szoborral, nem tudni; megjegyzi ugyan a ferenciek háztörténete, hogy a katolikusok kijavították, de midőn a kápolna helyét a templom foglalta el, a hívek diszesebb szobrot állítottak, a régi pedig lomtárba került.

A szabadkai kath. nép már e korszakban kitűnt vallásossága s hitéhez ragaszkodása által. Bár oly sok csapás érté, hogy az isteni gondviselés iránti bizalma is megrendülhetett volna, mindazáltal nyugodtan viselte kemény sorsát. E népnél a hit a vallás nem volt üres cég, hanem az élet szabályozója s ezért ezen időszakban nem is lehet az erkölcsi élet terén oly beteges kinövésekre akadni, a milyenek a vallástól elfordult nemzeteknél előfordulnak. E nép szerette az Istent igazán, lelkének egész hevével, mely szeretetet az Isten parancsainak pontos megtartásával bizonyított be s ez volt védve erkölcsösségének. Az egyház szertartásain örömmel jelent meg; Sándor atya gondoskodott, hogy a nép szent mise és beszéd nélkül ne maradjon. A sokszoros megpróbáltatás, melynek kitéve volt, elég alkalmat nyújtott neki lelki életére vonatkozó üdvös lehozásokra. A később itt működött szerzetes atyák Sándor atya nyomdokain haladtak s ennek tudható be, hogy a szabadkai nép a kath. hitélet terén valódi mintanéppé lett; mely szép tulajdona nem is téveszté el hatását különösen a keletiekre, kik látván kath. polgártársaik erényes, példás életmódját, a kath. vallást megszerették s azt felvették.

A nép erkölcsi tökélyesülésére nagy befolyást gyakoroltak a szerzetes atyák az által is, hogy szüntelen érintkeztek azzal, az bennük az elüljáró mellett igazi atyát látott. Ők tanították a népet hasznos ismeretekre, az ipar némely szakának művelésére s ezzel azt folyton

foglalkoztatták s ösztönzék, hogy kerülve a tunyaságot foglalkozást keressen magának. Ehhez járult, hogy a nép soha sem érezte magát elhagyottnak.

Midőn 1709-ben a pestis kitört s a maga részét a szabadkaiak közül is kivette, a szerzetes atyák nemcsak vigasztaló, megnyugtató lelkészei, nemcsak az egyház kegyszereinek kiosztói, hanem orvosai is voltak e népnek. A betegeket naponta többször is meglátogatták, a hozzájuk tartozókat szeretettel utasították, mit tegyenek betegeikkel, hogy kínjaik közt enyhülést szerezzenek nekik. Ők maguk is ápolták a betegeket, egyikök ennek következtében áldozata is lett a járválynak. Ők voltak a népnek mindene s ez nem is volt hálátlan. Háláját úgy tanúsította, a mint körülményei engedték. Nem hozott nagyszerű ajándékokat az atyáknak, mert szegénységéből nem jutott; hanem a romlatlan szívnek külső jelekben nyilvánulható hálája volt a díj az atyák fáradozásaiért. Nem is mehetett el egy szerzetes atya sem valamely téren a nélkül, hogy a hívek a legnagyobb tisztelettel ne közeledtek volna hozzá. Mint a jó gyermekek hazatérő atyjuk elé, akként sietett a nép szerzetes atyja elé s boldog volt, ki először érthette kezét, hogy a szeretet jelével érintse azt, s áldását kikérje. Nagy tiszteletlenségnek tartatott a szerzetes előtt átmenni s azért, ha az átmenni szándékozó észrevette, hogy szerzetes halad azon uton, megállt s bevárta, míg ez átment s csak azután folytatta útját. Ugyanigy tettek, ha szerzetes előtt mentek esetleg, megállottak s bevárták míg beérte őket, s őt előre bocsátva folytatták útjukat. Sőt a város elüljárói is, kiknek a szerzetesek a kézsókot meg nem engedték, tiszteletük jelül ajkukkal érinték a szerzetes ruháját.

A nép ez időszakban szegénységgel küzdött, ipar-

kodott azonban hozzátartozói szükségait fedezni, sőt lelki atyáit is ő táplálta.

Szükségletei ugyan az élelmiszereken s ruházaton kívül aligha voltak, ez utóbbit is önkezüleg készítették; fontak, szőttek, s ekként előállított vásznaikból varrogatták ruháikat. Szerények voltak ruházatukban s fellépésükben. Nem volt közöttük, aki kihivólag emlegette volna: enynyi — vagy anynyi vagyon néz reám s ezért nem is volt közöttük versengés, irigység, hanem testvérekül szerették egymást, mely szeretetnek külsőleg is jelét adták az által, hogy találkozáskor megcsókolták egymást, mely szokás e népnél sokáig tartotta magát. A szláv eredetű népeknél szokásos arcfestés sem volt e nép leányainál észlelhető, megelégedtek ők arcuknak Isten-adta szépségével; keblük eltakarására rendesen kendőt használtak, mely dicsérendő szokás ma is meg van, s a bunyevác nő ki nem megy, mielőtt keblét kendővel be nem takarta; hasonlóképen tesz, ha háziasan lévén öltözve, vendég jön a házba

Volt azonban a dalmát népnek egy igen rossz, a szerzetesek által is gyakran kárhoztatott szokása, melyet kiirtani sok év lefolyta után is alig sikerült, s ez a nászünnepélyeknek költséges és nagy zajjal megtartása módja. Miként folytak le ezen ünnepélyek, nincs részletesen feljegyezve, de vizsgálva a mai szokásokat s a szabadkai első plebánosnak a tanácshoz írt panaszos leveléből s az azt követő tanácsi intézkedésekből következtethetjük, hogy azok huzamos — talán hetekig tartó — dinom-dánomból álltak; mert midőn 1754-ben némi korlátot szabtak e szokás elé, említették, hogy roppant költséggel voltak összekötve és óhajtható, hogy a nép e terhes szokás alól mielőbb megszabaduljon.

5. §. *Az első katho'likus templom.*

Említve volt, hogy a nép bujdosásai után Szabadkára visszatérvén, a váracz földszinti nagy termét kápolnává alakította át. A nép szaporodtával azonban szükséges volt a kápolnát megnagyobbítani; mert a nép nagyobb része nem férhetett el a kápolnában. A szent beszédek is ez okból a szabad ég alatt mondatlak el, miközben többször megtörtént, hogy hirtelen támadt vihar, vagy zápor miatt szónok s hallgatóság menekülni kényszerült. Ehhez járult, hogy 1710-ben az érseki hatóság Kovács József atyát plébános-helyettesé kinevezte s a lelki joghatóságot más, a tartományfőnökség által időről-időre ide küldendő atyákra is kiterjesztette, ennél fogva állandó s a nép befogadására kellő terjedelemmel bíró templomról kellett gondoskodni.

A nép a váracsnak templommá alakítását kívánta, melyből a szerzetesek kivonultak, miután a hálás nép számukra a váracz mellett állandó épületet emelt; kívánatos volt még, hogy a váraczban lakó családok is hagyják el azt. Ezek azonban nem voltak hajlandók kiköltözni megszokott lakásukból, miért is a nép s a szerzetesek a kerületi katonai parancsnokság pártfogását vették igénybe, mely a hadügyminiszteriumnál közölte, hogy a váracz templomul ajándékoztassék a szabadkaiaknak, mely eredményről 1723-ik év december 6-án értesültek a katonai parancsnokság átiratából.

Ekként a váracz templomul jelöltetvén ki, a kapitányok s családjuk kényszerültek abból kivonulni. A szerzetesek ekkor a nép segélyével a váracz átalakításához fogtak. Mivel azonban előre láthatták, hogy e

nagy munkát tetemes pénzerő nélkül keresztül nem vihetik, melyet pedig a szegény nép nem gyűjthetett össze; ezért a szerzetesek felkeresték a püspököket, káptalanokat s egyes uraságokat, melyek bőkezű adományai képesekké tették őket szándékuk megvalósítására. A váracs emeleiteit lehordták, a falakat átalakították s 1730. szeptember 22-én a szentély kiépítését kezdték meg. A munka serényen folyt, a szabadkaiak aprajagya részt vett benne s így az építés 1736-ik év tavaszáig befejeztetett, mely év ápril 15-én gróf Patachich Gábor kalocsai érsek a templomot ünnepélyesen beszentelte s rendeltetésének átadta.

A váracs falazatának bontása közben a kapu feletti falban egy római sírkövet találtak, mely most is látható a kolostor bejáratától jobbra a falba erősítve s melyet Aurelia Primitiva római nő készítettett gyermekeinek s önmagának, mint a felirat mutatja. D. M. Aurelia Vitalis vixit annis XVIII. Aurelia Mucatra vixit annis XVII. Aurelia Cusaja vixit annis XIII. Aurelia Primitiva Mater infelicissa filiis et sibi fecit; vagyis Aurelia Vitalia élt 18 évet, Aurelia Mucatra élt 17 évet, Aurelia Cusaja élt 13 évet. Aurelia Primitiva a legboldogtalanabb anya állítá gyermekeinek s önmagának.

A templom berendeztetvén, külső diszítéséről is gondoskodtak. Így a tetőzet végesúcsára, melyet kereszt szokott diszíteni, szent Mihály főangyal éreszobrát állíták, de ezt 1749-ben a villám összetörte s ekkor keresztet helyeztek oda.

6. §. *A Szent-Rókus kápolna.*

Hazánkat a mult században többször meglátogatta a járvány, majd az ugynevezett fekete halál,

majd epemirigy alakjában. Szabadka is sokat szenvedett, lakói közül sokan áldozataivá lettek. A nép megremült az oly gyakran beköszöntő vendégtől s midőn újra beköszöntött, az elüljáróság elhatározta, hogy szent Rókus tiszteletére, ki a járvány által megtámadottak védnökeül tartatik, kápolnát épít. Felszólította a szerzeteseket is, hogy indítványát támogassák, kik fel is karolták azt s maguk részéről bizonyos menynyiségű épület-anyagot ajándékoztak. A hagyomány különben azt tartja, hogy az anyagot a szabadkaiak sajátkezűleg — más szállítóeszköz használata nélkül — hordották össze.

Az alapkö 1738-ik évi szeptember 5-én tétetett le, melybe szent Venánc ereklyéje lőn elhelyezve. Az alapkövet Kurinszky János szerzetes áldotta meg, mire az építés kezdetét vette s rövid idő alatt a kápolna készen állott. Tornyocskájába Vojnich Lukács adta a harangot, ki azt az oláhországi hadjáratból hozta. 1739-ben új erővel törvén ki a kolera, Szabadka ünnepélyesen megfogadta, hogy ezentúl szent Rókus napját ünnepelni fogja, minden munkától tartózkodik s a megelőző napon böjtöl; az ünnepélyes körmeneten, szent misén és szent beszéden a hatóság testületileg részt vesz. S csakugyan ezen időtől szent Rókus napja ünnepként a legnagyobb kegyelettel tartatott meg.

Az ünnepek száma kevesbítettvén, szent Rókus ünnepe is eltöröltetett. Feltűnő, hogy Szabadka városa a beléletébe nyúló eme rendszabály előtt meghajolt s az ünnepet legalább a munkára nézve elejtette. Dacára ennek azouban, az egyház nem tért el az ősök fogadalmától, mert a szokásos körmenetet, ünnepélyes misét és a nyolcados ünnepélyt napjainkban is megtartja, sőt a körmenetet most már a város-íget mellett

felállított szent Rókus szoborig terjeszti ki, melyen — mondhatni — a város kath. lakosságának legnagyobb része megjelen. A munka ugyan napjainkban kötelezőleg nem szünetel, de az ősök fogadalmát kegyeletben tartó nép nagyrészt tartózkodik a munkától s böjttől szent Rókus napján.

A kápolnában szent Rókus ünnepén kívül Istentisztelet tartatott szent Rozália napján is és valahányszor magánosok a lelkészeket megkeresték.

7. §. *A tanügy.*

A tanügyről e korszakban keveset lehet feljegyezni. A lakosság folytonos zaklatásnak lévén kitéve s lakhelyét többször elhagyni kényszerülve, gyermekeinek iskolai kiképzetésére gondot nem fordíthatott. Csakis anynyiban lehet e korszakban tanügyről szó, a menyinyiben az érseki hatóság szigorúan meghagyta a ferencrendieknek, hogy a gyermekeket s a serdülteket a kath. hit- s erkölestanra szorgalmasan tanítsák. A rendezkedés előhaladtával gondoskodva lőn, hogy az ifjúság a betűk ismeretét s az olvasást is elsajátítsa. 1732-ben említettik Mialtró Jakab tanító, ki hivatva volt a szabadkai gyermekeket olvasásra, írásra, számolásra tanítani.

8. §. *A temető.*

Szabadkának a mohácsi vész előtt használt temetője, mely irányban feküdt, nem tudni. A török kiűzése után a temető azon tért foglalta el, melyen jelenleg a Rókus-kápolna áll s lenyúlt délfelé azon utcáig, mely ma is ó-temető utcának neveztetik. Egy fakereszt mutatá kath. jellegét, de sem árok, sem fal, sem más kerítés nem övezé, miért is az állatok, a benne termő

fü által csalogatva, meglátogatták. Ezen a kegyeletet sértő körülmény sokszor felszóllalás tárgyát képezte s a lakosság követelte, hogy a temető bekerítettessék. Ezen kívánság azonban később teljesítettett, midőn Szabadka nagyobb terjedelmet vett s a temetőt küllebb kelle elhelyezni. 1741-ben ugyanis a régi temető a megelőző években uralgott kolera áldozataival megtelvén, egy más temetőt hasítottak ki nem messze az elsőtől, melyet 1741-ben halottak napján egy szerzetes megáldott, s ugyanekkor a régi temetőben levő sírok beszenteltettek, mely ténykedésért a szerzetesek bizonyos ajándékban részesültek, legtöbbnyire vászont vagy kendert adtak nekik. A sír-szentelés szokása halottak napján jelenleg is fennvan, hanem a természetben adatni szokott ajándék pénzzel váltatik meg.

II. Korszak.

1743-től 1773-ig.

I. Fejezet.

A szabadkai plebánia rendezése.

9. §. *Szabadka kiváltságolt királyi kamarai várossá lesz Szent-Mária név alatt 1743-ban.*

Szabadka a törökök kiűzése után — mint említve volt — katonai kormányzat alatt állott. Minthogy azonban a görög keleti szerbek nyugtalanították a kath. lakosságot és végre azt követelték, hogy a város és határa két részre osztatván, fele nekik adassék, a szabadkaiak kieszközölték, hogy kivétetvén a katona-uralom alúl, e hely polgáriasítsassék s mezővárossá legyen.

1743-ik év május 7-én írta alá Mária-Terézia magyar királynő Prágában azon okmányt, melynek értelmében tekintettel Szabadka lakóinak a királyi ház iránt tanúsított hűségére és érdemeire, a haza körül teljesített számtalan szolgálatukra, Szabadkát királyi kegyelmével Szent-Mária név alatt kiváltságos kamarai várossá tette.

E királyi okmány Szent-Máriát több kiváltságban részesíté; tárgyunkat illetőleg megemlítjük, hogy a hatóság kizárólag katolikusokból álljon. A hatóságot pedig tizenkét esküdt tanácsos képezte, kiknek élén tizenharmadikúl a bíró állott, kinek szintén római-katolikusnak kellett lennie. Kimondja továbbá az okmány, hogy a város kötelékébe csak katolikusokat lehet és szabad felvenni. A város és a királyi kamara között tisztába hozandó kérdések megoldására nézve pedig a magyar kir. kamara nyert felhatalmazást, mely a várossal 1743-ik év június 23-án Pozsonyban szerződést kötött, mely alapját képezé Szent-Mária szervezetének.

A szerbek azonban nem nyugodtak meg ezen okmány kiállítása után sem, hanem tovább is követelték a város felét és sok zavart okoztak: Vujth nevű szerb azt hánytorgatta, hogy egész Szabadkát hatalma alá veti, sőt fenyegetőzött, hogy a katolikusok templomába lovait fogja elhelyezni.

A szerbek nyugtalanzkodásának lecsitítása végett megparancsolta Mária Terézia, hogy vagy hajoljanak meg a városnak adott kiváltságok előtt, vagy költözzenek ki. Erre a szerbek nagyobb része elköltözött, helyükbe magyarok telepedtek. Később azonban lassankint a szerbek is visszatértek.

Alig állott helyre a belbéke, már ismét viszály tört ki s pedig ez úttal a kath. lakosság között. A nemesek ugyanis hivatkozván az ország törvényein alapuló kiváltságaikra, a közterhek viselése alul kivonták magukat, a mi a nem nemeseknek roszul esett. Különösen az előfogatozás és a katonabeszállásolás voltak a sérelmi pontok. Ezek miatt sok keserűség, félreértés, egyenetlenség és civódás támadt, mely több éven keresztül nyugtalanítá a kedélyeket. Kérvények jöttek-

mentek, vizsgálatok tartattak, de csak 1748-ban dönt el végérvényesen a vitás ügy a nem nemesek javára. Ez év november 8-án t. i. a kamara leiratában a nemeseket csak azon esetben mentette fel a közterhek viselése alól, ha a város tanácsában foglalnak helyet, egyszersmind megállapította, hogy a tanácsban mindig legyen négy nemes s ezek valamint a többi tanácsosok is a közterhektől mentek. A többi nemes a nem nemes lakossággal közösen viselje a közterheket.

Ezen döntvény sehogy sem tetszett a nemeseknek, azért legnagyobb részük a várost elhagyni készült s tárgyalásokat kezdett a kamarával kérve ezt, hogy számukra másutt letelepedési helyet adjon. A kamara Militics — vagy mint közönségesen nevezték — Telecska pusztát jelölte ki nekik települ, hová át is költöztek, s a hol az előfogatozás és katonatartástól mentek voltak, de a telecskai puszta bírásáért bizonyos elismerési díjat tartoztak fizetni a kamarának.

Ez után a béke helyreállott Szent-Márián, s kezdetét vevé a városnak rendezése.

10. §. *A plebánia rendezése.*

A lelkeszség gondját az érseki hatóság a ferenckiekre bízván, ezek lelkeszi kötelmeiknek megfelelni iparkodtak. A kalocsai érsek-megye ez években szerveztetvén újra, a benne levő plebániák sem kezeltettek bizonyos az egész megyére kötelező szabályok szerint. Csakis gróf Patachich Gábor kalocsai érsek kezdett arról gondoskodni, hogy az összes plebániák egyöntetű szabályokat nyerjenek. E célból kétszer beutazta megyéjét s a hívek s a lelkészek helyzetéről tudomást szerezvén, kiadta 1738-ik május 18-án év azon szabályokat, melyek mintegy alkotmányát képezik a kalocsa

főmegyei plebániáknak. Tekintve e szabályok fontos és tanulságos voltát, de főleg azért, mert ezek egyikének a templompénztár kezelésére vonatkozó szabály meg nem tartásának következtében tört ki az érsek és a ferenciek közti viszály, mely a plebániának tőlük elvételével végződött, közöljük azokat egész terjedelmükben.

I. A templomra vonatkozólag

elrendeltetik : 1. hogy a vásár- és ünnepnap i Istentiszteletek alatt a hívek által nyújtott alamizsnából lámpa vásárlandó, s égjen.

2. Hogy az Urnak, a Bold. Szűznek, a szent apostoloknak ünnepein vagy más ünnepeknek előestéjén, valamint az ünnep-napján vacsérnye legyen.

3. Hogy minden szombat estéjén, midőn a nép már hazatért munkájából, litániát tartson a plebános és pedig az év négy szaka szerint meghatározott órákban úgy, hogy télen négy, tavasszal hat, nyáron hét, vagy fél nyolc, ősszel hat óra legyen a litánia ideje, melyre harangszóval jelt adnak. Litania után a lelkész áldást ad az oltári szentséggel a hívekre.

4. Ujhold-vasárnapokon a lelkész az oltári szentséget körmenetileg vagy a templomban, vagy azon kívül körülviszi, a szent mise alatt kitéve marad s a végén a népet azzal megáldja.

5. A nagybőjt péntekein körmenetet vezet a kálváriára s az Ur Jézus szenvedéséről beszédet tart.

6. Hogy az Ur kezéből vett jótétemények emléke állandóan megmaradjon, év végén hálaadó Istentiszteletet tart a lelkész, mely alatt rövid beszédben felsorolja az élvezett jót s a szent mise után szent Ambrus hálaénekét zengjék el a hozzácsatolt imával.

7. Uj-év napján szintén ünnepélyes szent misét

énekeljen a lelkész, melyet az egyház és hívei lelki és testi szükségeiért ajánljon fel Istennek s könyörögjön, hogy az új-évben is áldja meg híveit.

A temetőt a gyomtól minden évben meg kell tisztítani s fészülettől feldiszíteni.

II. A templom tornyát vagy harangházat illető szabályok.

Rendeltetik: 1. hogy a lelkész a harangozónak írja elő az Istentiszteletet jelző harangozás rendjét, hogy a nép az Istentisztelet ideje iránt kellőleg tájékozva legyen;

2. a hol csak egy harang van, hasson oda a plebános, hogy vagy a község vagy egyes tehetősök költségén más harang is beszereztessek;

3. az elhúnytak felett reggel, délben s este harangozzanak oly formán, hogy a harangozás meg ne előzze a nap felkeltét, se ne kövesse a nap lenyugtát;

4. a harangozó viharok közeledésekor ébren legyen s harangozással hárítsa el a lég veszélyeit;

5. Szent-György napjától szent Mihály napjáig minden este az esti imára szőlő harangozás után meg kell húzni a nagy harangot, ezen jeladással intve a népet, hogy kedvező időjárásért imádkozzék. Ezen harangozás célját a népnek előre meg kell magyarázni.

A haldoklók feletti harangozásra szintén különös harang szereztessék s midőn az oltári szentség beteghez vitetik, szintén haranggal adassék jel.

III. A sekrestye szabályai.

Rendeltetik: 1. a mely plebánia-templomban nincs áldoztató kehely, szentségtartó, füstölő, zászló, körmeneti kereszt, szelence a betegekhez viendő oltári szent-

ség és a szentelt olajok számára, a lelkész ezeket mielőbb beszerezni iparkodják ;

2. a hol sem sekrestye, sem az egyházi ruhák s edények őrzésére szolgáló szekrény nincs, a lelkész minden módon odahasson, hogy sekrestyét építtessen a község s szekrényt szerezzen be ;

3. készíttessen a lelkész a sekrestye számára egy oly könyvet, melybe minden pap, a ki a templomban miséz, beírja nevét s a napot, melyen misézett, hogy ekként a kóbor papok részéről beállható visszaélések meggátoltassanak ; egyébként a plebánosok szabályul tartsák, hogy ismeretlen s idegen papoknak a szt. mise bemutatását tiltsák meg, ha csak okmányilag ki nem mutatják, miszerint papokká szenteltettek ;

4. ha a lelkésznek köteles miséi vannak (örökös misék), azokat táblára jegyezve a sekrestyébe kifüggeszsze ; hasonlóképen jegyezze fel azon napokat, melyeken híveit körmenetileg a szomszéd plebániára vezeti, nem különben azon napokat, melyeken a szomszéd lelkészek az ő templomába vezetnek körmenetet. Akarjuk pedig s az Urban szigoruan parancsoljuk, hogy az ily nyilvános ajtatosságok és körmenetek a szomszéd lelkészek által pontosan megtartassanak ; az ezekre vonatkozó szabályzatot legközelebb közzéteszszük ;

5. a templom-napja (bucu) közeledtével gondoskodják a lelkész egy más plebániáról meghivandó ünnepi szónokról, kit e célból egy hóval előbb keressen meg ; a szomszéd lelkészeknek pedig egy héttel előbb adja a bekövetkező ünnepélyt tudtukra ;

6. a gyónószékeket ne a sekrestyében, hanem a templomban helyezze el a lelkész, és a világiak főleg a nők gyónását a sekrestyében soha se fogadja el. Gyónatás alkalmával pedig karinget és stólat öltön.

7. Nagyobb ünnepeken a húsvágók üzletei s a boltok egész nap zárva legyenek, ezért a népet előre kell figyelmeztetni, hogy szükségeit előtte való napon fedezze; közönséges ünnepeken és vasárnapokon pedig az Istentisztelet tartama alatt úgy a vágószékek, mint a boltok és korcsmák bezárassanak. Különösen és határozottan meghagyatik, hogy ünnep- és vasárnapokon még Istentisztelet előtt sem kell megtűnni semmiféle zenét, dudát vagy dalolást, az ezen rendelet ellen vétőket a plebános az ünnep nagysága vagy a botrány mérve szerint büntesse meg s e célból — ha szükséges — még a világi hatóság segélyét is vegye igénybe. Ezen büntetés ne legyen kisebb 15 garasnál, sem nagyobb 30 garasnál. Hasonlóképen bírságolja meg a templom javára azokat is, kik Istentisztelet alatt bármit árulnak vagy vesznek (kivéve az országos vásárokat); ezen bírságot az árúk értékéhez arányban szabja ki.

8. A templom beruházásához járuló cikkekről a lelkész pontos jegyzéket vezessen.

IV. A templom gondnokait illetőleg.

Rendeltetik: 1. hogy a templom számára begyűlt alamizsna megőrzésére három zárral ellátott láda készíttessék ugyanannyi kulccsal; a kulcsok egyike a lelkésznel, másika a gondnoknál, harmadika a bírónál vagy esküdtnél legyen, hogy egyik a másik tudta nélkül legcsekélyebb összeget se vehessen ki a pénztárból;

2. ha akár a lelkésznek, akár a gondnoknak a templom szükségei fedezésére pénzre lenne szüksége, a kívánt összeg kellő írásbeli ovadék mellett adható ki

csupán, melyet azután a templom-pénztárul szolgáló ládába kell tenni;

3. minthogy kánoni vizsgálatot minden évben tartani nem lehet s ennél fogva a gondnokoktól sem lehet a templom-pénztár állapotáról tudomást szerezni; azért a lelkész az egyházgondnokkal minden évben szent György napja körül (vagyis a jelen kánoni vizsgálattól kezdve) megjelen a keleti esperestnél s annak a gondnok által készített számadást, úgy szintén az anya- és fiókegyházak anyakönyveit bemutatja, s akár felmentő, akár elmarasztaló iratot vesz tőle, azt a templom-ládjába teszi, melyet a legközelebbi kánoni vizsgálat alkalmával nekünk vagy meghatalmazottunknak bemutat, hogy mindkét félnek biztosításul a kánoni vizsgálat jegyzőkönyvében róla említés tétethessék. Továbbá az esperest urak e határozatot az alájuk rendelt plebániákban híven végrehajtják és sajátkezüleg írt észrevételeiket a ládába beteszik, minket pedig évről-évre tudósítani fognak a számadás lefolyásáról. A templom-pénztár kezelése pedig könnyű lesz, ha becsületes és jámbor életű férfiak alkalmaztatnak, kik a közterhek viselése s a nekünk fizetendő tized alól is felmentetnek, hogy annál buzgóbban és hívebben gondozzák a templomot.

V. A plebánia javait illetőleg.

Rendeltetik: 1. azon uraságok, melyek kegyúri joggal bírnak, komoly intelemként vegyék, hogy ő kir. Felsége rendelete szerint a lelkészlakot önköltségükön kötelesek felépíteni; a népet se fuvarozásra, se kézi munkára, se pénzbeli járulékra ne kényszerítsék, annál kevésbé vegyék igénybe a templompénztárt a lelkészlak javítására. A lelkészek részére örökös joggal birandó

szántóföldet arányosan hasítsanak ki. Megjegyeztetik itt, hogy ezen rendeletnek akként lön elégtéve, hogy a plebánia hívei a párbéren kívül bevetik bizonyos mennyiségű gabonával a lelkész földjét; a termést learatják, behordják és kiesépelik.

2. nehogy a lelkész a fentartására kiszabott illeték behajtása következtében hívei gyűlöletének legyen kitéve, vagy bennük az iránta mint lelki atyjuk iránti gyermeki szeretet és ragaszkodás megszűnjön, ennél fogva a község birájának leendő kötelessége mind a párbért beszédni, mind a pénzilletéket a plebánosnak az ez által kiállítandó nyugta mellett kifizetni s eme kötelemét oly pontosan teljesítse, hogy a lelkész ne kényszerüljön az ő mulasztása miatt szükségét szenvedni; a birák pedig a maga útján követeljék és szedjék be a párbér illetéket.

VI. A stóla-illeték szabályozása.

A lelkészt keresztelés után — beleértve az avatást is — 40 dénár illeti. Az esketésért, ha a jegyesek helybenlakók, 1 frt 50 dénárt fizetnek, ha idegenek, 3 frtot. Az új menyecske beavatásáért fizet 12 dénárt. Ezen beavatás — a hol nem szokásos — egyáltalában behozandó, sőt még birsággal is szorgalmazandó. Az öregek temetéseért jár a plebánosnak egy forint, (öregkül vétetnek mindazok, kik husvéti gyónást végeztek) a kisdedek temetésétől ötven dénár. A lelkész által kiállított minden bizonyítványért, nemkülönben a születési-, halálozási- s esketési-anyakönyvekből kiírt kivonatokért neki egy forintot fizetnek. Kis mise után 50 dénár, énekes mise után, akár fogadalmi, akár halotti, egy forint fizetendő. Halotti beszédekért tetszés

szerinti díjat vehet a lelkész, amint az érdekeltekkel megegyez.

Megjegyzendő, hogy a templom részére a temetések után járó illetéket a gondnok kezeibe kell letenni, ki arról számadást vezet s azt az esperestnek évenként bemutatja, ki hozzánk is felterjeszti. Fizetendő pedig a templom részére nagyobbak temetése után harangozásért negyven dénár, kisebbekéért 20 dénár. Végre ha valaki palástban óhajtja halottját kísértetni, fizet a templomnak egy máriást.

VII. A kántort és tanítót illető szabályok.

Rendeltetik :

1. mind a kántor, mind a tanító, vagy mester lelkészük iránt kellő tisztelettel s engedelmességgel viseltessenek, a lelkészi hivatal körébe eső dolgokban híven szolgáljanak ; hasonlóképen illően tiszteljék a helység biróját s esküdteit s parancsaikat -- tekintettel állásukra — késedelem és zúgolódás nélkül teljessé ;

2. a kántor, vagy a mester a gyermekeket nemcsak az erkölcsökre s tudományra, hanem a keresztény hittanra s énekekre is szorgalmasan oktassa ; őket mindennap illő rendben párosan a templomba szent misére elvezesse s elkísérje. A lelkész pedig gyakrabban látogassa meg az iskolát s ügyeljen arra, hogy a kántor, vagy a mester eleget tegyen kötelességének ;

3. ha a sekrestyés tiszte a kántorhoz tartozik, ügyel, hogy minden jó karban, tisztán s rendben legyen ; a sekrestyés esküt tesz a lelkész kezeibe a helység egy-két esküdtének jelenlétében, hogy a reábizott tárgyakat híven fogja kezelni ;

4. a kántor a temetési menetet énekkel kíséri s a lelkész mellett egyházi ténykedése s a szentségek kiszolgáltatása közben segédkezik, mely szolgálata fejében stóla-illetékül — a lelkészé érintetlenül maradván — kap keresztelésnél tíz dénárt, helybenlakók esketésénél huszonöt dénárt, vidékiekénél ötven dénárt; az új menyecskék és a szülők avatásánál öt dénárt; az öregek temetésénél huszonöt dénárt, a kisdedekénél tizenkét dénárt, a halotti misénél ötven dénárt. Kötelessége azonban a kántornak — mint már említve volt — a lelkésznek ténykedése közben segélyére lenni ha beteghez viszi az oltári szentséget, vagy az utolsó kenetet, a szükségeseket kézbesíteni s minden vonakodás nélkül szolgálatára lenni. Ha eme kötelemét elhanyagolja, elveszti stóla-illetékét.

VIII. A plébánia hiveire vonatkozólag rendeltetik:

1. lelkészük iránt kellő tiszteletet s hivatalával járó ügyekben engedelmességet tanusítsanak;

2. a husvéti szent gyónást és áldozást elvégezzék s a husvéti időn kívül máskor is járuljanak a töredelem s az oltáriszentség vételéhez;

3. ünnep- és vasárnapokon a templomba szorgalmasan eljárjanak, a szent misén és a beszéden jelen legyenek, a lelkész által az Istentiszteletre kitűzött időt pontosan megtartsák; ha pedig ünnepélyes körmenet tartatik akár otthon, akár pedig a szomszéd plébániára ilyen vezettetik, azon számosan jelenjenek meg.

4. az újszülötteket netán bekövetkezhető halál miatt azonnal kereszttessék meg lelkészük által;

5. gyermekeiket keresztyén hittanításra szorgalmasan küldjék, a anyagok egy garasnyi birsággal fe-

nyitassanak a templom javára ; ugyancsak a hol tanító-mesterek vannak, ott a gyermekeket iskolába küldjék, akik ezt nem teszik, havonként egy garast fizetnek birságul ;

6. a lelkész lakát és földjét jó karban tartsák ; a temetőt bekerítsék és gondozzák ;

7. mindazt, a mi a lelkésznek stóla-illeték vagy más javadalom címén kikötve van, a község birájának vagy küldötteinek pontosan és szívesen adják meg.

IX. A lelkészt illető rendelet.

Hogy a lelkész fontos és felelősségterhes nagy tisztét annál jobban teljesithette, a lelkészlakban tartózkodjék állandóan, hazulról ne távozzék, főleg ha tudomása van, hogy plébániája területén betegek vannak, sem az éjet plébániáján kívül ne töltse. Szóval, példával s a szentségek kiszolgáltatásával használjon népének. Szóval akként : hogy hiveinek szent beszédet és hitelemző tanítást tartson, példával : hogy magatartása, tekintete, járása és beszéde ne olyan legyen, melyben bárki is megbotráncozhatnék, s e jó példa nemcsak saját személyét, hanem háza népét illetőleg is megkívánatik ; mely célból különösen ügyeljen, hogy házában gyanus hírü szolgák ne legyenek ; a szentségek kiszolgáltatásával : hogy azokat készséggel minden zúgolódás nélkül szolgálja ki hiveinek.

Hogy pedig a lelkész azon felséges célt, melyre küldetik t. i. önnön és hívei üdvét előmozdithassa, rendeltetik :

1. hogy minden lelkész a trienti zsinat végzéseit pontosan tudja és megtartsa ; a római katekizmus szerint tanítson mindaddig, míg püspöki tekintélyünkkel jóváhagyott más katekizmust nem adunk ki ;

hasonlóképen legyen meg a főmegyének legutóbb közölt szerkönyve, melyet szorgalmasan olvasson s a szentségek kiszolgálására előirt szertartásokhoz alkalmazkodjék s az odaacsatolt intelmeket ne mellőzze. Ezenkívül a szülöttek, házasságra keltek, elhunytak s megbérmáltak anyakönyvei meglegyenek: jegyezze fel továbbá azokat is, kik az eretnecség tévelyéből az evangéliumi igazságra megtértek, nevezetesen: hazájukat, nemüket, korukat, vezetéket és keresztnévüket; a hitvallás letételének évét, hónapját és napját, valamint azt is, a ki előtt a hitvallást tették s eme jegyzéket évről-évre az esperest útján velünk közölje;

2. betegekhez az oltáriszentséget nyilvánosan vigye, karinget és stólát öltön s égő lámpát vigyenek előtte; ha az utolsó kenetet viszi a beteghez, hasonlóképen öltözzék karingbe és stólába és a templom szolgálja violaszinre festett keresztet vigyen előtte. Figyelmeztesse hiveit, hogy beteghez menetkor kísérik őt s a betegért fenszóval imádkozzanak;

3. a lelkész buzgón tanítsa a gyermekeket a hittanra; ha pedig őket a nagy távolság miatt össze-
gyűjteni nem lehetne, vasárnaponként valamely hitágazat felett tartson szent beszédet s az Istentisztelet után tartsa vissza egy időre a gyermekeket s őket a hallottak felül kérdezze ki. Intse meg hiveit gyakrabban, hogy gyermekeiket az általa meghatározott időben küldje el hitelemző tanításra, a hanyag szülőket jelentse be nekünk, hogy kellő büntetést szabjunk rájuk s így a baj orvosoltassék.

4. Mivel az ajtatossági gyakorlatok a buzgalmat gyarapítják, hasson oda a lelkész, hogy hivei a keresztségben választott védszentük s a templom védszente iránt kiváló kegyelettel viseltessenek s ez okból bírják

rá a híveket, hogy templomuk védszentének tiszteletére a fő-téren kő- vagy fa-szobrot állítsanak, mely előtt, midőn idejök engedi, reggeli és esti imáikat végezzék el; hasonlóképen buzdítsák a lelkészek híveiket, hogy midőn munkára mennek, haszontalan csevegés helyett az olvasót imádkozzák, vagy a lorettói litániát vagy más énekeket zengedezzenek;

5. vásár- és ünnepnapokon a lelkészek a szent mise-áldozatot a Mindenható Istennek híveikért kötelesek bemutatni s ezért gyakrabban közölgék híveikkel a szószékről, hogy a szent mise a plébánia élő és megholt híveiért mutattatik be a felséges Ur Istennek, s ösztönözzék őket a megjelenésre, hol egyesítsék imájukat a pap imájával, ki értük, szüleikért, rokonaikért, barátaikért s mindnyájuk anyagi és szellemi jólétükért imádkozik és hálát adjanak Istennek mindazon jókért, melyeket a hét közben kegyelméből élveztek s kérjék ki áldását a jövő hét munkájára is;

6. a vásárnapi ünnepélyes énekes mise alatt a nép énekeljen a kántorral; imáiban a szent mise titkáról azon módon emlékezzék meg, melyet az ezen főmeggyében apostoli missiót tartott Jézus-társaságbeli atyák előírtak az általuk szerkesztett imakönyvben; ezen imákra a gyenge nemzedéket is megtanítsák, hogy eme szent titkot idején megismerhesse. Ne engedje meg a lelkész, hogy mise alatt latin énekeket: Kyrie; Gloria stb. énekeljenek; latin énekeket csak a nagyobb ünnepeket megelőző napokon tartatni szokott ünnepélyes vecsernyéken szabad énekelni;

7. a hol főkegyházak vannak, az azokban lakó híveket figyelmeztesse a lelkész, hogy vásár- és ünnepnapokon Istentiszteletre az anyatemplomba menjenek, és pedig nem rendetlen csoportokban, hanem rendben,

párosan, maguk előtt keresztet vigyenek s vagy a Bold. Szűz litániáját vagy más ajtatos éneket zengjenek s ezzel is mutassák meg, hogy jó ker. katolikusok s hogy nem korcsmába, hanem templomba mennek;

8. hirdessék ki a lelkészek a szószékről, hogy híveik a menyekzőket mértékletességben ünnepeljék; ne rokonsátlankodjanak éjjel-nappal evéssel, ivással. Ezenkívül figyelmeztessék őket, hogy a kézfogó alkalmával adatni szokott ajándékok (a nászajándékon kívül) ne haladják meg a nyolc rajnai forintot akár készpénzben, akár természetben; a kik e szabály ellen vétének, azokat büntesse meg a lelkész a templom javára anynyiban, a menyinyiben a megállapított illetéket túlhaladták; a jegyeseket pedig előbb meg ne eskesse, (míg t. i. a büntetéspénz lefizetve nincs). Különösen óvatos legyen a lelkész a vidékiek házasságánál s közülök senkit meg ne eskessen keresztlevél és nőtlen-ségi bizonyítvány nélkül, szabadságát mindenki akár okmánynyal, akár tanukkal igazolni tartozik s ezen körülmény a házasságra lépettek anyakönyvébe szó szerint lesz bevezetendő;

9. tiltsák meg a lelkészek a szülőknek, hogy midőn gyermekeik körtáncot táncolnak, fiaikat a leányok közé vegyülni ne engedjék; ha a szülők ezen tilalom ellen vétének, a hányszor — anynyiszor hét krajcárnyi büntetéspénzt fizetnek a templomra;

10. legszigorúbban megtiltatik, hogy katolikus hívő gyermekét nem katolikushoz szolgálatba adja s ez a szószékről is kihirdetendő; a ki e tilalom ellen vét, a templom javára huszonnégy rajnai forintot fizet büntetésül s ezt anynyi éven át, a hány évet töltött valaki ily tilos szolgálatban;

11. a hol a katolikusok vegyesen nem katholi-

kusokkal laknak, — a lelkész a nem katolikusok személyes tulajdonainak boncolásába ne bocsátkozzék; hanem a kath. igazságokat a szent írásból és a szent atyák könyveiből vett érvekkel erősítve adja elő, hogy ekként híveit is megerősítse a hitben, őket nyugalomban tartsa s gyűlöletre ne ösztönözze; ha pedig az ellenkezők (t. i. a nem katolikusok) által hitvédő beszéd tartására kényszeríthetők, előbb hívja segélyül a Szent-Lelket s töredelmes szívvel tegye meg, a mit a helyes buzgalom megenged;

12. gyakrabban intse meg a lelkész a szószékről az anyákat, hogy újszülött csecsemőiket maguk mellé ágyukba ne fektessék; mert gyakran megtörtént, hogy az elbágyadt anyák álom közben csecsemőiket agyonnyomták s ezer s ezer aggály gyötörte őket, hogy szándékos gyermekgyilkosságot követtek el és sokszor egész a kétségbeesésig nyugtalankodtak;

13. kötelessége a lelkésznek szorgosan ügyelni a reábizott hívekre s ezért, ha megtudja, hogy közöttök uzsorások, ágyasságban élők, káromkodók, szülőverők, becsületsértők vagy más nagy bűnökben fetrengők vannak, ezeket komolyan dorgálja meg s ha ennek dacára megátalkodnak gonoszságukban, a felsőbb hatóság útján jelentse be nekünk, hogy a bajt idején orvosolhassuk. Törekedjék az elvált házaspárokat egymással kibékíteni; a kik rokonsági vagy sógorsági köteléküket nem ismerve keltek össze, azokkal szemben a nyilvánosságot mellőzve, ovatosan járjon el. Azokat pedig, a kik a szüzeket vagy másnak házastársát elrabolják, s maguknál tartják, haladék nélkül jelentse fel felsőségének.

Végül mind a világi — mind a szerzetes papság, mely plebánia-hivatalt kezel — jegyezze meg: 1. hogy a püspöknek feloldás végett fentartott esetekben a gyó-

nókat erre kért engedély nélkül fel ne oldozza ; e mellett az ily bűnök nagyságát gyakrabban magyarázza meg a hiveknek ; hasonlóképen intse őket az egymás iránti szeretetre, békülékenységre, a jó név és becsület helyreállításának kötelességére ; a gyermekeket a szülők s öregebbek tiszteletére ; a szülőket gyermekeik jó nevelésére stb. ;

2. beszédekben bírják rá hiveiket, hogy haláluk esetén a templom vagy a sekrestye butorzatára s egyéb szükségére tehetségük szerint hagyományozzanak ;

3. ámbár a munkás méltó az ő bérére s főleg az, a ki az oltárnak szolgál, az oltárról — kell — hogy éljen, mindazáltal a lelkészek illetékeik beszédese körül ne legyenek túlszigorúak, hanem a menyynyire csak lehet, kerüljék a végrehajtást s illetékeik beszédese végett az illető hatóságot keressék meg.

Ezen szabályokkal kezdték meg Kalocsa érsekei főmegyájuk ujjaalkotása művét. Felölelik ezek a lelkész és a hivek közti viszonyt minden oldalról, atyai oktatást foglalnak magukban a hivek s lelkészek részére s hangjuk olyan, mintegy nagy család fejéé, a ki gyermekeit igazságra, jámborságra, erkölcsre oktatja, de a makacsoktól sem kíméli a fenytéket. Különös súly van fektetve e szabályokban a lelkész működésére s azért az őt illető rendeletek legterjedelmesebbek ; a lelkészeknek kellett első sorban megküzdenniök azon nehézségekkel, melyek egy oly soká elhagyott, anyuyszor sujtott s a hontalanság nyomorával anyuyszor zaklatott nép erkölcsi megújítása elé gördültek. Ezért e

rendeletek igen határozott intézkedéseket tartalmaznak s még a világi hatalom erejét is igénybe veszik ott, ahol a szó és jóakarát ereje nem használ.

10. Az érseki hatóság és a szent-máriai szerzetesek közti viszály.

Szent-Mária városának szent. Ferenc-rendi lelkészei az első korszakban vázolt módon vezették hiveiket az erkölcsi tökélyesedés útján; az előbb leírt szabályokat azonban aligha vették egész terjedelmükben figyelmükbe, miről az érsekmegyei hatóság valószínűleg tudomást szerzett, mit onnan következtethetni, hogy ámbár e szabályok 1738-ban adattak ki, mindazáltal a főmegyei hatóság szükségesnek találta azokat 1743. december 13-án újra közzétenni és a szent-máriai plebániának külön is elküldeni. De következtethetni a későbbi kánoni vizsgálatok jegyzőkönyveiből s főleg gróf Battyány József kalocsai érseknek a helybeli ferenciek ellen foglalt állásából.

Ami különösen első következtetésünket illeti, igazsága kitűnik a gróf Patacsich Gábor érsek által meg-ejtett kánoni vizsgálat jegyzőkönyvének kérdéseiből s az ezekre adandó feleletekből.

A kánoni vizsgálat jegyzőkönyve ugyanis teljesen a fentebb leírt rendeletek szerinti kérdéseket tartalmaz, melyekre a szent-máriai plebániát kezelő szerzetesek általán véve semmitmondó s határozatlan feleleteket adnak. Így például azon kérdésre: van-e a plebánia-templomnak valamely jövedelme? tagadólág felelnek, vagy épen semmit sem mondanak, hanem arra hivatkoznak, hogy mindent alamizsnából fedeznek. Mindön azon kérdést teszi fel a jegyzőkönyv: van-e a templom jövedelmének őrizésére szolgáló láda? azt fe-

lelik: nincs, mert a templomnak sem alapítványa, sem pénze nincs, hanem a templom szükségait is a hívek alamizsnáiból fedezik. Hivatkozás történt az érseki hatóság részéről a persely körülhordozására, mint az napjainkban is szokásos a vásár- és ünnepnapok Istentiszteletek alatt; de erre az lön a felelet, hogy pápai rendelet szigorúan tiltja a persely körülhordozását a szerzetesek templomaiban. Hasonlóképen, midőn a templom ruhatáráról van szó, úgy említettük a szent-máriai plebánia-templom, mint a melynek semminemű ruhái nincsenek, hanem minden a kolostor templomáé, melyet a hívek adakozásából szereztek be. Ugyanily értelmű nyilatkozatot adtak a szerzetesek a stólailletékre vonatkozólag, melyet — állításuk szerint — a hívek alamizsnával szoktak megváltani s így stóla-jövedelemről valamely meghatározott összegben nem lehet számolni.

Ugyanerre mutat a kalocsai érseki szentszékek 1748. sept. 19-én tartott üléséből a ferenciek tartományfőnökéhez küldött irata, melyben a szerzeteseknek a szent-máriai plebánia további megtartására vonatkozó óhajával szemben a szentszék fenyeget, hogy világi papot helyez ide, ha a szerzetesek az érsek által kiadott rendeleteket meg nem tartják. A kérdéses iratban ugyan is azt mondja a szentszék: „a Szécsén városában tartott rendi gyűlés leveléből, valamint a t. lector atya szóbeli előadásából megértette e szentszék, mi módon akarják atyaságtok a nemes Bácsmegyében fekvő Szent-Mária városának plebániáját továbbra is megtartani. Minthogy azonban az érintett nyilatkozat az érseki jogokkal és kiváltságokkal határozottan ellenkezik s pedig azért, mert 1. törvénytelenség lenne, hogy a szerzetesek valamely plebániát szabályok nélkül birjanak és kezeljenek; 2. mert bizonyos, hogy ugyanazon szer-

zetesek néhai gróf Patacsich Gábor Herman kalocsai érsek által tartott kánoni vizsgálat alkalmával kiadott plebániái rendtartást elfogadták és megtartani ígérték; 3. bizonyos, hogy ezen rendelet már tíz év óta minden ellenmondás nélkül megtartatott; 4. sok szerzetes misedijakat vesz fel s több hasonlót tesz, a mi szabályaik által tiltva van (a mit bizonyára nem tennének, ha plebániát nem kezelnének); 5. ha a rend ezen kívánsága teljesülne, igen sok törvénytelenység csuszna be. Továbbá Kelemen pápa rendeleteiről, melyekre atyaságtok hivatkoznak, fel kell tenni, hogy igazak és sértetlenek, pedig a plebániái jogokról különös említésre méltót nem tartalmaznak. Ezért, hogy úgy az előbbi, mint a későbbi kánoni látogatások alkalmával hozott határozatokhoz a szent-máriai ferencrendi atyák mindenben alkalmazkodjanak, ezen kalocsai szentszék egyáltalában kívánja és rendeli. Ha pedig az említett ferenciek a kánoni látogatások határozatait mellőzik, ezen érseki szentszék elhatározta, hogy a szent-máriai plebániát világi papokra bizza. Ezen érseki szentszék tehát elvárja a szerzetháznak ez értelemben adandó válaszáat.

Igazolja a szerzetesek eltekintését az érseki hatóság által kiadott plebániái szabályoktól a gróf Klobusiczky Ferencz kalocsai érsek által 1756-ik évi május hó 11-én megtartott kánoni vizsgálat, melynek eredményeül szigorú miheztartás végett meghagyatott a lelkészkedő ferencieknek: a templompénztárának kezelését illetőleg megújittatnak b. e. gróf Patacsich Gábor érseknek s az utánna következő kánoni vizsgálóknak rendeletei, melyek a méltányosság követelményének megfelelnek s másrészt a szerzetesek szegénységi fogadalmával nem ellenkeznek. Ha pedig a szerzetesek ama rendeleteket

meg nem tartják, az érsek más módon fog a plébánia betöltéséről gondoskodni, annál inkább, mert ő cs. k. felsége a királynő kívánja, hogy a plebániák a szerzetesek kezeiből kivétessenek.

Minthogy azonban a szerzetesek az érseki hatóság rendeleteit nem teljesítették, gróf Battyány József kalocsai érsek állást foglalt ellenük.

Ezen érsek 1760-ban elfoglalván székrét, nem-sokára megyéje beutazásához s megvizsgálásához fogott. Ezen célból Szent-Márián is megjelent s itt 1763-ik év június 11-én s ezt követő 5 napon a kánoni vizsgát megejtette, mely alkalommal ismét a régi s a kihirdetett szabályokkal ellenkező hiányokra akadt, minek következtében a szent-máriai gvárdiánnak, mint lelkészhelyettesnek határozottan meghagyta, hogy az előbbi kánoni látogatások rendeleteit 1763. nov. 1-ig életbe léptesse, s a következő évi január 1-től érvényben tartsa.

Azt mondja ugyanis a kánoni vizsgálat jegyzőkönyve: „minthogy minden b. e. elődünk e megye érsekei s azok helynökei megtartatni kívánták az alább elősorolandó rendeleteket, Szent-Márián pedig elhanyagoltattak, azért a multa nézve elégtételt követelünk, a jövőre nézve pedig megparancsoljuk, hogy azok okvetlenül s egész terjedelmükben végrehajtassanak.

A multa nézve — a Patacsich által 1738-ban tartott kánoni vizsgálat határozmányai értelmében meghagyatik:

1. a folyó 1763-ik év november 1-ig a gvárdián, vagy törvényes akadályoztatása esetében más általa megbízott szerzetes atya készítse el azon szerek jegyzékét, melyek kizárólag a plebániái szertartásoknál használatnak s azt a tartományfőnök által aláírva, nekünk küldje meg, névszerint sorolja elő: az ezüst

kelyhet, szentségtartót, áldoztató kelyhet, a különböző színtű miseöltönyöket, mise könyveket, oltárköveket, csengetyüs perselyt, miseüngöket, vállkendőt, övet, kehely- és kéztörölköt, a bor- és vizeztartó-korsocskákat; hasonló leltárt készítsen a szt. Rókus kápolna tulajdonáról, mivel ez ideig a szükséges szereket bőségesen meglehetett szerezni az ott begyűlt alamizsnából.

2. Minthogy b. e. elődeink elég nyíltan rosszalták nevezett atyáknak azon könnyelműségüket, melylyel a plebánia jövedelmének átvétele körül eljárta, melyből az egyházmegyei jog megsértése, a jövedő plebánosok megrövidítése származik; mindazáltal ők e pontban nemcsak nem alkalmazkodtak az érsekek rendeleteihez s az általános gyakorlathoz, de sőt — névszerint a Csáky-féle kánoni látogatás után — e rendeletekkel homlokegyenest ellenkező szerződést kötöttek a plebánia hivaival, eme szerződésük mint önkényen alapuló, a joggal s a püspökök intézkedéseivel ellentétes, semmisnek nyilvánítatik, elvettetik, fentartatván a multa nézve ezen tény szigorú megvizsgálása.

Eme meghagyást a ferenciek a mondott határpig csakugyan teljesítették s az érseknek elégtételt adtak, ő tehát a multa fátyolt vetett s rájuk elődei rendeleteinek megsértéseért büntetést nem szabott.

Jövőre nézve azonban és pedig 1764. január 1-től következőket rendelte:

legyen a templomnak három kulccsal ellátott ládája, melybe a nagymise alatt gyűjtendő alamizsna tétessék; ugyancsak a templompénztárt illeti: nagyobb temetések után huszonnégy krajcár, kisebbek után tizenkét krajcár, nemkülönben a sirbolt-illeték negyed része s egyéb temetési szertartások után járó

illetékek negyede. E jövedelemről a templom gondnoka számadást vezet, s azt az általam meghatározandó mód szerint az esperest, a gvardián és a város képviselőiből alakulandó bizottságnak évenként bemutatja. Hasonló módon kezeltessék a szt-Rókus kápolna, s a jámbor társulatok jövedelmét illető számadás.

Továbbá elrendeltetik, hogy mivel a plébánost illető jogokról sem a plebánia hivei, sem a plebánosok a püspök tudta és beleegyezése nélkül nem intézkedhetnek, ennél fogva a szent-máriai hivek a szerzetesek javára tett eddigi szolgálmányok folytatásától és a köztök létrejött törvénytelen szerződés teljesítésétől letiltatnak, valamint a szerzetesek is az annak értelmében adandó szolgálmányok elfogadásától; hanem kötelesek a szent-máriai hivek párbért fizetni, és pedig minden pár fizet ötven dénárt, egy mérő buzát, télmérő zabot s egy oka húst, ezenfelül az eddigi gyakorlat szerint kapnak a szerzetesek harminc kocsí szénát és ötven öl tüzi fát. Ha pedig a hivek ezt tenni vonakodvának, még egyházi fenytékkal, tilalommal is kényszerítendők.

Ha pedig a szerzetesek tovább is ellenkeznek a megyei rendeletekkel, melyeknek mint a többi plébánosok szintén alávetvék, elvesztik az alamizsna-szedhetőségát azon egész területen.

Hogy pedig ezen rendeletek necsak a papiron maradjanak, hanem életbe lépjenek, gróf Battyány érsek Hajóson 1763. július 22-én kelt levelében felhívja a szerzetesek tartományfőnökét, ügyeljen arra, hogy a szent-máriai szerzetesek ezen rendeleteket megtartsák.

Richter Márk szerzetfőnök 1763. július 30-án kelt alázatos válaszában megígérte az érseknek, hogy testvérei vakmerő hanyagságát orvosolni s őket a megyei rendeletek megtartására kötelezni fogja.

Ezen ígéret dacára azonban a szerzetesek részint önvédelmük, részint az említett rendeleteknek rájuk nézve kedvezőbb keresztülvitele céljából megbízták Telek József és Sipos Márton rendtársaikat és theologiai tanárokat egy emlékirat szerkesztésével, melyet 1763. október 31-én tartományfőnökük akadályoztatása miatt ők maguk vittek Kalocsára az érseknek kézbesítendő, ezt azonban az érsek távolléte miatt nem teljesíthették.

Ezen emlékiratban felhozzák a szerzetesek, hogy a templom azon készletének leltározását illető rendelet, mely egyedül és kizárólag a lelkészi szolgálatok teljesítésénél használtatik, a szerzetesek kérelmére még Patacsich érsek által hatályon kívül helyezettett. Most is kérve járulnak az érsek elé, ne foszsa meg őket az Istentisztelethez szükséges szerektől, melyeket kegyetlen zaklattatás közben koldulva szereztek be s melyeket soha többé be nem szerezhetnek, ha most elveszítik, annál kevésbé, mert a szent-máriai kolostornak nincs alapítványa, sem határozott lelkészi jövedelme, egyedül a koldulásra van utalva s jelenleg is oly inséggel küzd, hogy kolostora romlott falait sem képes helyreállítani.

Az emlékirat kiterjeszkedik tovább azon szükség-szerű helyzet boncolgatásába, mely a ferenciekre nézve előállott, midőn a Csáky-féle kánoni látogatás után a szent-máriai néppel szerződésre léptek, melyet az érsek önkényen alapulónak bélyegez s mely miatt dorgálást vontak magukra. S itt önérzettel hivatkoznak ama szolgálatokra, melyeket a szabadkai mindenkitől elhagyott népnek tettek, midőn a barbárok dühe elül menekülő majd földalatti üregekben lakott, majd mocsárókba süllyesztette magát, majd a nádasokba rejtőzött. Pásztoraiktól megfosztva, a szakadályok csábításainak kitéve,

az igaz hitre nézve legtöbben elvesztek. Áldozat, egyházi szertartás és gondozás nélkül maradván, szabadon látogatták a szakadárok tanításait s halálos ágyukon minden lelki vigasztól megfosztva nyomorúan hunytak el. Ekkor az Üdvözítőről nevezett ferencrendi tartomány szerzetesei nem haszonlesésből, hanem Isten szeretetétől indítatva s a lelkek üdvének megőrzése s a kath. hit fentartása céljából a megmaradt kevés kath. hívő lelki gondozására a szegedi zárdából egy a nép nyelvét értő szerzetes atyát küldöttek Szabadkára, mely most Szent-Máriának hivatik, ki megosztá a néppel viszontagságait s mint jó pásztor mellette maradt jó — s balsorsban.

A béke helyreállítván, mivel a kalocsai érsekek a lelkész jövedelméről nem intézkedtek a szent-máriai szerzetesek a bizonytalan természetű stóla -- jövedelemből nyertek némi segítyt, mivel azonban a személyzetet szaporítani s a rendtársak közül két magyar hitszónokot s az elemi iskolákhoz egy tanítót kellett alkalmazni, a plebános — helyettes alkudozásba bocsátkozott a várossal valamely lelkészi illeték megállapítása iránt, mely eredményre is vezetett s ezt gróf Klobusiczky érsek helyben is hagyta, mint az általa tartott kánoni vizsgálat jegyzőkönyve mondja : e plebániának állandó alapja vagy jövedelme nincs azon kétszáz forinton kívül, melyet a községtől a lelkészkedés — és azon száz forinton kívül, melyet az ifjuság tanítása címén kap. S ezentúl emez összeget a szent-máriai szerzetesek nem mint a várostól, hanem mint az érsektől számukra kikötött lelkészi illetéket élvezték.

A jövőben megtartandó s fentebb említett rendelet pontjaira nézve ismételve kéri a szerzetesek az érseket emlékiratukban, hogy ha már rendeletét kereszttől akarja vinni, oly módon tegye azt, mely a feren-

ciek szegénységi fogadalmával nem ellenkezik. A ferenciek soha sem utasították vissza ama rendeletet, mely a templompénztár beállítására vonatkozik, hanem az 1738-ki kánoni vizsgálat után s az óta is folytonosan könyörögtek, hogy az érsek enyhítse ama rendeletet s ne kívánja, hogy nagymise alatt a ferenciek templomában alamizsnát gyűjtsenek, mivel ez szent Ferenc szabályaival ellenkezik, a ferenciek templomaiban sehol sem szokásos s a pápák rendeletei által is szigorúan tiltva van. Ez okból engedett gr. Klobusiczky érsek is e pontban s kimondotta: a templom-pénztárra nézve megújítjuk b. e. elődünk gróf Patacsich Gábor kalocsai érsek rendeletét, a menyinyiben a méltányossággal s a ferenciek szegénységi fogadalmával nem ellenkezik. Ám állítsanak fel a szerzetesek templompénztárt s kezeljék ezt vagyonos világi férfiak, de annak javára nagymise alatt oly módon gyűjtsenek alamizsnát, mint a plebánia kebelében levő jámbor társulatok teszik t. i. tegyenek a templom elé a pénz beszédésére egy ládácskát, melybe kiki a templomnak szánt adományait beteszi, a templomban azonban alamizsnát ne gyűjtsenek.

Ezen eljárási módot ajánlja az emlékirat az érseknek igérvén, hogy ez esetben híven teljesítik minden kívánatát.

A sirbolt s a temetési szertartások után eső negyednek a templompénztárába tételét illetőleg kéri az emlékirat az érseket, hogy e pontban kiválságolja a kolostort, miként a kalocsai érseki szentszék tette a tomosvári kolostorral, midőn ez a csanádi szentszék marasztaló ítélete ellen a kalocsai szentszékhez felebbezett s ez 1745. — február 11-én hozott ítéletében hathatós érvekkel bizonyította be, hogy a ferenciek az ily ne-

gyedeknek a templompénztár javára átengedése alól kiváltságaiknál fogva fel vannak mentve,

A párbér visszaállítására vonatkozólag az emlékirat nem támaszt nehézséget.

Mint említve volt, gróf Battyány József kalocsai érsek nem volt székhelyén, midőn Telek József és Sipos Márton atyák mint tartományfőnökük megbízottai emlékiratukat az érseknek átnyújtandók Kalocsára utaztak s azért eredmény nélkül távoztak. Az érsek azonban tudomást szerzett emlékiratukról s az ügy érdemleges elintézésére az 1763-ik év december 2-át tűzte ki, mely napon püspökké szenteltetése évfordulóján székvárosába meghívta a megyei papságot egyházmegyei gyűlésre, melynek feladata volt az érsekmege szükségeiről, a lelki pásztorkodás feladatáról, módjáról, nehézségeiről, a lelkész és hívek közti s a politikai hatóságok iránti viszonyról, szóval minden a lelkészettel összefüggő kérdésről tanácskozni s érdemleges határozatokat hozni.

E napra hivattak meg a fentebb nevezett atyák is, hogy a szerzetesekkel függő kérdés elintéztessék.

11 §. A világi papság behozatalát megelőző tárgyalások.

Az 1763-ik év december 2-án megtartandott egyházmegyei gyűlés előtt már az érsek feltette magában, hogy a szent-máriai plebániát kiveszi a szerzetesek kezéből.

Midőn ugyanis a mondott évben Szent-Márián kánoni látogatás céljából időzött, meghívta a város hatóságát püspökké szenteltetésének évfordulati ünnepélyére. Lehet, hogy ez alkalommal már megpendítette a világi papság behozatalának eszméjét; határozott nyilatkozatára azonban ez iránt az ünnepélyre külön is meghívó

levelében találunk, melyben tudatja a szent-máriai hatósággal, hogy minél többen tisztelik meg tagjai közül megjelenésükkel, annál nagyobb örömet fognak szerezni neki; ha azonban gátoltatnának sokan a megjelenésben, úgy legalább két-két tagot küldjön a város a belső — és külső tanácsból, lássa el őket teljhatalommal, hogy velök a templom és lelkészlak építéséről s a lelkész javadalmazásáról tárgyalni lehessen.

E meghívó azonban november 29-én iratván, midőn Szent-Máriára ért, a város küldöttei már utban voltak s így a tárgyalás meg nem történhetett. Midőn ugyanis az érsek káptalanától környezve a szent-máriai küldötteket fogadta s a városnak a templom, lelkészlak felállítására s a lelkész javadalmazására vonatkozó ajánlatát előkérte, azok kijelenték, hogy mivel az érsek levelének megérkezte előtt már uton voltak, ez ügyről mitsem tudnak s így hatalmukban sem áll tárgyalásba bocsátkozni, ezért halasztást kértek az érsektől, megígérvén, hogy hazatértük után e fontos dolgot maguk közt közgyűlésileg megbeszélnek. Az érsek a küldöttek e nyilatkozatára azzal felelt, hogy a város határozott választát azon hó 10-ig elvárja.

Ugyanekkor előhivatta az érsek a fentebb említett szerzetes atyákat s komoly szavakkal dorgálta meg őket, mert emlékiratukban olyan következtetéseket engedtek meg maguknak, melyek tartományfőnökük levelében kifejezett ígéreteivel ellenkeznek, s jöllehet kétes szavakkal ugyan, de megígérték, hogy az érsek minden kívánságát — kivéve a temetési szertartásokért járó negyedét illető — teljesítik, az érsek mindazonáltal kijelenté, hogy elhatározta már a szent-máriai plebániát világi papokra bízni s egyszersmind meghagyta Glaser Gábor oldalkanonoknak, hogy a ferenciek tartomány

főnökét ezen határozatáról értesitse. Az értesítést Glaser el is készíté s az egyházmegyei gyűlésben felolvasta, melyben éles szavakkal rovatik meg a szerzetesek makacszkodása, melyet az érsek tovább tűrni nem akar s ezért a szent-máriai plebániát világi papokra fogja bízni.

Hanem az érsek ez uttal nem ért célt s pedig gyaníthatólag azért, mert Szent-Mária lakói ragaszkodtak szerzeteseikhez. A belső tanács tagjai közül ugyan némelyek hajlottak az érsek kívánatára, de a külső tanács (képviselő testület) legnagyobb része hallani sem akart azon tervről, mely a plebániának a szerzetesek kezéből kivételére irányult. S midőn e terv tárgyalásra lőn kitézve, hogy a város küldöttei által tett ígéret szerint az érsek levelére december 10-ig határozott válasz küldessék, határozatba ment, hogy Bernich Miklós és Nagy Gáspár esküdtek Kalocsára menjenek kezükben a város folyamodványával, melyben alázatosan kéretik az érsek: álljon el a szent-máriai plebániát illető szándékától.

Sőt ezzel sem elégedett meg Szent-Mária hatósága, hanem hogy határozatát az érsek ellenében is annál biztosabban fentarthassa, Vojnich Lukács bírót és Szaghmaiszter Miklós tanácsnokot elküldötte hereceg Grassalkovits Antalhoz a kir. kamara elnökéhez, ennek pártfogását kérve a plebánia kérdésében.

Battyány érsek azonban nem volt olyan férfin, ki feltett szándékától könnyen elálljon; elve volt: minden útjába álló nehézséget a körülményeknek megfelelő legalkalmasabb fegyverekkel győzni le. Ez esetben is észrevevén, hogy Szent-Mária hatósága húzni halasztani akarja a plebánia-kérdés eldöntését, és nem teljhatalmazottakat, hanem egyszerű követeket küld, kik

szándékáról lebeszéljék, más eszközhöz nyúlt. Midőn ugyanis Bernich Miklós és Nagy Gáspár esküdtek előadták Kalocsán, hogy városuk egész alázattal kéri ő excellentiáját, ne változtassa meg a fenlevő plebaniarendet, az érsek ezzel bossátotta el Szent-Mária küldötteit: legyenek nyugodtan s tartózkodjanak minden további lépéstől, míg ő Szent-Máriára le nem jön.

S csakugyan az érsek nem törődve a decemberi napok hidegével s az utak rosszaságával, 1763-ik év december 17-én megérkezett Szent-Máriára, hogy a közte és a hatóság között félbeszakadt alkudozások fonálát felvegye.

Ő maga ezen lerándulásáról sajátkezű iratában ezt írja: „december 17-én reggel kilenc órakor közönséges öltönyben elmentem a város közepén levő kis kápolnába. Ide jött a tanuló ifjuság is zászlóval és énekszóval, majd a hatóság is és a nép nagy számban. A ferenc-rendi atya által elszolgált szent mise után meglátogattam a két igen tágas teremben berendezett iskolát; majd elmentem a városházára, hova a belső és külső tanács összehívott.

Itt lakonikus rövidséggel előadtam jöve telem s elhatározásom okait, mire a jegyző latinul felelt s közönetet mondott, azután beszédemet a többieknek illyr nyelven megmagyarázta. Midőn pedig elhatározásom őket gondolkodóba ejtette, a következő pontokra kértem feleletet, nyilatkozzanak: 1. a plebános eltartásáról, melyre minden pár fél forintot, egy mérő búzát és negyed mérő zabot fizetne; 2. mikor és hol építtetik a templom? 3. hol a lelkész lak?

E pontokra a tanács azt felelé: a föld tulajdonjoga az uradalomé levén, a templom és lelkész lak helyéről nem szólhat, míg e kérdésben az nem nyilatko-

zik; továbbá az 1743-ik évben nyert kiváltsági oklevél a lelkészség jogát a ferencrendiekre bízta, melytől őket a tanács meg nem foszthatja. Ezen pontra megjegyzé az érsek, hogy annak megváltoztatását kieszközli.

Végül a tanács tagjai a legnagyobb nehézséggel álltak elő t. i. hogy ők képtelenek oly roppant költséget viselni, mint a milyent egy templom felépítése s plebánia alapítása igényelnek.

Erre az érsek kijelenté, hogy kész a templom-építés költségeit magára vállalni, csak a város a fuvar és napszámot adja meg; de oly feltétellel, hogy ez esetben a város mondjon le a plebánost bemutató jogáról az érsek javára.

Mivel azonban folytonosan hangoztatták képtelenségüket — végzi az érsek — én uj évig terjedő gondolkodási időt hagytam nekik, a mikor nyilatkozatukat elvárom.“

E közben a szent-máriai lelkészek és hívek a legnagyobb zavarban voltak. A mint t. i. december 2-án kijelenté az érsek a kihallgatásra meghívott szerzeteseknek, hogy tőlük a plebániát elveszi, már december 3-án megfosztotta őket a lelkészi joghatóságtól. Azonban valószínűleg Szent-Márián tartózkodásakor észrevette ezen intézkedésének céltalanságát, s ezt december 31-én visszavonta.

Az 1764-ki uj-év napja beköszöntvén, Szent-Mária hatósága üdvözlő feliratot küldött az érseknek s ugyanekkor az általa kijelölt pontokra feleletet is adott, melynek bemutatása végett Rudich Tamás és Vizy József tanácsnokok Kalocsára küldettek.

E felelet lényegében a következő: 1. az első a plebános ellátását illető pontra nézve utasították a küldöttet, hogy minden módon kísértsék meg keresztül

vinni s elfogadtatni a város ezen ajánlatát, és pedig: ajánl a város a lelkésznek évi ezer forintot készpénzben, harminc szekér szénát és huszonöt öl tüzi-fát; ha pedig kaszáló kívántatnék, akkor nem ad szénát, mert arról a pontokban úgy sincs szó;

2. az érsek kívánatainak második s harmadik pontjára ez a felelet: ha a kegyuraság jogában a város meghagyatik, felajánlja a templom és lelkészlak felépítéséhez szükséges kézi erőt és fuvart, különben nem; ezt pedig annál inkább kívánhatja, mert a kegyúri jogot a felség a városnak már úgy is megadta. Végre kijelenti a város, hogy plebánost csak a templom és lelkészlak felépítése után fogad el.

E felelet az érseket épen nem elégité ki, mi kintnik az 1763-ik év december 31-én kelt s a tanácshoz irt leveléből, melyben megköszöni az új év alkalmából hozzá intézett üdvözlötet s folytatólag felemliti, hogy a Rudich Tamás és Víz József által kézbesített levél őt arról győzi meg, miszerint Szent-Mária város az ő jó szándékát nem méltányolja, vonakodik saját érdekében cselekedni, önvéleményéhez és határozatához makacsul ragaszkodik, vele tehát tárgyalásba bocsátkozni nem lehet, mert ez célhoz úgy sem vezetne, ezért elhatározta más uton megvalósítani tervét. Egerszersmind felhivja a várost, hogy hozzá intézett nyilatkozatait semmiseknek tekintse, iratait küldje vissza; ő majd az Istentől s a királytól reábizott szent-máriai hiveinek lelki javáról más módon fog gondoskodni.

1764-ik év január 13-án ismét irt az érsek a városnak s ekkor neheztelését fejezi ki, mert az általa feltett pontokra a város oly feleletet adott, a melyből azt kénytelen kiolvasni, mintha ő a plebánia felállításával

a város megterhelésére s nem lelki javára törekednék. Ígéri ugyanekkor, hogy megbizottat fog küldeni a várossal további tárgyalás végett.

Glaser Gábor oldalkanonok csakugyan érintkezésbe tette magát a várossal és 1765-ik év június 19-én megérkezett Szent-Máriára az érsek következő utasításával: a) vizsgálja meg a templom és temető számára szolgálandó telket; b) a lelkészlak; c) a népiskola építésére szánt telket; d) iparkodjék a plebános javadalmaul kieszközölni ezer hatszáz forintot, mely a készpénzben és természetben fizettetni szokott párber megváltása lenne; e) természetben adjon a város gabonát, húst, vaját, fagygyút, bort vagy sört, négy személyre elég sót, továbbá tűzifát és négy lótartásra elég szénát és zabot; ezenfelül hasítson ki bizonyos mennyiségű szántóföldet és rétet, melyet a lelkész saját költségén tartoznék műveltetni; f) határozza meg a tanító, kántor, harangozó s templomgondnok illetményét; g) a templom a lelkészlak és iskola felépítéséhez szükséges oly anyagok, melyek Szent-Márián beszerezhetők, a városiak által lesznek beszerzendők, ugyanők szolgáltatják a fuvarát és a napszámosokat, fizetik a kömiveseket, ácsokat, lakatosokat, üvegeseket, kőfaragókat, s a többi munkásokat; azon anyagokat pedig, melyeket Szent-Márián beszerezni nem lehet, az érsek saját költségén fogja beszerezni; h) egyezték be a város, hogy plebániája örökre egyesíttessék a kalocsai káptalannal, ezért cserében i) a város a káptalan tagjai közül hármat terjeszt fel az érseknek plebános-jelöltül, kik közül az érsek az egyiket kinevezi szent-máriai plebánosul s ez egyszersmind a tiszai kerület főesperestje lenne; k) ugyancsak a város jelöli ki a három segédlelkészt, úgy mint: egy illyrt, egy németet s egy magyart, kik

állandóan Szent-Márián lagnának, maga a kanonok-plebános pedig gyakrabban lerándulna Szent-Máriára az Istentiszteletnek kellő fénynyel megtartása végett; 1) a plebánia átadásának határideje december 2-ra tűzetnék ki, mely napig az érseki hatóság a segédlelkészeket leküldené, kiknek kötelemük lenne gondoskodni az építéshez szükséges anyag beszerzéséről; az építést pedig a jövő tavasszal meg lehetne kezdeni. Gondoskodni kellene tehát a segédlelkészek lakásáról; plebánia templomul ideiglenesen a temető közepén levő kápolna szolgálna; e mellett a szerzetes atyák saját templomukban végeznék az Istentiszteletet.

E pontok elfogadtatása képezte Glaser Gábor oldalkanonok útjának célját. Buzgalma nem ismért háttárt, mit eléggé bizonyít az érsek azon intézkedése, mely szerint minden nehezebb és bonyolultabb ügy rendezésével kedvelt oldalkanonokját bízta meg.

Glaser kanonok az említett pontokkal Szent-Máriára érkezvén, magas megbízójának tervét keresztülvinni sietett s e célból a város belső- és külső tanácsával június 22-én és 23-án folytonosan tárgyalta, érvelt, küzdött.

Ámde fáradozásai eredmény nélkül maradtak, pontjait a tanács nem fogadta el, hanem megígérte, hogy a templom és lelkészlak építéskor ad fuvart és napszamosokat, a behelyezendő lelkésznek pedig ezer rajnai forintot szavaz meg és 282 öl szélességű földet. (hosszát nem szokták mérni.)

Midőn pedig Glaser még folyton az érsek nagylelkű ajánlataira hivatkozott, a képviselőt türelmét veszítve kijelenté: ám birja az érsek a plebánost bemutató jogot is, csak építse fel a templomot Isten dicsőségére és saját, valamint utódai emlékének megőrkítésére.

Glaser a város ezen határozatát írásban kérte kiadatni, mi teljesítve lőn akként, hogy Kalocsára utána küldetett a város formaszerinti megállapodása.

A város ezen megállapodását Glaser bemutatta az érseknek, ki utasította őt, hogy jelentse ki a városnak azon kívánatát, mely szerint a kanonok által ajánlott díjazási tervet fogadja el s ezt írásban adja be; ha ezt a város megteendette, az érsek biztosítja a kérdéses épületek felállítását. Ide vezetendők vissza az érsek ígéretei, melyek mindig azon határozott feltételhez voltak kötve, hogy gondoskodva legyen az ezen kiváltságolt városba behelyezendő lelkész és segédlelkészek illő ellátásáról. Glaser maga részéről is inté a várost, hogy hozza meg ezen áldozatot, de az nem hajolt meg s így a plebániának világi papokra bizásának kérdése a napi rendről egyelőre levétetett.

A plebánia — kérdést csakis Szent-Mária lakosságának rohamos szaporodása hozta ismét szőnyegre. 1772-ik év január 29-én tartott közgyűlésben ugyan arról folyt a tanácskozás: minthogy az itteni templom a népet már befogadni nem képes, beállván egy másik templom építésének szüksége, mi a teendő? Elhatározott egyhangulag, hogy gr. Battyány érseket felkérlik, tegye át tizennégy ezer forintnyi alapítványát, melyet a Kalocsára telepített szándékolt kegyes tanítórend (piaristák) javára letett, Szent-Máriára, helyezze el az atyákat az új — majdan építendő-templomhoz. Ezen határozat keresztülvitelére Rudich Tamás és Jósich Péter tanácsnokok Kalocsára küldettek. Ugyanekkor felkérték a kegyes tanítórend főnökét is, hogy adjon rendjéből egyéneket Szent-Máriára; de mindkét helyről elutasító választ nyertek. A kegyes tanítórend betelepítése elmzradt, s így a szaporodó nép vallási szükségai

ről más módon kelle gondoskodni, a mint a következő évben gondoskodva lön is.

II. Fejezet.

A lelkészet köréből.

12. §. *A lelkészek, templom s az Istentisztelet.*

Szent Ferenc fiai e korszakban is odaadással feleltek meg lelkészi hivataluknak. Gondját viselték a reájok bízott kath. hiveknek s lelkük javára mindazon eszközöket felhasználták, melyeket az egyház előír. **Az Istentisztelet**, a szentségek kiszolgálása, az Isten igéjének hirdetése által iparkodtak előmozdítani a nép erkölcsi tökélyesülését.

Templomuk, mely plebánia-templomul is szolgált, felépítettvén a kellő készlettel felszereltetett. Volt benne hét oltár, melyek ma is fenállanak, és pedig : a főoltár az oltári szentség befogadására díszes szekrényvel szent Mihály főangyal tiszteletére ; a mellékoltárok : a menybevitt Boldog-Asszony, Seraphi szent Ferenc, a fájdalmas Boldog-asszony ; a színében változott Üdvözítő, Paduai Szent Antal és Nep. szent János tiszteletére lőnek gróf Patacsich érsek által felszentelve.

A templom ruhatára e korban annyira el volt látva, hogy minden oltárt fel lehetett szerelni a szabályszerű három lepellel, feszülettel, gyertyatartókkal, kánoni táblákkal s egyéb ékitményekkel. Volt már 1756-ban rendes szószéke, kara és orgonája is, melynek andalító hangjai kísérek a nép jámbor énekét. A nép nem is volt rest az Istentisztelet látogatásában, a templom szívesen felkeresett helye volt neki, melyet köznapokon is ha foglalkozása máshol igénybe nem vette, tömegesen látogatott ; vásár- és ünnepnapokon

pedig anynyira betölté a tizennégy öl hosszú s öt és fél öl széles templomot, hogy mozdulni sem lehetett benne s e mellett a nép nagy része mégis a templom előtti téren kényszerült végig hallgatni az Istentiszteletet. Innen veszi eredetét a város hatóságának gondoskodása még egy templom építése iránt, ezért szorgalmazták a szerzetesek az érseki hatóságnál az engedélyt egy oltárnak a kolostor folyosóján felállíthatása iránt: ezen engedélyt 1772-ben megnyerték s ők a folyosón felállították az oltárt, mely azon kiváltsággal bírt, hogy a ki az annál elszolgált szent misét vásár- és ünnepnapokon meghallgatja, eleget tesz az anyaszentegyház azon parancsának, mely szerint vásár- és ünnepnapon minden ker. katolikus misét hallgatni köteles. Ezen oltár napjainkban is áll, a kolostor templomának sekrestyéjétől balra s közönségesen „szerecsen Mária“ oltár név alatt ismeretes a sötét barna oltárképtől.

Lobogók szintén lengtek már ekkor a templomban, melyeket a plebánia jámbor egyletei készíttettek; a céhek is a templomban tüzték kizászlóikat, 1767-ben említetnek a szabók, szűcsök és csizmadiák céhének zászlói; ugyanitt voltak a város kiváltságánál fogva azon hadi zászlók is, melyek alatt e város mint határ-őrvidéki város fegyveresei küzdöttek; összesen három ilyen zászló volt a templomban kitűzve, kettő a lovas-ságé s egy a gyalogságé.

A templom falait szentek képei díszíték; a templom főhelyén állt a Bold. Szűz szobra trónon elhelyezve, ezt körmenetek alkalmával körülhordozták. Nem említetik e szoborról, azonos-e avval, melyről az első korokban volt szó, mely ellen az említett szerb katona dühöngött, hanem részletesen leíratik a szobor ruhátára, melyben a következő darabok és ékítmények

voltak : 1) három pár üng ; 2) kilenc soros ezüst nyaklánc, ugyanez tiszta, fényes ércből ; 3) közönséges vörös kargyöngy ; 4) két korona, az egyik ezüstből be-aranyozva, a másik szövetből gyöngyökkel ékitve ; 5) hat nyakkendő, melyek közül kettő aranynyal volt átszőve ; három ezüsttel áttört öv, négy felső ruha, ezek közül egy régibb hamuszínű selyemből, a másik fekete selyemből, a két utolsó félselyemből készült s arany csipkéekkel volt díszítve ; volt azonkívül három mellkendő, egy vörös arany rojtokkal, a másik zöld, a harmadik fekete színű ezüst csipkével, végül volt egy violaszínű köpenye. E ruhadarabok a hivek ajándékai voltak.

Az Istentisztelet rendje e korszakban vásár- és ünnepnapokon következő volt : reggel nyolc órakor a dalmát ajkuak részére szent beszéd tartatott, melyet énekes mise követett a dalmaták számára ; tíz órakor volt a magyar szent beszéd, melyet ismét énekes mise követett, mely alatt magyar énekeket zengtek. Megemlítendő, hogy 1750-ik év előtt e városban rendszerint s állandóan nem volt magyar egyházi beszéd, mert magyar ajkú hivek nem voltak ; hanem midőn a város polgáriasított s a szerbek legnagyobb része kiköltözvén, helyüket a Szegedről, Kecskemétről s Magyarországnak felsőbb vidékeiről beköltözött magyarok foglalták el, ekkor lőn gondoskodva, hogy állandó magyar hitszónok legyen a kolostorban, ki a magyaroknak a hit s erkölcs tan elveit magyarázza. Első állandó s rendes magyar hitszónok volt Földössi Lőrinc atya, ki a magyarok szívét erőteljes és hatásos szónoklatával csakhamar megnyerte, de alig mondott három-négy beszédet, már elragadta a halál. Utóda lőn csakhamar Bécs Ignác atya s ezentúl szakadatlanul voltak magyar hitszónokok.

Délutáni órákban vásár- és ünnepnapokon hitelemző tanításokat tartottak a szerzetesek; és pedig egy óra-kor a szt. Rókus-kápolnában a magyarok — három óra tájban pedig a templomban a dalmaták részére, mely alkalommal kicsinyek és nagyok oktattattak a ker. hit igazságaiban. Ezt követte a litánia.

E szakaszban feljegyzésre méltónak tartom, hogy 1760-ik év ápril 5-én volt az első uj-mise (primicia) városunkban. Az uj-misés Mojto Mihál szerzetes atya volt. Ez ünnepély ujsága s rendkívülisége igen sok népet vonzott a templomba nemcsak a városból, hanem messze vidékről is, mely részesülni kívánt az uj-misés áldásában. A koma tisztét Rudich Kristóf viselő.

E korszakban Oskolás Pál és Futó János szent-máriai polgárok részint az Ur szenvedése iránti kegyeletből, részint a hívek hő kívánságának engedve, a templom előtti téren 1758-ban az első kálváriát állították, melyet a hívek főleg a nagybőjti időszakban tömegesen látogattak. A kálvária körül vonultak el évközben a körmenetek. Utóbb a kálvárián a felfeszített Jézus képe elé a magyar ajkú hívek közadakozás útján szerzett pénzből két lámpát állítottak, melybe az olaj szintén adakozásból szereztetett be, gondozásukat az eskoláscsalád vállalta magára. E lámpákat nagyobb ünnepek előestéjén meggyújtották s az ünnep alkonyáig égtek.

13. §. *A szentségek.*

a) *A keresztség.*

A keresztség szentségét, minthogy mintegy ajtaja az anyaszentegyháznak, melynek felvétele nélkül senki sem lehet tagjává s egyedüli eszköze az eredendő bűntől megtisztulhatásnak, az ujszülötteknek azonnal, szükség esetén éjjel is kiszolgálták.

A keresztkút a templom szentélyében volt elhelyezve s egy tágas rézmedencéből állott, melyet használaton kívül zárva tartottak. A kereszteléshez használt szentelt olajokat a keresztkút mellé helyezett szekrénykében szintén zárva tartották. A keresztvizet az egyház rendelete szerint minden nagyszombaton s pünköst előtti szombaton megújították s ünnepélyesen megszentelték. Télen a keresztviz egy része melegebb helyen tartott, nehogy a megkeresztelendő fejét jég hideg vízzel kelljen leönteni.

A keresztszülők megválasztásánál kellő gondosságra figyelmeztették a szerzetesek híveiket, s e tekintetben ügyelniük kellett, hogy az ujszülöttekhez ezek neme szerint válasszának keresztszülőket, a fiúk mellé férfiakat, a leányok mellé nőket. Keresztszülő csak katolikus lehetett, miként azt az egyház parancsolja s ezért e tiszttől kivétel nélkül eltiltattak a másvallásúak, vagy ismeretlenek, vagy kóborlók.

A keresztséget mindig a templomban adták fel; a magánházakban soha, vagy csak oly esetben, ha tartani lehetett attól, hogy az ujszülött meghal addig, míg a templomba viszik. Ily esetekben, nehogy az ujszülött keresztség nélkül haljon el, a bábák a keresztelésre hatalmat nyertek, előbb azonban megvizsgálták őket, vajjon tudják-e a keresztséget feladni s tudják-e, a mi annak érvényéhez megkívántatik, egyszersmind esküt tettek le, hogy az egyház szándéka szerint fognak kereszteni. E korszakban kilenc bábáról van említés téve, kik mindnyájan kellő jártassággal bírtak s fel voltak esketve.

Ha a szükség esetén megkeresztelt gyermek túlélte az életveszélyt, bevitték őt a templomba s ha bizonyosak voltak a lelkészek, hogy a baba érvényesen

adta fel a keresztséget, akkor csupán a többi szertartást végezték a csecsemővel; ha pedig a keresztség érvénye kétséges volt, a gyermek feltételesen megkereszteltetett.

A szülőnek betegágyuk elhagyása után az egyház szertartása szerint bevezettettek a templomba vagyis beavattattak, mely szertartás alól egy sem vonta ki magát.

b) A bérálás.

A bérálás szentségét csakis a püspök adhat fel, s ezért ha Kalocsa érsekei e városban megjelentek, többnyire a bérálás szentségét is kiszolgáltatták.

Az újjászervezés után 1730-ik év november 30-án találkozunk itt Luzsinszki István béráló püspök nevével, ki nagyvárad felszentelt püspök és püspöki helynök volt, bár némelyek őt nagyvárad püspöknek tartják. De ezek véleményét azért nem lehet elfogadni, mert gróf Csáky Imre, ámbár 1710-ben kalocsai érsekké nevezetett, mindazonáltal megtartotta a nagyvárad püspökséget is, mert ekkor még Kalocsán le nem telepedhetett, és Nagy-Váradon lakott, s így Luzsinszki valószínűleg segédpüspöke volt Csákynek s mint ilyen bérálta e városban. A megbéráltak száma ekkor 2108 volt.*)

Gróf Patacsich Gábor kalocsai érsek székhelyén állandóan megtelepedvén, megyéje látogatásához fogott s 1734 július 27-én e várost is meglátogatta s egyszerűen 517 katolikus hívőnek a bérálás szentségét is feladta.

*) Luzsinszky előbb Csákynek segédpüspöke volt, ennek halála után pedig 1733-ban N.-Várad megyés püspökké nevezetett ki; de mielőtt a pápai megerősítést elnyerte volna, meghalt 1734-ben.

1749-ik év ápril 19-én és 20-án gróf Csáky Miklós érsek 1540 szent-máriai hívet részesített a bérálás szentségében. 1756. év május 11—12-én gróf Klobusiczky Ferenc érsek 1260-at bérált. 1763. év június 12. 13. 14-én gróf Battyány József 2522-öt avatott fel a bérálás által a kereszt bajnokivá.

Bérálás előtt a bérálandókat rendszerint előkészíték e szentség felvételéhez s e célból felhívták a lelkészek őket, hogy az előkészítő tanításon megjelenjenek, s a ki e tanításon a kellő ismereteket elsajátította s meggyőnt s megáldozott, azt a béráláshoz bocsátották.

c) Az oltáriszentség.

Krisztusnak az emberek iránti szeretetének ezen záloga a nagy oltáron készített s lehetőleg díszes székényben aranyozott ezüst mutatóban s aranyozott ezüst kehelyben tartatott. Előtte a szabályszerű örök lámpa égett.

A hívek örömmel siettek a kenyér színe alatt rejlő Isten-ember imáadására, mely célból a vásár s ünnepnap délutáni ájtatosság alatt a lelkész közimáadásra kitette s az áhitat végén áldást adott avval a jelenlevőkre.

Évközben a hívek ez égi mannával gyakran táplálták lelküket; de leginkább a húsvéti időszak vonzotta őket a menyei asztalhoz, úgy hogy a húsvéti gyónástól és áldozástól egy szent-máriai katolikus sem maradt el. Csak 1767-ben mint rendkívüliség említettik, hogy bizonyos Szkenderovich Márknak csordása már három év óta nem végezte el húsvéti gyónását és áldozását, bár e végből gyakran megintetett. Ez egyén is különben annyira ismeretlen volt, hogy senki sem

tudta nevét, még gazdája sem. A szerzetesek kutatásának sem sikerült nevét felfedezni. Azonban minden ismeretlensége dacára keresztény kötelességének elhanyagolása miatt nem maradt büntetlen. Glaser Gábor kánoni vizsgálónak ugyanis ez egyén bejelentetett, ki elrendelte, hogy a lelkészek vonják őt felelősségre s ha bűnösnek találják, büntessék huszonöt botütéssel; azután tizennégy napi határidőt szabjanak neki, mely alatt gyónását s áldozását végezze el; ha nem teszi, vessék egyházi tilalom alá a jelen határozat erejével, ha ez sem használ, jelentsék be a szentszéknek, mely a megfelelő további eljárás iránt intézkedni fog.

Ha a lelkész beteghez vitte az oltári szentséget, karingbe és stólába öltözt, az Ur testét egy ezüstmől készült belül aranyozott szelencébe helyezte, melyet gyolcsleppel takart be, s az e célra készített erszénybe téven, nyakába akasztotta, fejét a szerzeteseknél szokásos kis sapkával (capucium) fűdvén, indult a szenvedő vigasztalására. Előtte, illetve az oltári szentség előtt a templom szolgája égő lámpát vitt s kezében csengetyűt, melylyel az átmenőknek jelt adott, kik térdre hullva imádták az oltári-szentségben jelenlevő Jézust s imádkoztak a betegért, kihez a lelkész indult. Az ily ajtatoskodókra a lelkész az oltári szentséggel áldást adott.

Hasonló módon vitte az oltári szentséget beteghez akkor is, ha a nagy távol miatt kocsi-ra kellett ülnie, pl. szállásra indult beteghez.

E korszakban már szokásban volt Szent-Márián az oltáriszentséget körmenetileg is körülvinni, mely szokásról alább a körmeneteknél leendő szó.

d) A töredelem szentsége.

E szentség kiszolgálása céljából a gyónószékeket

részint a templom kicsinysege miatt, részint mert állítólag pápai engedély létezik erre, a kolostor folyosóján állították fel. A töredelem székét a szent-máriai hívek gyakran felkeresték s főleg husvét táján nem maradt közülök egy sem gyónás nélkül.

A töredelem szentségével összefüggésben van a bucsú, helyén van tehát megemlékezni arról, mily bucsúkedvezményben részesült a szent-máriai egyház.

Első s pedig teljes bucsúja volt szt. Mihál főangyal, a templom védszentének ünnepén, mely e korokban csak hét évre volt engedélyezve; teljes és örök időkre engedélyezett bucsúja volt a hitelemző társulat főünnepén: Nagy-Boldogasszony-napján; részleges — negyvennapos bucsúja volt a templom felszenteltetésének évfordulóján, mely husvét után második vasárnap ünnepeltetett. Ezeken kívül a szerzetesrend kiváltságaival együtt adatni szokott bucsúk s a plebánia keblében levő jámbor társulatoknak engedélyezett bucsúk voltak, melyekről alább lesz szó.

e) Az utolsó kenet.

E kegyszer célját szintén megértették a szent-máriai hívek s a halállal tusájokban lelket edző erejét igénybe is vették; mert ha valaki közülök súlyosan megbetegedett, lelkészt kérvén magához, meggyónt s megáldozott s ez után felvette az utolsó kenet szentségét s így készült a halálhoz. Ha pedig valakit véletlenül ért előre nem látott baj s önkivületbe esett, ekkor is feladatott neki az utolsó kenet az általános feloldozás előrebocsátása után.

f) Az egyházi rend.

E szentség kiszolgálása kizárólag a püspök jogkörébe tartozván, azt csakis Kalocsán a székesegyház-

ban adta fel az érsek vagy segédpüspöke az egyházi pályára elkészült egyéneknek. Szent-Márián csak a kisebb rendeket adta fel egy alkalommal báró Barkóczy Sándor felszentelt püspök s kalocsai nagyprépost a szerzetesek világi testvéreinek.

g) A házasság.

A házasságra lépőkkel szemben a trienti zsinat rendeletei szigoruan megtartattak. Ezért a lelkész gondosan kikutatta, nincs-e a jegyesek közt valamely bontó vagy tiltó akadály; ezt pedig e korszakban annál könnyebben tehetette, mert Szent-Mária lakossága csekély számú volt s így minden családdal s összeköttetéseivel ismerős volt. A jegyeseket a lelkész tanításra kötelezte s a ki ily alkalommal a ker. hit — s erkölcstanban s a házások kötelelességeinek ismeretében kellő jártasságot nem tanúsított, mindaddig eltiltatott e szentség felvételétől, míg csak a megkívánt jártasságot meg nem szerezte. A jegyeseket ünnep- s vasárnapokon Istentisztelet közben a lelkész háromszor kihirdette, mely alkalommal a jelenlevőket felhívta, hogy a jegyesek közt netán létező akadályt az egyházi eljárásságnak bejelentsék.

Ha eképen a házasság felvételéhez a jegyesek elkészültek, meggyóntak s megáldoztak s ezután letették kölcsönös nyilatkozatukat s esküjüket a lelkész és két tanu jelenlétében, a mi a házasság érvényéhez elmaradhatatlanul megkívántatik. Ha a jegyesek különböző plebánia hivei voltak, közönségesen a nőjegyes lelkésze előtt kötöttetett a házasság, ha csak a lelkészek maguk közt másként meg nem egyeztek.

A jegyeseknek mise közben megáldatása igen ritkán fordult elő, hanem a nőjegyes, illetőleg új menyecske az esküvőt követő nap reggelén kivétel nélkül megjelent a templomban áldásra vagyis avatásra.

Vegyes házasságok e korszakban Szent-Márián nem kötöttek. Ha mégis megtörtént, hogy vegyes válásúak akartak egybekelni, a nem katolikus fél köteleztetett felvenni a kath. vallást s csak azután léphetett házasságra kath. jegyesével.

E korszakban a házasságok kötése rendkívül költséges ünnepélyekkel volt összekötve. A lelkészek a város hatóságával egyetértve minden módon meggátolni iparkodtak e cél nélküli költekezést, mely a nép anyagi kárát sőt romlását vonta maga után. Patacsich érsek, mint fentebb említve volt, pénzbírságot rótt mindazokra, kik kézfogókor nyolc forintnál többet merészeltek adni a menyasszonynak akár pénzben, akár ennek megfelelő értékig természetben. Azonban minden törekvés sikertelen maradt; míg végre 1754-ben a tanács érvényt szerzett a papirra irt rendeleteknek s a bírságot az engedetlen menyekzősökre nemcsak kiróttá, hanem be is hajtotta. Ezen eljárás a költekezési kedvet némileg csitította ugyan, de a bajt gyökeresen nem orvosolhatta, mint alább látni fogjuk.

14. §. Jámbor társulatok.

A szent-máriai egyház hívei már e korszak előtt s e korszakban is örömmel alakítottak jámbor egyesületeket, hogy imáikkal s jó tetteikkel mozdítsák elő önműködésüket s telebarátaik üdvét.

Az első ily nemű társulat 1729-ben alakult s szent Ferenc — vagy övetviselők társulatának nevezetett a megáldott kötélről vagy övtől, melylyel a társulat igazgatója a tagokat átövezte. E társulatnak nem vált pápai megerősítő bullája, sem külön pápai breve által nem nyert bucsúkedvezményt, hanem mint Ruzsicska Xav. Ferenc 1767-ben a társulat igazgatója

vallá, létének alapja a szt. Ferenc-rend kiváltságaiban keresendő.

E társulat tagjai kötelezték magukat., hogy 1) a megáldott övet viselik ; 2) az Ur Jézus öt sebének és szent Ferenc sebhelyeinek tiszteletére naponkint öt miatyánkot, öt üdvözlétet s öt dicsőséget imádkoznak ; egy miatyánkot s egy üdvözlétet pedig a római pápáért ; 3) szent Ferenc ünnepét megelőző napon böjtölnek. Ezen önvállalta kötelezettség azonban nem érinté a tagokat bűn terhe alatt, vagyis ha a tagok közül valaki a három pont valamelyikét nem teljesítette, nem vétkezett ; hanem ha a társulat bucsúiban akart részesülni, akkor e pontokat teljesítenie kellett. Ugyanezen társulat gondozta a Bold. Szűz szobrát és ruhatárát.

A társulat tagjai saját szükségéik fedezésére pénzt gyűjtöttek, melyen a társulat részére zászlókat s egyházi szereket vásároltak. Így az 1767-ki kánoni vizsgálat jegyzőkönyve megemlíti, hogy a szent Ferenc — társulatnak saját ruhatára volt, mely következőleg volt felszerelve : aranyozott ezüst kehely tányérkával ; egy színes selyem miseöltöny aranycsipkéekkel díszítve, hasonló színű vecsernye palást ; egy fekete ezüstcsipkéekkel ékesített miseöltöny, kehelykendő, négy miseüting, két vállkendő aranycsipkés széllel, egy vállkendő vörös — egy zöld alappal ; egy pár ezüst korsócska a misebor és viz számára ezüst tálcával s. a. t. Ezeken kívül szerzett a társulat egy szobrot, mely szt. Ferencet azon helyzetében ábrázolta, midőn stigmatizáltatott vagyis Krisztus öt sebhelye tagjaiba vésetett. Ezen szobrot körmenetkor a társulat hét tagja vitte, kik ekkor külön a társulat által ily alkalomra szerzett ruhákba öltöztek.

Idővel a tagok adományaiból annyi pénz folyt

be, hogy a társulat szőlőskertet vehetett. Bizonyos szent-máriai lakos ugyanis a ferencieknek végrendeletileg egy szőlőt hagyományozott, minthogy pedig szt. Ferenc szabályei tiltják, hogy a szerzetesek valamely ingatlant birjanak, a tartományfőnök elrendelte annak eladatását. Eladták tehát a ferencisk a szent Ferenc társulatnak, mely azt a befolyó adományokból mivelteni kezdé, miből visszaélés származott. A szőlő ugyanis gazdag termést adván s a bort a társulat nem értékesíthetvén, maguk a tagok kezdték azt fogyasztani, összegyűltek s poharaztak, minek következtében meg is ittasodtak, mint a kánoni vizsgálat jegyzőkönyve mondja saepe usque ad ebrietatem semet ingurgitarunt. Eme visszaélés megszüntetése végett s hogy a társulatnak biztosabb jövedelme legyen, a szőlőt a társulat Vavra Mihály szent-máriai csizmadia-mesternek adta el 1751 táján. Ezen eladásból a társulat pénztárába 300 rajnai forint folyt be, mely összeg a tagok adományaiból 500 ftra emelkedett, mely hatos kamatra helyeztetett el.

E társulat atyja vagy gondnoka ez időben Krikszánovich Gergel tanácsnok volt : pénztárnokok voltak : Szucsich János borbíró és Vukelich Márk.

A társulat atyja vette fel a kamatokat, a társulat javára tett adományokat s a temetésekhez a társulattól kikölcsönzött gyászjelvényekért esedékes huszonnégyszáz krajcárnyi illetéket. Ezen jövedelmet a társulat pénztárába tette, mely két kulcscsal volt ellátva, az egyik a gondnok, a másik a pénztárnokok egyikének kezei közt volt. Ezek évenként számolni tartoztak az igazgató és a társulat többi tisztviselői előtt.

A második társulat szent Mihály főangyaltól vette nevét. E társulat tagjai kötelezték magukat, hogy

1. szent Mihál megáldott érmét hordozzák; 2. imádkoznak naponként legalább egy miatyánkot, egy üdvöletet s egy hiszekegyet szent Mihál tiszteletére; 3. a tagok mindegyike tehetsége szerint szolgáltat egy misét az élőkért s egyet a holtakért. Eme pontokat kötelezőleg azok teljesítették, kik a társulat bucsúiban akartak részesülni. Maga a társulat mint testület minden hóban két misét szolgáltatott, egyet az élőkért s egyet a holtakért s ezek díja a társulat pénztárából vétetett.

E társulat mint jámbor célú egyesület 1742-ben vette kezdetét, előbb csak poharazó együletnek lehetett tekinteni. Ugyanis a csordások vagy marhatenyésztők s a földmívelők többször egybegyültek s poharazgattak, miközben amazok felhívták ezeket, hogy lépjenek velök szövetségre s egy társulatot képezzenek; a kik a felhívást elfogadták, bizonyos felvételi díjat fizettek, mely utóbb oly tekintélyes összeggé nőtte ki magát, hogy azon egy szöllőt vásárolhattak, melynek termésével ép úgy bántak, mint a szent Ferenc-társulat tagjai; miért is Patacsich érsek ezen egyháziast szenvedő együletet feloszlatta, a szöllőt eladatta, mely Peich Albert szent-máriai lakos birtokába került háromszáz forintért. A feloszlátott egyület igazán jámbor tagjait azután szent Mihály főangyal védnöksége alá helyezett társulatba egyesítette, mely később 1759-ben XIV Benedek pápától bucsúkat is nyert.

E társulat atyja s pénztárnoka ez időszakban Vukovich Jeromos tanácsnok volt, ki a társulat vagyonát a szent Ferenc-társulat szabályai szerint gondozta s a tagoknak minden év végén beszámolt.

A harmadik társulat a keresztény hittanról vette nevezetét. (Confraternitas de doctrina christiana vagy confraternitas catechetica.)

E társulatot Lipovesich Péter s Mihácz István Jézus-társasági atyák alapították 1761-ben. Gróf Battyány József érsek ugyanis az érsekmegye hívei között a ker. hitéletet megszilárdítani s a népet a hit- s erkölcsen elveinek tüzetesebb megismerésére vezetni kívánván, megyéjében a Jézustársasági atyák által népmissiót tartatott. Így jöttek az előbb említett jezsuiták is Szent-Máriára. Előbb ugyan Lipovesich Péter atya tartott június 3-án nyolc napi lelkigyakorlatot a dalmát hivekkel, kiket a missió végeztével a ker. hittanról nevezett társulatba egyesített oly formán, hogy az összes dalmátakat bizonyos számú csoportokba osztotta; minden egyes csoportnak egy vezetőt vagy igazgatót s egy tanítót rendelt, ki a tagokat a hittanban oktatta s így a ker. hit ismerete e vidéken lényegesen nyert terjedelemben, melyre szükség is volt, mert a szomorú múltban a hit cikkelyei s tanai csaknem a feledékenység révére jutottak. S hogy a hiveket még nagyobb kitartásra buzdítsa, a társulatnak búcsúkat is eszközölt ki.

Hasonló társulatba gyűjtötte Mihácz István Jézus-társasági atya a magyar ajkú hiveket, kikkel ugyancsak 1761-ik év szeptember 25-én s a következő nyolc napon át tartott lelkigyakorlatot; ezek is egyes csoportokra osztva taníttattak a hittanra s szintén búcsúban részesültek.

Főünnep e társulatnak Nagy-Boldogasszony napja volt, melyen a tagok a szokott feltételek alatt teljes búcsút nyertek. Ugyanezen ünnepen ünnepélyes körmenet is tartatott. Teljes búcsúban részesültek még a rendes feltételek teljesítése mellett azon tagjai is a társulatnak, kik a kálvárián, vagy a mélykúti úton Fútó János által alapított kereszt előtt öt miatyánkot s öt üdvözlöt imádkoztak.

Gondnoka e társulatnak Vukovich Jeromos tanácsnok volt, ki a befolyt alamizsnát kezelte s abbó a társulat szükségeit évi számadás kötelezettsége mellett fedezte.

15. §. A körmenetek.

A kath. Istentisztelet kiváló ünnepélyei közé tartoznak a körmenetek, melyekben a szent-máriai hivek e korszakban kivétel nélkül előszeretettel vettek részt. A lelkész teendőivel megbízott szerzetesek belátván, mennyire emelik a jól rendezett körmenetek a vallásos érzületet, a kalocsai érsekmegye törvényei által elrendelt s napjainkban is szokásos körmeneteken kívül másokat is rendeztek.

Igy a kettős ünnepek: karácson, husvét és pünköst első napjain, áldozó-csütörtökön, a Bold. Szűz nagyobb ünnepein tartattak körmenetek. Gyertyaszentelő Boldog-asszony napján szintén volt körmenet, melyben a hivek égő gyertyával kezükben vettek részt; a menet a piacon felállított kálvária körül vezetett; ugyanerre vonult a virágvasárnapi körmenet is, mely már a megelőző szombaton vette kezdetét úgy, hogy a másnap megszentelendő barka a Rókus-kápolnában lőn elhelyezve, innen a hivek körmenetileg bevitték a templomba, ahol másnap virágvasárnapján megszenteltetett s az egyház szabályai által előírt körmenetben használtatott.

Körmenetet vezettek ezeken kívül minden ujhold vasárnapon, melyben az oltáriszentség körülhordoztatott.

Nagypénteken szintén igen látogatott körmenet tartatott.

A sz. Márk napján tartatni szokott buzaszentelő körmenet Szent-Márián is kiment a szántóföldekre. A

keresztjáró-heti körmeneteket szintén megtartották s pedig a következő rendben: első napon a körmenet a szegedi szőlők közt felállított kereszthez vonult; második napon a Rókus-kápolnába, melyben ekkor misét énekelt egy szerzetes; harmadik napon a kálváriához vezettetett a körmenet.

Az úrnapi körmenet szintén kettősnek mondható, a menyinyiben először az ünnepnapján, a nyolcada alatti vasárnapon pedig másodszor vezettetett körmenet; az első körmenet alatt dalmát nyelven, a második alatt magyar nyelven mondott egyházi beszédet a hitszónok.

Ezekén kívül körmenet volt sz. Mihály, serafi sz. Ferenc, paduai sz. Antal s az augyalokról nevezett Mária ünnepein.

E korszakban már nyomaira akadunk a szent-máriai hivek zarándokló körmeneteinek is. Ugyanis az 1767-ki kánoni vizsgálat jegyzőkönyve említi, hogy nepomuki sz. János ünnepének nyolcadába eső vasárnapon Hajósra, pünköszt ünnepére pedig a tizenhárom mértföldnyi távolra eső Mária-Gyűdre zarándokoltak a szent-máriai hivek és pedig igen sokan. (populi numerosissimi.)

16. §. A szent-máriai plebánia anyagi helyzete.

A szent máriai plebánia nem a kánonjog által előírt módon levén alapítva, kellő alappal s javadalommal sem birt. A lelkészi hivatalt szent Ferenc fiai viselve, ezek a hivek önkéntes adományaiból s koldulásból tartották fen magukat s kolostorukat, templomukat. A város pénztára huzamosabb időn keresztül mitsem adott a plebánia fentartására. Stólaileték címén sem huztak a szerzetesek semmi határozott jövedelmet, hanem ha a hivek a lelkész ténykedését igénybe vették, fáradozásait közönségesen természetben adott adomá-

nyokkal jutalmazták, — ilyenek voltak: buza, kukorica, liszt, sajt, túró, vaj, szárnyas, kendő, vászon, kender, s hasonlók.

A lelkészek ily módon jutalmazását igazolja egyrészt a nép szegénysége másrészt azon körülmény, hogy termékeit nem értékesíthette. Később azonban változás állott be e pontban; mert a nép szaporodván s a város iskolákat állítván, melyeket a szerzetesek vezetésére bízott, ezeket is szaporítani kellett, ellátásukra pedig az imígy — amugy befolyó alamizsna nem volt elégséges, de nem is volt méltó, hogy a város szellemi munkásairól köldős módon legyen gondoskodva.

Kötelező volt ugyan e városra nézve is az egyházmegyei rendeltár azon pontja, mely szerint a lakosok párbért tartoznak fizetni; de a szerzetesek eme rendeletet soha érvényre nem emelték; e miatt mint említve volt, Battyány érsek meg is dorgálta őket s elrendelte, hogy a szent-máriai hivek is a megyei rendelet értelmében fizessék lelkészeiket, vagyis párbért adjanak; azonban eredménye e rendeletnek sem volt; a párbér-fizetés e városban soha sem honosodott meg.

A szerzeteseket azonban ekkor már díjazás nélkül nem lehetett hagyni, azért kölesönös megegyezés alapján a város hatósága 1751-től kezdve a szerzeteseknek lelkészi működésük díjazása címén a közpénztárból kétszáz forint évi díjat szavazott meg, melyhez utóbb az iskolás gyermekek tanításáért száz forintot adott s ekként a város összesen háromszáz forinttal díjazta a szerzeteseket.

Szántóföldet és kaszálót ekkor még nem kaptak a szerzetesek; de az 1767-ki kánoni látogatás jegyzőkönyve már említ egy 282 négyszögöl nagyságú kaszálót Vantelken, melyet a város a szerzeteseknek, mint

lelkészeknek oly módon adott át használatul, hogy a szénát önköltségükön kaszáltatják s a város behordatja; ugyancsak adott a város nekik huszonöt öl tüzfát, melyet szintén a város hordatott be: ehhez a szerzetesek a saját pénzükön még huszonöt ölet vettek, melyet szintén a város hordatott be s ezen fuvarozásra saját határozatával kötelezte magát. Ezeken kívül kapott a szerzetház még husz mázsa lútot a várostól. Ez volt a szentmáriai lelkészek első rendszeres fizetése.

A lelkészek további jövedelmi forrását a stóla-illeték képezte, melyet a Patacsich-féle rendelettár az egész megyére nézve kötelezőleg szabályozott, de Szent-Márián attól több — kevesebb eltérés történt s azért a stóla-illetékre nézve husz év alatt többszörös különbséget találunk.

A legrégibb illeték-tábla következő adatokat szolgáltat: az öregek temetéseért, ha minden haranggal harangoztak, fizettek a plebánia részére két forintot, gyászmiséért egy forintot; kis temetésért huszonhat és fél dénárt. A keresztelési díj szintén huszonhat és fél dénár volt. A szülők beavatásáért hét dénár lett volna fizetendő, de közönségesen néhány tojással vagy egy kalácscsal, mely Szent-Márián „pogácsa“ név alatt volt ismeretes, váltották meg ez illetéket.

1751-ben a stóla-illeték következő volt: kereszteleseért egy máriás, avatásért egy peták; esküvőért a helybeliek egy imperiálist (birodalmi tallér) a vidékiek kettőt fizettek. Anyakönyvi kivonatokért vagy más bizonyítványokért egy forint fizettetett. Felnőttek temetéseért nyolc máriást, gyermekek temetéseért, ha minden haranggal harangoztak, négy máriást, ha pedig csak egy harangot huztak egy garast és öt krajcárt fizettek. Ez utolsó esetben a lelkész nem kísérte a halottat a te-

temetőbe, ha nem az illetők maguk vitték ki, a hová a kitűzött időben megérkezett a lelkész s a halottat beszentelte.

A Klobusiczky érsek által 1756-ban megejtett kánoni vizsgálat jegyzőkönyve következő stóla-illetéket tüntet fel; keresztelésért fizettek tizenhét krajcárt, esküvőért egy forintot s ötven dénárt: a nagyok és kicsinyek temetéseért, ha az illető rokonok gyászmisét és minden haranggal harangozást kívántak, két forint tizenkét krajcárt; ha gyászmisét nem kértek, egy forint nyolc krajcárt; ha sem mise, sem harangozás nem kívántatott, tizenkét krajcár volt a díj.

Az 1767-ki kánoni vizsgálat jegyzőkönyve mondja a stóla-illetékre vonatkozólag: a lelkész tekintet nélkül arra, nagy-e vagy kicsiny a halott, ha minden haranggal harangoznak felette, négy máriást kap, ha pedig csak egy haranggal harangoznak s a halott kicsiny, egy máriást. Ha valaki a temetést palástban kívánja végeztetni, fizet palástdíj címén egy máriást. Ha pedig a temetést segédlettel kívánják, a temetés — és palást illetéken kívül fizetnek egy imperiálist. Keresztelésért fizetnek egy máriást, avatásért hét krajcárt; új menyecskék beavatásáért, ha az avatandó szegény, ad egy kendőt s egy kalácsot, ha gazdag, finom kendőt ad. Esküvő illeték helybeliektől egy forint harminc krajcár, vidékiektől három forint. Énekes misék díja egy forint, ha segédlettel kívántatik a mise, segédletért egy forint fiztetetik. Anyakönyvi kivonatok s más a lelkészi hivatal által kiállított bizonyítványok díja egy forint volt.

Ezen esetleges jövedelemre voltak kezdetben utalva a szent-máriai szerzetesek mint lelkészek, melynek csekélységéről fogalmat alkothatunk magunk-

nak, ha meggondoljuk, hogy e városnak 1731-ben csak 1856 oly katolikus lakosa volt, ki gyónásra bocsáttatott, a mi közönségesen az életkor 7-ik évének betöltése után szokott megengedtetni, s ekkor is a stóla-illetéket természetben nyújtott adománynyal váltották meg; 1748-ik évben a katolikusok összes száma 5290 volt 1767-ben pedig 7779. E csekély szám következtetést enged vonni a stóla-jövedelem csekélységére is; ezért kértek és nyertek a szerzetesek készpénz fizetést is a várostól, melyre különben jogos igényt is támaszthat tak volna a mellőzött párbér kárpótlása címén.

17. §. *A templom szolgálattevő személyzete.*

Az Istentisztelet s a lelkési teendők közben teljesítendő szolgálatokra már e korszakban bizonyos férfiak lőnek felfogadva. Így az orgona kezelésére, a temetési s egyéb szertartások énekrészeinek végzésére két kántora volt a plebániának. Első kántor volt Rómich Simon, ki a város pénztárából 60 frtnyi fizetést huzzott; második kántor, — illetőleg az elsőnek helyettese és segéde Jakocsevich Jakab volt, kit az első kántor huszonhárom forint husz krajcárral díjazott. Ezen csekély fizetésük dacára kezdetben még a közterhek viselése alól sem voltak felmentve, utóbb azonban főleg az érsek felszóllalására Rómich Simon családjával együtt felmentetett a közterhek viselése alól, mint ez a magyarországi plebániáknál egyáltalában szokás volt.

A kántorok a szertartások melletti ténykedésökért bizonyos díjazásban, stóla-illetékben részesültek, mely azonban ép úgy változott, mint a lelkészeké.

E korszak utolsó éveiben 1767-ben következő stóla-illetékük volt: kis temetésért, ha csak a kis harang huzatott, kaptak hét krajcárt; s ezen illeték fel-

osztandó volt a két kántor s a harangozó közt; ezenkívül kapott a kántor az énekes misék alatt teljesített szolgálatért harminc krajcárt. Csekély levén a lakosság száma, a stóla-jövedelem is csekély lehetett.

A harangozó e korszakban Mialtró Mihály volt, kit a város évi negyvenöt forinttal díjazott. Kötelessége volt az Istentiszteletre haranggal jelt adni, a temetési menetekkor harangozni, reggel, délben s este angyali üdvözlésre harangozni. Egy ideig szokásban volt az esti harangozás után nyugvóra harangozni, de mivel ezen jeladásnak vagy intelemnek semmi sikere nem volt, utóbb abbahagyatott. Ezen kívül fő kötelessége volt a harangozónak éjjel-nappal vigyázni, neu közelit-e valamely terhes felhő, mert ekkor a harangozónak minden harangot meg kelle húznia, azért is, hogy a hiveket imára serkentse, s azért is, hogy — az akkori vélemény szerint elriassza harangozásával a veszélyes fellegeket. Ezen szolgálatáért rendes fizetésén telül kapott egy mázsa húst a várostól s minden eke után nyolcad mérő gabonát s a vidékiek esküvőjeért harminc krajcárt.

18. §. *A tanügy.*

Az iskolát az egyház saját előcsarnokául tekintvén, arra minden időben kiváló gondot fordított.

Az érseki hatóság az egyházmegyét újra szervezvén, az iskola ügyet is a mennyire a viszonyok s a kezdet nehézségei engedték, rendbehozni törekedett. Ennélfogva szigorúan meghagyta a lelkészeknek, hogy plebániájukban iskolákat állittassanak s a szülőket komolyan intsék, miszerint gyermekeiket szorgalmasan küldjék iskolába; ha intésüknek nem lenne eredménye, bírsággal is kényszerítsék őket ezen kötelemük teljesítésére. Erre vonatkozólag meghagyja az 1738-ki rendeletár: a hol tanító mesterek vannak, a szülők küldjék gyer-

mekeiket az iskolába, különben minden hóban egy garasnyi birságot fizetnek minden iskolamulasztó gyermekük után. A kerületi esperestek is utasítottak, hogy kerületükben az iskolákra, tanítókra s az iskolába járásra szigorúan ügyeljenek.

Szent-Márián a város kiváltságoltatása után a tanügyre is nagyobb gondot fordítottak. 1743-ban állíttatott fel az első rendes iskola, melyben Kádár János tanította a gyermekeket írásra, olvasásra. Fáradozása elismerésül hatvan forintnyi évi fizetést kapott a várostól. Nehány év múlva egy másik tanító is fel fogadtatott Rossa Mária személyében, ki — úgy látszik — az árvákra ügyelettel bízott meg, mert kötelmei közé tartozott az árváknak a katolikus hitben oktatása.

A kezdet nehézségei leküzdetvén s a lakosság is szaporodván, az iskolatermeket is szaporították s több tanítót alkalmaztak, kik a várostól meghatározott fizetésükön felül a szülőktől minden iskolába járó gyermekük után egy adag búzát kaptak. Ezen fizetésmód azonban sok kellemetlenséggel s bajjal lévén összekötve, a tanítók folyamodtak, hogy természetben kiszolgált fizetésük pénzzel váltassék meg s az adag buza helyett minden iskolás gyermek három krajcárt fizessen a tanítónak. A tanács méltányolta a tanítók indokait s kérelmüknek egy 1767-ben hozott határozatával helyt adott.

Ámbár ekként a tanügy Szent-Márián némi fejlődésnek indult, mégis állandó lakhelyre nem talált az iskola, hanem közönségesen bérelt, alacsony, nedves helyiségekben lőn az berendezve; a miért is a szabadkai kerület esperestje 1765-ben komolyan meghagyta a szent-máriai birónak, hogy mielőbb iskola-épületet emeltessen.

Ugyanezen időszakban akadunk nyomaira a grammatikai (most gymnasium) iskolák megalapítására irányzott törekvéseknek.

Őseink ugyanis utódaikat a közéletben elfoglalandó állásokra előkészítendő, mivel a közpályán szereplésre a latin nyelv tudása elengedhetlen feltétel volt, megkeresték a sz. Ferenc-rend tartományfőnökét, küldjön a városnak egy szerzetes atyát, ki gyermekeiket a latin nyelvben oktassa. A tartományfőnök 1747-ben eleget tett a város kívánatának, a mennyiben Porubszky Tamás atyát Szent-Máriára küldötte a latin nyelv tanítójául, ki az oktatást meg is kezdette egy a város háza melletti szűk, homályos és nedves épületben. A tanulók azonban tömegesebben jelentkezvén, a kis épület nem volt elegendő befogadásukra; ezért a ferenciek addig ostromolták kérésükkel a hatóságot, míg ez a kolostor szomszédságában egy diszesebb, szárazabb és világosabb épületet nem emelt. Ide költözött át Porubszky utóda Závodszi Dániel a kis muzsafiakkal, kiknek számuk ekkor már kétszázra, sőt többre növekedett.

Ily nagy számú gyermekekkel egy tanító nem igen haladhatott, ezért a hatóság még egy segédtanítóról gondoskodott, kinek feladata volt a gyermekeket a latin nyelv első elemeire, a névragozásra a mellékevek fokozásáig megtanítani. Miután eddig haladtak, Závodszi vette őket kezébe s tanította a mondattanig. Závodszynak a város évi száz forintot fizetett fíradozásaiért.

Később a latin nyelv tanítását akként rendezték, hogy a nyelv elemeit egy külön tanító tanította, a másik az igeragozást és mondattant. 1771-ben egy harmadik tanterem is állítatott, melyben a tanulók a nyelv

kezelésében bővebb oktatást nyertek. S így a viszonyokhoz képest meglehetősen gondot fordítottak a latin nyelv megtanulására, a mit nem is volt tanácsos elhanyagolni, minthogy ezen nyelvre a közélet terén okvetlenül szükség volt.

III. Korszak.

1773-ik évtől napjainkig.

I. FEJEZET

A szent-máriai plebánia világi papokra bízatik.

10. §. A plebánia átadásának története.

Az előbbi korszakban említettük, hogy gróf Battyány József kalocsai érsek a városi hatósággal tárgyalást kezdett a plebániának világi papokra bizását illetőleg. E tárgyalás nem vezetett eredményre leginkább azért, mert a városra nézve sokkal előnyösebb volt a plebániát a szerzetesek kezén hagyni, kik alig kaptak a várostól valamely határozott díjazást, s a mit kaptak is csak az elismerés és jó egyetértés címén kapták. Másrészt e város lakóinak élénk emlékekben voltak még ama nagy szolgálatok, melyeket nekik sz. Ferenc fiai a legnehezebb időkben önfeláldozólag tettek, éltük — úgy szólva — összeforrott a város életével. A szerzetesek ennél fogva igen sok jóakaróval bírtak ugy a közpolgárság körében, mint a tanácsban, kik őket buzgón támogatták, valahányszor felmerült a plebániának világi papokra bizásának kérdése. S ez a harmadik ok, mely miatt az érseki hatóság szándékát mindjárt nem koronázta siker.

Tíz év kellett arra, hogy Szent-Mária városa belássa egy új templom építésének szükségét, mely a felzaporodott nép befogadására alkalmas legyen, s e szük-

séggel okvetlenül szőnyegre kelle kerülnie a plebánia-kérdésnek is. E kérdés megoldását a tanács még ekkor is el akarta odázni, azért folyamodott 1772-ben az érsekhez a Kalocsára telepítendő kegyesrendieknek s alapítványuknak Szent-Mária javára átengedése iránt, mely esetben az építendő új templomot a város átadja nekik, melyben a hivek szent misét, egyházi beszédet hallgathatnának, a szentségekhez járulhatnának, a szoros értelemben vett lelkészi joghatóság tovább is a ferencieknek maradván.

E folyamodásnak azonban mi eredménye sem volt, a városnak mind az érsek, mind a kegyesrendieknek főnöke tagadó választ adtak.

Battyány József érsek pedig ezalatt folytonosan tervének keresztül vitelével foglalkozott s megvalósítani törekedett e városhoz írt azon szavait, hogy: az Istentől s a királytól reá bizott szent-máriai hiveinek lelki javáról más módon fog gondoskodni.

S ezt annál könnyebben tehette, mert Mária Terézia királynő kimondotta, hogy a hol csak lehet, világi papokra kell bízni a plebániákat, meg tehette azért is, mert az udvarnál igen nagy kegyben állott s végre mert a város szabadalmi levelében, melyre a szerzetesek barátai többször kivatkoztak, ez eshetőségre az ut el vala készítve. Az érintett szabadalmi levél, illetőleg a kir. kamara s a város közt 1743-ban kötött szerződés 22-ik pontjában ugyanis az mondatik: *reverendi patres franciscani provinciae Salvatorianae in usu administrandae parochiae ultronee etiam usque aliam eatenus intervenientem ordinationem relinquuntur* — vagyis az Üdvözítőről nevezett ferencrendi atyák a plebánia vezetésében továbbra is mind addig megtagyhatnak, míg ez iránt más intézkedés nem tétetik.

Ez okoknál fogva s mert az érsek hihetőleg az udvarnál is kieszközölte, hogy a város köteleztessék a világi plébános elfogadására s javadalmazására, az érseki hatóság 1773-ik év márczius 3-ról kelt levelében értesíti a tanácsot, hogy Glaser Gábor és Gaslevics Antal kanonokok Szt.-Máriára érkezendnek, hogy a világi plébános behelyezésére s javadalmazására vonatkozó tárgyalások megszakított fonalát felvegyék.

Az udvar kieszközölt támogatására vonatkozó nézetünket megerősíti a városi tanácsnak ezen levélre hozott határozata, melyben kimondatik: minthogy az 1743-ban a kamarával kötött szerződésben a világi papok behelyezésének jogát a felség magának tartotta fen, azért bevárjuk a királyi végzést, nehogy szabadalmainkkal visszaélni látszassunk. Ugyanezen tanácsülésben kimondatott: hogy az érsek akarátának, melyet a fentemlített kanonokok előttünk kifejtettek, eleget tegyünk; másrészt a királynő intézkedésének eléje ne vágjunk, mely a szabaddalmi levél 21-ik pontjában van kifejezve s mely szerint további intézkedésig a plebánia vezetése a ferencrendi szerzetesek kezében hagyatik; mivel azonban ő felsége másként rendelkezik, végre bebocsátkozunk a plebános javadalmazására, valamint a lelkészlak s az új templom építésére vonatkozó tárgyalásokba azon alapon, melyet az 1763-ik év december 17-én kelt megállapodásunkban körvonalozva találunk.

Az érseki megbízottak aközben 1773. márczius 8-án megérkeztek, s a város tanácsával a teendőkre nézve értekeztek. Ismételve hangsúlyozták mind a korona, mind az érsek kívánságát, ez utóbbi részéről a templomépítést illetőleg különös kedvezményeket helyezvén kilátásba. Az erre tartott tanácsülésben csakugyan ked-

vező hangulat kelt az érsek tervére nézve annál inkább, mert maguk a tanács tagjai is panaszkodtak az érsek megbizottai előtt azon botrányok felett, melyek a szerzetesek templomában épen a hely szűke miatt előfordulnak, a mennyiben t. i. a templom a hiveket befogadni nem képes; más panasza volt a tanácsnak, hogy a szerzetesek nem tudják a nép nyelvét s ennél fogva ennek szolgálatot sem tehetnek úgy, hogy szüntelen panaszokat kell hallani, melyek miatt már a tanács maga részéről is elhatározta, hogy az említett szerződés és szabadalmi levél 22-ik pontjának megváltoztatását kérelmezni fogja.

A tanács kedvező hangulatával azonban a kérdés még nem lőn elintézve, mert hiányzott a kis tanács, vagyis képviselő szavazata.

Összehivatván a képviselő-testület, heves vita támadt. Voltak a nép képviselői között, kik a tanács megállapodását pártolták, de a legnagyobb rész kifogásokat tett s a szabadalmi levél említett 22-ik pontjára hivatkozván, nem tartotta a város szabadalmaival meg egyeztethetőnek a plebánia olvételét a szerzetesektől. E félreértés természetesen ama pont helytelen felfogásából származott, melyet helyrehozni s így a teljes megállapodásra a talajt elkészíteni már most a tanács lőn hivatva.

Hogy mennyire sikerült ez, kitűnik abból, hogy már ezen év május 19-én maga az érsek gr. Battyány József — Kiss József érseki helynök s három kanonok kíséretében Szent-Máriára lejött, hogy a függőben hagyott kérdéseket végleg rendezvén, a közötte s a tanács közt létrejövendő megállapodást s illetőleg szerződést a királyi felségnek jóváhagyás végett felterjeszteni lehessen.

Ez meg is történt. Az érsek s a város közt a plebániának világi papokra bizása iránt 1773-ik év május 19-én ünnepélyes szerződés kötöttetett.

E szerződés — a szent-máriai plebániának alapító oklevele — így hangzik:

„Mi alulirottak gróf Battyán József az Isten s az apostoli szentszék kegyelméből a kalocsai s bácsi törvényesen egyesített megyék érseke stb. egyrészt, másrészt pedig Szent-Mária kiváltságolt királyi kamarai város bírāja, tanácsa és egész katolikus községe megvalljuk s elismerjük a jelen irat erejével mindenkinek, a kit illet, hogy: egyedül az Isten dicsőségének emelése s az igaz hit felvirágzása iránti szándék által vezéreltetve, a világi papságnak előbbnevezett Szent-Mária városába behelyezése s a lelkészi hivatalnak reábizása ügyében a következőkben kölesönös és örökkétartó egyezményt kötöttünk; és pedig:

I. Szent-Mária városa azonnal kihatott és kijelölt a város nagyságának s a lakosság számának megfelelő templom építhetésére elég alkalmas telket illő kerülettel; nemkülönben a lelkészlak s a hozzátartozó melléképületek felállítására, udvar és kert berendezésére alkalmas helyet.

II. Mivel egy tágas teriméjű templomnak s a lelkészlaknak felépítése huzamosabb időt igényel, a város a lelkészi ténykedés helyéül kijelölte a szt. Rókus-kápolnát, mely ideiglenesen faanyagból készült hajóval meghosszszabbíttatott.

III. Hogy a plebánia a hívek lelki vigasztalására a világi papoknak azonnal átadathassék, másrészt hogy a tervbe vett épületeket annál könnyebben s hamarabb lehessen felépíteni, a helyezendő plebánoshelyet s számára lakásul a városi szállót (domus quarterialis)

tűzi ki; a plebános és négy káplán illő eltartására pedig más városok szerint ad a város pénztárából évi ezer rajnai forintot, huszonöt öl tűzifát, e mellett Vantelek pusztán egy telket, melyet eddig a ferencrendi szerzetes atyák birtak lelkészi szolgálatuk címén, végül a kalocsai megyében a püspöki látogatások alkalmával megállapított stóla-illetéket.

IV. Az új templom és a lelkészlak az érsek ő excellentiája által helybenhagyott terv szerint fog építtetni, s az általa az építésre téglában, fában és készpénzben adományozott segélyen felül mindennemű kézi munka és fuvar terhét a város vállalja magára, nemkülönben a mondott épületek teljes befejezésére szükséges költségeket viselni; azt azonban kiköti, hogy az épületek teljes befejezéseig sem ő excellentiája, sem utódai be nem tölthetik a plebániát, hanem addig csak plebánoshelyettes rendelhető négy káplánnal a plebániái teendőik végzésére. A templom és lelkészlak felépítése után pedig a város kegyes kir. kiváltságon alapuló egyházvédnöki jogát a plebános bemutatásában szabadon gyakorolhassa s ezt annál inkább, mert e jogot bőkezű alapítványával még inkább magáévá teszi; s ezért senki se helyeztethessék ide plebánosul, hanem a kit a város törvény szerint bemutat, ha különben alkalmas; ha nem alkalmas — megvizsgáltassék az ügy s kiderülvén alkalmatlansága — más alkalmasabbat fog a város bemutatni, kit a főpásztor megerősítsen; az ekként bemutatott s megerősített plebános a maga s négy káplánja részére kiszabott egész jövedelmet élvezni fogja; addig pedig az időszakos plebánoshelyettesek elégedjenek meg a vanteleki pusztai birtokkal, huszonöt öl tűzifával s a stóla-illetékekkel; a plebános fizetése címén meghatározott évi ezer forint pedig a templomnak min-

den más jövedelmével a harangozások, a temetkezési hely után vagy bármely más címen nyert adományokkal együtt a templom és lelkészlak építésére fordítatik.

V. Mindezek kölcsönösen megvitattatván s érsek ő excellentiája által elégségeseknek s törvényszerűeknek ismertetvén és elfogadtatván, ő excellentiája maga s utódai nevében e szerződéshez minden pontjában hozzájárult s megmásíthatlan beleegyezését nyilváníttotta. Nemkülönben, hogy ezen szerződés egyértelműleg s kölcsönös megegyezéssel kötöttet, mimagunk s utódaink iránti óvatosságból neveink aláírásával s saját pecsétünkkel bizonyítjuk. Jelen levelünk nagyobb biztosíték végett két példányban adatik ki. Kelt Szent-Márián 1773-ik év május 19-én (következnek az aláírások.)

Ezután folyamodvány adatott be a királynőhöz; oly kéréssel, engedné meg, hogy a szent-máriai plebánia a szerzetesektől elvétetvén, világi papokra bizassék.

E folyamodvány nem sokáig pihent a kabineti irodában. Rövid idő múlva ugyanis a kalocsai szentszék átiratilag értesíté a tanácsot, hogy folyamodványát a királyné elfogadta s kérelmét teljesíti.

Ennek következtében Glaser Gábor kanonok Szent-Máriára jött, hogy a tanácssal a további teendők iránt értekezék.

Nem sokára megérkezett a helytartótanács átirata is, mely jelzi, hogy az érsek s a város közt a plebiára vonatkozó megállapodás a királynő által helybenhagyatott; csakis azt kívánta még a helytartótanács, hogy az érsek és a város között kötött szerződés megerősítés végett szintén a királyné elé terjesztessék.

A helytartótanács ezen kívánatához képest a szer-

ződés felterjesztetvén, Mária-Terézia királynő azt 1774-ik év január 7-én aláírásával szentesítette.

A világi papság bevezetésének e szerint mi sem állt útjában. Legelőször a plebánia-templomról kelle gondoskodni; e célra a szerződés szerint ideiglenes jelleggel a Rókus kápolna jelöltetett ki; mivel azonban ez oly kicsiny, hogy alig fogadhat be ötven személyt, a tanács elrendelte, hogy a kápolna deszkákból összeállított sátorral meghosszabbíttassék; elrendelte továbbá, hogy mind a ker. hittanról — mind a sz. Mihály főangyalról nevezett társulat, mint a melyek természetüknél fogva a lelkészség joghatósági köréhez tartoznak, minden hozzájuk tartozó felszereléssel (zászlók, miscruhák, gyertyatartók s. t.) a plebánia-templomul szolgáló Rókus-kápolnába szállíttassanak át.

A bevezetendő plebánoshelyettesnek s a káplánnak lakásul a városi szálló (domus quarterialis) lőn kitévezve.

Ekként a plebános és a káplánok elfogadására megtétetvén az előkészület, 1773-ik év szeptember 28-án Glaser Gábor oldalkanonok s érseki teljhatalmú biztos a városba érkezett a már előbb bejelentett s most vele jövő s a plebánia szolgálatára kirendelt egyházi személyekkel. Ezek voltak: dr. Ránics István plebánoshelyettes, Mihályevich Pál, Pottegich József, Maróczy József és Villov István segédlelkészek. Ezeket az érseki biztos a tanácsnak mint a szent-máriai hívek leendő lelkészeit bemutatta, kiket azután lakásukba vezetett.

Másnap sz. Mihálynap lévén, mely az eddig plebániatemplomul szolgált szerzetesek templomának főünnepé s bucsúnapja, szünetelt a plebánia átvételének ügye.

E napra a körülfekvő községek lelkészei is Szent

Máriára siettek, kiknek segédlete mellett Glaser Gábor püspök-süveg alatt ünnepélyes misét mondott, melyen a város elöljárói is megjelentek. Délben a ferenciek nagy lakomát rendeztek vendégeik tiszteletére, melyben Glaseren, az új lelkészeken s a vidékről beérkezett lelkészeken kívül a város tanácsa s a képviselőlet tagjainak nagy része vett részt.

September 30-án végre a plebánia átvétele tényleg megkezdődött s be is fejeztetett úgy, hogy október 1-én az ideiglenes plebánoshelyettes dr. Ránics István lelkészi működését akadálytalanul megkezdhetette.

E napon ugyanis ünnepélyes tanácsülés tartott, melyben az érseki biztos kíséretével szintén megjelent s miután előadta javaslatának célját, felolvastatott a kegyelmes királyi végzés, [mely helybenhagyja az érsek s a város közt létrejött azon megállapodást, mely szerint a szent-máriai plebánia világi papok gondjaira bízatik. Ezen királyi végzést a város bírása s tanácsa láttaozván, az ülésből átküldötte a ferenciek helyi főnökének, ki azt hódoló tisztelettel tudomásul vette. Ugyanezen végzés kapcsán közölte az érseki biztos úgy a tanácssal, mint a szerzetesekkel az érsek azon rendeletét, melynek értelmében azok október 1-én túl tiltatnak a plebános jogkörébe tartozó lelkészi ténykedéstől. Végre, mivel a plebánia templom felszerelve nem volt, az érseki biztos s a tanács [együttesen felhívták a szerzeteseket, hogy a plebánia templom részére adják ki mindazon egyházi szereket, melyeket ők kizárólag mint lelkészek lelkészi ténykedésük körében használtak.

Ezen felhívásnak csak kedvetlenül s vonakodva tettek eleget, hivatkozván arra, hogy templomi ruháta-
rúkbán nincs oly készlet, melyet lelkészi jövedelmük

ből szereztek volna, hanem mindent alamizsnából szereztek be. Az érsek iránti tekintetből mégis kiadtak némely egyházi szert.

Október 1-én a keresztkutat felszerelésével együtt átvitték a Rókus kápolnába, átszállították az anyakönyveket a lelkészlakba s a világi papok lelkészi működése e napon tényleg kezdetét vette.

20. § *A szent-máriai plebánia alapszabályai.*

A világi papok 1773-ik év október 1-én megkezdvén e városban lelkészi működésüket, bizonyos szabályokra volt szükségük, melyek szerint figyelemben részesítve a helyi viszonyokat, végezzék teendőiket.

E célból az érseki biztos Glaser Gábor kanonok a szükséges adatokat beszerezvén, azokból az érseki megyében divó szabályokkal összefüggésben utasítást dolgozott ki a szent-máriai plebános-helyettes részére s azt neki a lelkészi hivatal átadásakor megtartás végett kézbesítette.

Ezen utasítás képezi a szent-máriai plebániának mintegy alkotmányát s a következő pontokat tartalmazza.

a) templomot illetőleg

1) gondoskodják a plebánoshelyettes, hogy a kápolnát mielőbb deszkasátorral meghosszabbítsák, s ha kész lesz, a kápolna ajtaját vétesse ki s a sátor elejére helyezze, maga a kápolna szentélyül szolgáljon.

2) Az ekként meg bővített kápolnába építtessen két mellékoltárt s azt kellőképen szerelje fel.

3) Szekrényt készíttessen az egyházi ruhák elhelyezésére, melyekre szorgosan ügyeljen.

4) Az oltáriszentség elé örök lámpát függesztessen.

5) A koldúsokat kötelezze, hogy a templomot

szorgalmasan seperjék. A templomba könnyen elmozdít-
ható s idővel eladható padokat csináltasson.

6) A harangok elhelyezésére harangházat építtes-
sen, s a meglevő két harangot ide helyezze. A kápolna
tornyában levő harangokat is oda tétesse, de a tornyot
le ne bontassa. Az Oláh-országból hozott harangocska
lélekharangul szolgáljon.

7) Az oltárszolgáknak varrasson a plebánoshe-
lyettes vörös — és violaszínű öltönyöket.

b) Bajmok fiók-egyházat illetőleg

utasittatik a lelkészhelyettes, hogy minden ünnep-
s vasárnap előestéjén egyik segédlelkészét a város
által e célra kirendelendő kocsin Bajmokra küldje,
hol másnap szent misét mond, felolvassa az evangeli-
umot, ezt megmagyarázza vagy pedig hitoktatást tart.

c) Az Istentisztelet rendjét illetőleg

utasittatik a lelkészhelyettes 1) hogy a nyári év-
szakban hétköznapiokon az első misét fél hat órákor
tartsa, a téli évszakban pedig tél hétkor (az adventi
időszakban az úgynevezett „rorate“ vagyis hajnali mise
szolgál első misétől); a második mise tíz órákor lesz,
melyre fél órával előbb haranggal jel adandó, a beha-
rangozás két haranggal eszközöltessék.

2) Vasár- és ünnepnapokon három mise tartatik.
Az első — csendes mise fél hét órákor, melyre két
haranggal adatik jel, ez alatt a kántor a magyar ka-
tekizmusban foglalt énekekből fog a néppel énekelni.
E misét közvetlenül követi a magyar sz. beszéd. Nyolc
órákor vagyis a magyar sz. beszéd végével lesz a má-
sodik szt. mise s ekkor első harangoznak dalmát sz.
beszédre, fél kilenckor másodikat és kilenc órákor be-

harangoznak s kezdetét veszi a dalmát sz. beszéd. Ennek kezdetén a nagy haranggal első jelt adnak a nagy misére; midőn a szónok beszéde felosztásáig ér, vagyis a bevezetést elmondotta, másodikat harangoznak, a beszéd végén pedig összeharangoznak s ezután kezdetét veszi a nagy mise. Újhold vasárnapokon a nagy mise kezdetén az oltáriszentséggel a templom körül körmenet vezetessék.

3) Vasárnapon délutáni fél két óraker harangoznak ker. tanításra, két óraker pedig beharangoznak s a tanítás kezdetét veszi. A tanítás végén lesz a vespernye, melyet vásár- és ünnepnapokat megelőző napokon is kell tartani.

4) Nagyböjtben szerdán délután magyar — pénteken délután bunyevác sz. beszéd tartassék, melyre félóránként fognak jelt adni, u. m. két óraker, fél háromkor és háromkor, midőn beharangoznak. E pontban figyelmeztesse a lelkészhelyettes a szerzeteseket, hogy az ő templomukban tartatni szokott nagyböjti egyházi beszédeket vagy más napon, vagy más órában, vagy pedig más nyelven tartsák. Nagypénteken a magyar sz. beszéd az Istentisztelet végén, a dalmát pedig délután a nagyböjtben szokásos időben fog megtartatni, mindkettőre keroplóvel jel adatván.

d) A lelkészhelyettest és segédlelkészeket illető rendelet.

1. A lelkészhelyettes mellé négy segédlelkész adatik, kik a lelkészhelyettesnek tisztelettel s engedelmességgel tartoznak; ha közülök valaki bármilyen kihágást követne el, a lelkészhelyettes őt azonnal feljeleníteni köteles. A lelkészlelkéből a lelkészhelyettes tudta s engedelmé nélkül ne távozzanak.

2. A segédlelkészek évi fizetése a miseadományokon kívül hatvan rajnai forint. Ágyneműről maguk tartoznak gondoskodni. Segédszolgálatlalt kért temetéseknél fél rajnai forintot kapnak, a gyászmisét azonban — ha akarja — mindig a lelkészhelyettes végzi.

3. Vasár- és ünnepnapokon a lelkész vagy egyik segédlelkész egy szt. misét hiveiért fog felajánlani, melyért elismerésül ötven •dénárt kap, ez összeg a stóla-illetékek után befolyó jövedelemből veendő, s a stóla-illetékekről vezetett számadásban kimutatandó.

4. A céhmesterek a szokásos céhmiséket a plebániatemplomban fogják szolgáltatni, hova zászlóikat is, mihelyt a kápolna kiépül, bevitessék.

5. A lelkészhelyettes rendelje maga elé a bábákat s tanítsa őket a keresztséghez szükséges tudnivalókra.

6. Nyolcszáz rajnai forintnyi fizetését őrizze, *) a lelkésznek kijelölt földet mielőbb kihalassza s elkülöníttesse. A vizkereszt napján szokásos házszentelésért esedékes díjakat beszédvén, magának tartsa meg.

7) A nyolcszáz forint 1773 — október 1-én tétetik folyóvá ; mivel azonban a kezdet nehézségekkel van összekötve, első szükségei fedezésére a stólapénztárból ötven r. ft. utalványoztatik. A város által adandó fizetést érintetlenül hagyni kívánjuk.

8) A lelkészhelyettes köteles a segédlelkészeknek ebédre négy, vacsorára három ételt adni, ebédhez és vacsorához bort, de mértékletesen, — ezenfelül mosást,

*) E pont kimagyarázhatlan, mert az érsek s a város közt kötött szerződés értelmében a lelkész ezer r. ft. fizetést kapott, mely azonban ugyanazon szerződés értelmében a templomépítési alapba folyt s a lelkésznek ki nem adathatott. Ezen 800 ft. vagy a stólara van számítva, vagy talán Kalocsáról adott segélyül.

fűtést, világítást s a megállapított fizetést. Ha ezeken kívül valamit ad nekik, azt jószívűségének tulajdonítsák, követelniök többet nem lehet.

9) A ki a lelkészi ténykedést végzi, az ezt nagyobb hitelesség végett sajátkezűleg jegyezze be az anyakönyvbe.

10) A templom pénztárát nem kell összetéveszteni a plebánia pénztárával. A templom bevételei s kiadásai feljegyzendők s pontosan kimutatandók. Nagyobb kiadásokhoz a szentszék engedélye — illetve beegyezése szükséges. A templom jövedelmét képezi: minden haranggal harangozásért — a kísérő harangszóútkívéve — hatvanhárom dénár, palástért egy máriás, lobogóért szintén egy máriás; szerpapi öltönyökért egyenként huszonöt dénár.

11) A lelkész stóla illetéke az érseki megyében általánosan elfogadott s a püspöki látogatások alkalmával meghatározott kules szerint fog szedetni, melyet az itteni városi tanács is elfogadott. E szerint a plebános keresztelésért kap tizenhét krajcárt, avatásért hét krajcárt, kis temetésnél harminc krajcárt, öregek temetésénél egy forintot, házasság kötésnél, ha a jegyesek helybeliek, egy forint harminc-krajcárt, ha a jegyesek vidékiek — három forintot. Ha valaki az illetéken felül ad, a lelkész ne utasítsa vissza.

12) Csendes misékért harminc krajcárnyi díjat szedjen, énekes misékért egy forintot; a lelkész-hivatal által kiadott bizonyítványokért egy forint lesz az illeték.

13) A templom pénztáráról a lelkészhelyettes számadást vezet, melyet a szentszékhez évenként betérjeszt; a pénzmaradványt nyugta mellett átadja a templom gondnokának s erről felterjesztésében említést tesz.

14) A plebánia területén létező ajtatos társulatokat rendbe hozza és főleg a keresztény hittanról nevezett társulatra különös gondot fordítson.

e) A templom szolgálait illető utasítás.

1) A templomnak most tényleg szolgálatot tesznek : a harangozó, két kántor, két népiskolai tanító a két fi-iskolában s ugyanannyi a két leányiskolában. Ezek fizetésüket a város pénztárából kapják.

2) A harangozó kötelessége : harangozni, a templomban szolgálni, a perselyt körülvinni ; ő ügyel fel a templom ruháira s egyéb készletére, melyeket a lelkészhelyettes leltár mellett ad át ; ő mosatja a templom fehérneműit s e célra mosónőt fogad fel ; ő sít a templom részére az ostyát s ezért a templom pénztárából hat forint díjat húz mindaddig, míg erről másként gondoskodva nem lesz. A misebort a plebániáról kapja, mely két akóban állapittatik meg s ez a templom pénztára terhére fog beszereztetni. A harangozó pontosan teljesítse kötelességét, arra különösen vigyázzon, hogy temetéseknél kellőnél előbb ne haragozzon s a harangokat ne rongálja.

3) A lelkészhelyettes ügyeljen arra, hogy a tanítók és tanítónők kötelességeiket lelkiismeretesen teljesítsék, s ezért vagy ő maga vagy a segédlelkészek az iskolákat gyakran meglátogassák, intsék a tanítókat, hogy minden ünnep- és vasárnapon a gyermekeket szokott rendben énekszóval kísérjék el a templomba ; ha pedig ez nem volna lehetséges, legalább minden újhald vasárnapon.

4) A kántorok köznapokon a reggeli s a tíz órai misén jelenlegyenek s a jelenlevő nép száma szerint vagy magyar vagy dalmát nyelven az olvasót imád-

kozzák. Mig orgona nem szereztetik, a tiz órai mise csendes legyen.

Vasár- és ünnepnapokon a fél hét órai misén magyarul énekeljenek a magyar katekizmusban foglalt énekekből, a tiz órai misén pedig dalmát éneket zengjenek a dalmát katekizmusból.

5) Temetéskor az egyházi szertartás végén, mielőtt a hulla az udvarból kivitetnék, a kántor egy éneket énekeljen a szokásos halotti énekek közül; ha a gyászoló család bucsúztatót kívánna, ezért a kántor mérsékelt díjt vegyen.

6) Ha a lelkész beteghez hivatik, a kántor őt elkísérni köteles, illetőleg viszi a lámpát az oltáriszentség előtt és csenget. Mivel azonban e városban előreláthatólag sok beteg találkozik, megengedettik, hogy a lelkész kíséretére más alkalmas férfit vagy fiút alkalmazzon, asszonyt vagy leányt soha.

A lelkészhelyettes utasíttatik e pontban, hogy híveit figyelmeztesse, miszerint az oltáriszentséget beteghez vivő lelkészhez minél többen csatlakozzanak, hogy ekként e nagy szentség iránti tisztelet mindinkább gyarapodjék.

7) Gondoskodjék a lelkészhelyettes arról is, hogy a templom szolgálai temetési illétékeiken felül egyéb jövedelemben is részesüljenek, legalább akkor, midőn az esküvőknél tesznek szolgálatot.

f) A helybeli sz. ferencrendiekhez viszonyról.

1) Az ünnepélyes körmenetekre, milyenek a Márknapi, kereszt-járó-heti, úrnapi, vagy a melyeket a püspök nyilvános és különös okok miatt vezetetni rendel, a szerzetes atyákat a lelkészhelyettes meghívja. s ők azon kereszt elűlvitele mellett megjelenjenek.

2) A szerzetesek kolostoruk falain kívül körmenetet nem vezethetnek.

3) Ha a szerzetesek beteghez hivatnak, a gyónatásban nem kell akadályozni őket; de az oltári szentséget a lelkészhelyettes vagy valamelyik segédlelkész nyújtsa a betegnek, ugyanő vagy a segédlelkész adja fel az utolsó kenetet is. Ezen szabály alól csak nagy szükség esetén szabad kivételt tenni.

4) A Halottak felett harangozhatnak s ha temetésre meghívhatnak, megjelenhetnek.

5) Ha valaki halottját a kolostor templom sirboltjába kívánja temettetni, a halott előbb a plebánia templomba vitetik, melyben lelke üdvéért mise mondatván s a feloldozás szertartása elvégeztetvén, a ferenciek templomáig kísértetik s a ferencieknek átadatik.

Különben a temetési negyedek s a plebánia-templomot jogilag megillető sirboltdíjat ily esetben is követelje a lelkészhelyettes, s ha ezekre nézve kellő biztosítékot nem kapott, a halottat vagy a plebániatemplom sirboltjába vagy a köztemetőbe temesse.

6) Minthogy a helybeli kolostor főnöke a sz. Mihály főangyalról nevezett társulatot felszerelésével együtt tartományfőnöke tudta és beegyezése nélkül most még át nem adhatja, utasítatik a lelkészhelyettes, hogy körülbelül egy hó múlva keresse meg ez iránt a házfőnököt, ha megkeresésének nem lenne eredménye, tegyen jelentést a szentszéknél.

Megjegyeztetik végül, hogy a mely szabályok az itt adottakban nem foglaltatnak, azokra nézve irányadókul az 1767-ben tartott kánoni látogatás határozatai tekintendők. Kelt Szent-Márián 1773-ik év október 5-én Glaser Gábor érseki teljhatalmu biztos.

II. FEJEZET.

A plebánia további története.

20. §. *Panaszok a lelkészhelyettes ellen.*

Dr. Ránics István szent-máriai lelkészhelyettes oly tulajdonokkal megáldott férfiú volt, melyek őt tiszteletre s szeretetre méltóvá tették. Széles tudománya, szónoki tehetsége, éles elméje, híveivel s főleg a tanács tagjaival ildomos bánásmódja által csakhamar mindenkinek szeretetét megnyerte, mint Glaser kanonok saját tapasztalatából az érseknek jelentette.

S mégis alig mult el pár év itt működése óta, már a város tanácsa több rendbeli panaszszal állott elő a szentszéknél ellene. E panaszok tárgya nem oly természetű ugyan, hogy azok miatt a szentszéket vagy Ránicsot nyugtalanítani kellett volna, mert kölesönös jóakarattal kilehetett volna a nehézségeket egyenlíteni; hanem az látszik e panaszokból, hogy a világi papságnak igen ovatosan s körültekintően kellett volna saját hatáskörében is fellépnie, nehogy azoknak fellépésre okot szolgáltasson, kik még mindig a szerzetesekhez ragaszkodtak s nem tudták elfelejtani, hogy azoktól a plebánia elvétetett. Vannak e panaszok között olyanok is, melyek a szerzetesek alatt nehezitelésre sem adtak okot, mint a vízkeresztnapi házszentelés, vagy az új menyecskék beavatásakor adatui szokott ajándék; de a világi papságot már gánesolták, mert ily ajándékokat elfogad.

De lássuk e panaszokat, melyeket a tanács magáévá tévén, a szentszékhez felterjesztett.

Első sorban panasz emeltetett a lelkészhelyettes

ellen azért, mert vizkeresztnapkor oly szállásokat is megszentel, melyek megszentelésére fel nem kéretett s az illető tulajdonosoktól bizonyos díjakat szedett, melyek által azok magukat megterhelve érezték s panaszt emeltek a tanácsnál. Ez a lelkészhelyettes a nép ilyen megterhelésétől letiltotta, de az azt felelte, hogy lelkészi jogaitól el nem térhet.

Vádolták továbbá őt, hogy az új menyecskek beavatásakor hét krajcárt, kendőt és bort követel. Mire a lelkészhelyettes kijelenté, hogy hét krajcárnyi illeték őt a megyei rendeletek értelmében megilleti.

Harmadik vád volt, hogy Jakocsevics Jakab kántort elmozdította.

Negyedik vád volt, hogy a lelkészhelyettes az iskola-igazgatóságot magának tulajdonítja s ezen hatalomnál fogva a tanítót az iskolából kiharcolta.

Ötödik vád, hogy ünnep- és vasárnapokon Bajmokra nem küld segédlelkészei közül egyet sem, a ki ott Istentiszteletet tartana.

Végül kifogást tett a tanács Pottegics József segédlelkész elmozdítása s Erdélyi által felváltása ellen.

Ezen vádpontokat terjesztette fel a tanács a szent-székhöz, melyeket ez a lelkészhelyettes közölt, ki azokra feletet adván kijelenté, hogy: a házszentelések s ezekért bizonyos díjnak szedhetésére a megyei rendeletek neki jogot adnak; hasonlóképen az avatásokért bizonyos díjt szedni joga van, kendőt pedig vagy bort sem ő nem követelt, sem senkit hasonló követelésekre nem jogosított. A kántor elmozdítása annak engedetlensége, hivatalos kötelmeinek elhanyagolása miatt történt. Az iskolákra felügyelni pedig a lelkészhelyettes jog

köréhez tartozik. Bajmokat illetőleg kijelenti a lelkész-helyettes, hogy oda nem küldhet segédlelkészt, mert sem illő lakásról, sem ételmezéséről nincs gondoskodva. Végre a segédlelkész-eserére vonatkozólag a kezdet nehézségeire hivatkozik melyeket lassankint le fog győzhetni, s a közóhajnak megfeleltetni.

Mivel azonban ezen válasz sem csillapította le a kedélyeket, 1775-ben május 1-én gróf Battyán József érsek lerándult Szent-Máriára, részint hogy a vizsályt kiegyenlítse, részint hogy a templom-építés állapotáról személyes tapasztalatot szerezzen.

A mondott napon tartott tanácsülésben megjelent az érsek is a lelkész-helyettes kíséretében s miután mind a tanácsot, mind a lelkész-helyettest atyailag intette, hogy egymással békés egyetértésben éljenek, a panaszokat egyenkint megvitatták s kötelező határozatokat hoztak.

Az elsőre nézve határozatba ment, hogy ezentúl a lelkész-helyettes csak oly szállásokat szenteljen meg, melyekre elhivatik, s ha fáradozását díjazzák, ne utassítsa vissza, különben a szállásokat meglátogatni, s a lélekszámot összeírni kötelezve leendő ezentúl is.

A második panasznál utalás történt a megyei stóla-illetékre, mivel pedig a lelkész-helyettes nyilatkozata szerint ő sem bort sem kendőt nem követelt az avatandóktól, ezért ha ilyen követelést talán a harangozó támasztott volna, a feladó a feladottal szembesíttessék s ha kinyilvánul, hogy vagy a harangozó csakugyan követelt, vagy a feladó rágalmazott, a bűnös megfenyíttessék. Egyébként a szószékről kihirdetendő, hogy hasonló adományokra senki sincs kötelezve.

A kántorra nézve kimondotta az érsek, hogy ha avulásának jeleit adja, visszahelyezhető hivatalába de

csak a lelkészhelyettes s a város tanácsának kölesönös megegyezésével.

Az iskolák felügyeletére vonatkozólag kijelenté az érsek, hogy az iskolák az ő felügyelete alatt állanak, itt helyben őt a lelkészhelyettes képviseli, ki a jelentéseket elkészíti s felterjeszti, a tanügy érdekében teendő intézkedéseket végrehajtja s azért őt már tudományos képzettségénél fogva is az iskolák felügyeletével megbizza.

A bajmoki Istentiszteletre vonatkozólag, miután a tanács ígéretet tett, hogy a kiránduló segédlelkész illő szállásáról és élelmezéséről gondoskodni fog, határozatba ment, hogy ezentúl a segédlelkészek egyike minden vasárnap s ünnepen ki fog Bajmokra menni.

Végül az érsek mind a tanácsot, mind a lelkészhelyettest felhívja, hogy eddigi félreértéseikre fátyolt vessenek s a jövőre egyetértés és szeretet vezérelje őket, a mit mindkét fél megígért s ekként a viszálynak vége vettetett.

21. §. A plebánia felosztásának első tervezése.

Alig mult el tizennégy év a világi papságnak Szent-Márián behelyezése után, már új plebániák felállításáról kelle gondoskodni.

Szent-Mária városa ugyanis lakosságra nézve mindinkább gyarapodott. A vidékről folytonosan új és új jövevények érkeztek, kik a szent-máriai polgárjogot megszerezni s itt letelepedni kívántak, úgy hogy 1773-tól sőt a megelőző néhány évtől kezdve csaknem 1830-ig a tanács politikai ügyekről vezetett jegyzőkönyve tömegesen tünteti fel azok neveit, kik felvételért folyamodtak. A tanács ugyan nagyon ovatos és körültekintő

volt a folyamodók felvétele tekintetében, s megváltogatta, kiket részesít szent-máriai polgárjogban, sőt megtette egyes esetekben, hogy a folyamodókat csak óvadék letétele mellett fogadta be; másrészt pedig támaszkodva az 1743-ki szabadalmi oklevélre, mely elrendeli, hogy kötelékébe csak római katolikus vallásúakat vehet fel, a felvételt eleinte csakis kath. vallásúaknak adta kedvezményül. Ezek siettek is felhasználni a Mária Terézia királynő által e városnak adott kiváltságokat, s ezért történt, hogy míg 1767-ben e város lakóinak összes száma 9353 volt, az 1779-ik évben történt szabad királyi várossá kiváltságoltatás után a lakosság száma már jóval meghaladta a tiz ezret. Egyik 1783-ban összeállított kimutatás szerint pedig csak az oly katolikusok száma, kiket koruknál fogva gyónásra lehetett bocsátani, tizenegy ezer volt.

Szent-Mária város lakosságának szaporodására nagy mérvben közreműködött nagylelkű jótevőjének Mária-Terézia királynőnek azon kegye, melylyel e várost szabad királyi várossá tette s nagy terjedelmű kiváltságokkal felruházta.

Ezen kiváltságot a város 1779-ik évi január 22-én nyerte s az abban felsorolt jogokba ugyanazon év szeptember 1-én ünnepélyesen beigtattatott. Ez időtől kezdve előbb viselt neve: Szent-Mária is megváltoztatott s Mária-Terézia város (Maria-Theresiopolis) nevet vett fel. Később azonban felvette ősi nevét: Szabadka; a Mária-Theresia város név most már csak a latin s német nyelvű iratokban használtatik. Azért ezentúl mi is a Szabadka nevet fogjuk használni.

Megemlíthetnénk még egyéb a lakosság gyarapodását befolyásoló tényezőket, mint: a nagyobb mérvben megindult építkezés a heti s országos vásárok tar-

tása, melyek az iparos kezeket idevonzották; azon előnyök, melyek a kiváltság következtében az egész város lakosságának sorsát jelentékenyen megkönnyebbitették; rövidség okáért azonban elégnék tartjuk tárgyunkat illetőleg felemlíteni, hogy egy 1789. év febr. 24. én a kalocsai szentszékhez küldött jelentés szerint Szabadkán volt 19218. katolikus.

Ily nagymérvű levén a katolikusok szaporodása, a behelyezett lelkész három-négy segédlelkészszel nem volt képes eleget tenni a reábizott hívek lelki szükségének; de másrészt az érseki hatóság is arra törekedett, hogy az egyházi kormányzat s a hívek lelki érdekeinek előmozdítása s megóvása végett ily nagy számú hívő gondjait né egy lelkész viselje, hanem megosztassék.

Ez okból már 1786-ban megpendítették e város területén több plebánia felállításának eszméje.

A következő 1787-ik év május 21-én a bácsi főispán legfelsőbb helyről rendeletet vett már, melynek értelmében nyilatkozásra hívja fel a városi tanácsot: mi módon s mily alapból lehetne e városban több plebániát állítani? A város tanácsa nem akart a tárgyalás elül kitérni, ezért határozatilag kimondotta, hogy mihelyt az érseki biztos megérkezik, vele e kérdésben értekezik s a határozatot beterjeszti. Az érseki biztos nem sokára meg is érkezett Tamasy György jankováczi esperes-plebános személyében, ki a tanács küldöttivel megállapodásra jutván, új plebániák felállításának szüksége elvileg elismertetett. A kivétel azonban igen sokáig váratott magára.

Először az időközben kiütött török háború gátolta azt. Szabadka város ezen háborúban igen sok szolgálmány által lőn igénybe véve. A folytonosan átvonuló csapatok elhelyezése, ellátása, továbbítása; a hadsereg részére mind-

untalan kért szállítmányok gabonában, élelmiszerekben terményekben nagyon megpróbálták anyagi erejét úgy, hogy nemcsak új plebániák felállításától kelle elállnia, hanem a már épülőben levő nagy templom munkáját is be kelle szüntetnie.

Sőt e célból nyílt parancs is érkezett a tanácshoz. Így a temesvári főhatóság meghagyta 1789-január 8-án kelt rendeletében a tanácsnak, hogy: e városban több plebániának felállítását halassza el békésebb időre és szüntesse be a templom s a plebánia építését. Ha pedig több plebánia égetően szükséges, ruháztassanak fel a szerzetesek lelkési joghatósággal s a város egyik részét lelkészekül gondozzák s e célra rendjökől négy egyént alkalmazzanak; ezek azonban a stóla-jövedelmet a világi lelkésznek szolgáltatassák át, s e helyett a város segélyezze őket valamely összeggel. A világi lelkész pedig mint eddig, három segédlelkésszel gondozza a város másik részét.

A város tanácsa azonban e kérdésre nézve sem az érseki hatósággal, sem a szerzetesekkel nem bocsátkozott tárgyalásokba, hanem elhatározta, hogy a plebánia-kérdés elintézését békésebb időre halasztja.

De épen a béke hiányzott hosszú időre, melyre Szabadkán szükség lett volna, nehogy a rend s a fokozatos fejlődés útjáról eltereltessek.

Nem is említve az alig befejezett török háború után kiütött francia forradalmat, s az ez által felidézett újabb hosszas háborút, mely az egész birodalom erejét s e város áldozatkészségét is tetemesen igénybe vette, magában a város kebelében sajnálatra méltó visszavonás támadt a lelkész és a hatóság között.

Szabadka város tanácsa és népe eleinte igaz ragaszkodással viseltetett első világi lelkésze dr. Ránics

István iránt annyira, hogy bár az érsek s a város között kötött s a királynő által jóváhagyott szerződés értelmében a város az új templom s a lelkészlak felépítéséig plebánost nem választhatott; mindazáltal már 1778-ban arra határozta magát, hogy tekintve dr. Ránicsnak tudományos képzettségét, példás és paphoz méltó erkölcsös életmódját s a templom építése körül kifejtett buzgóságát, őt lelkészül kívánja, a mint 1778. évi ápril 13-án lelkészül egyhangulag meg is választotta és kieszközölte, hogy ez esetben a szerződés érintett pontja alul kivétel tétessék s dr. Ránicsnak a lelkési beruházás megadassék s lelkészül megerősítessék. S ezen dr. Ránics iránti kegyelet abban is nyilvánult, hogy az ezer forintnyi évi fizetést, melynek szerződés szerint a templom-építési alapba kellett volna folynia, a hatóság neki kiadta, s helyette más ezer forintot szavazott meg a templom-építési alapra. Sőt ezzel sem elégedett meg, hanem már a következő május hóban lépéseket tett, hogy Ránicsot apáttá kineveztesse. Ez meg is történt, Ránics a Bodrogh szent Péterről nevezett apátság címét kapta s 1778. augusztus 9-én Hajóson apáttá avattatott, mely ünnepélyre őt a hatóság tagjai közül többen elkísérték és pedig a tanács határozatánál fogva; a tanács ezzel is bizonyítékát akarván adni lelkészéhez való hű ragaszkodásának.

Ha a lelkész és a város tanácsa között fennlévő ezen igazán szívélyes viszony, mely ezentul is többféleképen nyilvánult, mindvégig fentartotta volna magát, kétségkívül a közjó gyarapodása lett volna eredménye. Ámde közbejött okok a szívélyességet ellenségeskedésre változtatták.

22. §. *Vizsoly a lelkész s a tanács között.*

Nem csalódom azon állítással, hogy dr. Ránics látva a tanács által őszinte felkaroltatását, látva, hogy javaslatai mindig elfogadtattak, kérései teljesítették, elkapatott, s bátorsága mindinkább növekedett, mely őt egész a visszaélésig üzte. Másrészt lelkészi gondosságának vélt eleget tenni, midőn oly dolgokat, melyeket ildommal s bölcs mérséklettel el lehetett volna békésen intézni, élére állított s az erőszakoskodásig vitt. Ehhez járult, hogy a szerzetesek s barátaik nem tudtak azon gondolattal kibékülni, hogy a plebánia világi papokra bízott s azért éber figyelemmel kísérték ezeknek s különösen a lelkésznek minden lépését, hogy ebből alkalmilag fegyvert kovácsoljanak ellene.

Ily alkalom nemsokára kínálkozott is.

Ránics a szerzetesekkel látszólag ellenséges viszonyban élt. A szerzetesek ház-története több helyen igen élesen jelzi a lelkésznek ellenük intézett támadásait; ezek leginkább 1784-ben nyilvánultak világosabb alakban, midőn Ránics a kolostor-épület felét maga részére elfoglalni akarta.

Az említett év elején ugyanis Ránics felfolyamodott a helytartó-tanácsához ennek rendeletét kérve, hogy a lelkészi hivatal s a lelkész lakása a kolostorban legyen; a kertet, udvart és istállót a szerzetesek neki fele-részen átengedjék; a kolostorban lakó szerzetesek pedig alája rendeltessenek. Kérvényét azzal is indokolta, hogy ezen áthelyezés által a tervbe vett kórház a volt lelkészlakban lesz elhelyezhető; e mellett a kis gymnasiumot is a kolostorban lehetne berendezni; miből a városra nagy haszon háramlának s az új templom építését nagyobb erővel lehetne folytatni.

A helytartótanács a lelkész folyamodványát elküldötte véleményezés végett Szabadka város tanácsához, mely azt tárgyalás végett az azon évi július 5-én tartott közgyűlésre tűzte ki. Mielőtt azonban a helytartó tanácsnak a válasz elküldetnék, a közgyűlésből egy bizottság helyszíni vizsgálat megejtésére küldetett ki, mely annak jelentést tegyen. E bizottság előtt a lelkész szóval előadta, mi módon gondolja ő a kolostort átalakítani; az azonban felhívta őt, hogy tervét kidolgozván, írásban nyújtsa be a legközelebbi közgyűlésen. Ránics ezt megtette, de a közgyűlés tagjai s főleg a képviselők nem voltak a tervnek megnyerhetők, a szerzetesek ilyen megszorításáról, mely esetleg kiűzetésüknek lehetett volna előhírnöke, hallani sem akartak s ezért határozatba ment, hogy a lelkész javaslata ellen fog felterjesztés intéztetni a helytartó-tanácsához.

De Ránics nem volt az a férfiú, ki a legelső nehézségtől azonnal megriad s visszavonul. Újabb folyamodványt terjesztett a helytartó-tanács elé s kérte a javaslatainak elfogadását. Erre a helytartó-tanács 1785-ben leirt a tanácshoz s meghagyta ennek, hogy a kolostornak a lelkész javaslata szerinti átalakítását bemutató rajzot elkészíttesse s a költségvetéssel együtt felterjeszse. De a tanács most sem volt hajlandó azonnal elcselegetni e rendeletnek, mely feltevést igazolja az augusztus 16-án tartott közgyűlés azon határozata, mely szerint a helytartótanács kimélje meg a várost az említett tervrajz s költségvetés elkészítésének költségeitől s kötelezze a lelkészt, mint érdekelt felet a felmerülő költségek viselésére.

E kérvény talán rendeltetése helyére sem érkezett még, már a városba érkezett Hersching Dániel pécsi kanonok s a pécsi tankerület főigazgatója s hiva-

talosan felszólította a tanácsot az augusztus 31-én tartott ülésben, nyilatkozzék: mi módon akarja végrehajtani a helytartótanácsnak a kolostor átalakítása ügyében bekívánt tervek és költségvetés elkészítésére vonatkozó rendeletét? Mire a tanács azt felelte, hogy mivel ez ügyben a helytartótanácsához felfolyamodott, a választ bevárja. Erre a főigazgató kíséretében levő lelkész kijelenté, hogy kész a tervek s a költségvetés elkészítésének terhét magára vállalni, ha a helytartótanács ily értelemben határozná.

E nyilatkozatra elhatároztatott, hogy a kérdéses ügy tárgyalása végett szeptember 2-án közgyűlés tartatik. A közgyűlés meg is tartatott, de a lelkész kívánata ellen foglalt állást s kimondotta, hogy semmiféle tárgyalásba nem bocsátkozik, míg a helytartótanácsból előbbi felterjesztésére választ nem kap; sőt a közgyűlés tagjai felhivandónak tartják a tanácsot, hogy ez kérelmezze a helytartótanácsnál: utasítaná Ránicsot, hogy a várossal oly szép egyetértésben s békében iparkodjék élni, mint azelőtt, ellenkező esetben szabad legyen a városnak más lelkészt választani. Erre a tárgyalást mellőzte s kimondotta a közgyűlés, hogy a helytartótanács végzését annál inkább bevárja, mert a szakértő mesterek beszerzése a most folyó mezei munkák sürgőssége miatt lehetetlen.

A közgyűlés azonban elvesztette a játszmát; mert a helytartótanács már szeptember 7-én meghagyta újból a tanácsnak, hogy előbbi rendeleteiben jelzett tervek és költségvetés iránti rendeletét haladéktalanul fogamatosítsa, a költséget a város viselje s az egész kérdést a lelkész közbejöttével s jelenlétében a rendelet értelmében bonyolítsa le.

Ezen komoly utasítás következtében a tanács ré-

széről a szakértők munkálatának ellenőrzése végett a lelkész mellé Vojnich Lukács, Szucsich János és Kovács Károl Lipót tanácsnokok küldettek ki; ugyanekkor a tanács meghagyta Andorth István alpenztárnoknak, hogy Apatinból szakértő mestereket hozzon. Az apatiniak azonban nem jöhettek; a zomboriaknál tett kérdezősködésre azon válasz érkezett, hogy legfeljebb egy napon át maradhatnak; mire Koin Mihál népképviseleti elnök (tribunus plebis) utasított, hogy Szegedről hozzon mestereket. A szegediek megígérték eljövetelüket, utóbb azonban tulságos elfoglaltsággal mentvén magukat, elmaradtak. Ekkor a tanács Bajára küldött mesterekért s mert időközben a helytartótanács sürgetései állandókká lőnek, önigazolása végett a vonakodó mesterek leveleit küldötte fel a helytartótanácsához.

Ezen önigazolás azonban kevés figyelemben részesült s már ugyanazon év november 29-én a tanácsülés ismét foglalkozik a helytartótanács rendeletével, melyben a tervek s költségvetés beterjesztését sürgeti.

Ugyanezt sürgeté 1786. év január hóban Hersching főigazgató, tudatván a tanácssal, hogy a tervek s költségvetés elkészítése végett legközelebb megérkezik. Mindezek dacára Szabadka tanácsa húzta-halasztotta a dolgot s a helytartótanácsnak még egy május 1-én napirendre került sürgetésére volt szükség, míg végre a tervek s a költségvetés elkészültek.

Ekkor azonban Ránics támasztott nehézségeket azon okból, mert a tervrajz nem az ő javaslata szerint készült, abban lényeges hibák vannak s ezek kijavítását kívánta. Ennek ellenőrzésére a tanács a lelkész mellé Parcsetics Antal főjegyzőt nevezte ki.

A tervrajz s a költségvetés végre elkészítettvén,

illetékes helyre felterjesztetett; de azért Ránics óhaj-tása még sem teljesült, vagy mert az államkormány figyelme másfelé tereltetett, vagy mert nem volt, a ki annak keresztülvitelét sürgesse. A lelkész ugyanis, ki előbb lelke volt ezen kérdésnek, a legsajnosabb bonyodalmakba került, melyek nemcsak mint lelkésznek, hanem mint embernek jellemét is nagyon elhomályosították s tetteirejét megbénították.

Ezen részint magán — részint hivatalos jellegű bonyodalmak közben a lelkész és a város hatósága közötti előbbi egyetértés teljesen felbomlott s azt hely-reállítani többé nem állt senkinek hatalmában. Csak az alkalomra várt a tanács, hogy megsértett önérzetének elégtételt szerezzen.

Ezen alkalom megérkezett az 1791-ben tartott kánoni látogatás alakjában. A kánoni látogatáskor ugyanis a tanácshoz, mint kegyurasághoz némely pontra vonatkozó kérdés intéztetett. Ez a választ mindig halogatta; míg végre 1792. év július 20-án megbízta Parcesetics Antal bírót, hogy tetszése szerint kiszemelendő férfiakból egy bizottságot állítson össze, mely a választ elkészítse s az augusztus hó 6-án tartandó tanácsülésen előterjessze.

Ez megtörtént, a válasz elkészítettetett s ebben a tanács keserűen panaszkodik lelkésze ellen, feltárja minden hibáját s visszaélését s végül kijelenti, hogy azon esetre, ha az érsek s a szentszék nem ad neki elégtételt s lelkészét más buzgóbb lelkésszel fel nem cseréli, a királyi trónhoz felebbezi ügyét, a midőn lelkésze ellen oly vádakat lesz kénytelen előterjeszteni, melyeket eddig az egyházi rend tagjai iránti tiszteletből elhallgatott.

Együttal hét tagból álló küldöttséget menesztett

Kalocsára, mely szóval is odahasson, hogy Ránics lelkész elmozdittassék s helyét más foglalja el.

23. §. *A válság.*

A szabadkai küldöttség és tanács sürgetéseire a szentszék Fogarassy András kalocsai kanonokot kiküldötte Szabadkára, hogy itt a helyszínén vegye vizsgálat alá a lelkész ellen támasztott vádakat, egyszerűsmind végezze be az 1791-ik év október havában kezdett de megszakított kánoni vizsgálatot. Nevezett kanonok azonban betegeskedése által gátoltatván, a vizsgálatot meg nem ejthette, miért is maga az érseki helynök Takács Márton határozta el magát az ügy megvizsgálására, értesítvén a tanácsot, hogy 1793. év június 18-án megérkezik és 20-án megtartja a tárgyalást a kath. község képviselőivel.

Június 20-án tehát egybehívatott a kath. képviselő s ünnepélyes ülés tartatott, melyben újra hangsúlyoztatott, hogy kiegyezésnek a lelkész és hatóság közt többé helye nincs, mely megállapodást a tanács feje a gyűlésbe meghívott érseki helynökkel közölvén, őt különösen is felkérte, hogy az itteni kath. hívek lelki nyugalma érdekében intézkedjék.

Ugyancsak ezen gyűlés a szentszékhez is fentebb említett értelemben nyilatkozatot küldött, mely szerint az itteni lelkész áthelyezését s másiknak behelyezését kívánja, ellenkező esetben a trón előtt emelendő panasszal fenyeget.

E nyilatkozat után nemsokára megérkezett a szentszéknek július 26-ról kelt értesítése, melyben tudatja a tanácssal, hogy az érseki megyében körültekintvén legalkalmasabbnak tartja a szabadkai plebániára Lukács Ker. Jánost most bajai lelkészt, míg Ránics István a

szabadkai plebániát elhagyván, Bajára menne át. S miután ezen plebánia-cserére nézve mind az érsek, mind az érdekelt felek beleegyezése kinyertett, hátra van még az illető egyház-kegyurak Baján herceg Grassalkovich Antal, itt Szabadka katolikus községének beegyezése.

Ezen leiratra a tanács kimondotta, hogy a szentszék ajánlatát elfogadja s Lukics Ker. Jánost plebánosul elismeri, úgy azonban, hogy a jelen esetből a jövőre semminemű sérelmes következtetés ne vonassék a város kegyúri illetőleg lelkész-választói jogát illetőleg. Ugyanekkor a tanács értesítette a szentszékot, hogy az új plebános a városi szállóban hét szobából álló lakást fog kapni, de köteles lesz két káplánt szállással ellátni.

Ezentul az ügy gyorsan elintéztetett. Takács Márton érseki helynök október 26-án tudosította a tanácsot, hogy herceg Grassalkovich Antal kinevezte dr. Ránics Istvánt bajai lelkészüil, ki is, mihelyt az előírt esküt letette s az egyházi megerősítést kinyerte, átmehet Bajára, ugyanerre köteleztetvén Lukics Ker. János kinevezett szabadkai lelkész is.

Ez megtörténvén 1793-ik év november 15-én dr. Ránics István átadta a szabadkai plebániát utódjának Lukics Ker. Jánosnak, ki is lelkészi működését e napon tényleg megkezdette s a következő 1794-ik év február 23-án Tamasy György kalocsai kanonok által a plebánia birtokába ünnepélyesen behelyeztetett.

Dr. Ránics István pedig a kezdetben ünnepelt s eldicsért lelkész észrevétlenül távozott Bajára.

24. §. *Lukics János lelkészkedése.*

Lukics Ker. János behelyezésével a lelkészet terén béke honolt. E férfiú Szabadka tanácsa részéről sok

előzékenységgel találkozott, melyet nem aknázott ki önző tekintetekből, hanem hasonlóval viszonzta. Az ő lelkészi működése alatt nem is lelhető nyoma sem a hatóság s a lelkész közötti félreértésnek.

Csak Szucsich János polgármester okozott némi kellemetlenséget neki az által, hogy a plebánia földjéből mintegy harminc láncot elszántott s tulajdonjoggal magához akarta ragadni. A lelkész törvényes eszközökkel iparkodott jogainak érvényt szerezni s ennek eredménye lőn, hogy Szucsich jogtalan terjeszkedésének határ szabott, a lelkész pedig jogaiba visszahelyeztetett.

Történt azonban az ő lelkézsége idején eltekintve a templom külsejének elkészítésétől oly esemény, mely figyelmünket méltán felkeltheti.

Az 1796-ik év március 14-én tartott tanácsülésben ugyanis a helytartótanácsnak egy leirata lőn felolvasva, melyben tudtára adatik Szabadka tanácsának, hogy e város német ajkú lakói felfolyamodásukban kérelmezik, miszerint számukra ide német nyelvű lelkész küldessék, ki nekik vásár- és ünnepnapokon német nyelven szent beszédet mondjon, a német ajkú ifjúságot a ker. kath. hitben anyanyelvén oktassa, gyermekeikkel az iskolában németül beszéljen s. i. t.

Meglepetést szült a város elöljáróságában ezen eddigelé szokatlan kérelem, de zavarából kiragadta őt a leirat további része, mely meghagyja a tanácsnak: írja össze, hány német ajkú tanköteles gyermek van Szabadkán életkora hatodik évétől számítva? hányan vannak oly németek, kik koruknál fogva gyónásra bocsáttathatnak? kik által és hol oktattattak eddig? nem volnának-e a német ajkú gyermekek a népiskolákban a más ajkú gyermekekkel együtt taníthatók? vajjon

fenforog-e egy német ajku pap ideküldésének szüksége ? s végül hány és mely nyelveket beszélnek a németek fejenkint ?

Ezen kérdésekre a válasz elkészítését a tanács Szkenderovich Brúnó tanácsnokra bízta, meghagyván neki, hogy a helytartótanács kérdései alapján írja össze a szabadkai németeket s annak idején jelentését terjeszse elő.

Szkenderovich Brúnó rövid idő alatt végzett a szabadkai németekkel s már april 18-án beadta jelentését, melyben ajánlja, hogy a helytartótanácshez intézzen a tanács egy feliratot, melyben említse tel, hogy a tanács Bachman János pécs-tankerületi főigazgató sürgetésére még 1791-ik év november 29-én elhatározta hogy négy új tantermet nyit, mely határozatát a helytartótanács 1792-ik év marcius 17-én helybenhagyta. E négy tanteremből három már át is van adva rendeltetésének; a negyedik ugyan még nincs megnyitva, de már a határozat hozatalakor német iskolának volt kijelölve s a tanács most is e célra szándékozik berendezni azért is, hogy az itteni gyermekek is megtanulhassanak németül.

A német ajkú papnak állandó rendszeresítése pedig felesleges, mert az itteni németek általában tudják a városban divó nyelveket; különben ajánlatos, hogy a tanács keresse meg a lelkészt az iránt, hogy a béke kedvéért legalább egy olyan segédlelkészről gondoskodják, ki a német nyelvet bírja s ki néha-néha az itteni németeknek anyanyelvükön egyházi beszédet mondjon s a német ifjúságot oktathassa.

Ezen jelentés és ajánlat a tanács s a lelkész által elfogadtatván, felterjesztetett a helytartótanácsához, mely azt május 3-án kelt leiratával elfogadta s helybenhagyta;

eredménye azonban ez intézkedésnek különösen a német tanítót illetőleg csak 1798-ban lőn, midőn Vitéz Imre pécs-tankerületi főigazgató augusztus 28-án Sigl Mihályt német tanítóvá kinevezte.

A németek — talán ezen eredmény által felbátorítva — nem sokáig nyugodtak, hanem 1803-ban külön Istentiszteletet kívántak. Kérvényt intéztek ez ügyben a tanácshoz, mint egyházi kegyurasághoz, panaszkodván, hogy szent misén kívül semmi más Istentiszteletük nincs; egyházi beszéd német nyelven soha sem mondatik; az új templomban csak a bunyevácok és magyarok részére van Istentisztelet, kérik ennél fogva a tanácsot, engedje át a német lakosoknak a Rókus-kápolnát, melyben számukra rendes Istentisztelet és egyházi beszéd tartassék.

A tanács azonban a németek nyugtalankodását könnynyű szerrel lecsillapította, a mennyiben határozatilag kimondotta, hogy: az Istentiszteletet illetőleg eléggé van gondoskodva a plebánia-templomban, azon minden katolikus részt vehet tetszése szerinti órában; különben, ha részükre Istentisztelet tartása végett külön helyiség pl. a Rókus-kápolna tűzetnék is ki, ez esetben sem érnének célt, mert a helybeli papság tagjai közt nincs, ki nyelvüket bírná s nekik német beszédet mondhatna s ezért ha Isten iránti kötelmeiknek meg akarnak felelni s vallásukat gyakorolni, menjenek a plebánia-templomba, ott e tekintetben kielégíttetnek.

A város tanácsának ezen határozata után azt gondolhatni, hogy a németek belátva tervük sikertelenségét, megnyugodnak; de hogy ez nem történt, Takács Márton érseki helynöknek 1817-ben a tanácshoz irt leveléből látszik, ki közli, hogy az 1816-ban megtartott kánoni látogatás alkalmával azon észrevétel tétetett;

mely szerint Szabadkán nem szükséges német nyelven egyházi beszédeket tartani, mely után határozatilag kimondja, hogy olyanok ne is tartassanak s a lelkészre újabb terheket ne rójjanak.

Lukics azonban a németek ezen nyugtalankodása végét már nem érte meg, mert 1797-ik év október 21-én meghalt.

25. §. *Plebánia-üresedés.*

Lukics János lelkész halála után a szabadkai plebánia 1803-ik év november 21-ig üresedésben volt s előbb Radicevics Mátyás, utóbb Bednarics Pál és Sebetics Simon plebánoshelyettesek által kormányoztatott.

Ezen hosszas plebánia-üresedésnek oka a városnak adott s az egyházi kegyuraság jogát szabályozó kir. rendeletben s illetőleg szerződésben keresendő, mely szerint Szabadka városa mindaddig nem gyakorolhatja lelkésztválasztó jogát, míg a templomot s a lelkészlakot fel nem építi. Miért történt e szabály alól kivétel az első lelkésznél, fentebb említve volt.

Ez úttal azonban a tanács sem volt hajlandó lelkészt választani s ezért Vojnich Albert futtaki, Szlatkovics Máté zombori, Millen János bajmoki és Villov István szóntai lelkészeknek megírta, kik a megürült plebániára pályázni akartak, hogy a várost kötelező s királyilag szentesített szerződés értelmében most lelkészt nem választhat, tehát ohajukat figyelembe nem veheti.

Egyedül Vojnich Albert futtaki lelkészt lett volna hajlandó a tanács de csak lelkész helyettesül elfogadni s érdekében az érseki hatóságnál közbenjárni, de csak oly feltétellel, ha ő az ezer forintnyi lelkészi fizetésről a templom-építési alap javára lemond s megelégszik a

vámteleki föld s a stóla jövedelmével. Vojnich azonban ezen feltételt nem fogadta el s így a plebánia betöltése a rendes és szerződésileg meghatározott módon fogatosított.

A városnak a megürült plebánia betöltésére vonatkozó gondossága az 1797-ik év december 11-én tartott képviseleti ülésben nyilvánult, midőn a képviselők a tanács a elé következő indítványt terjesztették : tekintve, hogy a helybeli plebánia a plebánosnak októberben elhalálozásával megürült, a város egyház-kegyuri jogánál fogva vagy mutasson be valamely alkalmas egyházi férfit a kalocsai érseknek plebánosul, vagy kiváltságának megfelelően kérje meg az érseket, hogy ide a plebánia viszonyait figyelembe véve, plebánoshelyetteset rendeljen. Megjegyzi egyébként a képviselet, hogy leginkább szeretné, ha azon körülmény vétetik tekintetbe, mely szerint a plebánia-templom felépítésére már több ezer forint vétetett kölcsön, a lelkészlak építése pedig csak a templom elkészülte után jöhet szóba, ezen épületek felállítására pedig a lelkésznek évi fizetésül meghatározott ezer forint volna legalkalmasabban fordítható, sőt a többször említett kiváltság értelmében épen arra fordítandó — mindezeknél fogva a kiváltság értelmében ideiglenes lelkészhelyettes rendeltessék ide. A képviselet a lelkészhelyettes személyére nézve is megállapodott s óhajtja, hogy a tanács lelkészhelyettesül Radicevics Mátyást most ideiglenes lelkészhelyetteset ajánlja az érseknek, minthogy ezen férfiú mint e városnak több éven keresztül segédlelkésze mindig kitűnt úgy példás életmódja, mint egyházi kötelmeinek pontos teljesítése által. Végül ajánlja a képviselet, hogy küldöttség menjen Kalocsára az érsekhez, mely ez irányban működven, a képviselet óhajtását keresztül vigye, maga ré-

széről a küldöttségbe Koin Mihál képviseleti elnököt és Pertich Dömjén képviselőt választotta.

A tanács elfogadta a képviselet indítványát s maga részéről a küldöttségbe Szkenderovich Brunó bírót és Szucsich János polgármestert választotta oly utasítással, hogy a tanácsjegyző által elkészítendő folyamodvánnyal Kalocsára siessenek s a város kívánságát az érsek előtt tolmácsolják.

A küldöttség csakugyan rövid idő múlva Kalocsára utazott s itt az érsek gróf Kolonics László által fogadtatván, előadta kérelmét. Az érsek nem adott azonnal határozott választ a küldöttségnek, hanem kívánta, hogy mielőtt határozná, küldje fel a tanács másolatban az egyház-kegyuri jogot szabályozó szerződést. Ez megtörténvén, felhívta a tanácsot, mutassa ki, hogy az itteni plebánosnak mi lehet átlagos jövedelme földje és stólája után hat évet véve számítási alapul, s nyilatkozzék, mily határidőhöz köti a templom és lelkészlak felépítését. Ezen adatok bemutatása azért volt szükséges, mert az érsek csak rövid időre akarta szabni a lelkészhelyettséget.

A tanács ezen kívánatra Kopunovich Gergely, Czorda Ferenc tanácsnokokat és Markovics Mátyás ügyészt megbizta, hogy a lelkész hat évi átlagos jövedelmét számítsák ki serre vonatkozó munkálatukat terjesszék be. Ők ezen megbizatásukhoz képest 1798-ik év január 3-án bejelenték, hogy a plebánosnak hat évi átlagos jövedelme földje és stólája után 1594 ft 51 krt. tesz ki. A templom és lelkészlak felépítése és teljes felszerelése nézetük szerint még legalább tizenkét évet vesz igénybe s azért indítványozzák, hogy az érseket a tanács felkérje a plebániának tizenkét éven át üresedésben hagyására s lelkészhelyettes által kormányzására.

Ez értelemben írt fel a tanács az érsekhez, ki 1798 — ápril 26-án bemutatott elhatározása szerint a szabadkai plebániát 1797-ik év október 21-től számítandó négy év alatt megürültnek tekinti s lelkész helyettes által fogja kormányoztatni, kinek a stóla és földbirtok után beháruló jövedelemmel meg kell elégednie, ha azonban ez nem lenne ellátására elegendő, a város gondoskodjék a hiány pótlásáról.

A tanács azonban ezen érseki határozaton meg nem nyugodott, hanem egy újabb felterjesztésben felhívta az érsek figyelmét azon terhes szolgálmányokra, melyeket az akkori háborus időben teljesítenie kellett, azon aggodalmának adva kifejezést, hogy az érsek által meghatározott négy év alatt nem lesz képes megfelelni az építés iránt vállalandó kötelezettségének, azért kéri az érseket, hogy legalább nyolc évre rendelje el a lelkész helyettesiséget, mert az épületek befejezésére előbb gondolni sem lehet.

Az érsek ezen újabb felterjesztésre nem felelt azonnal; híre ment azonban, hogy az érsek Radicevics Mátyás ideiglenes lelkész helyettes mellőzésével szabadkai lelkész helyettesül Bednaries Pál dusnoki lelkészt nevezte ki, a mi a tanácsot annál kellemetlenebbül érinté, mert Radicevics érdekében már előbb kérvőleg járt közbe az érseknél. Ezért a tanács ismét kérvényt intézett az érsekhez, melyben az ideiglenes lelkész helyettesessel teljes megelégedésének ad kifejezést, s tart attól, hogy a lakosság ennek feleselését maga ellen intézett huzásnak tekintené s talán nyugtalanságba törhet ki, mi a lelkészség terén épen nem kívánatos; azért óhajtja s kéri, hogy Radicevics Mátyást lelkész helyettesi minőségében erősítse meg az érsek.

Ugyanakkor megbizta Koin Mihály képviselőt

elnököt, hogy levélben keresse meg Bednaries Pál dusnoki lelkészt s őt a neki felajánlott lelkészhelyettesi állomásról lemondásra bírja.

Az érsek a tanács gyenge indokolásu kérvényére július 25-én kelt leiratában tudatja, hogy a szabadkai plebániát hat éven át üresedésben hagyja s ezen időre lelkész helyettesül Bednaries Pál dusnoki plebánost rendel. Felhívja tehát a várost, nyilatkozzék: elfogadják-e a hat évre megszabott lelkész helyettesiséget? ha el nem fogadná, küldje be plebánosjelöltjének bemutató okmányát.

A tanács ekkor megnyugodott az érsek határozatán s csak Radicevics iránti kérését újította meg; midőn azonban az érsek tudtul adta a tanácsnak, hogy Bednaries kineveztetése jól megfontolt dolog s ezen változtatni nem szándékozik, a tanács többé nem akadékoskodott.

Ekkor 1798-ik év september 15-én Bednaries át vette a szabadkai plebániát s ezt lelkész helyettesül 1803-ik év május elejéig kormányozta.

Ez idő alatt serényen dolgoztak a templomon s az érsek által kitűzött hat év alatt be akarták végezni, ez azonban nem sikerült. Miért is a képviselet 1803-ik év april 30-án tartott ülésében indítványozta: mivel a plebánia-üresedésre kitűzött hat év már vége felé közelit s a templom építése még nincs befejezve, addig pedig a lelkész lak építésére, mely szintén mulhatlanul szükséges, gondolni sem lehet; küldöttség menjen az érsekhez s kérvényezze, hogy a plebániát még további három éven át hagyja üresen s a város lelkészt választani ne kényszerüljön. Maga részéről a küldöttségbe Kuntich Péter képviseleti elnököt és Vojnich Imre városi képviselöt választotta.

A küldöttség iránti indítványt a tanács is elfogadta s maga részéről abba Szkendervich Brúno bíró és Szucsich János tanácsnokot választotta.

A küldöttség falán még utra sem kelt, midőn megérkezett Takács Márton érseki helynöknek május 1-ről kelt levele, melyben tudatja a tanácscsal, hogy Bednaries Pál eddig szabadkai lelkészhelyettes, bácsi plebánossá nevezetvén, azon öt hó tartamára, mely a szabadkai plebánia-üresedés idejéből még hátra van, Sebeties Simont nevezi ki lelkészhelyettesül, kinek meg van hagyva, hogy azonnal Szabadkára siessen, egyszerűs mind értesíti a tanácsot, hogy a szabadkai jogilag és tényleg megürült plebániára szeptember 13-ig pályázatot hirdetett.

A tanács tudomásul vette az érseki hatóság ezen intézkedését s nehézséget többé nem támasztott.

A pályázat kihirdetésének híre elterjedvén, érdekességénél fogva megemlítjük, hogy egy a székesfehérvári püspök-megyéhez tartozó lelkész is szándékozott a szabadkai plebániára pályázni. Ez Rudics József ercsi plebános volt, ki felemlítvén a tanácshoz írt levelében azon érdemeket, melyeket ősei és családja a város javának előmozdításában szereztek, kérte azt, járjon közbe egyrészt Milassin Miklós székesfehérvári püspöknél, hogy öt megyéje kötelékéből elbocsássa; gróf Kollonies László kalocsai érseknél másrészt, hogy ez öt megyéje kötelékébe s a szabadkai plebániára teendő kijelölő ivbe vegye fel, a város pedig lelkészeül válaszssa meg. A tanács és képviselőlet elfogadták e kérvényt s a benne foglalt kívánság szerint fel is írtak úgy a kalocsai érsekhez, mint a székesfehérvári püspökhöz.

De hogy sem a tanács feliratának, sem Rudics

József ercsi plebános fáradozásainak nem lön eredménye, mutatja az érsek által 1803. november 10-ről keltezett s a szabadkai megürült plebániára pályázók neveit magában foglaló iv, melyen megneveztetnek: Firán Miklós felső-kaloesa-kerületi alesperest bátyai lelkész, Kuluncsich György hittudor almási lelkész, Szucsich Pál alsó-bács-kerületi alesperest bukini lelkész és Bosnyák György nemes-militicsi lelkész-helyettes. Ezen egyházi férfiakat mint méltókat s alkalmasakat ajánlotta az érsek megválasztás végett s felhívta a tanácsot, hogy ezen jelöltek közül egyház-kegyuri jogainak megfelelően egyet lelkészül bemutasson, hogy így végre az elárvult plebánia rendes lelkészt kapjon s az ideiglenesség megszűnjék.

Ezen érseki leiratot a tanács a legközelebb egybehivandó képviselői gyűlésre tűzte ki tárgyalás végett, melyen a lelkészválasztást is megejteni akarta.

Ezen gyűlés november 21-én tartatott, melyben a fentebb említett lelkészjelöltek közül szótöbbséggel Szucsich Pál választatott szabadkai lelkésszé, részére a bemutatási okmány kiállítatott s felhivatott, hogy a földie által megszavazott plebániát foglalja el.

26 §. *Szucsich Pál lelkészsége.*

Szucsich lelkési működése még szilárdabbá tévé azon szívélyes viszonyt, mely a lelkészkezdő papság s a város hatósága között Lukics óta kifejtett.

Az ő buzgósága következtében az új templom építése befejeztetett s a templom felszereltetett, mely körülmény nem kevésbé hizelgett a városi hatóság önértékének, mely az új templomot büszkesége tárgyának tekintette s annak építése előmozdításában a lelkész fáradozását mindig kikérte s igénybe vette.

Ugyancsak Szucsich lelkészkedése ideje alatt épült fel az új lelkészlak, melynek alapköve 1806-ik év szeptember 1-én helyeztetett el s 1809 — október 12-én teljesen befejeztetett úgy, hogy e napon az új lelkészlak beszenteltetett s az ezen ünnepélyen jelenlevő városi hatóságnak a lelkész az új épület nagy termében mondhatott köszönetet, melyben ugyan ezen napon a tanács és képviselői tiszteletére öröm-lakomát rendezett.

Hogy a tanács csakugyan örült úgy lelkészének, mint hogy neki illő szállást adhatott, mutatja a lelkészlak homlokzatára helyezett és Kopunovich Gergely polgármester által készített ezen időtjelző felirat: **VRBS PAROCHO SACRAE DAT RELIGIONIS AMORE** *) mely egyszersmind a lelkészlak tető alá helyezésének évét — 1808 — adja.

Még inkább kitűnt a tanács ragaszkodása lelkészéhez az 1809 — február 6-án tartott tanácsülésben, midőn Szkenderovich Brunó a város bírása lelkes szavakkal azon indítványt tette, hogy mostani lelkészük kitüntetése céljából, kinek megnyerő szellemi tulajdonai általánosan el vannak ismerve, a királyhoz kérvényt adjanak be. Ezen indítványt a tanács egyhangulag elfogadta s elhatározta hogy gróf Kollonics László érseket is megkéri, eszközölje ki ő felségénél Szucsich Pál szabadkai lelkésznek apáttá kineveztetését.

Szucsich meghatva mondott köszönetet a tanácsnak ezen őszinte ragaszkodásról tanuskodó lépéseért.

A kinevezés nem is késett sokáig; a király ugyanis Szucsich Pál szabadkai lelkészt Szent-Egyedről címzett somogyvári apáttá nevezte ki.

Ennek következtében Szucsich felkérte a taná-

*) A város a szent vallás iránti szeretetből adja a lelkésznek,

csot, hogy tagjai közül nevezzen ki kettőt, kik őt apátul avattatására Kalocsára kísérik. A tanács e tiszttel Czorda Ferenc polgármestert és Lénárd Márton tanácsnokot bizta meg.

A város tanácsa általában minden alkalmat megragadott, hogy lelkésze iránt táplált igaz szeretetét s ragaszkodását bebizonyítsa. Ugyanezt s pedig megható módon tette Szucsichnak a városból távozásakor is.

Szucsich ugyanis 1816-ban a kalocsai káptalan tagjává neveztetvén, ápril 20-én levelet intézett a tanácshoz, melyben elbucúzván ettől, forró köszönetet mond neki mind megválasztatásáért, mind azon szívéllyesség — szeretet és ragaszkodásért, melyben 12 évi lelkészi működése folyamában ugy a tanács, mint a képviselőlet részéről részesült.

Erre a tanács és képviselőlet május 4 én tartott üléséből küldött búcsúiratot volt lelkészének s kifejezte benne ismételve a meglegedést, melylyel az egész város itteni lelkészi működése iránt viseltetett.

Sőt ezen kölcsönös figyelem azontúl is többször kifejezést nyert.

Igy midőn Szucsich Pál 1827-ben székesfehérvári püspökké neveztetett s erről ő maga május 30-án kelt levelében a tanácsot értesítette, Szabadka tanácsa s képviselőlete Antunovics József helyettes polgármester, Vojnich György kapitány Szárich József jegyző és Pajor János városi képviselőből alakított küldöttség által üdvözölte egykori szeretett lelkészét.

Püspöki székhelyénélője ünnepélyén Szárich József főjegyző és Villov György városi ügyész képviselték Szabadka városát.

1831-ben Szucsich Diakovára helyezettvén át püspöktül, itt Antunovits József bíró, Mukich Simon pol-

gármester, Szkenderovich Simon tanácsnok, Józsich Boldizsár jegyző, Villov György ügyész és Gyelmis Miklós képviseleti elnök üdvözölték Szabadka város nevében.

Ekként mutatta meg Szabadka hatósága, mennyire tud vonzódni oly lelkészhez, ki lelkészi működését ildommal, böles mérséklettel s tapintattal vezeti.

27. §. *Második plebánia-üresedés.*

Szándékosan adtam e szakasznak a második plebánia-üresedés címet, mivel Szucsich Pál lelkész távozása után hét éven át, tehát 1823-ig nem volt a városnak rendes — hanem csak helyettes lelkésze. Hasonló volt tehát e helyzet ahhoz, melyet fentebb Lukics lelkész halála után vázoltam s melyet szintén hosszabb tartama miatt önálló szakaszban plebánia-üresedés cím alatt tárgyaltam.

Azon időben jogosultabb volt a hosszas plebánia-üresedés, mert a kegyuri jogot szabályozó szerződés tiltotta a plebániának szabályszerű betöltését, míg a templom és lelkészlak felépítve nincs; most azonban mindkét épület felemelve s felszerelve lévén, erre hivatkozás nem történhetett, hanem más körülmény gátolta a lelkészválasztást.

Szucsich Pál apát-lelkésznek kalocsai kanonokká lett kineveztetése után a város képviselte május 5-én tartott gyűlésében következő határozatot hozta s arról a tanácsot értesítette: mivel Szucsich Pál eddigi lelkészünk kanonokká neveztetett, kéressék meg az érsek, hogy az ekként megürült lelkészi állomásra a kijelölést tegye meg. Ugyanekkor jelöljön ki alkalmas egyházi férfiakat a bajmoki és csantavéri plebániákra is, melyek szintén a város kegyuri jogköréhez tartoznak,

annál inkább, mert Csantavéren a templom s a lelkész-lak már fel van építve, Bajmokon pedig az ottani bér-lővel kötött s az udvari kamara által jóváhagyott szerződés értelmében a templom s a lelkészlak építése még ez évben kezdetét veszi s négy év alatt befejez-tetik. Ezen építkezés gyorsítása végett pedig épen szükséges, hogy Bajmokon legyen lelkész, ki a fel-ügyelet és sürgetés tisztét magára vállalván, a meg-kezdett művet mielőbb bevégezni segítsen. A tanács elfogadta a képviselőt e határozatát s ez értelemben irt fel az érsekhez.

Az érsek részben hajlott Szabadka tanácsának előterjesztésére s a csantavéri plebániára csakhamar leküldötte a kijelölést, melyben Sebetics Simon csanta-véri lelkész helyettes, Kovács Jakab szabadkai és Srankó Ferenc újvidéki segédlelkészek tüzetnek ki, kik közül ugyanazon év augusztus 5-én szótöbbséggel csantavéri lelkészül Sebetits Simon választatott meg.

Hogy az érsek ugyanekkor a város óhaja szerint a bajmoki plebániára is nem küldötte le a kijelölést, oka valószínűleg abban keresendő, mert a tanács ígé-rete szerint ekkor még alapkőve sem tétetett le a baj-moki templomnak. Felkérte ugyan a tanács Nagy Imre hegyesi lelkézt és kerületi esperestet, hogy a bajmoki templom alapkövéit áldja meg; de ez azt felelte, hogy sem neki sem bárkinek másnak nem áll jogában a templom alapkövéit megáldani, ha csak erre a püspök külön en-gedélyt nem ad. Mire a tanács Takács Márton érseki helynököt kérte fel, ruházza fel Nagy Imre hegyesi lel-készt és szabadka-kerületi alesperestet a bajmoki templom alapkövének megáldása jogával. Ezen jogot Takács érseki helynök július 17-én kelt engedélyével

megadta s az alap-költségétel ugyancsak július 24-én meg is történt.

Erre nem sokáig késett a bajmoki plebániára kijelölt egyházi férfiak névsora sem úgy, hogy Szabadka tanácsa és katolikus képviselője október 7-én Steiningert József bajmoki lelkész helyettes, Kovács Jakab szabadkai s Almási József zombori segédlelkészek mint bajmoki lelkészjelöltek közül választhatott és választott is lelkészt Kovács Jakab személyében.

Azenban a szabadkai plebániára vonatkozó érseki kijelölés még mindig késett; miért is a tanács sürgetően kérte az érseket a kijelölő ív leküldésére.

Ezen sürgető kérelemre október 28-án megérkezett Takács Márton felszentelt püspök és érseki helynök válasza, melyben tudatja, hogy a szabadkai plebánia betöltése elhalasztatik addig, míg a város tanácsa nem nyilatkozik a következő kívánatra: szerveztessék a ludasi pusztán lelkészi állomás egy lelkésszel, ki állandóan ott lakjék s a hívek lelki szükségét gondozza s e célból gondoskodjék a tanács az Istentisztelet helyéről s a lelkész elhelyezéséről s javadalmazásáról.

A tanács kijelentette, hogy e kívánatot nem teljesítheti, egyszerűen megújította kérését a plebániára kijelölés iránt.

Ezen kérdés azonban a helytartótanács elé került, mely elrendelte, hogy Ludason állandó káplán-állomás szervezendő s utasította a tanácsot, hogy az egyházmegyei küldöttel a kivitel módzataira nézve megállapodásra jutni igyekezzék.

Az egyházmegyei küldött Szucsich Pál kanonok s egykor szabadkai lelkész személyében meg is érkezett 1817. év június 9-én s a tanácssal a tárgyalást megkezdte.

Talán ama szivélyes viszonynak, mely Szucsich mint egykori szabadkai lelkész s a tanács közt fenállott, tulajdonítható, hogy a tanács némileg engedett merevségéből s bár hivatkozva arra, hogy meg nem hallgattatott s jogaiban sértve érzi magát s e miatt a legfelsőbb helyre felebbez, mégis utasította mérnökét, hogy az egész ludasi pusztát felmérje s jelölje ki a helyet, mely legalkalmasabb leendő majdan építendő templom és lelkészlak telkéül.

A tanács csakugyan felebbezte ügyét a királyhoz s míg erre választ nem nyert, e kérdést illetőleg semminemű újabb tárgyalásba nem akart bocsátkozni.

Több évet vett igénybe e kérdés eldöntése úgy, hogy csak 1821. év april hóban kapott a tanács egy helytartósági leiratot, melyben értesítettik, hogy a ludasi plebánia felállítása megerősítés végett a király elé terjesztetett, s ekként a vitás kérdés eldöntöttnek tekintendő; a város tehát élhet lelkésztválasztó jogával s a káptalani helynök által kijelölendő három egyházi férfiú közül egyet bemutathat.

A tanács ezen leiratra határozatilag kimondotta, mivel ezen város területén még két plebánia szervezése terveztetik, azért a helybeli plebániára kijelölés elhalasztása iránt lépéseket tesz, s azt betölteni nem kívánja mindaddig, míg a tervbe vett két plebánia szervezését és javadalmazását illetőleg megállapodás nem lesz.

Ezen határozat azonban a felsőbb hatóságok jóváhagyását is feltételezte, annál inkább, mert — mint már említve volt — még a múlt században adatott ki egy felsőbb rendelet, melynek értelmében e város területén a létezőn kívül még két plebánia szervezendő. Ezen rendeletnek érvényt szerezni most volt a legal-

kalmasabb idő s a tanács nem is késett megtenni felterjesztését a két plebánia szervezése iránt, mint ez kitűnik a tanácsnak Ujvári Dávid érseki helynöknek 1822. év július 5-én kelt leiratára adott válaszából.

Ujvári ugyanis tudakozódott a tanácsnál: mi eredménye lett a tervbevevett új plebániák iránt tett felterjesztésének s mikorra remélhető, hogy Ludason templom és lelkészlak emeltetik?

Erre a tanács válaszában felemlíti, hogy a ludasi plebánia szervezésének kötelezettségétől a város a helytartótanácsnak 1821-ben 28328. sz. a. kelt rendeletével egyelőre felmentetik. A mi a város területén szervezendő új plebániák iránt tett felterjesztés sorsát illeti, erre nézve felvilágosítást nem adhat, mert választ még nem kapott. Egyébként kéri az érseki helynököt, hogy csak hirdessen pályázatot az üresedésben levő plebániára s küldje le a jelöltek névsorát, kiket kötelezzen hogy bárki választassék is meg közülök, köteles lesz magát az új plebániák szervezéséből netán reáharulól kedvezőtlen következményeknek alávetni.

Hasonló értelmű lévén a helytartótanácsnak 1823. év március 18-án kiadott rendelete is, az érseki hatóság már ezt megelőzőleg a tanács kívánata szerint elküldötte a kijelölő ívet, mely Szuknovics József kunbajai lelkész, Vorgics András és Sárceevich Antal helybeli segédlelkészek neveit tartalmazta. Ezen az érseki hatóság által kijelölt egyházi férfiakhoz a tanács támaszkodva az 1800-ik évben kibocsátott királyi rendeletre még a következő egyháziakat csatolta: Csánády Imre helybeli lelkész helyettesét, hálából négy évi buzgó működéseért, továbbá Czorda Béla ujvidéki és Báich József segédlelkészeket és a választás napját 1823. febr. 8-ra tűzte ki.

Február 8-ka volt tehát véget vetendő a hosszú plebánia-üresedésnek. A katolikus képviselőt összegyűjt, mely előtt felolvastatván a jelöltek névsora, kezdetét vette a szavazás, melynek eredménye lőn, hogy Sárceovich Antal és Czorda Béla húsz-húsz szavazatot kaptak, a többi szavazat más jelöltek közt oszolván meg. A két legtöbb szavazatot nyert jelöltre új szavazás rendeltetvén el, Sárceovich huszonnégy és Czorda huszonkét szavazatot kapott s így szótöbbséggel Sárceovich Antal választatott meg lelkészül s mint ilyen az érseknek bemutatattott.

Sárceovich a bemutatási okmányt magához vevén, Kalocsára utazott az egyház által előírt eskületételre s a lelkési joghatósággal felruháztatásra, mely alkalommal kötelezvényt kelle kiállitania, hogy a szabadkai plebánia felosztásának útjába maga részéről nem gördít akadályt s magát az abból folyó következményeknek aláveti.

28. §. *Sárceovich és utódai lelkési működésük.*

Sárceovich Antal lelkési működése főleg azon munkálatokról nevezetes, melyeket a városnak több plebániára felosztása, az ötödik segédlelkész-állomás szervezése s ebből folyólag a ludasi plebánia felállítása körül teljesített.

Buzgó lelkész volt s hívei szeretetét nagy mértékben bírta.

Azonban nem sokáig kormányozhatta plebániáját, mert az 1831-ben kiütött nagy kolera idején, midőn lelkési kötelemhez híven egy beteget ellátott a szentiségekkel, maga is megkapta a betegséget s 1831. év augusztus 9-én a járvány áldozata lőn éppen akkor, midőn préposttá kineveztetése megérkezett.

Sárcsevich halála után a tanács október 10-én tartott üléséből felirt az érseki hatósághoz, kérve ezt, hogy a megürült plebániára pályázatot hirdessen s a kijelölő-ívet küldje le.

Bajzik János érseki helynök 1832. év február 16-án leküldötte a kijelölést, de megjegyezte, hogy a megválasztandott lelkész köteles leend magát a plebánia felosztásából folyó netáni hátrányoknak alávetni s erről kötelezvényt kiállítani.

A tanács a választás napját március 8-ra tűzte ki.

E napon felolvastatott a kijelölés, mely Polyákovich Fülöp nemes-militiesi, Czorda Béla csantavéri lelkészek és Dubicsanacz György kumbajai lelkész-helyettes neveit tüntette föl. Ezekhez a tanács folyamodókul bejelentette Loósz Balázs bajai, Baich József felső-szentiváni és Vér Lukács szabadkai segédlelkészeket, mire a szavazás kezdetét vette, melynek eredménye lőn, hogy Czorda Bélára harminchárom szavazat esett s így lelkészül megválasztatott, köteleztetvén a fentebb említett értelmű térítvényt magáról kiállítani.

Czorda Béla lelkészkedésében nem követte elődeinek példáját. Nagyon jó szíve volt, szerette az embereket, a társaságot s mulatságot, de nem volt eléggé ovatos, és oly mérvű buzgalom sem volt benne, mint elődeiben. S ez volt oka, hogy hívei nem egyformán ítéltek meg őt. Sokan tisztelték és szerették, de ellenségei sem hiányoztak.

Már 1836-ben a tanács bevádolta őt az érseki szentszéknél, hogy a templomot illető pénzekből tekintélyes részt (2363) magánál tartott s illetőleg elköltött, miért is kérelmezte, hogy a lelkész minden jövedelme zár alá vétessék. A szentszék azonban e kérelmet nem teljesítette, hivatkozván az egyházjogra, mely meg

nem engedi, hogy a lelkész tisztességes megélhetésére szükséges jövedelem lefoglaltassék, hanem belenyugodott, hogy ezen adósságot a lelkész négy év tartama alatt letörleszsze. Midőn erre a tanács kijelenté, hogy ily feltétel alatt a templompénztár iránt felelősséget nem vállalhat, a vádolt lelkész jó barátai összegyűjtötték a kívánt összeget s az adósságot letörlesztették.

Alig csillapult le a lelkész ellen támadt eme vihar, midőn újabb panasz emeltetett ellene, s igen hosszú, — mint mondják — hatvanhárom pontba foglalt vádirat terjesztetett be a szentszékhez ellene.

Mindez megkeseríté Czorda napjait, de lelkét meg nem törte. Ellenségeivel nem törődve s barátai által vigasztalva folytatá teendőit, s midőn az érseki hatóság várakozás ellenére őt nevezte ki a szabadkai kerület esperestévé, ellenségei rövid időre elnémultak.

Az 1849-ik évi mozgalmak alkalmával nem szünt meg liveit kitartásra buzdítani s a szabadkaiakból alakított nemzetőrsereget lelkészül Ó-Kérre követte. Ezért az ötvenes években ellenségei ismét kellemetlenséget akartak neki szerezni, de siker nélkül. 1852-ben Háj-Szent-Lőrinczről címzett préposttá neveztetett ki, de új méltóságát nem sokáig viselte, mert 1854-ben január 10-én erős meghülés következtében megszűnt élni.

Ekkor Probojsevic János kormányozta a plebiániát mint ideiglenes helyetteslelkész, míg nem 1854. május 17-én a város Szép Ferencz helybeli segédlelkész egy szavazattöbbséggel lelkészül nem választotta Probojsevic János ellenében. Kunszt József érsek azonban csak egy év múlva erősítette meg őt, mely

után nem sokára 1856. szeptember 10-én szívszélhűdésben meghalt.

Utána ismét Probojcsевич János lőn a lelkész-helyettes, ki ugyanazon év november 24-én közfelkiáltással lelkészül választatott s később 1861-ben a király által Háj-Szent-Lőrinczről címzett préposttá neveztetett s jelenleg is erőlesen s bízgón kormányozza a szabadkai plebániát.

III. FEJEZET,

A szabadkai plebánia felosztása.

29. §. *A felosztás története.*

Említve volt már, hogy még a mult században adatott ki egy helytartósági rendelet, melynek értelmében Szabadkán több plebánia szervezendő.

Ezen ügy tárgyalására az érsek megye, a város és Bács megye küldötteiből alakult vegyes bizottság ült össze, melynek 1787-ik évi június 16-án bevégzett munkálata a következő javaslatot tartalmazza: mivel Szabadka város ez idő szerint 20626 kath. lélekkel bír, ezek üdvének biztosítása, elhanyagolt ósdi erkölceik nemesítése s az Isten dicsőségének előmozdítása céljából a város területén három plebánia szerveztetik. Az egyik plebániát a város azon része képezi, melyet a Fok medre választ el a többitől; *) a másik plebánia legyen a zombori, bajai s halasi országutak által határolt területen; a harmadik végre a zombori orszáгутtól délre a topolyai országuttra dülő városrészben.

A tervbe vett első részen áll a szerzetesek temploma, mely e terv szerint plebánia-templomul szolgálna s a lelkészség teendőit a szerzetesek végeznék,

*) valószínűleg a mai városliget alatt kiinduló s az egész várost átszelő mlakai esaterná értendő a Fok medre alatt.

kik ezen fáradozásaikért a stóla-illetékkal s a párbér váltság fejében azon négyszáz forinttal díjaztatnának, melyet most a gymnasiumban tanítás címén élveznek s melyet azért is lehetett e célra fordítani, mert a gymnasium ugyis kevésbé látogatatik s a közjó hátránya nélkül beszüntethető lenne. Egyházi készlettel is el van látva a templom s ekként a tervezett célnak megfelelne.

A tervbevett második részen áll az épülőben levő új templom, melynek ugyan most még csak szentélye van tető alatt, de ezen terv szerint az építést serényebben kellene folytatni s legalább a hajó egy részét tető alá hozni, a többit pedig, míg teljesen elkészíthető lenne, deszkázattal kell az időjárás viszontagságai elül megővni. Az itteni lelkész az új templom mellett emelendő épületben laknék, melynek telke már most is fallal van kerítve. Ezen plebánia-templom egyházi szerelvényeit a Rókus-kápolnából venné, mely most is plebánia-templomul szolgál.

Az itteni lelkész javadalma állana a most fizetett szokott ezer forintból s a vámtelki föld feléből és a stóla-illetékből, mely jövedelemből három segédlelkészt tartani köteleztetnék.

A tervbevett harmadik plebánia területén sem templom, sem lelkészlak nincs, mindkettőt tehát építeni kellene s pedig mint legcélszerűbb helyen a Krizsanovich-féle házak mögött. A templomi készletet ideiglenesen a szerzetesektől lehetne kölcsönözni.

A lelkész javadalma állana a mostani lelkész-fizetés és a vámtelki föld feléből, és a stóla-illetékből, és mint az előbbi, szintén három segédlelkész tartására lenne kötelezendő.

Ez volt a plebánia felosztásra nézve a vegyes bi-

zottság javaslata, melynek azonban nem lőn eredménye, mert az akkori háború másfelé terelte a helytartótanács figyelmét; másrészt a város is oly költséges szolgalmányokkal volt megterhelve, hogy ezen javaslatot épen pénzügyi oldalát tekintve legjobb akarata mellett sem valósíthatta volna.

Pihent tehát az egész kérdés a ludasi plebánia szervezésének idejéig, a midőn ismét megpendítettett s előkerestetett minden irat, mely reá vonatkozott. Ekkor ugyanis a tanács azon nézetnek hódolt, hogy szükségesebb a város kebelében előbb rendezni a plebánia-ügyet, hogysen a pusztán állítani plebániát; ezért kérelmezte is a helytartótanácsnál, hogy míg a tervbevett városi plebániák nem szerveztetnek, maradjon a szabadkai plebánia üresedésben és a ludasi plebánia felállítására ne szorgalmaztassék.

A helytartótanács azonban — mint fentebb említve volt — akként határozott, hogy az üresedésben levő plebánia betöltessék oly a megválasztandott lelkészt kötelező feltétellel, hogy a plebániák szervezéséből származó következményeknek magát alávetni tartozik.

A helytartótanács ezen 1823-dik év marcius 18-án 6226. sz. a. kelt leiratában többi közt figyelmezteti a tanácsot, hogy mivel legfelsőbb helyről megparancsolatott, miszerint Kér-ben (ma Rókus-városrész) és Szentában (ma György-városrész) és Ludason templomokat, plebániákat és iskolákat állítson és szervezzen, azért az érsek is értesítettett, hogy ezen ügy tárgyalására egyházi megbízottat nevezzen, ki a város küldötteivel egyetértően beszélje meg azt s ha az ekként alakult bizottság a szervezés módozataira nézve megállapodásra jut, munkálatát megerősítés végett a helytartótanács elé terjessze.

A tanács ezen leiratra megkereste Klobusieczky Péter kalocsai érseket, intézkednék a bizottság megalkotása s az ügy sebesebb lebonyolítása érdekében.

Erre az érsek Sárseovich Antal helybeli lelkész nevezte egyházi megbizottul s april 18-án közölte a tanácscsal, hogy ezen megbizott társaságában szemeljen ki a kéri és szentai városrészekben a templom és lelkézlak számára alkalmas telkeket s ezen munkájában különös figyelemmel legyen a városnak esetleges terjedése irányára.

Erre a tanács maga részéről Ozorda Ferenc polgármestert, Vojnich György kapitányt, Szkenderovich Simon tanácsnokot, a képviselő részéről pedig Szipich Szaniszló képviselői elnököt két más képviselővel küldötte ki, kik Sárseovich plebánossal augusztus 27-én a a kérdéses városrészeket bejárták s a templomok, lelkézlakok és iskolák számára alkalmas telkeket kerestek. Ezen fáradozásuk után a következő javaslatot terjesztették a tanács elé. Kér külvárosra nézve megjegyeztetik, mivel Sándor község felé árokkal van határolva, a város ezen irányban aligha fog valaha terjedni és ha a kéri plebánia területe a gáti tótól ezen árokig vétetik fel, úgy a templom, lelkézlak és iskolák telkeiül a következő telkek illetőleg épületek szemeltettek ki: lelkézlakul Malagurszki Péter szabómester háza, mely a fő-uton fekszik s van benne négy szoba, konyha, istálló és fészer; a templom, iskola és templomtér telkéül pedig Malagurszky házától kezdve Szkenderovich György háza felé nyugatra és délre egy négyszögű tér előállítása végett a következő polgárok házai lennének kisajátítandók, u. m. Szuvajesics Ferencé, Szárich Bertalané, Bogdánovich Istváné és Józsefé, Domonics Andrásé, Vojnich Jadrin Istváné, Szárich Márké, Kanovics

Kozmáié, Gákovich Lázáré, Matkovich Tamásé és Zélich Istváné.

Szenta külvárosban lelkészlakul, mivel a terület közepén van, legalkalmasabb Vojnich Hajdú Lőrinc özvegyének háza, melyben van öt szoba, konyha, pince, istálló, főzer, kamra, tágas udvarral. Templomi telkűl attól nyugatra a péterváradai postautig kisajátítandók lennének a következő polgárok házai, u. m. Csóvich Fülöp Dömjéni háza után észak-felé Vukman Mátéé, Lulich Dávidé, Lonesárovich Lőrincé, Vukman Fábiáné, Szárich Jánosé, Cvián Lukácsé, Vukman Károlé. Iskolahelyiségül és tanítólakul legalkalmasabb Konya József háza, mely a tervezett lelkészlak átellenében van.

A vegyes bizottság ezen javaslatát a tanács elfogadta s egyszersmind megbizta azt, hogy mindkét külvárosi plebánia területét pontosan körvonalazza, a lélekszámot összeírja és az emelendő épületek tervrajzát s költségvetését Trunk Dániel ácsmester által kidolgoztassa s munkálatáról jelentést tegyen.

Ezen látszólagos szorgoskodás dacára az új plebániák szervezésének kérdése elnapoltatott s csak 1829-ében vétetett fel ismét, midőn Klobusiczky Péter érsek a bérmlás szentségének kiosztása és kánoni látogatás megejtése céljából Szabadkára érkezett.

A tanács az érsek fogadtatása módozatainak megállapítására s a határon üdvözlésére Szkenderovich Simon tanácsnokot s ideiglenes egyház gondnokot és Szárich József helyettes polgármestert küldötte ki.

Az érsek a városba május 9-én érkezett s 14-ig itt tartózkodott. Ez alkalommal értesültek az előbb említett küldöttek, hogy az érsek itt időzése alatt el akarja intézni a plebániák szervezésének és javadalma-

zásának kérdését s azon óhaját fejezte ki, hogy a hatóság maga részéről megbizottakat küldjön, kikkel azt tárgyalni lehessen.

Ezen jelentésre a tanács az említett küldöttekhez még Szucsich Boldizsár és Mukich Lázár városi képviselőket nevezte s őket megbizta, hogy az érsekkel, illetőleg megbizottjával úgy a mostani mint a megválasztandó új lelkészek javadalmazására nézve tárgyalásba bocsátkozhassanak, de szem előtt tartsák, hogy megállapodásuk következtében a hívekre vagy a város pénztárára teher ne háruljon.

Ezen utasítással a tanács küldöttei megjelentek a plebánián s Csasz István oldalkanonokkal tárgyalni kezdték a plebánia felosztás és a plebániák javadalmazásának kérdését.

Az érsek küldötte Csasz kanonok mindenek előtt felhívta a város küldötteit, hogy tegyék meg ajánlatukat, mivel a plebániák szaporításának szükségessége már úgy is ki van mondva. Mire a város küldöttei a plebániák területére nézve azt ajánlottak: a központi (belvárosi) plebániát a két külvárosi plebániától azon út választaná el, mely a nagy kaszárnyától kezdve a Steinger, Schult, Huberth, Grósz, Lonesárevich, Júrich, Rómich, és Kúty-féle házak mentén a várost átmetszi s a gáti sáncnál végződik. A két külvárosi plebániát pedig egymástól azon utca választaná el, mely Lonesárevich József és Júrich Péter házuk közt a mlakán lefelé a sáncig vezet, a mely utca már részben szabályozva van s még inkább szabályozva lesz ha a tanács — miként tervezve van — a mlakán háztelkeket fog kiosztani.

A mi a plebánosok javadalmazását illeti, a város küldöttei azt vélik: mivel a felosztás következtében a

belvárosi lelkész hiveinek száma csökkenni fog, terheli is csökkennek, emélfogva javadalma is kisebbitendő lenne úgy, hogy ezer pengő forintnyi fizetéséből kétszáz forint, 180 láncnyi földjéből kileneven lánc és huszonöt ölnyi kemény tüzi-fa illetményéből tíz öl vonatnék el, a stóla-illetéket pedig, melyet eddig váltópénzben szedett, ezentúl pengő pénzben szedné; s ekként a belvárosi lelkész javadalma lenne: nyolcszáz pengő forint, kileneven lánc föld és tizenöt öl kemény tűzifa.

A két külvárosi lelkész javadalmára nézve ajánlatba hozzák, hogy mindegyik négyszáz pengő forint évi fizetésben részesüljön, ezen felül, mivel két — két segédlelkész tartására köteleztetnek, ezek részére hatvan, hatvan pengő forintot kapnának s így készpénzbeli fizetésük ötszáz husz pengő forintot tenne; ezen kívül mindegyikök negyvenöt lánc földet s hat öl kemény tűzifát élvezne, a stóla-illetéket szintén pengő pénzben szedné.

A tanítóra nézve ajánlják, hogy az a kántor teendőit is teljesítse; mint tanítónak fizet a város évi százhusz pengő forintot, mint kántornak pedig hatvan pengő forintot s így a kántor-tanítónak javadalma száznyolcvan pengő forintból és a stóla illetékből állana, melynek fejében köteles lesz egy segédet tartani.

A harangozó egyszersmind a sekrestyés tisztét is teljesitené s ezen fáradozásaiért évi negyven pengő forinttal és a stóla-illetékekkel díjaztatnék; mivel pedig kötelessége lesz a templom fehérneműit mosni, ezért évenként tizenkét pengő forintot kapna.

Megjegyezték még a város küldöttei, hogy a szentai plebániához fiókul Ludas pusztá csatoltassék, melynek akói — beleértve a földbirtokosokat is — káplánjuk

eltartására lennének kötelezendők. Ezen káplán rendes lakása különben a szentai plebánián lenne.

Sándor község pedig főként a kéri plebániához lenne csatolandó, lakosai párbért fizetnének a lelkésznek.

A város küldötteinek ezen ajánlatát meghallgatván Csasz kanonok, küldője nevében indítványozta, hogy a belvárosi lelkész javadalma évi ezer pengő forint — száz láné föld, huszonöt öl kemény tűzifa és a stóla-illetékből álljon; míg a két külvárosi lelkész hat-hatszáz pengő forinttal, negyven láné földdel, nyole öl kemény tűzifával s a stóla-illetékekkel javadalmaztatnék, kötelesek levén két-két segédlelkészt tartani. Felkérte egyszersmind a város küldötteit, hogy ezen indítványt tegyék magukévá s küldőikkel közölván, ennek elfogadását szorgalmazzák.

A tanács értesülvén Csasz kanonok indítványáról, összehívta a képviselő testületet, hogy a város és az érsek indítványát együttesen megvitatván, végérvényes határozatot hozhassanak s ezt a Bajmokra távozott érseknek bemutatthassák. Nem kellett azonban sokat vitatkozni, mert a tanács és képviselőlet Isten nagyobb dicsőségére hivatkozva az érsek indítványát egyhangúlag elfogadták s kimondták, hogy mihelyt a plebánia felosztatik, a belvárosi lelkész és utódai folytonosan évi ezer pengő forinttal, száz láné földdel, huszonöt öl kemény tűzifával és a stóla-illetékekkel — az új lelkészek pedig, kik két-két segédlelkészt kötelesek tartani, évi hatszáz pengő forinttal, negyven láné földdel nyole öl kemény tűzifával és a stóla-illetékekkel fognak javadalmaztatni. Kiemeli azonban a határozat, hogy azon esetben, ha a város könnyebben szerezhetne bőpuha tűzifát, szabad legyen a lelkészek failetményét ily nemű fával telcserélni, ekkor azonban egy öl ke-

mény fa helyett egy és egyharmad öl puha fa lesz számítandó.

Ezen határozatot a tanács küldöttei bemutatták a Bajmokon bérnáló érseknek s ezzel úgy tetszett, mintha a plebánia-felosztásnak és az új plebániák szervezésének mi sem állna útjában és mégis a helytartótanács ismételt sürgetései dacára tizenkét év folyt le, míg az illetékes hatóságok által jóváhagyott terv keresztül vitetett.

Ez 1841-ben történt.

A helytartótanács ezen év január 12-én kelt rendeletében meghagyta a város tanácsának, hogy a szentai és kéri külvárosokban az 1829-ik évi jóváhagyott munkalat értelmében haladéktalanul szervezze az új plebániákat. Emellett a helytartótanács az érseket is tudósította s felhívta, hogy a végleges szervezésre biztosul valamely egyházi térfiut küldjön Szabadkára.

A kalocsai érseki szentszék e rendeletre hivatkozva január 26-án tudósította a tanácsot, hogy a végleges szervezésre biztosul Haill Ferencz tiszai alperes-tet adai lelkészt küldötte s hogy a két új állomásra március 20-ig terjedő határidővel pályázatot hirdetett.

Az érseki biztos ápril 6-án megjelent a tanácsülésben s elmondotta, hogy a helytartótanácsnak f. é. 689 sz. a. kiadott rendelete szerint e városban két új plebánia szervezendő. Mivel pedig ez ideig sem templom sem lelkészlak nem építettett, holott ilyen szervezésnél legelőször is az Istentisztelet helyéről kell gondoskodni, indítványba hozta, hogy ideiglenesen oly magánházak béreltessenek ki, melyeket legalább addig egyrészt istentiszteleti helyiségül, másrészt lelkészlakul berendezni lehessen, míg a tervrajzok szerint az új

templomok és lelkészlakok felépülnek. S minthogy a szentszék felhívására a gazdasági szék e tárgyban már határozott s e határozatot a tegnap a helyszínén járt küldöttség is helyeselte s úgy találta, hogy Szentárvárosban Milassin József megyei esküdt háza, Kér külvárosban pedig lelkészlakul már előbb megvásárolt Malagurszki Péter háza e célra legalkalmasabbak, azért ezen épületeket mielőbb úgy kell átalakítani, hogy istentiszteleti helyiség is legyen bennük s a lelkész is benlakhassék, míg a segédlelkészek részére a szomszéd házakban lenne lakás bérleendő. A mint tehát ezen átalakítások keresztül vitetnek, az Istentisztelet s ezzel a lelkészi működés is kezdetét veheti.

Figyelmeztette továbbá az érseki biztos a tanácsot hogy mindhárom plebánia részére szabályszerű alapítványi levelet állítson ki, s hogy a két külvárosi plebánia részére a belvárosi plebániához tartozó földből negyven-negyven láncot hasítson ki; az Istentisztelet-hez szükséges egyházi készletet szerezzze be s minden plebánia részére külön-külön temetőt jelöljön ki.

Az érseki biztos ezen előadása következtében a tanács azonnal meghagyta Szárich József polgármesternek és Gyelmis Miklós képviseleti elnöknek, hogy Milassin József házat bérbe vegyék s mind ezt, mind a Malagurszky-féle házat oly módon alakíttassák át, hogy azokban ideiglenesen Istentiszteletet tartani s a lelkészt elhelyezni lehessen, a segédlelkészeknek pedig lakást a szomszéd házakban béreljenek. A jegyzőnek pedig meghagyatott, hogy az 1829-ik évben kiküldött vegyes bizottság munkálata szerint a megválasztandó új lelkészeknek szabályszerű alapítványlevelet állítson ki, Szárich József polgármester, Gyelmis Miklós képviseleti elnök és Tóth Sándor mérnök utasítottak a kül-

városi plebániák földiletményének kihatására s az új lelkészeknek annak idején átadására.

Az egyházi felszerelvény beszerzése a lelkészek megválasztásáig függőben hagyatott, ekkor majd velök egyetértve a legszükségesebbről gondoskodva lesz, a kevésbé szükségesek beszerzését illetőleg a gazdasági szék fog javaslatot tenni. Végül, minthogy mindkét városrész már ezelőtt birt saját temetővel, az erre vonatkozó indítvány mellőztetett.

Egyébként ez alkalommal kimondotta a tanács, hogy szíven hordja, miszerint az Istentisztelet mind a két külvárosban mielőbb tágas és diszes templomokban ünnepeltessék; mivel azonban ezen épületek tervrajzai s költségvetései csak most készülnek, ezeknek felsőbb helyen jóváhagyása után lehetne csak az építéshez fogui; másrészt pedig nincs reménye a tanácsnak, hogy ily nagy költséget igénylő épületeket egyszerre s rövid idő alatt emelhessen; ezért addig is, míg a tervrajzok és költségvetések felsőbb helyen tárgyalatni s megerősíttetni fognak, előkészület tételik arra nézve, hogy a külvárosi plebániák ideiglenes templomai az iskola-épületbe, melynek mindkét plebániában építésére javaslat tétellett, olyan módon lesznek elhelyezendők, hogy idővel, ha a nagy templomok felépülnek, az iskola-épület eredeti rendeltetésének visszaadathassék. S ez okból meghagyja Szárich József polgármesternek és Tóth Sándor építész-mérnöknek, hogy költségvetést készítvén, munkálatukat az ügy mielőbbi lebonyolíthatása végett a tanácsnak mielőbb bemutassák.

E közben megérkezett az érsek kijelölése az új plebániákra s a lelkészválasztás ápril 14-re tüzetett ki; mely napon vegyes tanácsülés tartatván, felolvastatott a kijelölés, mely szerint a szentai plebániára jelöltet-

tek : Dubicsanacz György kunbajai lelkészhelyettes, Báich József ludasi és Missuray Mátyás ujvidéki segéd-lelkészek ; a kéri plebániára pedig : Báich József ludasi, Missuray Mátyás ujvidéki és Szép Ferenc futtaki segédlelkészek.

A jelöltekre megejtetvén a szavazás, a szentai plebániára Dubicsanacz György, a kérére pedig Báich József választatott meg s nekik a bemutatási okmány kézbesítettett.

Ez után a fő gond az ideiglenes templomok és lelkészlakok berendezésére fordíratott, az e körüli munka május végeig befejeztetett. Ekkor május 28-án Haill Ferenc érseki biztos Báich József kéri és Dubicsanacz György szentai plebánosok kíséretében megjelent a tanácsnál és megállapított az ünnepély rendje, mely szerint a két külvárosban az Istentisztelet és a lelkészi működés kezdetét venni. E szerint az Istentisztelet s a lelkészi működés május 30-án pünköst első napján vette kezdetét és pedig az ideiglenes templomok megáldásával, mely tisztre Kovács Jakab szabadka-kerületi esperest bajmoki lelkész kéretett fel. E végből pünköst első napján a főtemplomból ünnepélyes körmenet indult előbb a kéri városrészbe, melynek temploma szent Rókus hitvalló tiszteletére ajánlatott ; innen a megáldás és Istentisztelet végezte után a körmenet átment a szentai városrészbe, melynek temploma szent György vértanu tiszteletére ajánlatott, hol az ideiglenes templom megáldatván benne szent mise szolgáltatott. Mindkét helyen a szent mise fő-részei alatt üdvölvések tétettek.

Haill érseki biztos kérte még a tanácsot, hogy a lelkészek részére az alapítványi leveleket állíttassa ki,

a mely kérelemnek Bacsich Mihál főjegyző a következő napon eleget is tett.

Ezen alapítványi levél vagy szerződés tartalma ez:

„Alapítványi szerződés, mely Szabadka szab. kir. város és nagyontisztelendő Dubiesanacz György kebelbeli Zenta külvárosi plebános közt következőkép kötött:

Előrebocsátván, hogy még 1829-ben 655-ik gazdasági szám alatt behozott vegyes választmányi tudósításnál fogva ezen város három plebániára u. m. belső városi fő — azután Kér és Zenta külvárosiakra oly formán, hogy ha jövődőre nézve nevedő népsége tekintetéből még több plebániák felállítása szükségeltetnék, ez iránt annak idején célszerűen intézkedni teljes joga marad a városnak — osztatott fel. Továbbá, hogy ezen plebániák határvonalai hivatkozott tudósításban ekép határozottak meg:

fő-plebániát említett külvárosi plebániáktól azon utca, mely nagy kőszármvától a gáti tó felé a város egész kiterjedésében elvonul, választja; a két külvárosi plebániát pedig azon utca, mely néhai Loncsárevich József jegyzőkönyvi ígtató ur és Jurich-család most Vineze kovács házak közt dél felé az ugynevezett mla-kán keresztül megy, osztja kétfelé, melyek folytatban

1. Zenta külvárosi plebános urnak évi készpénz fizetése hatszáz pengő forint, mely a házi pénztárból minden évenegyeden kifizettetni fog, azonkívül nyolc öl kemény vagy tizenkét öl puha fa fog a városi raktárból kiadatni.

2. Azon a fő-plebániához eddig tartozott 180 lánoszállási földből, mely a pacséri ut és Szucsits István táblabíró urnak földje mellett fekszik, 40 lánoszállási

földnek használása átengedettik úgy, hogy annak hátravonalára felügyelni s arról felelni köteles legyen.

3. Zenta külvárosához csatoltatik a ludasi káplánság, hol harmadik káplán állandóan lakozni fog, mely káplánság jövedelme a plebános és káplán közt a főtisztelendő kalocsai érseki szentszék jóváhagyása mellett tett egyezés szerint osztatik fel.

4. Fenthivatkozott egyezés értelmében megengedettik, hogy a stólat pengő pénzben szedhesse.

5. Köteleztetik a plebános maga költségén két káplánt tartani a nélkül, hogy e címen többet a várostól követelni joga legyen.

Kelt Szabadkán 1841. év május 29-én kiadta Bacsic Miklós főjegyző.

Ugyanily értelmű s fogalmazványú szerződés állított ki Báich József kéri lelkész részére azon különbséggel, hogy a 3-ik pontban Kérhez fiókul Sándor község csatoltatik, melynek lakói a kéri lelkésznek párbért tartoznak fizetni és pedig: két véka búzát, egy véka tavaszt és harminc pengő krajcárt.

A kántortanítóra nézve azonban a város eltért az 1829-ik évi megállapodástól azon nézetből indulván ki, hogy a tanítónak és a kántornak különböző természetű foglalkozásuk levén, megtörténhetnék, hogy a kántortanító vagy kántori vagy tanítói kötelmeit elmulasztaná vagy hiányosan teljesitené, ezért a két hivatal egymástól elválasztott, különben is mindkét városrészben már régebben külön tanítók helyeztetek be s már a kántorok is meg vannak választva, a kéri plebániához Bodolszki Ferenc, a zentaihoz pedig Juhász Pál. Ezen új kántorok évi fizetése az 1829-ki egyezménytől eltérőleg százhusz pengő forintban lőn megállapítva.

A harangozó és sekrestyés fizetésére nézve meg-

hagyatott az 1829-ki egyezmény előirányzata s ezen állomásra Kérben Vlasich József, Zentában Zélich András helyzetetett be.

Ugyanezen 1841-ik évben mindkét városrészben felemeltetvén az iskola-épületek, az Istentisztelet helyéül berendezettek addig, míg a város állandó templomokat nem épít.

*30. §. Az ötödik káplánság, illetőleg ludas-pusztai
lelkészség alapítása.*

Említve volt, hogy gróf Battyány József kalocsai érsek és Szabadka város közt 1773-ik év május 19-én kötött szerződés értelmében a szabadkai lelkész köteles volt négy segédlelkészt tartani. Ezek számát a helytartótanács a szállásokon elszórva élő nép erkölcsi szükségéi tekintetéből egygyel szaporítani akarta s ez okból 1824. év augusztus 31-én kelt rendeletével meghagyta a város tanácsának, hogy mivel a szállási nép és gyermekei vallás-erkölcsi nevelése érdekében ötödik káplán beállításának szüksége forog fen, kinek kötelme leendő a szállásokat látogatni s a gyermekeket hit- s erkölcstanra oktatni, ennek illő fentartásáról gondoskodják.

Ezen rendelet kapcsában Klobusiczky Péter érsek utasította Sárcevich Antal szabadkai plébánost, hogy a tanácssal összeköttetésbe tévén magát, az ötödik káplán behelyezésének kérdését azzal intézze el s neki jelentést tegyen az eredményről.

Ugyanezen tárgyban a város tanácsát is megkeverte az érsek, mely megkeresés következtében az 1824-ik év november 6-án tartott tanácsülésbe Sárcevich lelkész is meghívatott s a tárgyalás kezdetét vette,

melynek folyamában a tanács kimondotta, hogy a király rendelete iránti tiszteletből hajlandó eltérni az alapítványi szerződéstől s elogatja az ötödik káplánt, kinek háromszáz pengő forintot szavaz meg, melyből magát minden szükségessel ellátni tartozik. Mivel azonban a tanács előre látja, hogy ezen szállás-látogatás nem fog célhoz vezetni, s a járó-kelő káplán nem fogja ezen különben üdvös feladatot olyan eredménnyel teljesíthetni, a melyent a helytartótanács ezen rendeletével elérni kíván; azért határozatba ment, hogy a tanács indokolt felterjesztésben fogja kérelmezni, miszerint az ötödik káplán ne a pusztákon alkalmaztassék, hanem a helybeli lelkész mellé adassék segédül annál inkább, mert az itteni papság a nép nagy száma miatt alig-alig tehet az igényeknek eleget. Ezen káplánnak továbbá feladata lenne a rabokat részesíteni a vallás vigaszai-ban, és mivel felsőbb parancs következtében a ludasi pusztán már templom is építettett, ezen káplán járna oda vásár- és ünnepnapokon szent misét szolgálni, egyházi beszédet tartani s egyéb lelkészi teendőket teljesíteni. Lakása az itteni plebánián lenne s a lelkész őt úgy, mint többi segédet minden szükségessel ellátni tartoznék s ennek fejében részére a tanács 250 pengő forintot szavaz meg.

A tanács ezen határozatát a képvislet is elogadta, csupán a 250 pfértai káplán-tartási átalányt sokalta s helyette csak 200 pfértot szavazott meg, mely összeg nézete szerint nagyon elégséges egy egyénnek tisztességes ellátására.

Ugyanekkor határozatba ment, hogy a tanács az érseket is keresse meg az iránt: támogassa felsőbb helyen a város indokolt kíváнатát; az érsek azonban nem fogadta el e tisztelet.

E szerint tehát a város indokolt felterjesztése a helytartótanács egyszerű elintézésére várakozott, mely 1826. év szeptember 5-én kelt leiratban meg is érkezett, melyben kijelentette, hogy mivel az ötödik káplán itt ugyanis csak ideiglenesen fog alkalmaztatni, hagyjon fel a tanács a rendelet megváltoztatására irányzott kísérletével s gondoskodjék késedelem nélkül az ötödik káplán ellátásáról. Ugyanekkor meghagyta a helytartótanács, hogy a ludasi plebánia szervezésének a már előbb kiadott rendeletek szerint azonnal hozzáfogjon.

Ez után az ötödik káplán behelyezéséhez kérdése ismét phent és csak 1829-ben vétetett elő midőn az érsek a város küldöttei előtt Bajmokon a szabadkai plebánia felosztásán, a ludasi plebánia alapításán kívül az ötödik káplán behelyezését is szóba hozta. Ugyanazon év május 24-én már azt írta a tanácsnak: addig is míg a felsőbb rendeletek értelmében Ludason a plebánia-ügyet végleg megoldani lehetne, az ottani hívek lelki gondozásának céljából a szabadkai lelkészhez ötödik káplán küldetik, ki az ő felügyelete alatt fogja teljesíteni Ludason lelkészi teendőit; ezen káplán tartási díja 220 pforintban állapított meg, melyet a ludasi hívek egyetemesen fizetnek; ebből 120 pft. a káplánt, 100 pft. pedig a plebánost illeti, ki amazt minden szükségességgel ellátni tartozik. A stóla-jövedelem egészen a plebánosnak lesz beszolgáltatandó. A káplánt a városból Ludasra s onnan haza szállító kocsi előállításának kötelezettsége az 1788 — július 30-án kelt rendelet értelmében szintén a ludasiakat illeti. Hogy pedig ezen intézkedés eredményre vezessen felhívja a tanácsot, hogy:

1) a ludasi templom és iskolának jó karba hozásáról gondoskodjék;

2) alakíttassa át a tanító szobáját a káplán használatára s azt butorzattal szerelje fel ; a tanító részére pedig az iskolaépülethez építtessen egy szobát ;

3) gondoskodjék a tanács az Istentisztelethez szükséges egyházi szerekről ;

4) nyújtson segédkezet a káplán illetékének behajtására, ha esetleg a ludasiak azt kellő időben be nem szolgáltatnák ;

5) úgy az Istentiszteletnél végzendők teljesítése — mint az iskolában a gyermekek tanítása céljából alkalmas kántortanítót helyezzen be a lelkészszel egyetértőleg, kit az 1818 — március 28 án kelt szerződés értelmében fognak a ludasiak fizetni.

A tanács ezen érseki leirat vétele után azonnal megbizta Szárich József polgármestert, hogy Sárcevich Antal lelkészszel egyetértően gondoskodjék a ludasi templom és iskola-épület jó karba helyezéséről s hirdesse, ki a ludasi népnek, miszerint káplánja és tanítója ellátásáról gondoskodni köteles. Szkenderovich Simon tanácsnoknak s ideiglenes egyházgondnoknak pedig meghagyta, hogy a templom belső felszereléséről gondoskodjék s a mennyiben az itteni templomból lehetne a szükségét fedezni, innen fedezze, ha pedig ez nem volna lehetséges, további intézkedés végett jelentést tegyen.

Ismét elmúlt pár év, míg az ötödik illetőleg ludasi káplán elfogadására minden elkészült. Ez 1832-ben történt. Ez év február 7-én Bajzik János érseki helynök leirt a tanácsnak, hogy mivel Ludason a templom, a káplán és tanító lakása elkészült, ő az ötödik káplánt elküldötte, a tanács tehát az 1829-ki megállapodás szerint gondoskodjék annak fentartásáról.

Hátra volt még a templomnak felavatása, melyet Ferenczi György bajsai plebános és szabadka-kerületi esperest 1832-ik év március 12-ik napjára tűzött ki, felhíván a tanácsot, hogy azon napig a templomon ne-
tán szükséges javításokat eszközöhesse.

A tanács erre megbízta Vojnich György kapi-
tányt, Szárich József tanácsnokot, Gyelmis Miklós he-
lyettes képviseleti elnököt és Szucsich Boldizsár kép-
viselőt, hogy a ludasi templom felavatásánál a kegyura-
ságot képviseljék; Mukies Simon polgármestert pedig
utasította, hogy gondjár a templom belső felszerelésére
fordítsa.

Ekként minden rendbe hozatván, a ludasi templom
1832 — március 12-én Ferenczi György esperest által
ünnepélyesen felavattatott, mely ünnepélynek, mint a
tanács küldöttei jelenték, a legszebb idő kedvezett s
arra úgy a városból, mint a körülfekvő szállásokról
igen sok nép jelent meg. A templom a kegyuraság
küldötteinek jóváhagyásával szent Katalin szűz és vér-
tanu tiszteletére avattatott azért, mert Varga Szentés
— született Piukovits Katalin úrnő megígérte, hogy a
fő-oltár fölé Szent Katalin képét ő fogja festetni és fel-
állítani.

Ekként tehát a szabadkai ötödik káplán átvette a
ludasi puztán lakó katolikus hívek lelki gondozását,
mely tisztre az érseki hatóság Nagy Józsefet nevezte ki.

A ludasi káplán joghatóság tekintetében 1841-ig
a fő-plebániához tartozott; 1841 után a ludasi káp-
lánság fiókul a szt. Györgyről nevezett külvárosi ple-
bániához esatoltatott s ilyenül maradt 1860-ig, mely év-
ben plebániává szerveztetvén, helyettes lelkész által
kormányoztatik.

IV. FEJEZET,

Az Istentisztelet újabb helyiségei.

31. §. A második katolikus templom építésének története.

A szabadkai plebániának világi papokra bizásával egy második templom építésének kérdése is napirendre került. Azon tárgyalások, melyek erre vonatkozólag az érseki- s a városi hatóságok közt felvétettek, a templom-építés kérdését mindig tüzetesen kiemelték.

Volt idő — mint fentebb láttuk — midőn a kalocsai érsek a szabadkai templomot saját költségén akarta felépíteni oly feltétel alatt, hogy a lelkészt kinevező jog korlátlanul őt illesse, a tanács azonban ezt nem óhajtotta, kiyáltsági levelére is hivatkozván. Végre — mint az érsek és a város közt kötött szerződésből látszik — a város magára vállalta a templomépítés terhet, mint egyház-kegyuri állásából folyólag tennie kellett is.

A költségek fedezésére kijelöltetett a lelkésznek szerződésileg megállapított ezer rajnai forintnyi évi fizetése, a templom-pénztárt illető stóla-jövedelem, az érsek adománya s a magánosoktól befolyó adományok; ezekhez a tanács 1776-ik év február 26-án kelt határozatával a harmadik mészárszék jövedelmét csatolta.

Az építés megkezdésekor az érsek azonnal adott a városnak ezer forintot, téglá-égetésre bácsi erdőjéből kétszáz ül fát és Istvánmegyén kétszázezer téglát, melyet a város tartozott behordatni.

A város maga részéről az építés megkezdésekor azonnal háromezer forintot szavazott meg.

Csekély összeg minden esetre oly nagy épületnek még megkezdésére is, mint a milyennek e templom tervezetett; de a tanács az építés mielőbb megkezdésére súlyt fektetett azért, hogy a nép a munkálkodást látva, annál inkább buzduljon önkéntes adakozásra.

A templom eredeti tervét Kaufman Ferenc pesti kőmives készítette. Mintául a pesti rokkantak templomát vette, hosszúságban huszonhárom ölet, szélességben kilenc ölet számított az összes költséget ötven ezer forintban irányozta elő. Azonban sem a bemutatott terv, sem a költségvetés nem nyerte meg Glaser Gábor kanonok s érseki teljhatalmu biztos jóváhagyását, amazt stilszerűtlennek s idomtalannak, emezt aránytalanul nagyinak találta. A templom homlokzatát is oly idomtalanul vázolta, hogy őt a terv okvetlen megmásítására kelle felhívni. Ezt a tervező kőmives Glaser kanonok jelenlétében át is dolgozta s e szerint a templom huszonhét öl hosszú s tizenegy öl széles lett volna egy toronnyal, mely a templomtest oldalához lett volna ragasztva s egészen idegenszerű kinézést kölcsönzött volna neki. Az építés nem is vitetett ezen terv szerint keresztül, mint jelen alakja is mutatja, hanem változtatás történt rajta tizenhárom évre az építés megkezdése után, miről alább lesz szó. Itt Glaser szavait használjuk, melyekkel a templom alapkövének letételéről küld jelentést az érseknek.

Mint már említve volt, Glaser Gábor kanonok s teljhatalmú érseki biztos a szabadkai plebániára küldött papokkal 1773-ik év szeptember 28-án érkezett meg „az érsek levelével s bőkezű adományaival“, s itt tisztelettel és örömmel fogadtatott. Október 12-én megérkezett Kaufman kőmives is Pestről, ki a következő napokon az építendő templom és lelkészlak tel-

két mérte fel, mely szélességben 90 ölet, hosszúságban 50, sőt több ölet tesz ki. Mivel azonban az ezen telken levő kisajátított házak a templom alapján kívül esnek, ezek nem romboltattak le, mert a tél közelegvén, a lakosokat nem akartuk hajlékuktól megfosztani, de a következő tavaszon le fognak bontatni. A mondott telket a kőmíves rajzba vette, s azon saját templomtervét letette, mely Excellenciád jóváhagyása alá fog bocsáttatni. A templom a pesti rokkantak templomának mintájára készülne, költsége 50 ezer forintra van előirányozva s mégis kiesiny, t. i. 23 öl hosszú s 9 öl széles, tehát aránytalanul drága lenne. Mindemellett a tervet az ő javaslata szerint készíttettem el, csakhogy hosszban 27, széiben 11 ölet vétettem fel. A templom szentélyének alapját egészen kiásattam, melybe az alapkő lesz behelyezendő, s melyet oda október 15-én el is helyeztem a következő ünnepélylyel: reggel 7 órakor a Rókus-kápolnában szent mise tartatott; nyolc órakor első, fél kilenckor másodikat harangoztak, és kilenc órakor összeharangoztak, mire vezetésem alatt körmenet indult az építendő templom telkére, melyben — amibár köznap volt — várakozásomon felül igen sokan vettek részt. Ott volt az ezredes hét tiszttel, a rendes és helyettes alispán a rendes és helyettes jegyzővel, az érseki uradalom igazgatója, a város tanácsa s a képviselőtestület, a céhek zászlóikkal, a tábori káplán a katona-zenekarral, a ferencrendiek kereszt alatt, a szomszéd községek papsága. Az új templom telkére érkezvén, megáldottam az alapot s az alapkövet, melyet dob-pergés, trombita-barsogás és üdv-lövések közben helyeztem el a kijelölt szögletbe, utánam az előkelő férfiak és nők szintén tettek egy-egy téglát az alapba. Ezután a lelkész helyettes dalmát nyelven egyházi beszédet mondott, melyet a helyszínén

felállított sátorban elszolgált ünnepélyes mise követett. Ez alatt a persely először hordoztatott körül, melyben tizenegy forint gyűlt össze. Az egyházi ünnepély után a tanács a városházban nagy lakomát rendezett, melyen ő felségére s Excellenciádra sok felköszöntő mondatott. Gyűjtés is rendeztetett a lakoma alatt a templom-építési alap javára, mely százötvenhárom darab aranyat eredményezett. Szent Teréz ünnepének nyolcada alatti vasárnapon — október 19-én — pedig én rendeztem a lelkészlakban begyűjtő lakomát, melyen a templom-építési alap javára négyszáz forint gyűlt össze, mely összeget az előbbivel együtt a templom-gondnoknakadtunk át, ki maga is husz darab aranyat adott, idős Rudics pedig harminc darab aranyat.

Az alapkőbe a következő emlékokmány záratott:

„Deo Optimo Maximo Auspice Clemente Papa Hujus Nominis XIV Ecclesiae Catholicae Summo Pontifice

Maria Theresia Augusta Imperatrice Vidua Hungariae Regina Apostolica

Josepho II ejus filio Romanorum Imperatore et Corregente

Alberto Saxoniae Duce, Regio per Hungariam Locumtenente et Maria Christina ejus Coniuge

Josepho e Comitibus Battyán perpetuo in Német-Ujvár, insignis ordinis s. Stephani regis apostolici Magnae Crucis Equite, Comitatum Castriferrei perpetuo Bács vero supremo ac perpetuo Comite, ss. caes. apost. reg. Majestatum status actualis intimo et ad excelsum quoque Consilium Locumtenentiale Hungaricum Consiliario, Tabulae septemviralis Assessore, Colocensis et Bacsensis Ecclesiarum Archi-Episcopo

Francisco Antonio e Comitibus ab Engl Csana-
diensis,

Francisco Kertiza Bosniensis seu Diakovarensis,

Adamo L. B. Patacsics Magno-Varadiensis,

Josepho Galluf Zagrabiensis, Sirmiensi sede vacante,

Pio Monzador Transsylvaniensis,

Joanne Kabalini Segniensis et Modrusensis,

Josepho Carolo Szbisko Timiniensis Ecclesiarum
Episcopis, Metropolitanæ Sedis Colocensis Suffraganeis,

Palatinatu Regni per mortem Ludovici e Comi-
tibus Battyán vacante,

Georgio Comite Fekete Curiae Regiae Judice,
Francisco de Nádasd Croatiae Bano, Adamo Comite de
Battyán Tavernicorum, Carolo Comite Pálffy Janitorum,
Emerico Comite de Battyán Dapiferorum, Nicolao
Principe Eszterházy turmae praetorae Nobilium, Joanne
Nep. de Comitibus Csáky agazon, Francisco e Comiti-
bus Dóri pincernarum regaliū Magistris,

Alexandro L. B. Barkoczy Praeposito Majore, Jo-
sepho Kis Lectore, Gabriele Glóser Cantore, Josepho
Mikora Custode, Antonio Gaslevics magistro etc. om-
nibus Metropolitanæ Ecclesiae Colocensis Canonicis,
in eadem Deo jugiter et devote famulantibus,

Sigismundo Lipkai ordinario, Stephano Roczor
substituto Vice-Comitibus, Francisco Kászonyi ordina-
rio, Joanne Vermes et Antonio Neszmer Vice-notariis,
Petro Latinovits de Borsod Suae Regiae Majestatis Con-
siliario, Antonio Osejte, Gaspare Csiba, Gaspare Stepá-
novics, Emerico Adamovics, Josepho Kovács, Michaelē
Vermes, Jacobo Vojnits, Joanne Latinovits, Laurentio
Latinovits, Stephano Latinovits, Michaelē Paviánovics in-
clitae Tabulae Judiciariae Assessoribus, Antonio Piukovits,
Andrea Szucsich, Ladislao Lipkai ordinar. Nicolao Piuko-

vits, Thadea Latinovits, Joanne Körmendi Vice-Judicialium Nobilium, Michaelae Adamovics ordinario, Josepho Bosnyák Vice-fiscalibus, Michaelae Horváth, Andrea Csiszer, Antonio Frankovics, Laurentio Matos Districtus Cis-Tibiscani Jurassoribus,

Paulo Krusper de Varbo S. R. Majestatis Consiliario et bonorum cameralium Districtus Bacsienis Administratore, Joanne Gányi archi-episcopalium bonorum Plenipotentiaro; Stephano Ránics Parochiae Szent-Mariensis pro tempore Administratore, Paulo Maróczi, Stephano Villov, Josepho Potegies ejus capellanis,

Josepho Mamuzsich judice, Gregorio Krizsanovich, Josepho Kopunov, Joanne Macskov, Thoma Rudics, Luca Vojnich, Josepho Vizi, Nicolao Szakmajszer, Elia Polyakovich, Simone Pertich, Joanne Susits, Simone Rómics, Petro Josich, una ordinario notario, regii privilegiati oppidi Szent-Mariensis senatoribus, Matheo Rudics Vice-notario, -

Nicolao Bernich, Josepho Vukman, Mariano Vojnich, Luca Vojnich, Bono Gabrich, Joanne Horváth, Stephano Krizsanov, Bono Cvianov, Martino Rajcsich, Josepho Horváczy, Joanne Tikviczki, Jacobo Vojnich, Francisco Gabrich, Mariano Szkenderov, Andrea Vojnich, Elia Bacsich, Joanne Kis, Francisco Pertich, Zaria Zvékich, Josepho Csóvich, Caspare Nagy, Petro Vojnich, Petro Tumbász, Gregorio Mamuzsich, Marco Vuich, Simone Vojnich, Michaelae Dúlich, Alberto Peich, Thoma Kopunov, Joanne Szkenderov, Jacobo Kovásev, Joanne Vidákov, Elia Kuluncsich, Martino Mamuzsich, Mathia Vukovich, Demetrio Kuzmanov, Luca Vukman, Thadea Dianovich, Adalberto Kopunov, Mathia Báich, Josepho Jaramazov, Mathia Vojnich, Gregorio Kopunov, Jacobo Cviánov, Josepho Sztipich, Georgio

Temesvári. Michaele Csóvich, Joanne Crnkov, Joanne Bacsich, Thadea Kuluncsich, Nicolao Malecskov, Alexandro Szakmajszer, Lasaro Krnyajszki, Zacha Vojnich, Michaele Lénárd, Josepho Markovich, Mathaeo Vojnich, Marco Vukelich, omnibus juratis,

Petro Maurovics Canonico Domicellarii Districtuali Vice archi diacono, Josepho Lakner ejus notario et parochio Topolensi, Antonio Gyalokai V. Kanizsensis, Joanne Szikora Mélykutensis, omnibus istius districtus ecclesiarum parochis et parochiarum administratoribus,

Alexandro Buesi e scholis piis archi-episcopalis convictus Colocensis, Josepho Pausz notario Capitulari, Francisco Hakl et Francisco Kis seminarii Colocensis clericis et aliis undique confluentibus utriusque sexus Christi Jesu fidelibus praesentibus,

Inclyto regimine principis a Lobkovicz Dimacharum in gremio Comitatus Bács stativa sua tenente,

Francisco Kaufman murariorum magistro pestiensi ad perficiendum cum Dei Benedictione aedificium electo,

Ego Gabriel Gloser praepositus s. Pauli de Bács, ss. Theologiae Doctor, Metropolitanae Ecclesiae Colocensis Cantor, Archi-episcopalis a latere Canonicus, lapidem primum in hoc fundamento parochialis Ecclesiae regii privilegiati oppidi Szent-Mariensis ad laudem et gloriam Omnipotentis Dei et in honorem s. Theresiae Virginis praememorati oppoditularis erigendae ritu solenni praevis benedictum deposui, reliquias sanctorum Christi martyrum Clementis Defendentis et Socratis in eo recludendo hac die 15-a octobris anno reparatae salutis millesimo septingentesimo septuagesimo tertio ecclesiasticae parochialium administrationis a die 1-a mensis deflui inchoatae anno 1-o.

Miután a templom alapköve letétetett, megindult

a munka, mely azonban elég lassan haladt részint a költség hiánya miatt, részint mert a templom tervrajza többször változtatásnak lőn alávetve. Így 1775-ben a tanács elhatározta, hogy a most mondott évben csak öt kőmivest és a munkavezetőt alkalmazzák jobb idők bekövetkeztéig az építésnél, a többi munkást bocsássák el. 1776. ápril hóban a tanács azt határozta, hogy az új templom építési költségei lehetőleg kevesbittessenek, mely czélból a tervrajz több kőmivesnek bírálata alá bocsátandó, kik véleményt adjanak az iránt, mennyi költséggel lehetne keresztül vinni az építést.

Majd a helytartótanács is beavatkozott s 1785-ben leirt a tanácshoz, felhíván ezt, hogy a templom rajzát terjessze eléje, feltüntetve ebben a már elkészült részt, valamint a még építendő rész mennyiségét köbmértékben kifejezve s ehhez alkalmazottan a költségvetést. Ezen többször sürgetett meghagyásra utasította a tanács Hayler Ádám kőmivest és Lay Lőrinc ácsmestert, hogy a rajzokat a helytartótanács kívánsága szerint elkészítsék s a költségvetést részletesen és pontosan kidolgozzák.

Ezek elkészítvén úgy a tervrajzokat, mint a költségvetést, munkálatukat a tanácsnak 1787. február 26-án mutatták be, melyből kivesszük, hogy a mondott évig és napig a templom falazatából a föld színe felett két öl és öt láb magas rész volt készen, mely körülmény elég világot vet a munka lassúságára s ezen már kész rész is nyolc év óta érintetlenül állott úgy, hogy abból említett szakértők véleménye szerint a munka folytatásakor néhol egy, másutt másfél lábnyi magas falrész le kell hordatni. A hátralevő falazat s a két torony*)

*) Mely évben határozta el a tanács, hogy a templomot két toronnyal fogja kiépíteni, erre nincs adatunk.

felépítésére anyagban és munkában a szakértők 27733 forint 6 krajcárt irányoztak elő; az ácsmester a templom betetőzésére, ide nem értve a két torony befedését, előírányzott 1916 forint 52 krajcárt; az asztalos 600 forintot, Mácsay Mihál lakatos 443 forint 10 krajcárt s így az üveges munkát leszámítva, az összes költségvetés 1787-ben harmincezer hatszáz kilenevenkét forint huszonnyolc krajcárt tett ki.

Ezen költségelőirányzat s a rajzok felküldettek a helytartótanáeshoz, mely azt előbb nagynak találta s a tanácsot kevésbé költséges tervezet beadására utasította; majd 1789-ben meghagyta a tanácsnak, hogy a templom kiépítését hagyja békésebb időkre.

Az építési munka most 1792 ik évig szünetelt.

1792-ik évben ápril 22-én a templom-építés kérdése ismét elővétellett, mely napon a tanács és képviselőlet egyértelműleg s közakarattal elhatározták, hogy a templom-építési alap javára mindenkit adakozásra szólítanak fel, adományok azonban csak készpénzben fogadtatnak el s nem mint előbb terményekben is. Ugyanekkor a templom gondnokává Kopunovich Gergel választott, ki eme tiszttel minden díj nélkül fogadta el, gondnoki fizetésével a templom-építési alapot akarván gyarapítani, a miért a tanács neki köszönetet szavazott. A templom építésére begyűlendő adományok átvevésével Antunovich Bertalan lőn megbizva, ki ezen tiszttel szintén minden díj nélkül vállalta el.

Most tehát minden gond az építés folytatására lőn irányozva. Tégláégető kemencek emeltettek, melyekben folytonosan gyártották a téglát, a népet további adakozásra hívták fel, melynek több — kevesebb eredménye lett. Maga Lukics plebános 1794-ben a templom-építési alapba négy ezer forintot gyűjtöti; mások

is gyűjtöttek, a hiányzó pénzt pedig a tanács kölesön utján szerezte be s ekként pár év alatt annyi pénz gyűlt be, hogy az építést ismét meg lehetett kezdeni.

1794 — augusztus 18-án tehát a tanács a képviselő s más előkelők s nagyszámú nép jelenlétében az új megkezdendő építéshez az első téglák kürtök harogása és mozsarazás közben letéttetett s ettől kezdve szakadatlanul és serényen dolgoztak az épületen úgy, hogy 1796-ban a templom hajója már tető alá került s bezsindelyeztetett.

A két torony kiépítése is munkába vétetett, kupoláit illetőleg Schmiedhammer Jakab bajai ácsmester mutatott be tervet, mely szerint négy ül magasra, emelve zsindelyvel lettek volna fedendőek s vörösre festendőek. Ezen tervet azonban az alakot illetőleg változtatásnak lőn alávetve s az idomtalan kupola-mintázat elvettétvén, a mostani karesőbb alak lőn elfogadva.

1797 — október 4-én a torony kupolái zsindelyvel fűdve s vörösre festve készen állottak s a keresztek elhelyezése következett. A keresztek elhelyeztetésük előtt az egyház szabályai szerint megáldandók lettek volna; az ácsok azonban — úgy látszik e szabályokat nem ismervén s mert Lukács lelkész halálos beteg lévén, őket senki sem figyelmeztette, így történt, hogy az ácsok az északi torony csúcsára felállították a keresztet a nélkül, hogy azt valaki megáldotta volna. Értesülvén erről a beteg lelkész, megtiltotta a kereszt elhelyeztetését a déli tornyon, míg az meg nem áldatik; mely célból felkérte a zárdafőnököt, hogy legalább a másik keresztet áldja meg, mely kérelemnek az készségesen megfelelt s a keresztet a segédlelkészek segédlete mellett ünnepélyesen megáldván, az helyét a déli torony csúcsán déli 12 órakor elfoglalta.

Most már a falak vakolása és diszítése véttetett elő s ezzel egyidejűleg határozatba ment, hogy a két torony közé a szeplőtlenül fogantatott Szűz Mária kőből faragott alakja fog helyeztetni. A tanács tehát megbizta Held Frigyes budai kőfaragót, hogy jó és tartos kőből faragja ki a kívánt alakot, ki azt nyole lábnyi magasságban elkészítvén, Szabadkára szállíttatta s itt kijelölt helyén Maurer Ferenc helybeli kőműves által helyeztetett el. A szobor elkészítése s felállításának költségei 212 ft 30 krban vannak kimutatva.

A következő években a falak bevakolása, tisztogatása s a belső berendezés véttetett foganatba, melylyel 1799-ben már készen lehettek. Erre vall a templom homlokzatára alkalmazott s Pareseries Antalnak tulajdonított ezen időtjelző felirat: HANC TIBI COELI REX EXSTRUXERAT VRBS NOVA SEDEM, mely az 1798-ik évet mutatja.

Ugyanezen időben szenteltetett fel az új templom s vette kezdetét benne az Istentisztelet. Melyik évben és napon történt mégis eme a szabadkaiak életében fontos esemény s ki szentelte fel az új templomot, erre nézve az adatok hiányoznak. Bizonyos azonban, hogy már 1797-ben Istentisztelet tartatott az új templomban; mert gróf Kollonics László 1797 ik év október 13-án és 14-én már az új templomban adta fel a bérálás szentségét; október 15-én pedig szent Teréz ünnepén oldalkanonokja tartotta az érsek jelenlétében s közreműködésével az ünnepi misét ugyanesak az új templomban, mely talán épen az érsek által ugyanezen alkalommal lön felszentelve. Ezen év mellett tanuskodik a kalocsai szentszék által Lukács lelkész haláláról tudósító körlevél is, melyben az elhunyt lelkész egyéb érdemei közt az is felemlitetik, hogy buzgalma által a

szabadkai templom építése már anynyira haladt, hogy benne Istentisztelet is tartathatik. Lukies lelkész pedig 1797 október 21-én halt meg, tehát a templom felszentelése s az Istentiszteletnek abban megkezdése biztosan tehető az 1797-ik évre s ennek október hónapjára.

Ugyanekkor a templom belső berendezése is kezdetét vette és pedig az oltárok felállításával.

Az első oltárt a szt. kereszt tiszteletére Pertich Szaniszló építtette; ennek átellenében a Ker. szt. Jánosról nevezett oltár Lukies Ker. János lelkész hagyatékából emeltetett; a Szent Háromság oltára Pertics Dömjén nejének szül. Gombos Annának költségén, épült; ennek átellenében a fájdalmas Boldogasszony oltárát bajsai Vojnics Simon örökösei Illés és Lőrinc fivérek emelték. Ezen négy oltár 1803-ban már rendeltetésének át volt adva.

A fő-oltárt a város emeltette 1804-ben, melyet ugyanezen év október 21-én — bucsú napján — Takács Márton kaloesai nagyprépost és érseki helynök szentelt fel s ugyanő mutatta be azon az első szent misé-áldozatot.

Ugyanezen évben emeltette Kopunovich Gergel tanácsnok a szent József tiszteletére avatott oltárt; míg az átellenében fekvő s Boldogasszony menybemenetéről nevezett oltárt neje szül. Zélich Borbála építtette 1805-ben s advent harmadik vasárnapján a latot át rendeltetésének.

A Nepomuki szt. János tiszteletére emelt oltárt Antunovics János készíttette 1807-ben és május 16-án szenteltetett fel; míg az átellenében levő szt. András oltárát 1820-ban emelték bajsai Vojnics András örökösei és november 30-án avattatott fel.

1800-ban Cservenka Vencel bajai orgonakészítővel szerződést kötött a tanács egy tizennyolc változatú s két szárnyú orgona építése iránt, melynél fogva a játszó-asztalt a hozzátartozó kis orgonarészszel még azon évi szent Teréz-napig, a két szárnyat pedig 1801. pünköst napjáig köteleztetett elkészíteni. Ezen feltételnek Cservenka eleget tett s a közép orgonarészen augusztus 27-én már megtartatott a próba Böhm Pál kalocsai karnagy és Czorda Ferenc tanácsnok jelenlétében; az egész orgona pedig a szerződésileg kimondott határnapig szintén elkészítettetett s a használatnak áó adatott.

Utóbb a tanács a nagy orgona kimélése céljából a sekrestye feletti oratoriumban kisebb orgonát építtetett, mely a használatnak 1818. november 16-án adatott át.

Az Istentisztelethez s a szentségek kiszolgáltatásához szükséges készlet az eddig plebánia-templomul szolgáló Rókus-kápolnából szállítatott az új templomba s utóbb, midőn a templom pénztára az építés követelkezében reáharult adósságból kimenekült, díszesebbbe cseréltetett fel.

A templom padjait Latsbacher Mihál bécsi asztalos készítette darabonként harmincöt forintért.

Az új templom belső csinjét nagyon emelte a Koin Mihál tanácsnok által kétezer forintnyi áldozattal állíttatott szószék, mely 1808-ik év január 1-én adatott át a használatnak Szucsich Pál szónoklatával.

Említésre méltó, hogy a magyarajkú hívek ez időben gyűjtést rendeztek maguk között oly célból, hogy a bejövendő adományokból egy Mária-szobro állítanak a templomban s azt körmenetek alkalmával körülhordozzák. Szucsich Pál lelkész a magyarok em-

jámbor szándékát az 1807-ik év január 5-én tartott tanácsülésben közölte s helybenhagyás végett a tanácsnak melegen ajánlotta. Azonban a tanács másként gondolkodott s hivatkozván ama kir. rendeletekre, melyek értelmében egyrészt a felsőbb hatóságok engedélye nélkül magánosoknak pénzt gyűjteni nem szabad; másrészt hasonló szobroknak a templomokban elhelyezése tiltva van; továbbá e városban a Mária-szobornak körmenetileg körülhordozása már elavult szokás, s könnyen versengés támadhatna miatta a dalmát- és magyarajkú hívek közt, de végül az ily szobor inkább falusi, hogysémi városi templomba illő, — mindezeknél fogva a Mária-szobornak a templomban szándékolt felállítását a tanács betiltotta. Utóbb azonban ily szobor csakugyan állíttatott, hanem körmenetileg nem hordoztatott soha.

A templom beruházásai közt — kell — hogy a harangokról is említés történjék.

Mig a Rókus kápolna szolgált plebánia-templomul, a harangok a kápolna mellett épített harangházban helyeztetek el. Az első harangokat a tanács öntette s állíttatta fel 1777-ben s Ránich István lelkész szeptember 20-án este huzta meg először a legnagyobb 12 mázsa és 25 fontos harangot, mely szent Vendel tiszteletére szenteltetett; a második harang szent Miklós tiszteletére szenteltetett s 7 mázsa 8 font súlylyal birt; a harmadik szent Katalin tiszteletére szenteltetett s 3 mázsa 45 fontot nyomott; a negyedik — a lélekharang — a Rókus kápolna esengetyűje, melyet — mint említettem — az oláhországi hadjáratból Vojnich Lukács hozott.

Eme harangok 1798-ban az új tornyokba huzattak fel, kivéve a Rókus kápolna esengetyűjét, mely előbbi helyére a kápolna tornyába visszahelyezett

s helyette lélekharangul az új templom számára egy 80 font súlyú harangoeska hozatott.

Utóbb ezen kis harangok helyét nagyobbak foglalták el többnyire jólelkű alapítók hagyományaiból.

Igy a mai nagy harangot bajnai Vojnits János költségén Hornung József budapesti harangöntő készítette 1838-ban és szent János evangélista tiszteletére szenteltetett. Súlya 32 mázsa.

A második harang, mivel elődje meghasadt, 1855-ben átöntetett s szent Vendel tiszteletére van szentelve, nyom 21 mázsa 75 fontot.

A harmadik harang 12 mázsás, Pécsen öntetett 1844-ben Weinbert Kláránál és Nep. Szent János és Fábrián vértanúk tiszteletére avattatott. Súlya 12 mázsa.

A negyedik harang szintén Pécsen készült és szent Ferenc tiszteletére szenteltetett. Súlya háromfél mázsa.

Az ötödik a lélekharang, melyet 1798-ban Roll János öntött Pesten és szent Mihály főangyal tiszteletére szenteltetett. Súlya 80 font.

1839-ben a templom tornyainak kupolái megújítottak s pedig azért, mert a zsindelytető rothadásnak indult s beázott, a mondott évben tehát a tanács alkudozásba lépett Schneider József kalocsai ácsesal, ki is neki felajánlott munkát elfogadta s mindkét tornyot vörös rézzel fedte be.

32. §. Az új templom javadalmát s ennek kezelése.

Az új templom javadalmát képezték 1773 után : a lelkésznek szerződésileg megállapított ezer rajnai forint, a stóla-jövedelem, a tanács által a templom-építési

alap javára kitűzött mészárszék jövedelme s a magánosok által felajánlott adományok. Ezen javadalomnak kelle fedeznie az építés költségeit is.

Kezelésének gondja a lelkészhelyettest s a templom két gondnokát illette. A kezelés 1777-ben nyert határozottabb alakot, midőn Ránics István lelkész helyettes átírt a tanácsnak s ezt figyelmeztette, hogy a felelősség megkönnyítése végett, melylyel a pénztár kezelése össze van kötve, készíttessen a tanács egy ládát három zárral s ugyanannyi kulccsal, melyek egyike a lelkésznel, a másik Vojnich Lukács templom-gondnoknál, a harmadik Mamuzsich Márton számadó gondnoknál legyen. E ládába lesz a templom pénze elhelyezendő. A tanács ez értelemben intézkedett is.

Ugyanekkor a tanács további rendelkezésig meghatározta a templom jövedelmét a harangozás címén, és pedig : egy harangozásért 45 krt. egyórai harangozásért egy forint 25 krajcárt, kis harangért 17 krt.

A számadó gondnok mindennemű jövedelemről jegyzőkönyvét vezetett, melyet időközönként a tanácsnak bemutatni tartozott. Fáradozásai jutalmául bizonyos évdíjat kapott a templom pénztárából. Mamuzsich Márton kezdetben hetven forint évdíjat húzott, utóbb 1789-ben a tanács 150 forintra emelte fizetését s meghagyta neki, hogy a templom számadásait pontosan vezesse s évről — évre eléje terjessze. A gondnok azonban e pontban hanyag lehetett, mert a képviselőtestület 1791-ben panaszt emelt ellene, mert nem vezeti a számadásokat, a pénzt nem szedi be, hanem a lelkészre bizza, miért is felhívja a tanácsot, hogy a gondnokot kötelessége teljesítésére szorítsa. A rendreutasítás nem tetszett Mamuzsich Mártonnak, miért is 1792-ben a gondnokságról lemondott. Helyére évi száz forint fizetéssel Taibl Mi-

hál választatott s kötelességévé tétetett, hogy a templom-pénztárt a gróf Battyán József hercegprimás által kidolgozott s a tanács által az itteni viszonyokhoz idomított szabályok szerint kezelje.

Ezen szabályok szerint 1) a gondnok egy ládát köteles tartani, melyben a beszedett pénzt s a templomot érdeklő okmányokat őrzi.

2) Leltározza a tanács s a képviselő-testület küldöttei előtt a templom ingó vagyonát, mely alkalommal különösen ügyeljen arra, hogy valamely tőke gyümölcsöztetés nélkül ne heverjen.

3) Készíttessen egy nagyobb könyvet, melybe bevezeti a templom leltárát, tőkéit, kegyes alapítványait, megjegyezvén: mily nagy tőke, kinél, mennyi kamatra s mily biztosíték mellett van elhelyezve? ugyanezen könyvbe jegyzi a stóla címén befolyó jövedelmet, mely több címen folyván be, ezek szerint lesz rovatolandó. E tekintetben tartsa szabályul, hogy a következő illetéket szedi; a) egy vers harangozásért 45 krt. b) egy órai harangozásért 1 ft 30 krt; c) lobogóért 17 krt; d) palástért 17 krt; e) koporsó takaróért 17 krt; f) füstölőért 10 krt; g) a szerpapi öltönyökért 30 krt; h) a templomba temetésért 12 frtot*) i) a temetési negyed**) (quarta funebris) fejében 7 ft 30 krt.

*) Ezen illeték, mivel a templom sírboltjába temetés kir. rendelettel tiltatott a katolikusok temetőjében épített sírboltokra vettetett ki, mint a század elején tartott kánoni látogatások jegyzőkönyvei bizonyítják, s ezen illeték 4 ft 20 krnyi összegben napjainkban is szedetik a templom javára.

**) A temetési negyed (quarta funebris) napjainkban Szabadkán ismeretlen; de — mint látjuk — a múlt században s e század elején szedett és pedig a templom javára. A temetési negyed eredete ez; hajdan szokásban volt a templomok körül temetkezni, ilyenkor a meghalt hívek valamit hagytak a templomoknak, vagy életben maradt hozzátartozóik adtak a templom részére valamit. Mivel pedig a plebánosnak van joga az a plebániájához tartozó minden hivateltetni, innen a plebániái egyháznak azon joga támadt, hogy minden, bármely templomnak vagy szerzetes rendnek a megholt által hagyott vagy végrendeletileg kikötött vagyonnak, vagy a hátramaradottak részéről tett adománynak bizonyos ré-

4) Hogy a teendői által tulságosan igénybe vett elkészen segítve legyen, a gondnok vagy a lelkész, vagy a templom szolgálai útján tudomást szerez a templom szükségéről s ezeket a bíró utalványára fedezi.

5) Az alamizna beszédésére perselyt készített, melyet ünnep- s vasárnapokon körülhordozás végett fonállal áthuzva s saját peesétjével megerősítve ad át a harangozónak. Istentösztelet után a harangozó a perselyt azonnal átszolgáltatja a gondnoknak, ki a pénzt magához veszi s miután az összeget a harangozó kézi könyvébe is bejegyezte, a perselyt ismét fonállal és saját peesétjével lezárván, annak visszaadja.

6) Hogy a gyertya ne vesztegettecsék, puhatolja ki a gondnok, mily mennyiségben szerzendő az be a közönség vagy a magánosok használatára. Ha valaki a gyászszertartások alatt gyertyát kíván vagy akarja, hogy a ravatalon vagy az oltárokon gyertyák égjenek, ilyenek a gondnok a kezeire bizott pénztár terhére szerezze be a kívánt gyertyákat, de ezeknek az evangeliumtól az áldozásig terjedő használatáért öt krajeárnyi díjat szedjen. A gyászszertartás végeztével a harangozó beszedi a gyertyákat, átadja a gondnoknak, ki azokat az arra rendelt helyen a templomban zár alatt tartja, amidőn pedig szükséges, a harangozónak ismét kiadja. A gyertya-hulladékot szintén a templom szolgálai gyűjtik össze s minden hóban átszolgáltatják a gondnoknak

szét követelhetto (portio canonica.) Ezen rész nagysága a helyi körülményitől függött a hol pedig erre nézve intézkedés nem volt, ezen portio canonica rendszerint a hagyományok negyed részét tette, mely temetési negyednek (quarta funebris) nevezetik. A hol ezen negyed 1523 óta 40 éven át divatozott, a trienti zsinat határozata szerint továbbá is fizetendő volt. Jelenleg a quarta helyett stola-illetmény szedezik. (Dr Szeredy egyháztörténet II. köt.) Szabadkán a temetési negyed a templom javára e század három első tizedében is szedettet, később nem akadunk nyomára.

ki azt a templom javára beváltja s erről számadásában említést tesz.

7) Minthogy eddigi tapasztalat szerint az egy haranggal harangozásért a templom részére semmi sem vétegett, a gondnok a szokásos negyven krajcárnyi stóla-illeték mellett a templom javára tíz krajcárt szedjen.

8) Tapasztaltatott az is, hogy a temetési keresztre akasztott selyem vagy kendő közönségesen eltűnt, ezentúl tehát ügyeljen a gondnok, hogy ezen tárgyak a templomnak beszolgáltassanak, s ha a templomnak rájuk szüksége nincs, értékesitse akár árlejtés útján is a templom javára.

9) A naplót, melybe a napi bevételeket s kiadásokat jegyzi, pontosan vezesse, hogy magát igazolni tudja, ha netán vizsgálat alá vettetnék.

Ezen utasítás szerint gondozta Taibl Mihál a templom vagyonát, ami sok munkát igényelhetett, melylyel nem állt arányban a díjazás. Ennek lehet tulajdonítani, hogy az 1796 ik év január 4-én beadta lemondását; de a tanács ezt nem fogadta el, hanem tekintve, hogy a templomnak nagyobb mérvben megindult építése nagyobb és szorgosabb felügyeletet kívánt, fizetését harminc forinttal emelte s ekként maradásra bírta.

Ez időtől kezdve a felsőbb hatóságok is beavatkoztak a templom-pénztár kezelése módjába. Így a helytartótanács 1796. április 19-én kelt rendeletében meghagyta, hogy a templom pénztárát a gondnokok a lelkeszszel együttesen kezeljék, év végén pedig azt a kerületi esperest és a hatóság küldöttei pontosan átvizsgálják s hozzá felülvizsgálat végett felterjesszék.

Taibl Mihált a gondnokságban Schmidt Mihál váltotta fel 1800-ban, kinek nagyon felszaporodott a

teendője, mert a templom pénztárát az építés folyamában kölesönvett tőkék súlya terhelte, az adósságot törleszteni kellett volna, mely körülmény az új gondnoknak sok aggodalmat okozott. Azonban enyhítette gondjait a tanács és a kath. képviselő, mert 1804. november 29-én határozatilag kimondotta, hogy a templom pénztárának az adósságból kiemelése végett a visszatérítési összeg a város kath. lakóira az adózás arányában fog kivettetni s ennek fejében mindaddig fizetni tartoznak, míg csak az adósság le nem hajlik. Ezen határozatát a tanács 1808-ban oda módosította, hogy a visszatérítés címén a város minden katolikus lakója minden adó-forint után hat krajcárnyi községi adót fizet.

Ugyanekkor vagy mindjárt a templom felépítése után a harangozási illeték is felemeltetett, bizonyosan az adósság könnyebb törlesztetése céljából s ezentul egy órai harangozásért három forint, félóraiért egy forint harminc krajcár, negyedóraiért negyvenöt krajcár szedettet.

Schmidt Mihál tisztázván a templom adósságát, 1815-ben lemondott a gondnokságról. Őt követte Pertich Márton, kire óriási munka várakozott, mert elődei-nek hibáit kelle pótolnia. Ugyanis Ujvári Dávid érseki helynök a helytartótanács rendeletére felszólította a tanácsot, hogy a templom számadásait 1809-től 1815-ig bezárólag újból átdolgoztassa s kijavíttassa. Ezen munka terhe Pertich Márton vállaira nehezült, ki azonban ettől meg nem rettent, hanem bátran szembe szállott a munka nehézségeivel s ezeket leküzdötte.

Pertich Márton huzamosabban viselte a gondnoki tisztet. Utódaik közül megemlítjük Czorda Ferencet, Szekenderovich Bránót, Mukich Simont, Tumbász Mátét,

Pacher Ferencet, Mukich Jánost, Czorda Bódogot, Hoffbauer Mátét, Zélich Mátét, Bacsich Mihált, Parcsetic Felixet, Mánich Pétert és Váli Antalt, ez utóbbiak napjainkban gondozzák a templom pénztárát.

A tanács mindig szorgosan ügyelt a templom pénztárára, melyből a gondnok s a lelkész bejelentésére fedezte a templom szükségait. Az ötvenes években a templom jövedelmének gyarapítása céljából a harangozási díjakat felemelte, a mi tekintettel a harangok nagyságára s romlás esetén megújításuk nagy költségeire, helyes intézkedésnek mondható; ennek kapcsán a nagy haranggal harangozást egy óra után beértve a harangozó díját is öt forint negyvenhat krajcárral, a közép harangokkal harangozást egy óra után két forint negyven krajcárral díjaztatta.

Az ötvenes évek végén 1859-ben a tanács a templom-pénztár kezelését felsőbb rendeletre a plebánia-hivatalnak adta át, melynek ebben a tanács és képviselő által választott két gondnok segítkezik, kiknek egyike a számadások vezetése és a templom érdekeinek védelme fejében 126 frtnyi évdíjat húz a templom pénztárából.

33. Az Istentisztelet rendkívüli helyei.

a) Kápolnák.

A nagy templom felépítése s berendezése után a Rókus-kápolna megszűnt lenni plebánia-templom s benne csak rendkívüli alkalmakkor tartatott Istentisztelet. Szent Rókus ünnepén azonban s nyolcada alatt minden napon tartatott s tartatik benne reggel szent mise, este felé pedig vécsernye.

A Rókus-kápolna többször ki volt téve a lebontás veszélyének. Így 1803-ban a város gazdasági ta-

nácsa elhatározta a kápolna lebontását, azzal indokolván e határozatot, mert a lebontást a főút szabályozása, az új templom kinézése és a vásárosok érdekei kívánják. Azonban a képviselő testület e határozat ellen foglalt állást és kimondotta, hogy csak azon esetben engedí e kápolnát lebontatni, ha egy más szintén szent Rókus tiszteletére építendő kápolna javára elégséges pénz gyűl össze, mely esetben a jelenleginek anyaga az új kápolnába lesz építendő. A kápolna helyéül pedig a zombori kapun túl eső azon telket tűzte ki, mely sírkertül volt kiszemelve s szent Rókus tiszteletére örök időkre fentartatni kívánta. A tanács megnyugodott a képviselőlet ezen határozatán s megbizta Schmidt Mihál egyház-gondnokot, hogy e célra pénzt gyűjtsön s annak idején az eredményről jelentést tegyen.

Az érseki hatóság maga részéről nem akadályozta a kápolna lebontása tervét, mint ez Takács Márton érseki helynöknek 1804. január 28-án kelt leiratából kitűnik, melyben kijelenti, hogy a tanács bármikor lehordathatja a kápolnának fából készült meghosszabbított részét, magát a kápolnát azonban, mivel ez fogadalomból épült, csak akkor bontassa le, ha a tervbe vett s ugyancsak szent Rókus tiszteletére építendő új kápolna elkészült.

Ezen leirat következtében a tanács meghagyta Szárich Jakab polgármesternek, hogy a Rókus kápolnának fából készült toldalékát hordassa le; maga a téglából épült kápolna azonban, minthogy másik nem építettett, megmaradt régi helyén.

A plebániák szaporítása alkalmával a tanácsnak a Rókus-kápolnára nézve azon terve volt, hogy anyagát a Rókus-külvárosban építendő templom falazatában fogja felhasználtatni; minthogy azonban a mondott városrész-

ben ez ideig templomot nem építtetett, terve is folytonosan várakozik a kivitelre.

1838-ik év szeptember 5-én nevezetes ünnepély volt a szt. Rókus-kápolnának; ugyanis ez évben s napon ünnepeltetett fenállásának századik évfordulója. Ez alkalommal Czorda Béla lelkész a tanácsesal egyetértőleg az emlékünnepély rendezésére vonatkozólag azt határozta, hogy a megelőző vasárnapon a híveknek megmagyaráztatik ezen emléknap jelentősége. A tanács pedig elrendelte, hogy szeptember 4-én este és 5-én reggel 21 mozsárlövés figyelmeztesse a lakosságot azon nap fontosságára. Szeptember 5-én pedig először a plebánia-templomban csendes szent mise tartatik, mely után körmenet indul a ferenciek templomába, melyben valamely atya alkalmi egyházi beszédet mond bunyevác nyelven s ezután ünnepélyes gyász-miscáldozat ajánlatik fel mindazok lelke üdvéért, kik száz év előtt az itt dühöngött pestis áldozataivá lőnek. A gyászszertartás után a körmenet a szent Rókus-kápolnához az ünnepély főhelyére vonul, mely előtt magyar egyházi beszéd mondatik s ezután az ünnepélyes háláadó szent mise tartatik, mely alatt üdvölvések lesznek. Ennek végeztével a körmenet bevonul a plebánia-templomba.

Ez ünnepély-terv kedvező idő mellett teljesen keresztül vitelett s az ünnepélyben Szabadka összes kath. lakossága élén a tanácsesal igaz buzgalommal s emelkedett hangulatban vőn részt úgy, hogy e nap dél-előttjén a lakások üresen állottak, mindenki a Rókus ünnepélyre sietett.

A második kápolna Szabadka határában Rottenhauseni Redl Ferenc az erdélyi kancellaria előadójának birtokán rendeztetett be 1794-ben. E nagybirtokos ugyanis azon kéréssel fordult az egyházmegyei hatóság-

hoz, engedje meg, hogy kelebiai kastélyában egy szobát Istentiszteleti helyül berendezhessen. Takács Márton érseki helynök ezen kérés indokait méltányolván, 1794. május 29-én aláírta az engedély-okmányt, mely szerint a kelebiai kastély egyik kápolnává alakított szobájában mely azonban más célra ne használtassék, szent misét szolgálhat bármely világi vagy szerzetes áldozár. Ünnepek és vasárnapokon az ezen kápolnában hallgatott szent mise által Redl Ferenc és családja eleget tesznek az anyaszentegyház mise-hallgatásra vonatkozó parancsának; a cselédség azonban a plebánia-templomra utasított. Ezen engedély érvénye csak egy évre terjedt s azért az év letelte után megújításért folyamodni kellett.

Ezen magánjellegű kápolna helyett a Redl-család 1804-ben egy más szilárd anyagból s nyilvános jellegű kápolnát építtetett, mely az 1863-ik évig állott, mely évben báró Redl Béla egy diszes stýlben kivitt kápolnát emeltetett, melyet ugyanazon év július 26-án Nehiba Ker. János tünini felszentelt püspök s érseki helynök szentelt fel szent Anna aszony tiszteletére. Ezen kápolna a nyilvánosság jellegével lévén ellátva, a benne hallgatott szent misével bárki eleget tehet az anyaszentegyház vásár- s ünnepnapok misehallgatására vonatkozó parancsának. Szent misét a ferenci atyák egyike szolgál minden vásár- és ünnepnapon.

A harmadik kápolna a gymnasiumi épület egyik nagy termében rendextetett be 1825-ik évben. Pajor János gymnasiumi igazgató ugyanis hivatkozva egyrészt az időjárás zordonságára, másrészt a templomoknak vásár- és ünnepnapokon túltömöttségére, mely miatt a tanuló ifjuság a templomba nem juthat, megkereste a város tanácsát, eszközölje ki az érseki hatóságnál, hogy a gymnasiumi épület egyik terme kápolnává ala-

kittatván, abban szent mise mondathassék, melynek hallgatásával az ifjuság eleget tehessen keresztény kötelességének. A tanács az igazgató ezen kérésére felirt az érsekhez. Klobusiczky Péter érsek a tanács indokait méltányolván 1825 — január 17-én kiadta az engedély okmányt, mely szerint a gymnasiumi épület egyik terme Istentiszteleti helyiségül berendeztetvén, abban akár világi, akár szerzetes áldozár, ha az anyaszentegyházzal közösségben van, szent misét szolgálhat vasár- és ünnepnapokon is, s a tanuló ifjuság ha ezen szent misén részt vesz, eleget tesz az anyaszentegyház fentebb jelzett parancsának.

Kivétettek ez engedély alól a következő ünnepek: áldozó esőtörtők, pünköszt, szent Péter és Pál apostolok ünnepe, Nagyboldogasszony ünnepe, a plebánia templom védszentének ünnepe, Minden szentek napja, karácson, vízkereszt és Gyümölcsestő boldogasszony ünnepe, ezen napokon a tanuló-ifjuság a ferenciek templomában hallgatott szent misét. Az érsek ezen engedély érvényének határidejét megszabni magának tartotta fen, egyszersmind kimondotta hogy a gymnasiumi kápolnában napjában egynél több misét szolgálni nem szabad, valamint nem szabad azon jelenlenni a tanuló ifjuságon s ennek tanárain és tanítóin kívül senkinek másnak. A szent misét közönségesen a hitoktató szolgálta. Ezen engedély kieszközlése után a gymnasium egyik terme csakhamar kápolnává alakíttatott és szent Imre herceg tiszteletére felavattatott. Az újabb időben (talán 1872-ik évben) ezen kápolna eredeti rendeltetésétől elvonatott s tanteremmé alakíttatott, minek következtében a tanuló ifjuság előbb a ferenciek templomában, utóbb 1876 óta a plebánia templomban hallgat ünnep — és vásárnapokon szent misét.

A negyedik kápolna 1868-ban emeltetett Antunovits Latinovits Anna úrnő költségén a rókusi temetőben és szent Anna aszszony tiszteletére avattatott. Istentisztelet leginkább szent Anna napon tartatik benne, vagy ha magánosok elhunytjaikért gyászmisét szolgáltatnak.

Az ötödik kápolna a legujabb időben 1877-ben épült a kálvárian Mukich Malagurszki Franciska földbirtokosné költségén s ugyanazon év július 7-én Kubinszky Mihály felszentelt tinnini püspök által a fájdalmas Boldogasszony tiszteletére avattatott.

A hatodik kápolna 1879-ben emeltetett a bajai úti temetőben Vojnits Szemző Jozefa költségén, azonban ez ideig Istentiszteletre fel nem avattatott.

b) Szobrok.

A Megváltó szenvedése körülményeit feltüntető kálváriáról már az első korszakban volt szó, melyben az a ferenciek templomának közelében volt felállítva. Utóbb a város terjedvén, a kálváriát más helyre kelle átvinni. Helyéül a város keleti részén elterülő azon domb választatott, melyen jelenleg az alföldi vasut polyaudvara terül el; e dombon bajsai Vojnits Mátyás nagybirtokos diszes kálváriát állittatott, a szenvedés egyes mozzanatait feltüntető tizennégy állomással. A kálváriát a városnak ajándékozta, a tanács az ajándékot elfogadta s annak fentartására kötelezte magát. E kálváriát Szucsich Pál kalocsai kanonok, előbb szabadkai plebános avatta fel 1817. november 17-én. E kálvária állott 1864-ig s a hivek által főleg a nagybüjti időszakban tömegesen látogattatott. Ez évben az alföldi vasut építése megkezdetvén, mivel a kálvária a vasut vonalába esett, azt le kelle hordatni. Új helyéül

a zombori kapu mellett a bajai temető szomszédságában fekvő magaslat jelöltetett ki, hová az előbbi kálvária és állomásai részei, tégláit, vakolatát sajátkezüleg, gyalog és fedetlen fővel vitte át Szabadka vallásos lakossága. Ez új helyén a kálvária ideiglenesen állított fel, tervben lévén egy más a város méltóságának inkább megfelelő diszes kálváriát építeni. A terv azonban sokáig várt a kivitelre. Ezért a hívek maguk vették kezükbe a kálvária-építés ügyét, melynek első lendületet Mukieh-Malagurszki Franciska földbirtokosnő adott, ki 1877-ben a kálvárián a fájdalmas szűz Anya tiszteletére diszes kápolnát építtetett s azt minden szükségességgel felszerelte. Példáját mások is követték s a tizennégy szenvedés-állomás építését vállalták magukra; majd gyűjtés rendeztetett a hívek közt a folyó költségek fedezésére; mások ajánlkoztak a keresztek és szobrok felállítására s ekként a kálvária egészen diszesen felállítva 1880. február 3-án Kubinszky Mihál tünini felszentelt püspök által megáldatván, rendeltetésének átadatott.

A Szent-Háromság szobra a főtér közepén 1815-ben emeltetett bajsai Vojnits Mátyás költségén, melyet ugyanazon év augusztus 20-án szent István király ünnepén Szucsich Pál lelkész áldott meg, ki ugyanekkor a szobor előtt felállított oltáron ünnepélyes szent misét mondott. Eredetileg ily szobrot a város tanácsa szándékozott állíttatni, mely célból 1798-ban alkudozásba lépett Held Frigyes pesti kőfaragóval, mivel azonban a tanács ennek 1763-évi felhatalmazatát magasnak találta, a kőfaragó pedig engedni nem akart, az egész terv abbahagyatott. Bajsai Vojnits Mátyás azonban, ki vallási célokra igen sokat áldozott, felfogta a tervet és a szobrot felállíttatta s a városnak ajándékozta, miután

a tanács ígéretet tett, hogy fentartásáról gondoskodik.

Nepomuki szent Jánosnak a város területén két szobra van; az egyiket Vermes Lajos állíttatta a főtéren 1807-ben, ez utóbb a Rádics-féle ház falazatába vágott fölkében helyeztetett el; a másikat a zimonyi úton Pukkel Sándor állíttatta 1870-ben saját kertje mellett. Vojnits Fábian alispán is állíttatott 1809-ben egy János-szobrót saját tanyáján, de erről jelenleg mitsem tudunk.

Szent Rókus szobrát Pertich Mátyás özvegye Markovics Antónia állíttatta 1855-ben a város-liget mellett téren. Előhe évenként sz. Rókus napján igen látogatott körmenet vezetetik.

c) Keresztek.

Szabadka lakossága a Megváltó iránti ragaszkodását és tiszteletét egyebek mellett a megváltás jelvényének a keresztnak felállításával is kitüntette. E század elejétől esaknem minden évben állíttattak fel keresztek, úgy hogy napjainkban bármerre vezessen utja valakit Szabadka határában, mindenütt találkozik a katolikus érzületre mutató ilyen jellel.

Már előbb említettem a Futó János által a mélykúti úton 1761-ben felállított fakeresztet, mely a legrégibb keresztnak tekinthető a szabadkai határban. Utóbb a keresztet többször meg kelle újítani, a mi mindig a család-tagok költségén eszközöltetett, míg végre 1866-ban Futó Pál, András és Ferenc fivérek a régi helyébe egészen új keresztet emeltek s annak fentartására örök alapítványt tettek.

1800-ban Dulich József és Márk emeltek keresztet a topolyai úton tekvő temetőben.

Az 1804-ik év két keresztnek adott léte; az egyiket Balázs Piri István állíttatta vörös márványból a nagy templom elé; a másikat fából Tumbász Máté és Albert állították a Rókus-kápolna elé, melyet utóbb 1855-ben Katona Sörke György diszes vörös márványkeresztrel váltott fel. Ugyanő állíttatta a halasi utcán az ugynevezett „fehér“ keresztet.

1807-ben emeltetett az ugynevezett „vörös“ kereszt a prágai hidnál Matulov Tamás, Hubert József, Szlifka Mihál és Jáger Pál költségén, melyet 1874-ben azon városrész magyar lakói kökeresztrel helyettesítettek s fentartására alapítványt tettek.

1808-ban Kalafatics Antal tétetett egy fakereztet a szegedi útra.

1810-ben Mateovics Máté és Kovács János a városban Szárics tanácsnok háza mellett állítottak egy fakereztet.

1812-ben Varga János és Tamás a ludasi pusztán emeltettek egy fakereztet.

1813-ban Takács Sánta Pál két fakereztet helyezett el, az egyiket a mélykúti — a másikat a keletibai úton.

1816-ban bajsai Vojnits Lőrinc táblabíró a pétervárad útra tétetett egy kökeresztet s azt a városnak ajándékozta, a tanács pedig megígérte, hogy fentartásáról gondoskodik.

1818-ban a zentai temetőben Vojnits Imre emeltetett fakereztet.

1819-ben két fakerezt állíttatott; az egyik bajsai Vojnits Máté által a zobnaticzai — a másik Dúlich József által a nagyfényi pusztán.

1820-ban a tavankúti puszta is kapott fakereztet és pedig nagybudafalvi Vermes Lajos költségén.

1822-ben három fakereszt helyeztetett el a határban, és pedig: a tavankúti pusztán Pertich Dömjén által; a bajmoki uton Pertich István lelkész által; és a szőlők közt Loncsárevics József által.

1827-ben két fakereszt emeltetett, az egyik bajsai Vojnits István táblabíró által a zobnaticzai pusztán: a másik ugyanott bajsai Vojnits Illés táblabíró által.

1828-ban almási Antunovits József a verusitsi — Szaghmeiszter Antal pedig a nagyfényi pusztán állítottak egy-egy fakeresztet.

— 1829-ben Crnkovich Ferenc és Lázár fivérek a bajai temetőbe egy fakeresztet; bajsai Vojnits Lőrinc pedig a szegedi uton állítottak egy kökeresztet.

1830-ban Cernyákovich Antal, 1831-ben pedig Laczkó Antal ügyvéd tétettek a suplyáki pusztára egy-egy fakeresztet.

1832-ben a Vojnich-Hajdú-család az új zentai temetőben; Rudich Vranich Adám, Péter és Pál fivérek a bajai temetőben; bajsai Vojnits Mihály pedig a vámtelki pusztán emeltek fakereszteket.

1835-ben két fakereszt állíttatott, az egyik a csantavéri uton Markovics József — a másik a kunbajai uton Sztantich József által.

1838-ban három fakereszt emeltetett; az első Lázár Ferenc által a körösi uton fekvő szőlőkben; a másik a sebesitsi pusztán Crnkovich György — a harmadik a topolyai uton Vojnich István és Dúlich József által.

1844-ben a szent-rókusi ideiglenes templom terén Tóth Ludasi Mihály emeltetett egy kökeresztet.

1845-ben az ideiglenes szent-györgyi templom elé a Csóvich család egy diszes vörös márványkeresztet

állíttatott; Pukkel István pedig a suplyáki pusztán egy fakeresztet.

1854-ben Sztipich József és Petronella a suplyáki pusztára tétettek egy fakeresztet.

1856-ban a keresztek száma kilencel gyarapodott. Az alsó és felső tavanküti pusztán az ott lakó katolikus hívek emeltek egy-egy fakeresztet, Vukovich József pedig a sebesitsi pusztán.

Ucernus Lázár özvegye a szegedi szőlők között; Markovich Antónia a bajai temetőben, Balkó Mácsai István a kórháztéren, Bulinesevich Sárosevich Mária a rókusi temetőben, Malagurszki Ferenc a békovai — Dulich Antal pedig a nagytényi pusztán emeltettek kökereszteteket.

1857-ben Ulrich Lőrinc állított fakeresztet a esikeriai pusztára.

1861-ben két kökereszt emeltetett; az egyik a pesti utcában az Osztroganac család, a másik a bajmoki országút kezdeténél Kosztolányi Mihál költségén.

1863-ban három kökereszt helyeztetett el Szabadka utcáin, az egyik Varga Pál által a pétervárad-utcán, a másik Mamuzsich Boldizsár által a bajai-utcában, a harmadik Vör Ferenc által az aranyzarvas-utcában.

1864-ben Kuluncsich Jakab emeltetett egy fakeresztet a békovai pusztán.

1868-ban Mikuska Lukács a szerb temető mellett, az alsó-esikeriai hívek pedig a csikeriai pusztán állítottak egy-egy kökeresztet.

1869-ben két kökereszt emeltetett, az egyik Sztantich András által a pacséri országúton, a másik Jaramazovich András által a györgyeni pusztán.

1871-ben Crnkovich Rókus a tavanküti pusztára tétetett egy fakeresztet; Sztipich Máté a györgyeni

pusztára szintén fakeresztet, Szerezla János pedig a bajai kapu mellé egy kökeresztet.

1873-ban Hadnagy Antal a csikeriai pusztán emeltetett kökeresztet.

1875-ben Dulich Dávid és Jakab fivérek a győryéni pusztán kökeresztet, Piukovis Ágoston a ludas pusztán fakeresztet, a Vukovich család a tavankúti temetőben szintén fakeresztet állítottak.

1876-ban idősb bajsai Vojnich Lukács emeltetett kökeresztet a nagyfényi pusztán.

1878-ban Osztroganac István állíttatott kökeresztet a kelebiai pusztán közel a mélykúti határhoz.

1879-ben Vukman Simókov Lázár a verusitsi pusztára kökeresztet állított.

1880-ban Vukov Szaniszló özvegye emeltetett fakeresztet a verusitsi pusztán.

1881-ben a palicsi fürdő mellett, az indóház áellenében emeltetett díszes kökereszt Milassin Jakab kezdeményezésére egybegyűlt adományokból.

1882-ben özvegy Polyákovich Benedekné a békovai — a Peich-család a mérgesi — a Pertich-család a sebesitsi pusztán állítottak kökereszteket.

Ezen kereszteken kívül a ferenciek temploma elé a Kulunesich család, a zombori-utcára Mánich Balázs tétetett kökeresztet, a mélykúti országúton szintén látható magas fakereszt, melynek alapítója ismeretlen.

V. FEJEZET.

A lelkeszet s a nép-élet köréből.

3-A. §. Áttekintés.

A szabadkai plebánia világi papokra bízván, ezek minden lehető buzgalmat kifejtettek, hogy hiveiket a vallásosság s ezzel kapcsolatban az erkölcsiség

terén istápolják. Ez okból minden eszközt felhasználtak, melyet a lelkészettan ajánl, hogy célt érjenek.

Az Istentisztelet a behelyező érseki biztos fentebb közölt szabályai szerint tartatott; az Isten ígéje pontosan hirdettetett, az egyházmegyei főhatóság gondoskodott, hogy a nép nyelvét értő lelkészekben hiány ne legyen; a szentségeket a lelkészek kiszolgálták, az ifjúságot a ker. hit- s erkölestanban az ünnepek s vásárnapok délutánjain oktatták és gondosan felügyeltek, hogy a reájok bízott nép közé visszaélések ne férközzenek s ha ilyeneket észleltek, ezeket megakadályozni s orvosolni iparkodtak.

Ezen törekvésük közben buzgó támogatásban részesültek a városi hatóság részéről, mely maga is nagyon szíven hordozta, hogy a nép az ösöktől tanult erkölességben megmaradván, a rend- és békéhez szokjék. A helytartótanács is számos rendeletet küldött valamint más — úgy a szabadkai hatósághoz is, melyben utasítja ezt, hogy a lelkészeknek a nép javára irányuló munkásságukat minden módon támogassa, sőt szükség esetén hatalmát is latba vesse.

Az első világi lelkész dr. Ránics erélyes és tudományos pap lévén, szigorúan ügyelt is, hogy az egyházi s a világi hatóságok által kiadott rendeleteket a nép úgy, mint az elöljárók pontosan megtartsák.

Kezdetben ez nem lehetett nehéz feladat; de utóbb, midőn a város lakossága szaporodott s a tanács — bár gondos körütekintéssel — az ország minden vidékéről jelentkezőket felvett a város kötelékébe, e feladat nehezzé lett; mert a letelepültek magukkal hozták előbbi lakhelyükön elsajátított szokásaikat, gyengéiket, melyek az itteniekkel ellentétben állottak s melyeket ezekhez idomítani vagy teljesen feladni igen nehéz, sőt lehetet-

len volt azoknak, kik életük nagy részét másnemű fegyelem alatt töltötték el. Az ő szabadabb életmódjuk valószínűleg befolyásolta az itteni lakosokat is és ennek lehet betudni, hogy a lakosok száma nagyobbodván, több kihágási eset is fordult elő.

Ránies azonban a kihágók megfenyítésére azonnal felhívta a tanács figyelmét s így a baj tovaterjedését lehetőleg megakadályozni iparkodott; de midőn a míveltebb osztály egyes tagjai által a pontos megtartás végett sürgetett egyház-politikai szabályok ellen elkövetett vétségekre is kiterjedt figyelme s midőn az intések mitsem használnván, a hatóság fellépését hivatalosan sürgette, szomorú visszavonás ütött ki, mely annyira elmérgesedett, hogy az érseki hatóság a kedélyek lecsillapítása végett beleegyezett az első lelkész áthelyezésébe is, mint említettem.

Hogy az ily egyenetlenség pen nem vált a nép erkölcsi tökélyesedése előnyére, a tény természete hozza magával.

Az Isten és egyház parancsainak megtartásában valami könnyelműség érvényesítette magát. Így például a vásár- és ünnepnapok megszentelésében nagy szabadsalmakat engedett magának a lakosság úgy, hogy a helytartótanács ismételve ráparancsolt a város tanácsára, hogy az ez ügyben 1772-ben hozott udvari rendelet megtartását szigoruan ellenőrizze.

A nép közt az engedelmesség és makacsság mind nagyobb terjedelmet vett. A hitoktatásra az erre kötelezett ifjuság nem igen jelent meg úgy, hogy az elmaradozókat büntetéssel kelle kötelmeik teljesítésére serkenteni; e helyett gyűlhelyein szokásos körtáncával mulatta magát a tanítás és délutáni Istentisztelet alatt is. A keresztény élet tisztasága körül is több kihágás merült fel; sőt az iskolai ifjuságra is az esti

órákban rendőrökkel kelle ügyeltetni, hogy menthetlen magaviseletének vége szakadjon. Ránics lelkész tiz krajcárnyi jutalmat ígért a rendőröknek minden este kószáló elfogott tanuló után.

A törvény tisztelete egyáltalán kezdett a szabadkai népben megrendülni s talán nem csalódom, ha ezen szomorú jelenség okául az előbb említettekén kívül hozzá adom a II. József császár által behozott s az egyház beléletébe s a katolikusok vallásos szokásaiba ütköző ujításokat.

József császár ugyanis a magyar kath. egyház védnöksége jogkörét önkényüleg magyarázván, nem elégedett meg az egyház külső ügyeibe avatkozással, hanem még a szertartásokat s a jámbor szokásokat is megrendszabályozta.

Igy beavatkozott a bucsújárások rendezésébe s megtiltotta a bucsúmenetet oly helyre, hová egy nap alatt eljutni nem lehet. Szabadka lakói pedig már ez időben is örömmel zarándokoltak a Baranya-megyében fekvő Mária-Gyűdre, mely örömuikről most le kelle mondaniok. E rendelet tehát mindenesetre zavarólag hatott vallásos lelkületükre.

Még kellemetlenebbül érintette a kath. hiveket azon rendelet, melynek értelmében tiltva volt a nagyheti ajtatosságokat a hazánkban megszokott módon ünnepelni. E szerint a nagypénteki megragadó szertartás legfenségesebb része : az Ur koporsójának felállítása és a koporsóba tétel eltiltatott, s ezzel kapcsolatban eltiltatott a Megváltó diadalát hirdető feltámadási körmenet is. Mily elszomorító benyomást tett ezen változtatás a hivekre, kitünik a megyei papságnak az érseki hatósághoz intézett panaszaiból, mely ezek által indítatva néhány év múlva saját felelősségére — nem

törődve József császár rendeletének szigorával — a régi szokás felvételét elrendelte.

Ep ily rossz hatása volt a népre a megválasztott tisztviselők eskütetele megváltoztatásának. Szabadkán a rendezés óta szokásban volt, hogy a tisztviselők megválasztásuk után a plebánia-templomba mentek s itt szent misét hallgatván tették le a hivatalos esküt, mire Te Deum következett. Ezen szokás meggyezett a nép vallásos meggyőződésével s reá emelőleg s biztatólag hatott. Ezen szokást József császár egyszerűen eltörölte s elrendelte, hogy ezentul a tisztviselők a város-ház tanácstermében tegyék le a hivatalos esküt.

Ilyen s hasonló változtatások rosszul hatottak a népre, mely ellenséges megjegyzésekkel kísérte azokat s azon véleménynek kezdett hódolni, hogy ha a válás törvényei ily könnyen megváltoztathatók, és a mit előbb szentnek, sérthetetlennek tekintett, az most egyszerűen eltöröltetik; őt sem kötelezhetik ezek oly szorosán s ekként a leverő eredmény csakhamar tapasztalható lőn, mely Ránicsnak lelkeszi működésének utolsó éveiben sok keserű órát szerzett.

Igaz, hogy József császárnak az egyház beléletére hátrányos rendeletei halála után hatályukat veszítették, ámde az azok befolyása által lábrakapott szabadosságot már nehéz feladat lőn orvosolni, sőt lehetetlen volt, mert a csakhamar kiütött francia háború s ennek kapcsában a katonáskodás épen nem volt alkalmas tényező a régi erkölcsök visszaállítására.

Ezért az engedetlenség, a makacsság, az elüljárók iránti tiszteletlenség, sőt a személy — és nagyon biztosság hiánya mind jobban érezhető lőn. Kitűnik ez a tanács egyes intézkedéseiből, melyekkel a baj megszüntetésére hatni akart; kitűnik azon feljegyzésből is

melyet 1818-ik évről a plebánia levéltárában találunk s mely szerint a mária-gyüdi búcsúsok, tehát jámbor szándékkal útra kelt zarándokok ezen útjukban oly szemtelenül, oly botrányosan viselték magukat, makacsságuk és engedetlenségük oly fokú volt, hogy a szabadkai egyházi elüljáróság a botrány és visszaélés megszüntetése végett a gyüdi búcsújárást megszüntette, illetőleg nyilvános jellegétől megfosztotta, a mennyiben a zarándokoknak sem keresztet, sem zászlót, sem lelkészt, ki a zarándokokat vezesse, nem adott.

Lassan-lassan azonban az egyházi és világi elüljáróság együttes buzgó törekvésének sikerült — legalább némileg — a nép közt lábrakapott szabados-
ságot korlátozni.

Oroszlánrész jutott ebben az 1821-ben itt működött királyi biztosságnak, melynek rendeletére a tanács saját kebeléből bizottságot küldött ki oly utasítással: készítsen javaslatot, mely a nép kimivelését s erkölcsi életének biztosítását célozza, megjelölvén azon eszközöket is, melyek alkalmasak lennének egyrészt a szellemi tökélyesülést emelni, másrészt az uralkodó visszaéléseket meggátolni s kiirtani. Ezen bizottság elkészítvén munkálatát, javallja a városnak több plebániára osztását, templomok építését, a lelkészek gyakori s beható intelmeit; továbbá iskolák állítását, a tankötelezettség behozását s a gyermekeiket iskolába nem küldő szülők szigorú megbüntetését. Ugyanezen bizottság javasolta, hogy a város kerületi elüljárói minden még kényszereszközt is felhasználjanak, hogy a népet könnyelmű, vétkes, bárdolatlan s durva szokásainak elhagyására bírják, melyek a káromkodásokban, beestelenítésekben, önhatalmaskodásban, huzamos lakodalmaskodásban, szünet nélküli lakmározásokban, éjjeli kóborlásokban, le-

sekedésben, malom alatti lepszelésben s más hasonló illetlenségekben vannak jelezve.

Az e korban uralkodó béke kedvezett is a jóakarató törekvésnek s bár 1827-ben gyakori lopásokról, erőszakoskodásról, gyújtogatásról tétetik említés, mely kihágások ismét szigorúbb rendszabályok alkalmazását tették szükségessé ; mindazáltal a nép mindinkább belátta a javulás szükségét és az 1831-ben kitört kolera, mely a lakosságot roppant félelemmel töltötte el, csak előmozdította a javulást, melyet az előtt kényszer útján is alig lehetett biztosítani.

A béke általában kedvez az erkölcsi élet gyarapodásának s ez látható volt az 1848-ig lefolyt időszakban. Ekkor azonban hazánk nyugalanság s harcok színhelye lön ; városunk is sokféle zaklatásnak volt kitéve s a folytonos nyugtalanítás közben sokféleképen kivonta magát az erkölcsi törvények köteleke alól.

A béke helyreállta után visszatért ugyan a nyugalom a kedélyekbe is, azonban a hajdani szigorú erkölcsök s erényes életmód sok kívánni valót hagytak maguk után ; míg az utolsó lefolyt évtizedben városunk közéletében dúlt társadalmi harc még inkább gyengítette az amúgy is megrendült erkölcsi érzületet.

35. §. *A szentségek kiszolgáltatása.*

a) A keresztség.

A kis rézedényből álló keresztkút 1773-ik év október 1-én a ferenciek templomából a Rökus-kápolnába, mint ideiglenes plebánia-templomba helyeztetvén, a keresztség itt szolgáltatott ki ; az új templom berendezése után pedig ennek szentélyében lön elhelyezve. Mivel

pedig az új templom díszével a régi keresztkút egyszerűsége nem fért össze, 1804-ben új keresztkút állíttatott, melyet 1825-ben egy másik ma is fennlevő váltott fel, vörös márványból készült medencével, mely fölé csinos szekrény van elhelyezve a szent olajok számára, a szekrény fölött Krisztus kereszttetetését ábrázoló faragvány foglal helyet. Ezen keresztkút azon büntetés-pénzből szerzettetett be, melyet az eljegyzéstől elégséges ok nélkül visszalépett jegyesek fizettek a templomnak.

A kereszttelésnél használt edények többnyire rézből vagy ónból készültek, mig nem 1825-ben bajsai Vojnits Jozefa almási Rudics József neje elsőszülöt fia János kereszttetése alkalmából a keresztkutat egy ezüst korsócskával ajándékozta meg, melyhez utóbb a szent olajok tartására szintén ezüst szelencék szerezettek be.

Az egyház szabálya lévén, hogy az újszülöttek mielőbb megkereszttessenek, e szabály ezen korban is megtartatott. A kereszttelésnél a kántor köteles volt szolgálatot tenni, a melyért bizonyos mérsékelt díjat szedett. Egykor a kántor távolléte egész sérelmet idézett fel, mely a Ránics elleni vádak közt szintén szerepelt. Történt ugyanis, hogy Katancsich Elek neje gyermeket szülvén, ezt a délelőtti órákban megkereszttetés végett a templomba vitték; mivel pedig a kántor nem volt a templomban, a lelkész a bábát a kántor elhívására utasította, mit ez megtagadott. A lelkész a baba engedetlensége által megsértetvén, s valószínűleg haragra gyúlván, a kereszttelést nem teljesítette, miért is a baba a gyermekkel s keresztanyjával nemes PocsKay Terézszel hazatérni kényszerült, a délutáni órákban azonban visszatérvén, a keresztség feladatott. Ebből nagy sérelmet

esinált a Ránics ellen különben is már elkészeredett tanács s a lelkész eljárását odamagyarázta, hogy ez ily módon is sérteni akarja őt, miért is még erőlyesebben sürgette a szentszéket orvoslásért.

Volt azonban oly eset is, midőn a gyermek születése után azonnal a keresztségre fel nem ajánltatott, de ez a ritkaságok közé tartozhatott, mert csak egy eset van feljegyezve, midőn a keresztelés megejthetése céljából a lelkészi hivatal a hatóság támogatását vette igénybe. A kérdéses gyermek is törvénytelen ágyból származhatott, s az ily gyermek szülője az egész város gúnyjának levén kitéve, hogy ezt elkerülje, eltitkolta gyermekét s azt keresztségre sem vitette. Mások pedig törvénytelen gyermeküket törvénytelen férjük nevére iratták, ekként akarván félrevezetni a lelkészi hivatalt s a közönséget. Szucsich lelkész jelentett be két ily esetet 1811-ben. Utóbb a törvénytelenül születettek száma szaporodott, szülőiket azonban a lakosság csak megvetésben részesítette.

Napjainkban a szemérem-érzet ismét veszni kezd s némely törvénytelenül szülőnő magát a törvényesek mellé merészli sorozni. Ezen vakmerőség a lelkészek által megérdemlett megrovásban részesül ugyan, de nem ártana erőlyesebb rendszabálylyal is megfékezni azt.

A gyermek az egyház parancsa értelmében csak valamely szentnek nevére kereszтелtethetett; később azonban más nevek is csatoltattak a szent neve mellé, sőt fordultak elő esetek, midőn csakis pogányok által használt neveket akartak a szülők gyermekeiknek adatni, ilyenkor a lelkészek mindig valamely szentnek nevét tették a többi elé.

Hasonlóképen többször kivonták magukat a szülők azon rendelet alól, mely szerint gyermekeik mellé

keresztstülőkül csak katolikusok, legalább 12—14 évesek és megbérmáltak alkalmazhatók; mert találhatni gör. keleti és protestans vallásu keresztstülőket, sőt kiskoruakat is, kiket a lelkészek egyházi szabályaik dacára nem kifogásoltak. Napjainkban azonban az egyháznak ez irányu rendelete szigoruan megtartatik úgy, hogy keresztstülői tisztre más vallásu vagy kiskoru nem bocsáttatik.

A stülönőknek felgyógyulásuk után a templomba vezettetése — avatása — is szokásban volt s az egyházi elüljáróság által szorgalmaztatott. Utóbb azonban — mint napjainkban — egyesek az egyház áldását kicsinyelvén, az avatásról el-elmaradtak; valamint sokan szakítottak azon soha eléggé nem ajánlható jámbor szokással is, hogy előrehaladott állapotukban meggyónjanak s megáldozzanak.

A bábákra szintén kiterjesztette az egyházi hatóság figyelmét, mert azok ügyessége vagy ügyetlenségétől függ sok esetben úgy az anya, mint az újszülött földi s örök jóléte. Ez okból már 1777-ben sürgetőleg felhivta Ránics lelkész a tanács figyelmét a bábákra, kérvén, hogy ne engedje meg bármely nőnek a stülönők körül ténykedni, mert tudatlanságuk miatt igen sok gyermek elhal. Mire a tanács elrendelte, hogy minden bábaskodással foglalkozó nő a város orvosa előtt jártasságáról vizsgát tegyen s csak ha e vizsgát sikerrel állotta ki, gyakorolhatja a bábáságot. Utóbb azonban e téren is érvényt szerzett magának a könyvelméség, s azt mondhatni — főleg napjainkban — hogy majdnem annyi a bába, mint a stülönő, különösen a tanyákon, hol minden öregebb nő gyakorja a bába tiszteét, kiknek járatlanságuk miatt sokszor úgy az anya, mint az újszülött halálos veszélybe esnek s elhalnak.

Megemlitendő még, hogy a mult században, különösen a bevándorló magyarok, kik vagy az evangélicus vagy a reformált vallás hívei voltak, a kath. egyház kebelébe tértek, ezért Szabadkán a mult században görög keletieken kívül más vallásuak nem is voltak, mely állapot egyébként megfelelt a város kiváltsági levelének, mely szerint kötelékébe csak római katholicusokat vehetett fel.

b) A bérmlás.

A bérmlás szentségének kiosztása céljából Kalocsa érsekei, vagy segédpüspökeik e korszakban is többször meglátogatták Szabadkát, mely mindig tekintélyes számú bérmlándót bocsátott a főpásztor megerősítő jobbjá alá.

A világi papok lelkeszkedése alatt először bérmlt itt gr. Battyán József kalocsai érsek 1775-ik év május 7-én s következő napokon. 1791 — július 3-án s 1797 — október 12-én s következő napokon gr. Kollonics László érsek bérmlt. Ez évek után 1829-ig volt-e bérmlás Szabadkán — nem tudni, mert a plebániái levéltárból a háborús idők miatti gyakori költözködés következtében az erre világot vethető adatok hiányoznak. 1829 — május 12-én s a következő napokon Klobusiczky Péter érsek szolgáltatta ki a bérmlás szentségét. 1835-ben Girk György felszentelt püspök bérmlt itt. 1853-ban Kunszt József érsek 9872-nek és 1864-ben 9346-nak adta fel a bérmlás szentségét. Haynald Lajos érsek 1868-ban 4720-at, 1874-ben 4600-at bérmlt meg. 1877-ben Kubinszky Mihál felszentelt püspök 1677-et, 1880-ban pedig 1630-at bérmlt.

A főpásztor látogatása Szabadkán mindenkor ünneppül tekintetett, útja a városon keresztül valódi diadal-

menet volt, melynek fénye emelésére a legujabb időkig a város hatósága minden lehetőt megtett; mely buzgalma magyarázatát abban leli, hogy hajdan a város a látogató főpásztort saját vendégének tekintette s ellátásáról ő gondoskodott; erre mutat legalább az 1774-ik évben írt tanácsülési jegyzőkönyv, melyben a pénztárnok jelentést tesz azon költségről, melyet az itt időző érsek megvendégelésére fordított.

Egyáltalában Szabadka városa mindenkor kitüntette főpásztoraihoz kegyeletes ragaszkodását, melyet ezek szintén jóakaratu hajlammal viszonzottak.

c) Az oltáriszentség.

A katolikus Istentisztelet központja az oltáriszentség, melyben a Megváltó Isten-ember a kenyér színe alá rejtőzve trónol hívei között. Ezen szentséget minden időben a legnagyobb tiszteletben tartotta Szabadka kath. lakossága. Ha nyilvános imádásra lőn kitéve, mint farsang három napján, vagy a nagyhét utolsó napjaiban, tömegesen kereste fel a szent csarnokot, hogy az Isten-embernek hódolatát bemutassa. Ha körmenetben körülhordoztatott, mint Urnapján, a határ legtávolabb pontjáról is örömmel sietett be, hogy Jézus diadalünnepén részt vegyen. Az újhód-vasárnapokon, midőn az oltáriszentség kitétetett s a templom körül körmenetben hordoztatott, a katolikusok szívesen mentek az oltári szentség imadására. A nagyhét utolsó napjaiban pedig alig volt s van Szabadkán katolikus, ki az Ur-koporsójában elhelyezett oltáriszentséget meg nem látogatná s a feltámadási körmeneten részt nem venne.

Zavarólag hatott az oltáriszentség tiszteletére II. József császárnak 1785 — december 20-án kiadott rendelete, melyben a többek közt tiltotta, hogy köz:

napokon az oltáriszentséggel ünnepélyes áldás adassék, egyedül azt engedélyezvén, hogy az áldoztató kehelylyel történjék az. Ugyanő elrendelte, mint már említve volt, hogy a magyar kath. egyházban szokásos nagyheti megragadó ajtatosság annyiban változást szenvedjen, hogy nagypénteken az Ur koporsót felállítani, abban az oltáriszentséget elhelyezni s imádni tilos, úgy szintén a nagyszombati feltámadási körmenet hagyassék el. Ezen rendelet következtében a mondott ajtatosságok egy ideig csakugyan szüneteltek; de a kalocsai főmegyében s így városunkban is a régi magyar szokást Takács Márton érseki helynök 1790-ben visszaállította.

Az oltáriszentség tiszteletét Szabadka lakossága annak gyakori vételével is nyilvánította. A husvéti és karácsoni időszakban alig volt a hivek közt, a ki az Ur asztalához nem járult volna; de ezen ünnepkörön kívül is gyakran magukhoz vették az oltáriszentséget. Betegség idején pedig első gondjuk volt kérni a lelkészt, hogy az oltáriszentséget vigye el nekik. Ilyenkor a lelkész karingbe és stólába öltözve, a mellén viselt erszényben aranyozott ezüst szelencébe zárva vitte azt a beteghez. Előtte a kántor vagy segéde égő lámpát vitt s kezében csengetyüt, melylyel az átmenőknek jelt adott az oltáriszentség imadására s a betegért imádkozásra. Később a kántor kivonta magát e kötelezettség alól s napjainkban közönségesen a beteghez hívó — leginkább nők — teljesíti e tisztt, bár a régibb rendeletek határozottan eltiltják, hogy az oltáriszentség előtt nő lámpát vigyen és csengessen.

Napjainkban betegség idején nem tapasztalható minden kath. hívónél azon soha eléggé nem ajánlható gondosság, mely szerint az oltáriszentséget idején magához venné, hanem sokszor a legvégső szükség idején

keresik meg a lelkészt ; melynek oka a legtöbb esetben a meggyengült vallásos érületben s az iskolázottaknál a tulvilági lét tagadásában keresendő.

Az oltáriszentséggel kapcsolatban — kell — hogy említést tegyek a szent mise áldozatról, mely tudvalevőleg nem más, mint Krisztus testének és vérének a kenyér és bor színe alatt Istennek feláldozása. Valamint a keresztények mindenkor és mindenütt a legnagyobb áhitattal ünnepelték ez áldozatot, úgy Szabadkán is minden lehetőt megtett úgy a védnökség, mint az egyházi elöljáróság, hogy a szent mise minél fényesebben ünnepeltessék.

Természetes, hogy míg az Istentisztelet helye a Rókus-kápolna s a hozzácsatolt fasátor volt, szerényebb volt a mód is, melyen a szent titkok külsőleg is kellő kifejezést nyertek ; de midőn az új templom felépült s rendeltetésének átadatott, a szent mise is nagyobb fényvel ünnepeltetett. Kezdetben ugyan, mivel a templom pénztára az építkezés folytán adósságba merült, fényesebb egyházi készlet beszerezhető nem volt arányban a templom nagyszerűségéhez s csak egyes magánadakozók gyarapították a templom ruhatárát. Azonban a város tanácsa nem tudott sokáig ellenállni az Istentisztelet fényessé tétele iránti buzgalmának s be nem várva a templom adóssága lehajlását már 1805-ben egy nagyszerű egészen arannyal szőtt miseruha-készletet két szerpapi öltönyvel, vécsernye palásttal s a többi járulékkal szerzett be, melyhez hasonlót a pécsi püspöki templomban láthatni. Ezen díszes miseruha-készlet, bár már meglátszik rajta a 80 éves használat s javítást igényelne, napjainkban is a karácsoni ünnepkörben használtatik.

Az ünnepélyes nagy mise emelése végett a

tanács már a század elején rendes templomi zenészeket fogadott fel, kik vásár- és ünnepnapokon zenével kísérték az éneket. 1803-ban öt ily zenész említették Arnold György kántor és karigazgató vezetése alatt, t. i. Szabatka József, Thuma Vince, Pfundstein József, Likárecz Vencel, Heger János, kik a város pénztárából harminc forint évi fizetést huztak s a közterhek viselésétől fel voltak mentve. Később számuk szaporodott s napjainkban teljes zenekar tesz szolgálatot az ünnepélyes nagy mise alatt.

A miseszolgálat rendjében is az 1773-iki megállapodástól többször eltérés történt. Így 1793-ban Lukics János lelkész a tanácscsal egyetértőleg behozta, hogy a nyári évszakban szent György naptól szent Mihál napig hétköznapiakon az első szent mise reggel öt órakor szolgáltatott, a téli évszakban pedig szent Mihál naptól szent György napig reggel hét órakor; a másik mise kivétel nélkül nyolc órakor s a harmadik tíz órakor tartatott.

Ünnep- és vasárnapokon az első mise után közvetlenül magyar egyházi beszéd következett; kilenc órakor volt a nagy mise, melyet a bunyevác nyelven mondott egyházi beszéd követett, mire ismét egy csendes mise következett, mely közönségesen német misének hivatik, mert ezalatt a kántor németül énekelt.

Ezen szokástól 1810—13-ban eltérés történt s a napjainkban is érvényben levő rend hozatott be, mely szerint az első szent mise ünnep- és vasárnapokon hét órakor, köznapokon pedig a nyári évszakban hat, a télben hét órakor tartatik; a második mise ünnep- és vasárnapokon az első misét közvetlenül követő magyar egyházi beszéd után körülbelül nyolc órakor, köznapokon nyáron hét, télen nyolc órakor van; a nagy mise

ünnap- és vasárnapokon a fél tizkor kezdődő dalmát egyházi beszéd után körülbelöl tiz órákor, köznapokon pedig rendszerint tiz órákor mondatott.

Azelőtt, míg a tábori lelkeszségek olykép voltak szervezve, hogy minden ezrednek saját segédlelkésze volt, ünnap- és vasárnapokon kilenc órákor a katonák részére saját papjuk mondott egy csendes misét, mely alatt az ezred zenekara egyházi dallamokat játszott. Napjainkban a katonaságnak nincs külön miséje, hanem néha a templomba vezettetik egy-egy század s a többi hivekkel együtt hallgat szent misét.

Az anyaszentegyház hite és tanítása szerint a szent mise az elhunytak lelki javára is haszonnal bírván, meg kell emlékeznünk a halotti misékről is.

Szabadka városának második kezdete óta elég oka volt a gyászra, s ezért halottjai emlékét mindig kegyelettel őrizte s városunk katolikusai elhunyt szeretteikért rendszeren mutattattak be az Urnak engesztelő szent miseáldozatot.

Ezen halotti misék vagy a halálozás, vagy a temetés napján szolgáltattak; ha ez utóbbi eset volt, a holt tetemei a templomba vitettek, s akkor mutattatt be az áldozat. Ez a szokás a kereszténység őskorából származik s mindenütt fenn volt, sőt a külföldön és hazánk s a kalocsai főmegye némely plebániájában napjainkban is érvényben van; de városunkban már 1775. óta, melyben az ezen szép szokást eltöltő udvari rendelet kibocsáttatott, nem dívik többé. Halotti misék szolgáltattak továbbá a halálozás után következő nyolcadik és harmincadik napon, továbbá félév múlva s a halálozás évfordulati napjain.

d) A penitencziatartás.

Az Istennel kibékülés kegysszere e szentség, melyben a töredelmes bűnös bűnei bocsánatát megnyeri. Az ember erkölcsi tökélesülésére s lelke nyugalmanak visszaállítására nagy befolyásánál fogva a hívek mindig szívesen járultak e szentség felvételéhez úgy, hogy a husvéti s karácsoni ünnepek idején alig volt valaki, a ki a töredelem szentségéhez nem járult volna. Utóbb azonban hanyagok is találkoztak, kik megvetették az isteni kegyelem megszerzésének ezen eszközét.

Napjainkban főleg az úgynevezett műveltebb osztály az, mely elhanyagolja a töredelem szentségét és lelkét ekként megfosztja éltető elemétől. Ezen csak nevük szerint katolikusoktól eltekintve Szabadka katolikusai nagy számban és gyakran keresik fel a gyónószékeket, melyekben lelki bajaikban enyhülést keresnek és nyernek.

A penitencziatartás szentségével összefüggésben levén a bűsű, melyben a bűnös a bűnei által megérdemelt ideiglenes büntetések engedésében részesül, megemlítjük, mily bűsűkedvezményben részesült a szabadkai egyház 1773. után.

Első helyen említjük a szent Rókus napjára engedélyezett bűsűt, melyet XIV. Benedek pápa 1755. april 30-án adott hét évi tartamra; ezen bűsűről már fentebb is volt szó; de mivel 1794. augusztus 26-án VI. Pius pápa ezen bűsűt örök időkre engedélyezte, meg kell e korszakban is említenünk. Az engedélyező pápai breve feltételül tűzi ki a töredelmes gyónást és áldozást, megkívánja, hogy a bűsűban részesülendő szent Rokus napján, ha vasárnapra esik, ha pedig köznapra, az azt követő vasárnapon a plebáuiatemplomot meglátogassa s a keresztény fejedelmek egyességeért,

a tévelyek megszűnéseért s az anyaszentegyház felmagasztalásáért buzgón imádkozzék.

Ugyanezen pápai irat megengedi a kalocsai érseknek, hogy sz. Rókus napján kívül még két tetszés szerinti napot választhat, melyre ezen breve értelmében szintén teljes búcsú engedélyeztetik. Ennek alapján gr. Kollonics László érsek 1795 — január 6-án ama napokat szent György vértanu és szent Teréz szűz ünnepeit jelölte ki olyképen, hogy ha ezen ünnepek vasárnapra esnek, e napon — ha pedig köznapra esnek, az őket követő vasárnapon nyerhető el a fent említett feltételek alatt a teljes búcsú.

A másik a belvárosi főtemplom javára engedélyezett búcsú a közel múltban eszközöltetett ki XIII. Leo pápától 1879 — augusztus 8-án. E búcsú augusztus hó egyik a főpásztor által kijelölendő vasárnapján nyerhető el a szokott feltételek alatt. Tapasztaltatván ugyanis, hogy a rózsafüzérről nevezett imatársulatnak e plebániában megalakulása évfordulójára igen sok zárándok érkezik a vidékről, az egyházi elüljáróság kieszközölte, hogy ezen zárándokok s a helybeli hívek teljes búcsút nyerhessenek. S minthogy az alakulás évfordulója szent István magyar király ünnepét követő vasárnapra esik, azért a kalocsai érsek is eme búcsú elnyerhetése napjául sz. István ünnepét követő vasárnapot jelölte ki. Ezen búcsút engedélyező okmány érvénye azonban csak tíz évre terjed, mely után megújítandó.

Ezen búcsúkhöz járulnak még az egész egyházra kiterjesztett érvényű búcsúk Jézus névünnepén s ennek nyolcada alatt, továbbá Mária névünnepén, valamint a ferenciek templomának s az imaegyleteknek alapszabályaik értelmében engedélyezett búcsúk.

A búcsúról levén szó, említést érdemel, milyen

ünnepélyt rendezett Szabadka tanácsa búcsú napján, melyet a város ünnepéül tekintett.

A világi papság behelyezése óta, ámbár sz. Teréz ünnepére, vagy a reá következő vasárnapra búcsú-engedély nem volt, mindazáltal már ekkor sz. Teréz napján illetőleg a reá következő vasárnapon rendeztetett a szokásos búcsú-lakoma. Ezt a város tanácsa rendezte a városházban a város pénztára terhére. A mozsarak az Istentisztelet alatt, melyre az egész tanács megjelent, folytonosan durrogtak; Istentisztelet után a városház terén állítottak fel s a lakoma alatt szintén használtattak. S nehogy ez emlékezetes ünnepélyen valamiben hiány legyen, a tanács már előre gondoskodott lőporról s a lakomához szükséges szerekről. Ezen lakomázási szokás a városházban 1777-ik évig divatozott, mely évben a tanács megkereste Ránics István lelkész-helyettest, vállalja magára búcsúnapján a lakoma-rendezés terhet s a vendégeket a lelkészlakban fogadja el; Ránics beegyezett a tanács kívánatába, mely neki kárpótlásul a város pénztára terhére hat akó ó-bort és egy mázsa húst küldött. Ezen kárpótlásszerű ajándék utóbb elmaradt s a búcsú-lakoma költségei egészen a lelkész terhére estek.

e) Az utolsó kenet.

A betegek erősítő kegyszere ez, mely vigasztalja, bátorítja őket és sokszor a testi erőt is visszaadja. Szabadka katolikuskai mindig engedelmeskedtek sz. Jakab apostol ezen intelmének: ha valaki megbetegszik közültek, hívja el a lelkészt, hogy imádkozzék felette, megkenvén őt olajjal az Ur nevében s a hit imája megmentendi s az Ur megkönnyitendi őt. Nem is volt e városban, ki e szentségben nem részesült volna, hacsak

hirtelen halál el nem ragadta; sőt még azok is, kik az anyaszentegyház kegyzsereit mire sem becsülték, éltük végperceiben legalább ezen szentségben kívántak részesülni. Ezen szentség, mivel feltételezi a léleknek a bűnöktől ment állapotát, közönségesen a beteg gyónása és áldozása után adatott fel; ha azonban a beteg önkívületbe esett s így meg nem gyónhatott, az általános feloldozás előrebocsátása után kapta az utolsó kenetet.

f) Az egyházi rend.

Szabadka város fiai közül 1773 után mindig találkoztak, kik az egyházi pályára hajlamot érezvén, ezen szentséget felvették s általa a papi hatalmat s ennek üdvös gyakorolhatására Isten kegyelmét megnyerték. Az egyházi rendet csak a püspök adhatván fel, ezen szentség csak a püspök székhelyén szokott kiszolgáltatni. Szabadkán csak az 1775 ik évről van feljegyezve, hogy gr. Batthyán József kalocsai érsek a szerpapságot Gall Elezár szerzetes testvérnek a ferenციék templomában feladta.

g) A házasság.

E szentség a trienti egyetemes zsinat által hozott szabályok szerint szolgáltatott ki s a lelkészek különös figyelmet fordítottak, hogy azok megtartassanak.

II. József császár a házasságjog körébe is benyúlt s 1783-ban kiadott házassági pátensében több az egy házra nézve sérelmes határozatot hozott; ezek azonban hazánkra nézve kötelezőknek nem tekintettek s csak addig vétettek figyelembe, míg József élt s azok megtartása felett örködött. Midőn II. József meghalt minden hazánkat sértő intézkedése érvényét veszített s a hazánkban érvényes házasságjog visszaállítatott.

Szabadkán ez újításokat nem is vették észre, legfeljebb annyiban, hogy a helytartótanács által közölt rendeleteket a tanácsülésben felolvasták s jegyzőkönyvbe vették; a lelkészek pedig az egyházmegyei hatóság által küldött körözüvények tárába lemásolták.

Itt tehát a jegyesek felvétele, vizsgálja, kihirdetése és esketése az az előtt szokott módon folyt le, talán azon kivétellel, hogy ez időszakban már nyomaira akadunk a jegyesek vagy szülők azon óhajának, hogy a házasság szentsége nekik életén szolgáltatassék ki, elterőleg az egyház azon parancsától, hogy minden — tehát a házasság szentsége is csak a reggeli órákban szolgálандó ki; ezen kívánnak hajdan városunkban híre sem volt. Ugyanesak a felmentvényekre is nagyobb igényt kezdtek a hívek tartani s kellően indokolt folyamodványaikkal iparkodtak a háromszoros hirdetés vagy más házassági akadályok alól felmentvényt szerezni.

E korszakban már a házasság élet tisztasága körül is merültek fel visszaélések. Kiténik ez Lukács János lelkésznek 1796-ban a város tanácsához intézett átiratából, melyben annak figyelmét a házasságtörő s férjüket háttulról elhagyó nőkre felhívja, valamint a koreszmában tartózkodó nőszemélyekre. Az előbbi korszakban igen szigorú szabályok voltak érvényben az ily erkölestelen életűek ellen, bor-tólyházakat pedig a tanács épen nem tűrt, ezért az ilyenekben tartózkodó feslett életű nők egyszerűen eltoloncoltattak. Később némileg könnyebb felfogásnak adott helyet e kérdésben a tanács, legalább nem látszott elég erőlyt kifejteni az ily erkölestelen életűek ellen; de midőn erre a lelkész figyelmeztette, megtette a kellő intézkedést az erkölestelen nők kipusztatására s megbüntetésére vőgett.

Később e baj még inkább terjedett, a házasság-

nak — főleg napjainkban — önkényes felbontása, a házasságon kívüli élet, a megesett nők száma szaporodott; sőt — a mi még feltűnőbb — ezen mételý még az azelőtt tiszta erkölcsű dalmatákra is elragadt és megtörtént s napjainkban is megtörténik, hogy a dalmát leány esküvő nélkül elmegy jegyeséhez s él vele szentsegtelen életet.

Megemlítésre méltó e pont alatt azon küzdelem, melyet a város tanácsa a lelkészszel egyetértve kifejtett azon költsékezés megakadályozására, melyet főleg a dalmaták lakodalmaikkor a végletekig vittek.

A lakodalmi ünnepély tulajdonképen a leány kikérésével vette kezdetét, mely alkalommal a kérők almát adtak a leánynak, melynek belseje aranyokkal vagy más pénzdarabokkal lón megtöltve; ezt követte az eljegyzési lakoma, melyre a férőjegyes szőlői, rokonai, sógorai s más meghívott ismerősei egész karavánokban jelentek meg; a nőjegyes szőlőnél s két-három nap lakmároztak. Majd maga a lakodalmi ünnepély következett, melyre lóháton nyargaló vőfélyek hívogatták nagy számban a vendégeket, kik gyakran egy hótig ittak s lakmároztak a lakodalmas háznál. Ezen költséges vendégeskedés az illetők vagyoni viszonyaira nagyon hátrányos volt s nem ritkán bukást vont maga után. Ez okból s tekintve még az ily nagy arányokat vevő multságokkal összefüggő erkölcsi lazulást is, a város tanácsa egyetértve a lelkészekkel minden lehetőt megtett, hogy ezen túlságnak gátot vessen.

Ezért az első világi lelkészszel Ránicsesal azonnal közölte a tanács előbbi időből származott megállapodásait, felkérve azt, hogy híveit a költséges lakmározástól tartsa vissza. Ránics iparkodott is hatni ez irányban, de kevés sikerrel, mint kitűnik 1774-ik év no-

vember havában, a melyben tömegesen szoktak lakodalmak tartatni, a város tanácsához intézett átiratából, melyben kérdezi ezt, vajjon hajlandó-e ragaszkodni a költséges lakodalmazás meggátolására hozott s vele közölt határozatahoz? Kérdezi pedig azért, mert a kiket rossz szokásuk elhagyására felhívott, oda nyilatkoztak, hogy a régi szokás szerint fogják a menyegzőt megünnepelni, egyedül azt ígérvén meg, hogy három napon túl a lakomát húzni nem fogják. Felhívja egyszersmind a tanácsot, hogy maga részéről rendeleteinek érvényt szerezzen.

A tanács ezen felhívás következtében dobszó mellett kihirdettette ismét tiltó rendeleteit, de eredményt kivívni nem tudott, mire 1780-ban felkérte a lelkészt, hogy a házasságra lépőket csakis szerdán eskesse meg, azt akarván ezzel elérni, hogy a lakodalom csakis két napra szerdára és csütörtökre szorítkozzék, péntekre nézve feltette a katolikusokról, hogy mulatni nem fognak. Ha valaki pénteken mégis fogadott volna vendégeket, arra huszonnégy órai elzárási büntetést szabott.

Ezen kísérlet sem vezetett célhoz.

Erre a város tanácsa következő ősszel 1781 — november 5-én következő határozatot hozott: sok éven keresztül folytonosan tapasztaltatott, hogy a helybeli lakosok roppant pazarlással s vagyonuk kárával szokták a lakodalmi ünnepélyeket rendezni, úgy hogy utódaikra a szegénységen kívül egyéb nem vár, sőt maguk is oly szükségbe jutnak, melynél fogva adójukat sem képesek lefizetni; hogy tehát ezen túlságnak határ vettessék, tekintettel az eddig szokásban volt ünnepélyekre rendeltetik:

1) az alma s a vele járó pénz adása, mely eddig a kikérésnél használatban volt, eltöröltetik; e he-

lyett a kéréső ifju atyja vagy ennek megbizottja két tanuval s a kéréső ifjával elmegy a kikérendő leány szüleihez, ezek előtt kijelentik szándékukat, mire a leány előhivatik s a jelenlevők előtt nyíltan s szabalon nyilatkozzék elhatározásáról. Ha a megegyezés létrejön, az eljegyzés s elgyűrűzés azonnal történjék meg s ekkor tetszés szerint adhatnak ajándékot a nőjegyesnek, ugy azonban, hogy erre sem a nőjegyes, sem szülei igényt támasztani ne merészeljenek. Ugyanezen alkalommal meghatározzák az esküvő napját, de ennek előérkezéssig soha semmiféle lakmározás meg nem engedtetik, még az eljegyzéskor sem. Minden ezen rendelettel ellenkező költséges szokás eltöröltetik.

2) Ha a kikérés alkalmával a leány határozata vagy a szülők távolléte vagy más törvényes akadály miatt megtrátható nem volt, a kérés az ifjával hazamenvén, a válasza nyolc napig várnak.

3) Megérkezvén az esküvő napja, a főjegyes a rokonság s a meghívott vendégek minden zaj, u. m. zene, lövöldözés mellőzésevel a nőjegyes házához s innén egész csendben a templomba mennék esküvőre. Az esküvő után tetszésük szerint vagy a leányos, vagy a legényes házhoz mehetnek ebédre, amint t. i. maguk közt előre megállapítottak; de szigoruan megtiltatik, hogy a menyegzői lakoma egy napon túl tartson, vala mint megszabatik, hogy az első osztályu lakosok (nagy gazdák) csak tízenöt vendéget hívhatnak meg a menyegzői lakomára; a másodosztályúak (középbirtokosok) csak tízet, a harmadik osztályuak (kis gazdák vagy szegények) csak ötöt. A menyasszony átszállításakor vagy butorának elvitelekor szokásos pénzszedés — megvámolás — szintén tiltatik.

4) Tiltatik a kendőkkel, törülközőkkel, szala-

gokkal felelfrázott lovakon nyargalás, futkosás, hivatás.

5) Aki ezen rendelet bármely pontja ellen vét, megbüntetetik; és pedig az első osztályú gazda husz forintot, a második osztályú tizet, a harmadik osztályú ötöt fizet büntetésül. Nem fizethetés esetén huszonöt bottal fenyíttetnek.

Ezen határozat végrehajtása Kopunovich Gergel, Kulnesich István, Jósich Péter és Kopunovich Albert tanácsnokokra bízott, kiknek kötelességük volt a kihágókat feljegyezni, s a legközelebbi tanácsülésben bejelenteni.

A tanács egyidejűleg meerkérte a lelkészt, hogy ezen határozatot a templomban is hirdesse ki s hangsúlyozza, hogy a lakodalmaknak egy napon tú tartaniok nem szabad.

Ezen tanácshatározat, ha szigoruan keresztülvitetik, talán megakadályozhatta volna a panaszt lakodalmi költsékezést. Váltak ugyan esetek, melyekben a kihágók a templomépítési alap javára megbírságotlaltak, de azért a nép nem igen szakított ősi szokásaival; miért is a tanács többször megújította s kihirdettette rendeleteit, a lelkészeket is támogatta ez irányú törekvéseikben, mindemellott oly eredményt nem érhetett el, amilyenre számított. Csak az idő orvosolhatja ezen a nép vagyoni viszonyaira hátrányos szokást, amint napjainkban már sokat engedett költséges ősi szokásaiból, melyekhez valaha ősei oly szívósan ragaszkodtak.

36. §. Ima-egyletek.

A szabadkai plebánia hívei közt az 1773-ik év után egyleti életre nem akadunk. Az előbbi korszakban alakult s gondosan ápoló egyletek feloszlottak. Csak a

ker. hittanról nevezett társulat mondható annyiban fenmaradótnak, amennyiben az ifjúság ezentul is kötelezve volt vásár- és ünnepnapokon délután a hittan magyarázására és tanítására megjelenni. S midőn az ifjúság ezen kötelemének teljesítésében ellanyhult, a tanács büntetést szabott a hanyagokra; a lelkész pedig a házasulandókat, kik a ker. tanításra vagy nem jártak vagy a hittan elemeiben járatlanok voltak, mindaddig visszatartotta az esküvéstől, mígcsak maguknak a hittanban kellő jártasságot nem szereztek.

1811-ben a helytartótanács már határozott rendelettel hívja fel a tanácsot, hogy az ifjúságot a ker. tanításon megjelenésre kötelezze, kimondván szabályul, hogy addig egy iparos-tanonc se szabadittassék fel, míg a lelkész által kiállított bizonyítvánnyal nem igazolja a hittanban jártasságát; nem különben visszautasítandók a házasság szentségének felvételétől azon jegyesek, kik a ker. hittanban járatlanok. Ily szigorú s a város tanácsa által is támogatott rendelet következtében a ker. tanításra elég szorgalommal járt el az ifjúság; utóbb azonban a buzgalom minden oldalon lanyhult, az ifjúság el-elmaradt, nem volt, a ki serkentse vagy a serkentésnek tekintélyt szerezzen s így napjainkban már csak a nagyobbji időszakra szorítkozik a ker. tanítás, melyre az ifjúságnak csak igen kis része szokott megjelenni.

A jámbor egyletek, különösen imaegyletek alakítása az újabb kornak lőn fenntartva.

Első imaegyletül a Jézus szívéről nevezett tekinthető, mely a ferenciek templomában alakult s ajtatosságát évenként Jézus szíve ünnepén s nyolcadán át tartja. Ezen egylet 1863-ban új lendületet nyert s tagjai száma szaporodott. Célja ez egyletnek: megkérlelni

az Ur Jézust ama bántalmakért, melyeknek a rossz keresztények részéről kitéve van.

1851-ben alakult a Boldogságos Szűz szeplőtlen szívéről nevezett ima-egylet. Célja: a bűnösök megtéréseért imádkozni.

Ezen ima-egylet a város vallásos közönsége által kiváló felkarolásban részesült. Mutatja ezt azon tetemes alapítvány, melyet az egylet tagjai évenként megtartandó két nyolcados ajtatosságuk fenntartására örök időkre letettek. Ezen alapítvány értelmében a magyar ajku hivek részére a Hetvenedik vasárnap előtti vasárnapon s az ezt követő héten ajtatosság tartatik reggel énekes szt. misével, délután vécsernyével; a dalmát ajku hivek részére pedig ugyanily módon Mária nevenapján s az ezt követő nyolcadon át tartatik az ajtatosság.

1858-ban alakult a rózsafüzérről nevezett ima-egylet, mely rendkívül sok tagot számlált.

Alakulása évfordulóján, mely szt. István király ünnepének nyolcadába eső vasárnapon ünnepeltetik, igen sok ajtatoskodó gyűl össze főleg a szegedi szállásokról, kik a töredelem szentségéhez járulnak. Ezek javára — mint említve volt — XIII. Leo pápa 1879. augusztus 8-án teljes búcsút engedélyezett.

Vannak egyéb ima-egyletek is a hivek közt elterjedve, mint: a skapulare, a szt. Háromságról címzett, a legszentebb szív Asszonya stb., melyeket a magán áhitat által vezérelt hivek karoltak fel.

37. §. *Körmenetek.*

Az első és második korszakban említett körmenetek 1773. után is egész napjainkig szokásban maradtak.

II. József császár beavatkozott ugyan a körmenetek számának meghatározásába is, de az ő intézkedéseinek érvénye csakis életének tartamához vala kötve.

A kath. egyháznak általánosan kötelező körmeneit, mint: a Márknapi, keresztfjaro heti s urnapi körmeneteket nem kifogásolta; eltörölte azonban — mint már említve volt — 1785-ben kelt rendeletével a nagyszombati feltámadási körmenetet, mely azonban nem sokára visszaállított.

Takács Márton érseki helynök ugyanis 1790-ben leirt a megye papságához, meghagyván ennek, hogy a nagyheti szertartásokat ezenül is a magyar kath. egyházban szokásos módon tartsa meg.

Ekként a kath. népnek óhaja teljesült.

Ezentül tehát körmenet vezetettett Gyertyászentelő Bold. Asszony napján, virágvasárnapon, nagy-pénteken a kálváriára, nagyszombaton a feltámadási körmenet, sz. Márk napján, keresztfjaro héten, Urnapján s ennek nyolcadára első vasárnapon, nyolcadán a templom körül. Míg a külvárosokban plebániák nem szerveztettek, addig Urnapja nyolcadára első vasárnapon oly körmenet rendeztetett, mint Urnapján, a külvárosi plebániák szervezése után azonban a vasárnapi körmenet a külvárosokban tartatik meg. Továbbá körmenet tartatik sz. Rókus napján sz. Rókus szobrához, a rózsafüzérről nevezett imaegylet alakulási évfordulójának előestéjén a kálváriára, Minden-szentek napjának délutánján a temetőbe és a nyári hónapokban minden ujhold-vasárnapon a templom körül az oltári szentséggel.

A városon kívül a búcsújáró helyekre vezetettnek szokott zarándokló körmeneteket is kifogásolta József császár.

A szabadkai katolikusok rég óta el szoktak zarándokolni Mária-Gyűdre, Hajósrá, Radnára, Bujára, Szegedre, sőt — Andocsra is. Ily zarándoklatok a hely

távolsága szerint több napot vettek igénybe. Hogy pedig ily zarándoklások címén a munkálkodástól idő és erő el ne vonassék, József császár 1780-ban megparancsolta, hogy olyan zarándoklatok, melyek egy napnál előbbet vesznek igénybe, beszüntetessenek. Ezen parancs azonban nem akadályozta a híveket, hogy magánosan ne zarándokoljanak.

József halála után ismét ünnepélyes menetben vultak a szabadkaiak kereszt — és lobogók elűlvitele mellett a búcsúhelyekre, s ha a zarándoklat Mária-Gyűdre rendeztetett, lelkész is kísérte a búcsúsokat. 1818-ban a Mária-Gyűdre zarándoklók közt egyenetlenség fejlődött, a búcsúsok botrányosan viselték magukat, mire az egyházi elöljáróság megtagadta nekik a lelkész kíséretét, nemkülönb a keresztet és lobogókat. Később azonban a hívek kérésére javulás ígérete mellett ismét az előbb szokásos módon vezetett a körmenet Mária-Gyűdre. Ezen körmenetben s illetve zarándoklatban igen sokat vettek s vesznek részt napjainkban is Szabadka hívei közül.

Hasonló részvétellel indul évenként Kisasszony ünnepére a zarándoklat a Baja város mellett fekvő úgynevezett „vodiczai“ kápolnához.

Kevéssé látogatatik napjainkban a Hajósrá és Bregeudre vonuló zarándoklat, míg a radnai és andocsi zarándoklások egészen megszűntek.

A körmenetek sorában megemlítendőek a temetési menetek is, melyek hajdan inával és gyászdalok zengésével voltak összekapcsolva, irányukat a temetőbe vezető legrövidebb úton a lelkész határozta meg.

Valamint más helyeken, úgy Szabadkán is szokásban volt, a temetőbe vitel előtt a megholtat a templomba kísérni s ha a temetés délelőtt rendeztetett,

lelke nyugalmaért szent mise ajánlatott fel s ennek végén a „Liberá“ énekeltetett az előirt feloldozási imával, mire a menet a temetőbe indult. Az ily gyászmisék alatt a jelenlevők égő gyertyát tartottak kezükben, melyet vagy maguk előre beszereztek, vagy pedig bizonyos díjért a templomtól kaptak, ez esetben a gyászszertartás végén a gyertyákat a templom gondnokának visszaadni s a díjat ő krt neki kézbesíteni tartoztak.

Ha a temetés délután volt, a halott szintén bevitetett a templomba és a szokásos gyászszertartás után kísértetett a temetőbe. Ezen szertartások azonban csak a gyászoló felek kívánatára végeztek.

Ezen szokás azonban egy 1775-ki kormányrendelettel főleg egészségi szempont által indokolva eltiltatott és Szabadkán végleg elhagyatott, bár a külföldön s hazánk egyes községeiben napjainkban is tartja magát.

Szokásban volt továbbá temetési menet közben több állomást tartani, a midőn a rokonok kívánatára a kísérő lelkész a kántorral útközben ismét elénekelték a „Liberát“ s elmondták a feloldozó imát. Ezen szokás után maradt meg városunkban a temetési menet közben háromszor-négyszer a halottal megállás, bár a „Liberá“ ismételt éneklése a szokásból régen kiment. Ezen megállás napjainkban, midőn a régi jámbor szokás emléke és értelme elmosódott, babonás magyarázatra adott alkalmat; azt mondják ugyanis, ha ezen megállások temetés közben elmulasztatnak, az elhunytak lelke visszatér.

Szabadkán a temetési menetet a város nagy terjedelme dacára s eltekintve más nagy városokban bevett szokástól, mindig elkísérte a lelkész a temetőbe. Ezen gyakorlat azonban a lakosság száma s ennek következtében a halottak számának nagyobbodásával s

a gyászolók igényeinek különfélesége miatt igen sok nehézséggel volt összekötve. Ezért egy időben a lelkészek az egyházmegyei hatóságnál szorgalmazták, hogy ez eddigi gyakorlat helyett a halottakat csak egy bizonyos s meghatározott távolságig kísérni nekik engedjék meg. Az egyházmegyei hatóság ennek következtében felhívta a szabadkai lelkészt, adjon be részletes tervezetet, melyben feltüntetve legyenek azon pontok, a melyekig a lelkész a halotti menetet kísérni tartoznék. Azonban a munkálat csak tervben maradt s a régi gyakorlat napjainkig érvényben maradt.

A temetési szokásokba nálunk a ker. egyszerűséggel ellenkező pompa kifejezésén kívül egyéb visszaélések is csuszak be.

Ilyen a halotti torok tartása, melyek ellen József császár szigorú rendeletekkel küzdött és méltán, mert ezek csakugyan ellenkeznek a ker. szokások szellemével. Hajdan szintén virrasztottak a keresztények halottaik felett, de ezen virrasztást ima s vallásos ének fűszerezték a most divatozó lakmározás helyett, melynek közönségesen az az eredménye, hogy a részegítő italok mértéktelen élvezete következtében nem ritkán láthatni ingadozó alakokat a temetési meneteknél.

Egy más visszaélés az előbbivel kapcsolatosan abban van, hogy a temetési szertartás alatt az egybegyűlték társalognak a helyett, hogy a lelkésszel együtt imát mondanának az elhunynak lelke javáért, és e társalgás és beszélgetés az egész meneten át foly úgy, hogy mondani lehet, miszerint Szabadkán a temetési körmenetek nem egyházi menetek többé, hanem a kiváncsiak összeseregléséből alakult társalgó menetek.

Ennek lehet betudni azon helytelen szokást is, mely szerint a jelenlevők az ily menetekben nem fűdetlen fő-

vel vesznek részt, mint azok egyházi természete s a körmeneti szabályok megkívánják, hanem feltett főveggel kísérik azt.

Mely idő óta honosodott meg ezen egyháziatlan s keresztényellenes szokás, nem tudható; de valószínű, hogy sok év óta van gyakorlatban és leküzdeni nem kísérelte meg senki.

Ezen visszaélésekhez folytonosan újabbak járulnak a lelkész iránt támasztott követelések alakjában, melyeknél fogva előbb — utóbb tanácsos lesz azon más nagy városokban elfogadott gyakorlatot behozni, melynél fogva a halottak beszentelése után a hullát az érdekeltek a lelkész kíséréte nélkül szállítják a temetőbe.

38. §. *A templom szolgálattevő személyzete.*

Az 1773-ik évi plebánia-szervezés új szolgálattevő egyének felfogadását tette szükségessé a templom számára.

Az Istentisztelet alatt az ének vezetésére s előimádkozásra, a szentségek kiszolgálásánál segédködésre, a lelkésznek a betegekhez kísérésére s a temetéseknél a zsoltárok elénekelésére azonnal két kántor választatott Jakocsevics Jakab és Zomboresevics József személyében évi hetven forintnyi díjazás, a stóla-illeték s a közterhek alól kivétel kedvezményével.

Utóbb a kántorok számát a tanács kevesbité s csupán egyet választott oly kötelezettséggel, hogy maga mellett a szükséghez képest kellő számú s alkalmas segédeket tartson, egyszersmind utasította, hogy a lelkészeknek engedelmességgel s tisztelettel tartozik. És ezen utasításra szükség is volt annál inkább, mert a kántor a tanács által választatván, természetes elöljárójától a lelkésztől magát függetlenné tenni iparkodott s

hogy a lelkésznek értésére adja, miszerint vele nem törődik, kötelmeit vagy egészen elhanyagolta, vagy pedig felületesen teljesítette.

Igy már Ránics lelkész panaszt adott a tanácshoz Jakocsevics kántor ellen, hogy kötelességeit elhanyagolja s há ezek pontosabb teljesítésére inti, tiszteletlenül viseli magát vele szemben. Ilyen visszaéléseket többször megengedett magának Jakocsevics úgy, hogy Ránics őt saját felelősségére a kántorságtól megfosztotta; miről a lelkész a tanácsot értesítvén, ez minden módon a kibékülést ohajtá létrehozni, a mi hoszas tárgyalás után oly módon sikerült, hogy Jakocsevics bocsánatot kért a lelkésztől s megígérte, hogy ezentúl kötelmeit pontosan teljesítendi s a lelkészt és segédlelkészeket illő tiszteletben tartandja.

Utódja Zomboresevics József és Balázi István békében éltek a lelkészekkel, hanem Arnold György kántor hivatkozva arra, hogy őt a tanács választotta s azért csak ettől akar függni, elhanyagolta mind hivatalát, mind a lelkészeket, mi miatt Szucsich és Sárceovich lelkészek erélyes átiratokat intéztek a tanácshoz, mely a makacs kántort komolyan megróttá s kijelentette neki, hogy még egyszer felmerülő panasz esetén a szolgálatból elbocsájtja. Ez használt s a béke nem zavartatott meg többé.

A zenekar beállítása után (1803-ik évben) a kántor egyszersmind karigazgató volt s ezért a tanács legújabb időkhig mindig oly kántort választott, ki a zenében teljesen jártas levén, képességgel bírt a zenekart is igazgatni, míg 1874. óta Steib Ferenc kántor s karigazgató betegeskedése következtében a zenekar igazgatása külön egyénre bízott s a legújabb kántor

választása után a kántorság a zenekar igazgatóját teljesen különválasztotta.

A harangozó kötelem volt a harangozáson kívül a sekrestyét rendben tartani, a lelkészeket az Isten tisztelethez felöltöztetni, a templom ruháit tisztán tartani, a perselyt körülhordozni s a begyűlt adományt a gondnoknak beszolgáltatni; mely teendőkért midőn 1777-ben a nagyobb harangok megérkeztek, nyolcvan forinttal díjaztatott s a temetések és gyászmisék után bizonyos illetékekben részesült.

1841-ben a tanács a harangozótól elvette a sekrestyés teendőit, és a sekrestye szolgálatára külön egyént nevezett, részére évi díjat s az avatások után járó illetéket tűzvén ki; kötelezte őt ugyanakkor, hogy ezentúl a kántor helyett ő fogja a lelkészt a betegekhez kísérni. Ezen kötelezettség azonban a gyakorlatban nem érvényesült, mert a sekrestyés annyira el van foglalva a sekrestye szolgálatával, hogy ámbár köteles maga mellett segédet tartani, még sem tehetne ez irányú kötelemének eleget.

VI. Fejezet.

A tanügy.

39. §. A nép- és elemi iskolák.

A világi papság behozatalával a tanügy is nagyobb lendületet nyert. Az akkori tanrendszer értelmében, mint ma is a hitfelekezeti iskoláknál, a lelkész született igazgatója volt az iskoláknak s mivel ez iránt többségének szigorú felelősséggel tartozott s mulasztás esetén kérdőre vonathatót, a lelkészek a tanügy érdekében a körülményekhez képest mindent megmozdítottak.

Ennélfogva s mert Szabadka első lelkésze dr. Ránics István tudományos képzettségénél fogva is szíven hordotta a tan- és nevelésügyet, másrészt a tanács is lelkésze buzdítására örömet hajolt, az iskolák állítása, berendezése, a tanítók ellátása körül nagyobb lelkesülés lett észlelhető.

Igaz, hogy Ránics túlpontosságot kívánó rendszereténél és néha alig menthető buzgalmánál fogva a tanítók egyikével vagy másikával viszályba elegyedett; ez azonban nem szolgált a tanügy hátrányára, míg a tanács is a lelkésszel együtt működött. A tantermek szaporodtak, a gyermekek iskolalátogatásra köteleztettek s az iskolába gyermekeiket nem küldő szülők fenytetés alá estek.

1775-ben már három tanítóról tétetik említés, kik közül Tömösvári György és Fábri Jakab hittanítók címén helyeztettek be évi harminc forint és minden tanuló után egy garasnyi fizetés mellett; de bizonyos az, hogy nemcsak a hittan tanították, hanem az írásban és olvasásban is oktatták a gyermekeket. Kiténik ez Tömösvári tanítónak a lelkész ellen a tanácshoz adott panaszából, mely szerint midőn betűző és olvasó tanoncait a plebánia melletti iskolába akarta vezetni, a lelkész onnan kiharancsolta azon okból, mert azon termet ő hitelemzőtanításra használja.

Német tanító is volt már ez időben a városban Kindai Péter személyében, kinek életmódját a lelkész kifogásolta s hivatalától megfosztatni kívánta.

1777-ben Ránics lelkész a tanács figyelmét a bunyevác tankötelezettekre hívta fel, kik oly számban voltak, hogy részükre egy külön bunyevác tannyelvű iskola berendezése okvetlenül szükséges volt. A tanács azonban iskolaépület emelésére nem gondolt, a tem-

plomépités gondjai által levén elfoglalva; hanem bérbe vette a plebánia közelében fekvő Cviánov-féle házat, melyet átalakított s a kívánt célra átadott.

Az 1778-ik év egyik nevezetesebb szaka Szabadka tanügyi történetének.

Már az év elején — január 31-én — a lelkész tevékenységével találkozunk, ki a tanácsot lelkes átirattal hívta fel, hogy a tan — és nevelésügy emelése érdekében semmi áldozatot ne kíméljen. A tanács szívesen fogadta a lelkész buzdítását s kijelentette, hogy csak a többség által kidolgozandó iskola-szabályzatot várja s azonnal rendszerezíteni fogja iskoláit. Június 6-án sürgette a tanácsot, hogy a tanítók fizetését javítsa meg; mire a tanács Zomborcsévics József, Jakocsevics Jakab és Szkenderovics Pál tanítóknak március 1-től számítva egyenkint 50 frtnyi, a két tanítónőnek pedig egyenkint 20 frtnyi fizetés-javítást szavazott meg.

Ugyanezen évben megjelent s a törvényhatóságoknak megküldetett az új iskolaügyi szabályzat, mely az eddigi elemi tanügyet új alakba öntötte s nemzeti és népiskolákat különböztetett meg (scholae nationales et vernaculae). Ezen szabályzat közzététele után Mitterbacher Dániel pécsi kanonok s a pécsi tankerület főigazgatója a városba jött és július 2-án értekezletre hívta össze a katolikus és görög keleti hitközség tagjait, hogy az új szervezetű iskolák iránt véleményüket meghallgassa. Nevezetesen kérdést intézett a képviselők-höz az iránt: elfogadja-e a község s illetőleg beállítja-e az új szervezetű iskolákat? hajlandó-e a négy osztály tanítóit fizetni? s a görög keletiek hozzá járulnak-e a költségekhez avagy saját pénztárukból akarják iskoláikat fentartani és tanítóikat fizetni?

A képviselők e kérdések felett tanácskozáván, abban állapodtak meg, hogy az új szervezetű iskolákat elfogadják s a négy tanító javadalmazására nyolcszáz forintot és szabad lakást állapítanak meg. Mely megállapodás után a főigazgató folytatólag kijelentette, hogy a királyi rendelet értelmében az iskolakötelesek ezentúl csakis ily szervezetű iskolákba járhatnak.

A görög keleti vallású képviselők azonban ezen iskolák ellen nehézséget támasztottak és pedig azért, mert azokban saját nemzeti írásukat és szertartásaikat nem taníthatják; de a főigazgató megmagyarázta nekik, hogy a rendes tanórákon kívül bármikor taníthatják azokat.

Egyidejűleg felhívta a tanácsot, hogy egyik tagját nevezze ki igazgatónul, ki ezen iskolákra, a tanítókra s az ifjuságra szorgosan ügyeljen. Ezen tisztre a tanács Józsih Péter tanácsnokot nevezte ki, ki a főigazgatónak ez iskolák állapotáról minden hóban jelentést küldeni tartozott.

E szerint az iskolák a lelkész igazgatása alól kivétettek s világi igazgatók gondjai alá helyeztettek s ezek gondjai alatt maradtak 1790-ig, mely évben II. József császár halálával egyéb rendeletein kívül az iskolákat illetők is hatályon kívül helyeztettek.

Ez évben Ránics lelkész átírt a tanácshoz, figyelemztetvén ezt, hogy az iskolaügyben az előbbi rendszer visszaállítatván, tudta nélkül az iskolaügyekben semmiféle intézkedés ne történjék. A tanács azonban kijelenté, hogy míg a helytartótanáctól az elemi s grammatikai iskolákat illetőleg új rendeletet nem kap, ezen kívánatra nincs mit válaszolnia.

Ez után Ránics nemsokára a bajai plebániára ment át; utódját Lukicsot a templomépítés gondjai fog-

lalták el úgy, hogy az iskolatügyekre befolyást nem igen gyakorolhatott. Szucsich lelkész szintén távol tartotta magát az iskolák igazgatásától; mert szinte kiment a szokásból a lelkészt bevonni a tanügy körébe azon idő alatt, míg Lukács halála után a plebánia üresedésben volt.

Ezen időben Szkenderovics Brúnó viselte az iskolaigazgató tisztét, ennek halála után pedig Milodánovics Antal. Midőn ez is meghalt, 1820 — ápril 13-án tanácskozás tárgya lett az igazgatói állomás betöltése. Ekkor a képviselő testület előtt felemlítettett, hogy a helytartótanácsnak egy 1812-ben kiadott rendelete értelmében az igazgatóság tiszte ugyan a lelkészre lenne bízandó; de mivel a lelkész lelképásztori teendői által túl van halmozva — a város több mint harminc ezer lakossal birván — úgy hogy lelkészi és iskola-igazgatói kettős hivatalát eredménynyel alig tölthetné be; továbbá mert jelenleg a városnak úgy sínes rendes lelkésze s mert — midőn 1813-ban a tanács a lelkészt felhívta, hogy a segédlelkészek közül rendeljen egy hitelemzőt, azt felelte, hogy: ily nagy városban alig tehet eleget segédlelkészeivel együtt lelkészi teendőinek s ezért a tanuló-ifjúságot sem részesítheti hitelemzésben — mindezeknél fogva megkérendő a nádor és a helytartótanács, engedje meg hogy a tanács saját tagjai közül három egyént terjeszthessen elője, kik közül az egyet igazgatóvá nevezzen ki. Különben is a kir. városoknak, melyek maguk alapították s tartják fen iskoláikat, a tanulmányi rendszer 188-ik szakasza szerint az iskolák felett védnöki joguk van, mely az újabb rendszerezés idején is sértetlenül hagyott. Ezen jogát a város a jelen esetben is gyakorolni kívánja s megkülönböztetni akarja magát a faluktól és

kisebb városoktól, melyekben a lakosság csekélyebb száma miatt lehet a lelkész iskola-igazgató is egyszerűsmind.

A helytartótanács ezen felterjesztésre megengedte, hogy a tanácsnokok közül három alkalmas egyén terjesztessék eléje, kik közül majd az igazgató kineveztetik. Ez úttal 1820-ban a helytartótanács Markovics Mátyás tanácsnokot nevezte ki iskolaigazgatóul s ekként a lelkészekről az iskolaigazgatás tiszte végleg elvétellett.

De térjünk vissza tárgyunkra t. i. az ujszervezetű — nemzeti — iskolákra, melyeket a képviselőlet elfogadván, tanerőkről kelle gondoskodni.

A város tanácsa tanerők kinyerése végett a ferencrendiekhez fordult és 1778 — szeptember 26-án kelt átiratában felkérte a tartományfőnököt, adjon a rend tagjai közül hat egyént a nemzeti s a gramatikai iskolák részére tanítókul, kiknek a város évi nyolcszáz forint fizetést biztosít.

A tanács ezen átiratára október 12-én megjelent a tanácsülésben Kósa tartományfőnök Antunovich Jakab a helybeli zárda gondnoka és Missuray Márk helybeli zárdafőnök kíséretében s a tanácstól biztosítékot kívánt az iránt, hogy az iskolák állandóan a rendnél maradnak, nehogy újabb szervezkedés esetén a rend tagjai cserben hagyassanak.

A tartományfőnök ezen kívánságára a tanács fontolóra vevén főleg azon körülményt, hogy a világi tanítók mellözésével s a ferencrendiek alkalmazásával a város pénztára kevésbé lesz megterhelve, fentebb említett átiratának értelmében is határozottan kijelenté, hogy a rendszeresített elemi (nemzeti) iskolákat és azon

esetben, ha a felség megengedi, hogy a város a grammatikai iskolákat megtarthassa, ezeket is örök időre az Üdvöztőről nevezett szent Ferencrendnek adja át és a rendet biztosítja, hogy ezentul a nevezett iskolákat a helybeli zárda atyái mellett hagyja s nekik a város pénztárából nyolcszáz forintnyi évi díjat szavaz meg, magától értetvén, hogy ha a grammatikai iskolák itt meg nem hagyatnának, ez esetben a három grammatikai tanítónak megszabott négyszáz forint nem fog kiadatni, hanem csak a három nemzeti iskolában foglalkozó három szerzetes atyának fog négyszáz forint fizettetni. E határozatát a tanács közölte Mitterbacher Dániel főigazgatóval; a rendfőnököt pedig megkérte, hogy november 1-re három atyát: egy magyart, egy illyrt s egy németet küldjön, akik a különböző tan nyelvű iskolákat kezelni fogják.

Ezen megállapodásnak azonban nem lőn eredménye; a szerzetesek a nemzeti iskolák tanszékeit soha el nem foglalták, vagy azért, mert II. József rendelete értelmében minden nemzeti iskolai tanítónak a budai e célra alakított bizottság előtt vizsgát kelle kiállnia, melynek a szerzetesek magukat alávetni nem akarták, vagy mert ekkor már a németesítés kezdetét vevén, megköveteltetett, hogy minden tanító bírja a német nyelvet annyira, hogy arra a növendékeket is taníthassa; ily egyénekekkel azonban a szerzet-tartomány alig rendelkezhetett.

Hogy pedig ez utóbbi ok akadályos szolgálhatott, kiténik Szkenderovich Pál tanító esetéből, ki 1786-ban ép azért fosztatott meg nemzeti iskolatanítói állásától, mert a német nyelvet nem bírta, azért helyébe a főigazgató a második nemzeti iskola tanítójául Szalai Józsefet, ki a német nyelvet tudta, küldötte.

Ez idő tájban, 1784-ben a helytartótanács a hittan tanítására is kiterjeszté gondoskodását s a mellett, hogy az érseki hatósághoz küldött átiratokban szorgalmazta a hittan gondos tanítását, a tanácsot is felhívta, hogy hittanítóról gondoskodjék, kérdezvén tőle, ki a hitelemző a város iskoláiban? mire a tanács azt felelte, hogy a hittanító tisztét eddig a lelkész vagy a segédlelkészek töltötték be.

1786-ban az iskolaév végén Kovács Károl tanácsnok és igazgató a tanács elé terjesztvén jelentését a lefolyt iskolaévről több a tanügyet érdeklő módosítást ajánlott: hogy a nemzeti iskolákon kívül a város különböző táján még három tanterem rendeztessék be, melyek közül az egyiket a Krizsanich-féle ház táján azonnal a jövő tanév elején meg kellene nyitni, ezen iskolába tanítóul Szkenderovich Pált ajánlja, ki a nemzeti iskolában ugysem maradhat meg, mert a német nyelvet nem bírja. Az ekként megüresedett állomás betöltése végett keresse meg a tanács a főigazgatót, hogy egy teljesen képzett tanítót küldjön a nemzeti iskola számára. Indítványozta továbbá, hogy az iskolák fentartására fordíttatni szokott beíratási díj mellőztessék s e helyett az iskolák javítására és tisztogatására a tanács a közpénztárból utalványozzon valamely összeget. Végül Hoffbauer Antal nemzeti iskolatanítót ajánlá a tanács figyelmébe, mint aki lelkiismeretes pontossággal teljesíté tanítói hivatalát s ezért részére 150 frnyi fizetést utalványoztatni kért; nemkülönben az igazgatónak is valamely tiszteletdíjat kívánt megszavaztatni.

Az igazgatói jelentésben foglalt óhajtasokat és javaslatokat a tanács elfogadta olyformán, hogy a három új tanterem megnyitásának szükségét elvben elismerte, ezek közül egyet a jövő tanév elején megnyit

s. abba eddigi 150 frt fizetésének meghagyása mellett Szkenderovich Pált áthelyezi; a másik két tanterem megnyitását azon időre halasztja; midőn majd a város pénztára kedvezőbb helyzetben lesz. Elfogadta a Hoffbauer tanító díjazására vonatkozó ajánlatot is; a beíratási díjakat szintén törölte s a városi pénztár terhére az iskolákhoz egy fűtőt és tisztogatót fogadott fel évi huszonöt forint fizetéssel. Végre az iskola-igazgatónak tiszteletdíj címén harminc darab aranyat szavazott meg.

Kovács Károl igazgató nem sokáig élvezte a megszavazott tiszteletdíjat, mert az 1787-iki tanév végén felmentését kérte a tanácstól, ez azonban őt fel nem menté, hanem a főigazgató megérkezéseig maradásra inté. A főigazgató megérkezvén, Kovács felmentetett az igazgató tiszte alól s helyébe a főigazgató helyettes-minőségben Ránics István lelkészt nevezte ki.

De Ránics nem viselte sokáig az igazgatói tiszte, valószínűleg azon viszály miatt, mely már ekkor közte s a tanács tagjai közt kitört, utódjául tehát 1789-ben a nemzeti iskolákhoz Szkenderovich Brunó tanácsnok választatott meg.

A lelkész ezzel azonban nem zárta ki a tanügyet gondossága köréből, sőt még ez évben 1789-ben azon alkalomból, hogy a gramatikai iskolák a várostól elvétettek, felhívta a tanácsot, hogy a magyar városrészben nyisson meg egy tantermet. A tanács erre Szkenderovich Brunó igazgatót utasította, hogy a lelkésszel egyetértve szemeljen ki alkalmas helyiséget s rendezze be a kívánt magyar iskolát.

1790. febr. 20-án II. József császár elhalálozván, a tanügyet illető rendeletei is hatályon kívül helyezettek s az előtte uralkodott rendszer lépett életbe; erre Ránics lelkész is emlékeztette a hatóságot, hogy

az ő meghallgattatása nélkül ezentul az iskolát illető ügyekben ne intézkedjék.

1791-ben megnyitattott a negyedik elemi osztály is, melybe a főigazgató tanítóul Brandtner. Jánost küldötte, mivel azonban ezen osztályt senkisésem látogatta, nemsokára bezáratott. 1800-ban a főigazgató felhivta ugyan a tanácsot ezen osztály megnyitására, de a tanács hivatkozva arra, hogy ezen osztályt senkisésem látogatja, halasztást kért és nyert.

Ugyanczen évben a helytartótanács felhivta a tanácsot, nyilatkozzék: mivel a magyar városrészen több tanterem szükséges, mikor és miként fogja ezeket berendezni. A tanács elismerte szükségét az iskolák szaporításának s arra hivatkozott, hogy mihelyt pénzügyi helyzete engedi, a kérdéses iskolákat felállítja; a tanítókat 120 frttal és két öl szalmával díjazza s az iskola gondnoknak 20 frtot ad és az iskola fűtésére két öl szalmát. Ezen fizetési ajánlatot azonban nem kívánja véglegesnek tekinteni; mert hajlandó a tanítók fizetését felemelni, mihelyt pénzügyi helyzete kedvezőbb lesz.

1795-ben a helytartótanács a rajziskola felállítását sürgette. A tanács azonban ennek felállítását mindig továbbra halasztotta, mely halogatás miatt többször erőyes hangu leiratot küldött hozzá a helytartótanács. Végre is a szüntelen felhívásoknak s rendreutasításoknak ellen nem állhatván, a ferenci atyákhoz fordult, kik közül 1825 ben sikerült egy rajztanítót nyernie Obertó Anastáz atya személyében, kit a helytartótanács megerősítvén, kezdetét vette a rajztanítás és pedig az iparos-tanoncokra kötelezőleg. Az 1868-ki iskola-törvény a rajzot kötelező tantárgyul jelölvén ki, az most ugy

az elemi, mint a gymnasiumi osztályokban kötelezőleg taníttatik.

1794-ben a bajnáti lakosok — most 2-ik kör — kérték a tanácsot, hogy a város azon táján is állítson iskolát. A tanács Szkenderovich Brunó igazgatót bízta meg, hogy a kérvényezők által ajánlatba hozott épületet megvizsgálván, erről jelentést tegyen, mely után a tanács a továbbiak iránt intézkedni fog.

1796-ban a németajku lakosok tömörültek iskola nyerése ügyében s kérvényileg ostromolták a helytartótanácsot, hogy gyermekeik részére e városban német tannyelvű iskola felállítását rendelje el. Ugy látszik, hogy a tanács az azelőtt fenállott német iskolát megszüntette. A helytartótanács e kérvényre nézve a tanács véleményét kérte ki, mely az ellen nehézséget nem támasztván, a helytartótanács a német iskola felállítását elrendelte. Ennek tanítójául Vitéz Imre főigazgató Sigl Mihályt nevezte ki az 1791-ben megállapított fizetéssel.

1801-ben a helytartótanács a hitelemzésre nézve rendeletet küldött a város tanácsához, melyben felémlítvén, hogy a hozzá érkezett jelentés szerint világi tanítók tanítják a katekizmust, azt kötelezte, hogy egyházi hitelemzőről gondoskodják s amennyiben ezen tisztre világi papot nem nyerhetne, a szerzetesek közül kérjen egy atyát.

Ezen rendelet következtében a tanács felhívta az itteni szerzetház főnökét, rendeljen egy szerzetes atyát hitelemzőül az iskolákba. Ezen megkeresésnek azonban nem lett eredménye, ami abból kitűnik, hogy már a következő 1802-ik évben a helytartótanács új parancsával találkozunk, melyben sürgeti a tanácsot, hogy egyházi hitelemzőről gondoskodják. Mire a tanács azt felelte: mivel szerzetest nem kapott, megkereste Bed-

narics Pál lelkész helyett, ki e tisztelet magára vállalta.

Bednarics hitelemző működése azonban csak ideiglenes jellegű volt; kitűnik ez Paintner Mihál Antal kanonok s a győri tankerület főigazgatójának (ekkor már Szabadka a győri tankerülethez oszlatott) a tanáshoz 1807-ben intézett átiratából, melyben felszólítja ezt hogy egy hitelemzői állomást rendszereztesen. A tanács a főigazgatót a ferenciek tartományfőnökénél közbenjárásra kérte fel, hogy az a rend tagjai közül egy atyát nevezzen ki a hitelemzői tisztre, kinek maga részéről 100 frtot szavazott meg.

A főigazgató valószínűleg hajolt a tanács ez irányu kérelmére, mert a ferenciek tartományfőnöke ugyanazon év december havában csakugyan nevezett ki hitelemzőt Virág Antal szerzetes atya személyében. Ezen időtől kezdve egész 1868-ig a ferenciek tartományfőnöke küldötte a hitelemzőt az iskolák számára, illetőleg 1859-ben a második hitelemzői állomás rendszerezése alkalmával a kalocsai érsek nevezte ki a szerzetesek egyikét hitelemzőül. 1868-ban a város hatósága magának tartotta fen a hitelemző választása jogát, s az addig gyakorolt egyházhatósági kinevezési jogot többé elismerni nem akarta, miből az érsek és a város hatósága között hosszas viszály fejlődött ki, melynek az 1881-ik év november havában a magyar közoktatási miniszter egy végérvényes határozattal vetett véget, melyben a város közönségének tudtára adja, hogy a hitelemzőt kinevezési jog a kánoni és történeti jog alapján a kalocsai érseket illeti.

Az 1807-ki főigazgatói előbb említett átiratból az is kitűnik, hogy ez időben az iskolák száma kevesebbedt; a tanács ugyanis a kinevezendő hitelemző műkö-

dési körét két nemzeti — egy leány — és három népiskolára tüzte ki ; kitűnik az abból is, hogy a főigazgató a tanácsot szorgalmazta, állítsa fel a harmadik elemi osztályt is, de a tanács ezt jobb időkre halasztotta.

Kedvezőbb volt a tanügyre az 1821-ik év melyben az itt működött királyi biztosság azt gondjaiba vette ; midőn is egy bizottságot állított össze, melynek feladata volt módot keresni, melyen a város lakossága eddigi miveletlenségéből ki lenne vonható. Ezen biztosság terjedelmes munkálatában nagy súlyt fektetett többek közt az iskolákra is, s a mellett, hogy minél több iskola állítását hangsúlyozta, a tankötelezettséget behozatni kívánta, úgy hogy e városban polgárjogot se nyerhessen az, a ki az elemi és grammatikai iskolákat nem látogatta ; ugyanekkor ki mondotta, hogy az egyes körü tanácsnokok ügyeljenek a gyermekeknek az iskolába szorgalmas feljárására.

Mindezen javaslat határozattá is emeltetett s a tanügy a legszebb jövőnek nézhetett volna elébe, ha lett volna, ki a határozatot keresztül vigye. Így azonban csak pangott az s csak lépésről-lépésre foglalhatott tért. Kitűnik ez Sársevieh Antal lelkésznek a tanácshoz 1823 — július 14-én intézett átiratából, melyben panaszoja, hogy a város területén levő három népiskola elégtelen a tanköteles gyermekek befogadására, különben is annyira szétszórva és távol fekszenek, hogy a gyermekek a távolság miatt nem látogathatják ; ezért okvetlenül szükséges a város területén még néhány népiskolát állítani.

A tanács nem tört ki e kíváнат elől, hanem kiadta a lelkész levelét elintézés végett a várost szabályozó bizottságnak oly célból, hogy ez alkalmas helyet szemeljen ki a jelzett iskolák számára.

Ezzel a tanügy ismét elodáztatott s csak 1829-ben vétetett fel ismét, midőn Klobusiczky Péter kalocsai érsek itt bérnáltván, az új plebániák szervezéséről folyt a tanácskozás, mely alkalommal a plebániák mellett iskolák felállításának szüksége is kimondatott.

A mint huzódott a plebániakérdés megoldása, akként az iskolák szaporítása is csak lassan vétetett foganatba. Annyi még is történt, hogy 1837-ben a Rókus-városban egy tanterem nyitattott s oda már áprilban tanítóul Govorkovics István megválasztatott; ugyanekkor a tanács engedélyért folyamodott a helytartótanácsához, hogy a novo-szelői városrészben is rendezhessen be egy tantermet; az erre vonatkozó engedély csakhamar megérkezett s a kérdéses iskola megnyitattott.

1841-ben a két külvárosi plebánia szerveztetvén, mellettük az iskolák is nagyobb virágzásnak indultak; a tantermek azonban nem igen szaporodtak.

1859-ben egy második hitelemző-állomás szerveztetett, melyre a kalocsai érsek egy szerzetes atyát nevezett ki, kire a város területén elszórt hat népiskola növendékeinek hit-erkölesi oktatása bízott.

Vége 1868-ban a tanügy országos törvénnyel rendeztetvén, Szabadka tanácsa egész erélylyel fogott a tanügy emeléséhez.

Sajnos, hogy ezen nemes munkáját az iskolák elközsítésével kezdette meg s ezzel az ősök hagyományával szakítás útjára lépett.

Ettől azonban eltekintve, tagadhatlanul igen sokat tett az iskolák körül; a város minden kerületében, sőt a tanyákon is iskolákat építtetett úgy, hogy napjainkban negyvenkilenc teremben foly a tanítás.

1871-ben a közoktatási ministerium állami nőtanító-képezdét helyezett városunkban el,

1874-ben a katolikus nőnevelés előmozdítása céljából a Miasszonyunkról nevezett iskolánénék vezetése alatt dr. Haynald Lajos kalocsai érsek és a szabadkai I nőegylet felsőbb leányiskolát rendeztek be, melynek létrehozása és felvirágoztatása körül jelentékeny szerep jutott néhai dr. Kubinszky Mihály tinnini felszentelt püspök s kalocsai kanonoknak.

1875-ben a város polgári leányiskolát nyert. És így Szabadka a jelenben rendelkezik a város nagyságának megfelelő számú tanintézettel és tanteremmel.

A gymnasium.

A tanügyről levén szó, meg kell emlékeznünk a város gymnasiumáról is.

E munka elején érintve volt már, hogy a tanács a latin nyelv megtanulhatása céljából már 1747-ben felkérte a ferencrendieket, hogy az általa berendezendő teremben a gyermekeket a latin nyelvre tanítsák. Utóbb a termék és a tanerők szaporították s létrejött a kis gymnasium, mely 1778-ig állott. Ez évben a helytartó-tanács azt beszüntette.

Azonban Szabadka tanácsa nem akart gymnasium nélkül maradni, melyet ez időben gramatikai iskoláknak neveztek, s azért utasította Kopunovich Gergel tanácsnokot és Markovics Albert városi ügyészt, hogy indokolt felterjesztésben kérjék a királyi kamarától a gymnasium visszaállítását; ezen felterjesztést azok 1781. március hóban meg is tették.

Erre Hersching Dániel pécsi kanonok s a pécsi tankerület főigazgatója april hó végén a városba érkezett, hogy a tanácssal a gymnasium szervezéséről értekezzen; nevezetesen: nyilatkozatot kívánt a tanácstól arra nézve, mily alapból építi fel a gymnasiumot

és fizeti a tanárokat és ezeket honnan szerzi be? Erre a tanács választ azzal indokolván, hogy a gramatikai iskolákat e városban behelyezni annál szükségesebb, mert a város fainak magasabb intézetek látogatása végett távol vidékre kell utazniok, ezt pedig a szabadkai szülők a nevelés szempontjából nem szeretik, mert gyermekeiket maguk körében kívánják látni; másrészt sokan a vidéki iskoláztatás költségeit nem viselhetik vagy nem akarják viselni s így jötehetségű gyermekeik is megfosztatnak a kiképztetés áldásaitól s földmivelésre adják magukat; végül a gramatikai iskolák behozatalával az itteni polgárookra haszon hárul azáltal, hogy szállásra és étellezésre vidéki tanulókat elfogadhatnak s így jövedelmük is gyarapodik; mindezeknél fogva kijelenté, hogy a gramatikai iskolák behelyezését e városra nézve szükségesnek tartja s azok felépítésére, fentartására s a tanárok fizetésére a városi csárdák jövedelmét tűzi ki; a tanárokat pedig szent Ferenc rendjéből szerzi be, akik kisebb díjért tanítanak, mint a világi tanárok; lakásuk is van a zárdában, tehát erről sem kell gondoskodni.

Erre meghivatott a tanácsülésbe Missuray Márk helybeli zárdafőnök, kitől a tanács azt kérdezte: lehetne-e a rendből alkalmas tanárokat kapni? a zárdafőnök akkorra ígérte a választ, midőn a tartományfőnökkel értekezendett. Mindamellett a tanács kijelenté, hogy minden tanárnak a közpénztárból száz forintot fog fizetni. Az iskolaépület felemelése huzamosb időt igényelvén, míg arra a szükséges anyagot és költséget beszerzi, ideiglenesen fog egy más házat a gramatikai osztályok részére berendezni.

Ezen megállapodását írásba foglalva átadta a tanács a főigazgatónak.

Erre 1782-ben már megérkezett a legfelsőbb helybenhagyás s a tanács Szucsich János bíró által megkérte a főigazgatót, avatná fel személyesen a grammatikai iskolákat, mit ez meg is ígért.

Azonban a megnyitás halasztást szenvedett, mely körülmény az 1782. dec. 9-én tartott tanácsülésben heves magyarázatokra adott alkalmat. A tanácsnokok nagyobb része a grammatikai iskolák azonnal megnyitását sürgette, mert sok tanuló azon reményben, hogy itthon folytathatja tanulmányait, nem ment más intézetbe, és a vidékről is sok tanuló érkezett, kik a halogatás következtében nagy kárt szenvednének, ezért elhatározta a tanács, hogy az első osztályt magánjelleleg átadja a ferencrendi főnökség által küldött tanárnak. Az iskolák ünnepélyes beavatása végett pedig kérvényt nyújt be gróf Niczky országos főigazgatóhoz.

A tanácsnokok más része a megnyitás elhalasztása mellett emelt szót, de legyőzetett, mire Kopunovich Gergely tanácsnok tiltakozást adott be.

Mindazonáltal Vojnich Lukács, Szakmajszer Miklós tanácsnokok és Markovics Albert ügyész a kijelölt igazgató az első osztályt megnyitották, s a szerzetesek főnökének, s a behelyezett tanárnak kiadták az ovadéklevelet, melyben kijelentik: hogy a szerzetesek nem önkényülék, hanem a tanács megkeresésére nyitották meg az első osztályt.

1783. október havában megérkezett a helytartó tanács irata, mely által Darvay Elek szerzetes atya az első grammatikai osztály tanárául megerősítették és Ránics István lelkész a grammatikai iskolák igazgatójává neveztetik.

Azonban a szabadkaiak nem sokáig örülhettek a grammatikai iskoláknak, II. József császár újító szel-

leme ezekre is kiterjeszté figyelmét, követelvén, hogy a tanárok a német nyelvet birják, sőt német nyelven tanítsanak s magukat a budai bizottság előtt megvizsgáltassák és képesíttessék. Ennek következtében a szerzetesek elhagyták a gramatikai iskolákat, melyek Ujvidékre helyeztettek át 1789-ben.

Koin Mihál népképviselési elnök megdöbbenve kérdezte 1789. szeptember 1-én: mi az oka annak, hogy a gymnasium a várostól elvétellett? egyszer-smind kérte a tanácsot, tegyen lépéseket a gymnasium visszaszerzésére.

E kérelem csakhamar tárgyalanná lőn, amennyiben már az 1790. május 5-én tartott tanácsülésből, mivel a király a tanügy terén behozott újításokat eltörölte, s a régi rendszert visszaállította, megkereste a tanács a szerzetesek tartományfőnökét az iránt, küldjön a latinnyelv és mondattan tanítására két szerzetes atyát, és a következő tanévben egy atya csakugyan az első osztályban megkezdette a tanítást.

1791-ben már a tanács az iránt nyújtott be a helytartótanácsához kérvényt, engedje meg négy osztályu gymnasiumot állithatni; ezen kérvénye azonban aligha intéztetett el kedvezően, mert ugyanezen év december havában már azt kérte a helytartótanácsból, szabad legyen legalább magánjelleggel két gymnasiumi osztályt szerveznie, melynek fentartásáról a szülők gondoskodnának. A helytartótanács ezt megengedte azon feltétel alatt hogy az országban használt tanmódszer itt is kötelező legyen. Később az osztályok szaporítottak és 1795 ben már az ötödik és hatodik osztály is megnyitott, melyekben a világi tanárok a szerzetesekkel vegyesen tanítottak 1826-ig. Ez évtől fogva kizárólag a ferenciek látták el tanerőkkel a gymnasiumot, mely 1848-ig hat

osztályú maradt. A szabadságharc után az ötödik és hatodik osztályt beszüntették s maradt négy osztályú kis gymnasium még mindig a szerzetesek kezelése alatt.

1857-ben adott ki a temesvári helytartóság egy rendeletet, mely szerint a gymnasiumot lassankint vilá-giasítani kell. Ekkor tehát két világi tanár választott, kiket fokenként mások követtek, míg végre 1861-ben a gymnasiumnak főgymnasiummá alakítása kimondat-ván, a szerzetesektől a gymnasium elvételét s világi tanárok gondjaira bízott. A szerzetesek közül csak egy maradt a gymnásiumnál, ki a hittant tanította, miután pedig ez hivataláról lemondott, világi papot vá-lasztott a képviselőtest hittanárára.

A kis gymnasiumnak főgymnasiummá átalakítása-kor a m. kir. helytartótanács azt kívánta, hogy a város állandó alapot jelöljön ki, melyből a gymnasium fentar-tassék.

Ezen kívánatra a város képviselete 1861-ik év szeptember 11-én tartott közgyűlésében határozatilag ki-mondotta, hogy a város községi tulajdonához tartozó összes államkötvények 348.650 pengő forint névsze-rinti értékben a helybeli katolikus magyar gymnasium s általában a helyben jelenleg a város kegyurasága alatt fenálló iskolák, nevelési és közoktatási intézetek részére alapítványul jelöltnék ki, s azok örökös tu-lajdonába bocsáttatnak; megjegyezvén határozata egyik pontjában, hogy azon esetben, ha a várostól a helybeli nevelési és közoktatási intézetek feletti védnöki s ren-delkezési jog elvonatnék, a város jelen alapítványát vissza fogja venni s fentartja a jogot, hogy az állam-kötvényeket községi birtokába visszavehesse.

A gramatikai iskolák szervezésére adott enge-

délylyel egyidejűleg a helytartó-tanács felhívta a város tanácsát, alkalmas iskolaépület emelésére. Azonban a város soha sem építtetett, hanem vagy bérházban, vagy tulajdon — de a célnak meg nem felelő — házaiban helyezte el a tantermeket.

Végre 1807-ben Paintner Mihál Antal győri kanonok főigazgató az iskolaépítést illetőleg határozott nyilatkozatot követelt a tanácstól, mire ez kijelenté, hogy eddig a templom és lelkészlak építése vette igénybe a város pénzerejét, ha ez utóbbi épületet is felemeli, azonnal iskolaépítéshez fog.

S csakugyan az 1808 ik év kezdetén a tanács napirendre hozta az iskolaépítés kérdését. A képviselőtestület az iskolát a templom mellett a régi temető helyén akarta építtetni, arra hivatkozván, hogy az iskola legjobb helyen van a templom mellett, mert a tanulók könnyen eljuthatnak Istentiszteletre s a lelkész is könnyebben ügyelhet rájuk; de a tanács a képviselőtestület indokait nem vette figyelembe, hanem határozatilag kimondotta, hogy az iskolaépület a városháza mellett fog emeltetni, amint csakugyan ott építtetett fel 1818-ban, a mely évben a hat osztályu gymnasium s a fő-elemi osztályok az új épületben helyeztetek el.

A főgymnasium szervezése után az épület szűknek bizonyult, mert az 1853—4-ik évben a földszinti termek bolthelyiségekké alakíttattak, s a tantermek az elemiekkal vegyesen az emeletben helyeztetek el. Hogy a szükségesén segítve legyen, előbb az elemi osztályok az épület tulsó s külön bejáratral bíró szárnyában helyeztetek el, a honnan a leányosztályok bérelt helyiségbe vándoroltak, majd az 1825-ben berendezett kápolna is elvonatott rendeltetésétől és tanteremmé alakíttatott.

Megemlítendő végre, hogy 1874-ben az ősök által a szép „katholikus“ jelzővel földszitett gymnasiumról a katolikus jelző önkényüleg levétetett s városi gymnasiumnak neveztetett el a fentebb említett alapítványi oklevél világos kifejezése ellenére.

Függelék.

41. A kegyúri jog és gyakorlásának története.

Szabadka városa az egyház-kegyuri jogot már 1743-ban biztosította magának, midőn a királyi kamarával szerződést kötött, s midőn a határőrvidéki kötelekből kivétetvén, a kiváltságolt kamarai mezővárosok sorába emeltetett. Ezen szerződés 22-ik pontja ugyanis kimondja, hogy: „a ferenczerendi szerzetesek a szentmáriai plebánia lelkészi teendőit teljesíteni fogják ezenül is mindaddig, míg erről másként nem lesz intézkedve, azon esetre pedig, ha a plebánia a szerzetesektől elvételnek, a plebánost kijelölő jog Szent-Mária várost illeti.“

Ezen pontra hivatkozott a város tanácsa, midőn a plebániának világi papokra bízása tárgyalatott.

Fentebb már méltatva volt a kérdés lebonyolítása, melynek eredménye lőn az érsek és a város között 1773-ik év május 19-én kötött s 1774 — január 7-én Mária-Terézia királynő által megerősített szerződés, mely a kegyuraságot szabályozza.

Ezen szerződés a kánonjog által a kegyuraság megszerzésére kitűzött elvre van fektetve, mely szerint: „patronum faciunt dos, aedificatio, fundus.“

Ezen elv szerint Szabadka város köteles volt a templom és lelkészlak számára kellő telket kitűzni, azon a templomot és lelkészlakot felépíteni s megfelelő

javadalommal ellátni s ha ezen feltételeknek eleget teendett, akkor fogja csak gyakorolhatni kegyuri jogainak legkiválóbbit a lelkészt bemutató jogot; addig pedig csak ideiglenes lelkész helyettes négy segédlelkészszel fogja a lelkészet teendőit teljesíteni.

És a város a szerződés ezen feltételeinek eleget is tett, a mennyiben a templom és lelkész lak helyül alkalmas telket jelölt ki, a templom építéséhez mindjárt 1773-ban hozzáfogott s azt többszöri megszakítás után 1798-ban befejezte; majd 1806-ban megkezdte a lelkész lak építését s azt 1809-ben teljesen be rendezve átadta a lelkésznek. Gondoskodott a templom javadalmazásáról, annak a temetés, harangozás, egyházi öltönyök, gyertyák, gyászjelvények és sirbolt címén jövedelmet tűzvé ki; a lelkésznek ezer rajnai forintot, huszonöt öl kemény tűzifát, stóla-illetményt és a vámtekei pusztán 180 láncc földet adván.

Ezen a kegyuri jogot szabályozó szerződés azon pontjától, mely szerint a város közönsége mint kegyúr csak a templom és lelkész lak felépítése után gyakorolhatja lelkészt bemutató jogát, csakhamar eltért Szabadka városa s a felsőbb hatóságok tudtával s hallgatólagos beegyezésével a templom és a lelkész lak felépítése előtt már választott lelkészt magának s megerősítés végett az érseknek bemutatta dr. Ránics István, személyében, kinek a következő bemutató okmányt kézbesítette: „nos judex et senatus totaque communitas regio-privilegiati cameralis oppidi Szent-Mária, qua jure patronatus ex clementissimo sacratissimae caesariae, regiae apostolicae Majestatis nunc feliciter regnantis, nobis impertito privilegio gaudentes, reverendum dominum Stephanum Ránics ss. Theologiae doctorem, actualement Baja oppidi parochum, per prius

autem jam inde a translata in clerum secularem almae Archi-Dioeceseos Colocensis Parochiae hujusce administratorem usque ultimam martii anni currentis non sine adaequata omnium nostrum satisfactione, suique sive a moribus viro ecclesiastico dignis, singulari commendatione parochialia administrantem, ad parochiale beneficium, cum omnibus proventibus paracho per nos resolutis et excisis et hactenus pro aedificio ecclesiae applicatis, facta in aliis mille florenis pro eodem aedificio, inclusa etiam domus parochialis fabrica, provisione et indubia assecuratione super incassatione et effectiva annue fienda ad cassam ecclesiae resignatione, Excellentissimo, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Adamo e lib. Bar. Patatics de Zajezda Dei et apostolicae sedis gratia Metropolit. Colocensis et Bacsien sis ecclesiarum canonice unitarum archi-episcopo etc. Archipraesuli nostro gratiosissimo praesentamus, eundemque in parochia hac canonice investiri humillima in submissione supplicamus. Szent-Mariae die 13 a mensis aprilis anno 1778. Extradatum per Antonium Parsetics notarium.

Ezen a szerződéstől eltérés miatt 1785-ben a helytartótanács megdorgálta a várost; mire ez azzal védekezett, hogy a felsőbb hatóságok tudták ezt s nem kifogásolták. Ez után a helytartótanács sem bolygatta többé e kérdést.

A kegyúri jog rendkívüli gyakorlási módjára akadunk 1793-ban, midőn a kalocsai főszentszék Ránics lelkész és Szabadka tanácsa közt kitört s a végletekig szított viszály elintézése céljából az en kisegítő eszközhöz folyamodott, hogy Ránics plebániát cseréljen. A csere megtörtént és Ránics Bajára, a bajai plebános Lukics János pedig Szabadkára tétetett lelkészül oly

formán, hogy az érdekelt feleken s illetőleg a bajai kegyúron kívül a helybeli hatóság beleegyezése is kikérte. A tanács beleegyezését megadta, de kimondotta, hogy ezen tetteből kegyúri jogára nézve semmiféle hátrányos következtetés ne vonassék.

Lukics Jánosnak 1797. október 21-én bekövetkezett halálakor a város nem kívánta kegyúri jogát gyakorolni, mert a templom és a lelkészlak még nem voltak felépítve; kérte tehát az érseket, hogy a templom felépítéseig lelkészhelyettes által kormányoztassa a plebániát, mely kérelmet az érsek hosszabb tárgyalás után teljesített is.

E közben a kegyúri jognak a lelkészt bemutató része némi módosítást nyert egy 1800-ban kibocsátott királyi rendelet által, mely a javadalomra folyamodás módját, a kijelölést és választást szabályozta.

A folyamodványok minden időben a megye püspökéhez küldettek, ki azokat átnézvén, az érdemes egyházi férfiak közül közönségesen hármat jelölt ki a kegyúrnak, kik közül ez egyet bemutatott.

Ezen szabálytól eltérés történhetett, miért is a király szigorúan meghagyta, hogy valamely plebániái javadalomért folyamodó egyházi férfiak folyamodványaikat mindig a püspökhöz terjesszék be, legyen bár azon javadalom királyi vagy magánosok, vagy községi kegyuraság alatt.

A püspök átvevén a folyamodványokat, azok benyújtói közül szigorú lelkiismeretességgel három legalkalmasabb egyént jelöl ki a kegyúrnak, megnevezvén esetleg a többi érdemes folyamodó is.

Kimondotta egyébként a királyi rendelet, hogy a magán kegyurak e rendelet alól ki vannak véve; a szabad királyi városoknak pedig azon kedvezményt

adta, hogy a püspök által kijelölt három közül nem szükségképen kötelesek választani, hanem tetszés szerint választhatnak a többi megnevezett érdemes folyamodó közül is. A pályázatra nézve addig fenállott szabályokat a rendelet érintetlenül hagyta.

Ezen királyi rendelet által nyújtott kedvezményt Szabadka tanácsa a lelkész-választások alkalmával érvényre is emelte, nem ugyan a legelső 1803 — november 21-én megejtett lelkészválasztáskor, midőn az érsek által kijelölt négy egyházi férfiú közül választott, s más folyamodóktól eltekintett, hanem később 1823 ban midőn ismét lelkész választásra került a sor. Ekkor ugyanis a tanács és képviselő az előbb említett királyi rendeletre támaszkodván, az érsek által kijelölt három egyénhez még három folyamodót vett fel a jelöltek sorába, u. m. Csanádi Imre itteni lelkészhelyettest, Czorda Béla ujvidéki és Báich József szántovai segédlelkészeket.

Ugyanezen eljárást követte a város a csantavéri plebánia betöltésénél, mely szintén az ő kegyurasága alá tartozik. Sőt ezen esetben még a folyamodók is részben eltértek a kánonjog s a király idézett rendeletétől, a mennyiben mellőzve az érseki hatóságot. folyamodványukat egyenesen a város tanácsához nyújtották be.

A hatóság ugyanis 1827 -- július 23-án tudatván a szentszékekkel, hogy a csantavéri plebánia június 27-én megüresedett, felkérte azt, hogy a kijelölést megtevén, a hatósághoz küldje le. Mely felterjesztésre Ujvári Dávid érseki helynök augusztus 7-én leírt a városhoz, közölve ezzel, hogy a hármaskijelölést meg nem teheti, mivel a szentszéknél csak két folyamodó jelentkezett; felhívta tehát a tanácsot, hogy a hozzá beterjesztett folyamodványokat küldje fel, hogy a ki-

jelölés megejtethessék. Ennek következtében a tanács Czorda Béla kunbajai lelkészhelyettesnek, Báich József és Loósz Balázs segédlelkészeknek nála letett folyamodványukat a szentszékhöz küldötte, mire a kijelölő iv Vorgics András helybeli segédlelkészt, Czorda Béla kunbajai lelkészhelyettest és Loósz Balázs zombori segédlelkészt felüntetve a tanácshoz leküldetett.

A tanács a választást 1828 — január 9-re tűzte ki. E napra választó-gyűlés hivatván össze, mindenek előtt felolvastatott az érseki kijelölés, mely után a tanács és képviselőlet kijelenté, hogy fentartja magának a jogot, mely őt kegyuraságánál fogva is megilleti, miszerint az érseki hatóság által kijelölteken kívül más egyházi egyéneket is felvehessen a jelöltek sorába, a mennyiben kánonjogi akadály fen nem forog, s ezeket is megválaszthassa s bemutatthassa. Ennek előre becsátása után a választásra ment át, mely Czorda Bélára lön kedvező, kit csantavéri plebánosul a tanács be is mutatott.

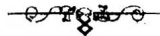
Sárcsevicz Antal helybeli lelkésznek 1831. augusztus 9-én elhunytával a plebánia üresedésbe jövéen, Dubicsanac György kunbajai lelkészhelyettes és Loósz Balázs bajai segédlelkész a tanácsnál nyujtották be folyamodványukat; majd 1832. március 8-án a választás napján a tanács az érseki hatóság által kijelölt háromhoz még három nála jelentkeztetett vett fel a kijelölésbe s így a szavazás hat jelöltre ejtetett meg, mely Czorda Béla csantavéri plebános javára ütött ki.

Az 1850 ik évben megtartott magyar püspöki tanácskozmány az egyházfők jogainak megvédése és a javadalmak betöltésénél nagyobb rend megállapítása végett kimondotta, hogy ezentúl valamely javadalomra végett csak oly egyháziak pályázhatnak, kik a zsinati vizsgát,

mely minden év tavaszán és őszén tartatik, előre sikerrel letették s kimondotta, hogy a folyamodványok egyedül az egyházmegyei hivatalhoz küldendők.

Ennek következtében előforduló pályázatokkor folyamodványok a város tanácsához többé be nem terjesztetnek, hanem a város közönsége s illetőleg kath. képviselte az érsek által kijelöltek közül köteles választani.

1872-ben kísérletet tett ugyan a város az érseki hatóság által kijelölteken kívül egy más egyházi férfit is felvenni a kijelölésbe ; de ezen törekvése részint az egyházmegyei főhatóság határozott ellenállása miatt, részint mert a kijelölésbe veendő kánonilag alkalmatlan volt s folyamodványát visszavonta, eredményre nem vezetett.

**A szabadkai főplebánián működött és működő
lelkészek, lelkészhelyettesek és segédlelké-
szek időszerinti sorrendje 1773 — október 1-től
napjainkig.**

A lelkészek, lelkészhelyettesek és segédlelkészek nevei			Működési idő	
			évtől	évig
<i>Lelkészek :</i>				
	Dr. Ránics István		1778	1793
	Lukics Ker. János		1793	1797
	Szucsich Pál		1803	1816
	Sárcsevecs Antal		1823	1831
5.	Czorda Béla		1832	1854
	Szép Ferencz		1855	1856
	Probojcsevecs János		1856	—
<i>Lelkészhelyettesek :</i>				
	Dr. Ránics István		1773	1778
	Radicsevecs Mátyás		1797	1798
	Bednarics Pál		1798	1803
	Sebetics Simon		1803	1803
5.	Kovács Jakab		1816	1817
	Steininger József		1817	1819
	Csanádi Imre		1819	1823
	Vorgics András		1831	1832
	Probojcsevecs János		1854	1854
10.	Szép Ferencz		1854	1855
	Probojcsovecs János		1856	1856
	Lehoczky Imre (a lelkiekben)		1862	1866
<i>Segédlelkészek :</i>				
	Mihályevich Pál		1773	1774
	Pottegich József		1773	1774
	Maróczi József		1773	1774
	Villov István		1773	1775
5.	Vida István		1774	1776

A segedlelkeszek nevei			Működési idő	
			évtől	évig
	Ollé János		1774	1774
	Tatarics István		1774	1777
	Erdélyi István		1774	1778
	Millen János		1775	1779
10.	Piukovich János		1776	1779
	Sudrics János		1777	1778
	Firán Miklós		1778	1780
	Szlatkovics Mátyás		1780	1781
	Petrás János		1780	1782
15.	Bényi István		1780	1781
	Ledl Jakab		1781	1782
	Uhrovics József		1781	1783
	Tomasich Miklós		1782	1782
	Csabicsovics György		1782	1785
20.	Jánoska András		1783	1784
	Kuluncsich György		1784	1785
1785-től 1792-ig többnyire a ferenczerendi szerzetesek segedlelkeszkedtek.				
	Betrovesich Mátyás		1787	1787
	Crnkovich István		1787	1789
	Szent-Ivánszki Miksa		1789	1791
25.	Feszthelly Antal		1791	1793
	Francsich János		1791	1792
	Zsuffa Mátyás		1792	1796
	Bosnyák György		1792	1794
	Polyák László		1793	1794
30.	Radicsevic Mátyás		1794	1798
	Kolonics László		1796	1798
	Borbély Sándor		1796	1796
	Hegyes József		1796	1797
	Cselkó János		1796	1802
35.	Sebetics Simon		1796	1804
	Markovics János		1798	1800
	Krajacsics Imre		1800	1801
	Kis József		1801	1809

A segédlelkészek nevei				Működési idő	
				évtől	évig
	Balaton Mátyás			1801	1802
40.	Vagner Ferenc			1801	1801
	Mokossai János			1802	1811
	Bosnyák Miklós			1804	1804
	Vándorló János			1804	1805
	Vlasich János			1804	1806
45.	Honkó András			1805	1806
	Zomborcsévics Márk			1806	1809
	Rácz Albert			1807	1807
	Kovács Jakab			1808	1816
	Haraszi József			1809	1812
50.	Zrinszki Ferenc			1809	1810
	Szuknovich Jakab			1810	1812
	Mihályovics Márton			1811	1814
	Vorgics András			1812	1815
	ugyanaz másodszor			1815	1833
	Csanádi Imre			1812	1819
55.	Paulik Ignác			1814	1815
	Mihálovics József			1815	1815
	Hall Ferenc			1815	1826
	Lukacsics Imre			1815	1815
	ugyanaz másodszor			1817	1817
	Sárcsevics Antal			1817	1823
60.	Virágh János			1819	1820
	Mokossai Mátyás			1820	1832
	Csanádi Imre			1823	1824
	Rajczy József			1824	1826
	Dubicsanac György			1826	1827
65.	Mamuzsich Gergel			1826	1829
	Zsuffa József			1828	1829
	Bedics István			1830	1835
	Vér Lukács			1830	1835
	Orlovác József			1832	1835
70.	Kirnatics Imre			1833	1842
	Maison Jakab			1835	1841

A segédlelkészek nevei				Működési idő	
				évtől	évig
	Báich József			1835	1836
	Koczkár Ádám			1835	1836
	Nagy József			1836	1842
75.	Parcsetics József			1836	1845
	Barasevics Dávid			1841	1847
	Zombori András			1842	1847
	Missurai Mátyás			1843	1843
	Szép Ferenc			1844	1849
	ugyanaz másodszor			1851	1854
80.	Neszmér Dániel			1845	1851
	Topalics József			1847	1850
	Mérei Fábán			1847	1848
	Sabjányi Károl			1848	1850
	ugyanaz másodszor			1860	1861
	Probojsevics János			1849	1856
85.	Pertics Bertalan			1850	1862
	Lux János			1854	1857
	Sárcsevics István			1857	1860
	Hoffman Péter			1858	1859
	Lehoczky Imre			1861	1866
90.	Kővágó György			1861	1863
	Horvát Ignác			1862	1864
	Mezey Ignác			1863	1875
	Hollenech József			1864	1870
	Kulisich Ferenc			1864	1864
95.	Vargich István			1865	1865
	Probojsevics Fülöp			1866	1872
	Gromilovics Nándor			1868	1870
	Konczek László			1870	1874
	Jeszenovics János			1872	1874
100.	Vidákovics István			1874	—
	Tormásy Gábor			1875	—
	Vidákovics Miklós			1875	1877
	Mamuzsich Mátyás			1875	—
	Mándich András			1877	1882
105.	Parcsetich József			1882	—

A szent Rókusról címzett plebánia lelkeszei, lelkészhelyettesei és segédlelkészeinek nevei				Működési idő	
				évtől	évig
<i>Lelkészek :</i>					
	Baich József			1841	1859
	Hoffman Péter			1860	1870
3.	Mokossay Mátyás			1870	—
<i>Lelkészhelyettesek :</i>					
	Hoffman Péter			1859	1860
2.	Mokossay Mátyás			1870	1870
<i>Segédlelkészek :</i>					
	Kelemen István			1841	1841
	Szép Ferenc			1841	1844
	Probojesevics János			1842	1844
	Neszmér Dániel			1844	1845
5.	Topalics József			1844	1847
	Balog György			1845	1846
	Kuluncsich Antal			1846	1848
	Gombárovich Antal			1847	1851
	Hörvát Ignác			1848	1849
10.	Fontányi Alajos			1851	1852
	Piukovits Dénes			1852	1852
	Hoffman Péter			1853	1858
	Gergich Alajos			1858	1859
	Hollencz József			1859	1864
15.	Koncsék László			1864	1868
	Mokossay Mátyás			1868	1870
	Radics János			1870	1871
	Páncsich Jakab			1871	—
	Vidákovich Pál			1875	1877
20.	Mamuzsich Felix			1877	1878

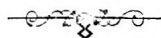
A szent Györgyről címzett plebánia lelkészei, lelkészhelyettesei és segédlelkészeinek nevei				Működési idő	
				évtől	évig
<i>Plebánosok :</i>					
	Dubicsanac György . . .			1841	1849
	Neszmér Dániel . . .			1851	1865
	Kővágó György . . .			1865	1872
4.	Probojcsевич Fülöp . .			1872	—
<i>Lelkészhelyettesek :</i>					
	Topalics József . . .			1850	1851
	Peanich József . . .			1865	1865
3.	Tormásy Gábor . . .			1872	1872
<i>Segédlelkészek :</i>					
	Demerácz János . . .			1841	1844
	Bedics István . . .			1841	1842
	Kézsmárky András . . .			1844	1849
	Sárcseвич István . . .			1844	1857
5.	Sabjányi Károl . . .			1847	1848
	Thum Adolf . . .			1858	1863
	Kovacsich Károl . . .			1863	1864
	Vargich István . . .			1864	1865
	Peanich József . . .			1865	1866
10.	Jeszenovics János . . .			1867	1868
	Radics János . . .			1868	1870
	Páncsich Jakab . . .			1870	1871
	Tormásy Gábor . . .			1871	1875
	Parcsetics András . . .			1875	—
15.	Mamuzsich Felix . . .			1878	—

Tartalom.

	Lap szám
Előszó	3
I. Korszak.	
1. §. Szemelvények Szabadka multjából	7
2. §. Szabadka a török uralom alatt	10
3. §. Szabadka a török uralom után	17
4. §. A szabadkaiak első lelkészei, vallásosságuk, jellemük	21
5. §. Az első katholikus templom	27
6. §. A Szent-Rókus kápolna	28
7. §. A tanügy	30
8. §. A temető	30
II. Korszak.	
9. §. Szabadka kiváltságolt királyi kamarai várossá lesz Szent-Mária név alatt	32
10. §. A plebánia rendezése *)	34
11. §. Az érseki hatóság és a szent-máriai szerzetesek közti viszály	49
12. §. A világi papság behozatalát megelőző tárgyalások	58
13. §. A lelkészek, templom s az Istentisztelet	67
14. §. A szentségek	70
15. §. Jámbor társulatok	77
16. §. Körmenetek	82
17. §. A szent-máriai plebánia anyagi helyzete	83
18. §. A templom szolgálattevő személyzete	87
19. §. A tanügy	88
III. Korszak.	
20. §. A plebánia átadásának története	91
21. §. A szent-máriai plebánia alapszabályai	100

*) A szövegben tévesen a 10 §. kétszer fordul elő, miért is a 49-ik lapon 10 §. 11-ik § nak olvasandó s azontúl minden szakasz-szám egygyel többnek vendő; a 108-ik lapon pedig a 20-ik §. s zentül minden §. kettővel többnek olvasandó.

22. §. Panaszok a lelkész helyettes ellen	108
23. §. A plebánia felosztásának első tervezése	111
24. §. Viszály a lelkész s a tanács között	116
25. §. A válság	121
26. §. Lukács János lelkészkedése	122
27. §. Plebánia-üresedés	126
28. §. Szuesich Pál lelkészisége	132
29. §. Második plebánia-üresedés	135
30. §. Sárcevich és utódai lelkészi működésük	140
31. §. A felosztás története	143
32. §. Az ötödik káplánság illetőleg ludas-pusztai lel- készség alapítása	157
33. §. A második katolikus templom építésének törté- nete	162
34. §. Az új templom javadalma s ennek kezelése	176
35. §. Az Istentisztelet rendkívüli helyei	182
36. §. Áttekintés	193
37. §. A szentségek kiszolgáltatása	199
38. §. Ima-egyletek	217
39. §. Körmenetek	219
40. §. A templom szolgálattevő személyzete	224
41. §. A nép- és elemi iskolák	226
42. §. A gymnasium	240
43. §. A kegyuri jog és gyakorlásának története	246
A lelkészek és segédlelkészek időszaki sorrendje	253

Sajtó-hibák.

- 8-ik lap 5-ik sor függeszen — helyett olv. függessen
 9-ik „ 13-ik „ kellő — helyett olv. kellő
 15-ik „ 2-ik „ roszul „ „ rosszul
 20-ik „ 9-ik „ mindnyája „ „ mindnyájan
 33-ik „ 29-ik „ roszul „ „ rosszul
 34-ik „ 2-ik „ alul — év nem olvasandó.
 44-ik „ 27-ik „ küldje — helyett olv. küldjék.
 47-ik „ 14-ik „ — — olv. csecsemőiket
 „ „ 15-ik „ — — „ gyötörte őket
 49-ik „ 10. §. „ „ „ 11 §.
 53-ik „ 2-ik „ mise könyveket helyett olv.
 misekönyveket.
 58-ik „ 15-ik „ lelki pásztorkodás „ „ lelki-
 pásztorkodás
 „ „ 11 §. „ „ 12 §.
 66-ik „ utolsó „ elmaradt helyett o. elmaradt
 67-ik „ lap „ 12 §. „ helyett olv. 13 §.
 70-ik „ 23-ik „ iskolás helyett olv. Oskolás
 70-ik „ 13 §. „ „ „ 14 §.
 72-ik „ 5-ik „ szülőknek „ „ szülőknek
 „ „ 10-ik „ adhat „ „ adhatja
 75-ik „ 9-ik „ bucsúja „ „ bucsúja
 77-ik „ alulról 3-ik sor vált „ volt
 77-ik „ „ 14 §. „ „ 15 §.
 79-ik „ 4-ik „ szabályei „ „ szabályai

79-ik lap	6	ik sor	ferencisk helyett olv.	ferenciek
82-ik	„	2-ik	„ abbó „ „	abból
82-ik	„	lap „	15 §. „ „	16 §.
83-ik	„	lap „	16 §. „ „	17 §.
86-ik	„	8-ik	„ illető „ „	illető
87-ik	„	lap „	17 §. „ „	18 §.
88-ik	„	lap „	18 §. „ „	19 §.
91-ik	„	lap „	10 §. „ „	20 §.
93-ik	„	19-ik „	21 §. „ „	22 §.
95-ik	„	alulról 2-ik	„ helyezendő „	behelyezendő
100-ik	„	lap „	20 §. „ „	21 §.
105-ik	„	20-ik „	haragazzon „	harangozzon
106-ik	„	1-ső	„ órai „	órai
„	„	23-ik	„ illetékeiken	illetékeiken
„	„	25-ik	„ esküvők „	esküvők
107-ik	„	2-ik	„ körmenetet	körmenetet
108-ik	„	„	20 §. „	22 §.
110-ik	„	utolsó	„ avulása „	javulásának
111-ik	„	„	21 §. „	23 §.
116-ik	„	„	22 §. „	24 §.
121-ik	„	„	23 §. „	25 §.
122-ik	„	„	24 §. „	26 §.
123-ik	„	22-ik	„ mendjon „	mondjon
126-ik	„	„	25 §. „	27 §.
132-ik	„	„	26 §. „	28 §.
135-ik	„	„	27 §. „	29 §.
140-ik	„	„	28 §. „	30 §.
143-ik	„	„	29 §. „	31 §.
149-ik	„	„	terheli „	terhei
157-ik	„	„	30 §. „	32 §.
159-ik	„	9-ik	„ szervezésének „	szervezéséhez
„	„	11-ik	„ behelyezéséhez „	behelyezésének
162-ik	„	„	31 §. „	33 §.

168-ik	lap	26-ik	sor	oppoditularis	h. o.	oppidi	tutularis
169-ik	„	alul	2-ik	„	falrész	„	falrészt
170-ik	„	utolsó	„	temPlom	„	templom	
174-ik	„	11-ik	„	áo	„	át	
„	„	13-ik	„	céljábt	„	céljából	
„	„	22-ik	„	asztatlos	„	asztalos	
174-ik	„	alul	3-ik	sor	szobro	h. olv.	szobrot
„	„	2-ik	„	alkalmáv	„	alkalmával	
„	„	3-ik	„	em	„	eme	
176-ik	„	„	„	32 §.	helyett	olv.	34 §.
179-ik	„	„	2-ik	„	elkészén	„	lelkészen
180-ik	„	„	17-ik	templom	„	templom	
182-ik	„	„	„	33 §.	„	35 §.	
186-ik	„	„	14-ik	„	„	husvét	
187-ik	„	„	13-ik	azonban	„	azonban	
„	„	„	20-ik	polyaudvara	„	pályaudvara	
193-ik	„	„	6-ik	ludas	„	ludasi	
„	„	„	„	34 §.	„	36 §.	
195-ik	„	„	7-ik	„	tovaterjedését	„	tovaterjedését
„	„	„	17-ik	„	pen	„	épen
197-ik	„	„	3-ik	„	Ep	„	Ép
199-ik	„	„	lap	„	35 §.	„	37 §.
200-ik	„	„	14-ik	„	keresztkutatt	„	keresztkutatt
217-ik	„	„	15-ik	„	tú	„	túl
„	„	„	„	36 §.	„	38 §.	
219-ik	„	„	lap	37 §.	„	39 §.	
224-ik	„	„	11-ik	„	gyakorlatot	„	gyakorlatot
„	„	„	„	38 §.	„	40 §.	
225-ik	„	„	11-ik	„	hoszas	„	hosszas
226-ik	„	„	1-ső	„	igazgatásátó	„	igazgatásától
„	„	„	„	39 §.	„	41 §.	
227-ik	„	„	22-ik	tanácshez	„	tanácshoz	
240-ik	„	„	„	„	„	42 §.	
246-ik	„	„	„	„	„	43 §.	
253-ik	„	24-ik	sor	Probojcsovic	helyett	olv.	Probojcsovic

